శ్రీ ర స్తు

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

శ్రీ తిక్కనామాత్యప్రణీతము

చెన్నపురి:

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారిచే

ప్రకటితము

1960

Printed by
V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
AT THE 'VAVILLA' PRESS
MADRAS.—1960.

పీఠిక

"వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే,
వేదః ప్రాచేతసా దాసీ త్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా."

శ్రియఃపతియు నఖిలచరాచరంబులం బుట్టింపఁ బెంప గిట్టింపఁ గారణం బగు సర్వేశ్వరుండు నిఖిలలోకరక్షణార్థంబు రవికులాభరణం బగుదశరథునకుం బుత్రరత్నం బై రామరూపంబున నవతరించి సాధుబృందంబులం గాచె.

అట్టిపురుషోత్తమునిదివ్యచారిత్రంబు యథావస్థితంబుగ నాదికవి వాల్మీకి మహర్షి సకలవేదాంతరహస్యప్రతిపాదకంబును, నైహికాముష్మికసుఖప్రదంబును నపర వేదంబ నాఁ బరఁగు సప్తకాండపరిమితం బైనశ్రీరామాయణం బనుమహేతిహాసం బొనర్చి లోకంబునకు మహోపకారంబు సేసె.

అందుఁ దొలుతటియాఱుకాండములలో శ్రీరామునిపట్టాభిషేకంబుదాఁక జరిగినకథయు, సప్తమకాండమునం బట్టాభిషేకంబునకుం దరువాతిరామనిర్యాణపర్యంత మగుకథయు వర్ణింపఁబడి యున్నది. సప్తమకాండమునకే యుత్తరకాండ మనియుం బేరు. దీనికథావైభవముంబట్టి మనభరతఖండంబునందె కాక జర్మని మున్నగుద్వీపాంతరంబుల నుండుకవీంద్రు లనేకులు నానాభాషలలో నాటకములుగను, ప్రబంధములుగను వెండియుఁ బెక్కుతెఱంగులఁ దత్తదభిరుచి కనుగుణంబుగా వ్రాసికొని యున్నారు.

ఈచరిత్రమువలె లోకవిదితం బగుచరిత్రంబు కొంతవఱకు భారతం బొండు దక్క వేఱొం డెద్దియుఁ గానరాదు. పాతివ్రత్యము, క్షాంతి, దయ, సౌశీల్యము, మున్నగుసుగుణంబులచే విలసిల్లి సకలపతివ్రతాజనతాలంకారం బై యొప్పులోకమాత సీతం బోలుసతీరత్నంబును, పౌరుషము, పితృభక్తి, జనానురాగము, క్షాంతి, కారుణ్యము మున్నగులోకోత్తరంబు లగుకల్యాణగుణంబుల కాకరం బైన శ్రీరాముం బోలుపురుషోత్తముండును మఱియొక్కం డెచ్చట నేని లేఁ డనుట సర్వజనవిదితము.

ఇట్టిమహాపురుషచరిత్రం బనర్గళకవితావిభాసితు లగుభాస్కరతిక్కనాదులకుఁ దెలుంగుబాసఁ బ్రబంధంబుగా రచియించుభాగ్యంబు లభించుట యాంధ్రభాషాభిమాను లగునస్మదాదులపుణ్యంబ కాని వేఱు గాదు. ఈచరిత్రంబును మొట్టమొదట మంత్రిభాస్కరుం డనుమహాకవి యాంధ్రీకరించె. ఇదియ భాస్కర

రామాయణ మనుపేర నెల్లెడల మిగులం బ్రఖ్యాతి వహించి యున్నది. ఈ భాస్కరుఁడు తిక్కనామాత్యునకుం దాత యని నిర్వచనోత్తరరామాయణమునం బ్రథమాశ్వాసములోని—

"గీ. సారకవితాభిరాముఁ గుంటూరువిభుని, మంత్రిభాస్కరు మత్పితామహునిఁ దలఁచి
వైన మన్ననమెయి లోక మాదరించు, వేర నాకృతిగుణములు వేయు నేల."

అనుపద్యమునం దనకావ్యము స్వగుణంబునఁ గాకున్నను దనతాత యగు భాస్కరుని దివ్యకవితాప్రాగల్భ్యంబున నైనను లోకాదరణంబు నొందు నని చెప్పికొని యుండుటం దెల్లం బగుచున్నది. మంత్రిభాస్కరుఁడు పూర్వరామాయణము రచింప దానిం బూర్తి సేయం గడంగి కాఁబోలు తిక్కన యుత్తరకాండమును నిర్వచనముగ నాంధ్రీకరించె. దీనినే యిప్పటికి నూటయిరువది యేండ్లకు మునుపు కంకంటి పాపరాజు తద్దయు విస్తరించి రామనిర్యాణపర్యంతము గొప్పప్రబంధముగ విరచించెను. తిక్కనమాత్రము దనకావ్యము విషాదాంతముగ నుండఁ గూడ దని కాఁబోలు శ్రీరామనిర్యాణమును వచింపఁ డయ్యె. భారతమునఁ గృష్ణనిర్యాణముఁ జెప్పి యున్నను నప్పటికిఁ దనయభిప్రాయము మాఱియుండ వచ్చు నని యూహింప వచ్చును. ఇఁకఁ దిక్కనచరిత్ర యించుక వర్ణింప వలసియున్నది.

తిక్కన

నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు, గౌతమగోత్రుఁడు, ఆపస్తంబసూత్రుఁడు, గొమ్మమాంబకు మంత్రిభాస్కరునకుఁ బౌత్రుఁడు, కొమ్మనకు నన్నమకుఁ బుత్రుఁడు, మహేశ్వరభక్తుఁడు, కేతన, మల్లన, సిద్ధన అనువారలీనిపెదతండ్రులు, ఈవిషయము విరాటపర్వములోని—

"సీ. మజ్జనకుండు సన్మాన్య గౌతమగోత్ర, మహితుండు భాస్కరమంత్రి తనయుఁ
డన్నమాంబాపతి యనఘులు కేతన, మల్లనసిద్ధనామాత్యవరుల
కూరిమితమ్ముండు గుంటూరువిభుఁడు కొమ్మనదండనాథుఁడు మధురకీర్తి
విస్తరస్ఫారుఁ డాపస్తంబసూత్రపవిత్రశీలుఁడు సాంగ వేదవేది
తే. యర్థిఁ గల వచ్చి వాత్సల్య మతిశయిల్ల, నస్మదీయ ప్రణామంబు లాదరించి
తుష్టి దీవించి కరుణార్ద్రదృష్టిఁ జూచి, యెలమి నిట్లని యానతి యిచ్చె నాకు."

అనుపద్యమువలనను, నిర్వచనోత్తరరామాయణములోని—

"మ. అమలోదాత్తమనీష నే నుభయకావ్యప్రౌఢిఁ బాటించుశి
ల్పమునం బారగుఁడం గళావిదుఁడ నాపస్తంబసూత్రుండ గౌ
తమగోత్రుండ మహేశ్వరాంఘ్రికమలధ్యానైకశీలుండ న
న్నమకుం గొమ్మనమంత్రికిన్ సుతుఁడఁ దిక్కాంకుండ సన్మాన్యుఁడన్."

అనుపద్యమువలనను దెలియుచున్నది.

ఇఁక నీకవిజీవించియుండుకాలముం గుఱించి పలువురు పలుతెఱంగులం బలాతలి వాదంబు సేయు చున్నను నిరర్థకాంశవిచారము పిష్టపేషణము కాఁ దలంచి హేతువాదంబునం దెగక సంగ్రహముగఁ దెలుపు చున్నాఁడ.

నిర్వచనోత్తరరామాయణమునకుం గృతిపతి యగుమనుమసిద్ధినృపాలుఁడు శాలివాహనశకము 1179-1182 (క్రీస్తుశ. 1258-1261) సంవత్సరములలో భూదానముఁ జేసినట్లు కృష్ణామండలములోనిశిలాశాసనములవలనం దెలియు చున్నందునను, ఈమనుమరాజు రాజ్యముఁ గోలుపోఁగా [1254-వ సంవత్సరములో అక్కన బయ్యన యనుచోళులం జయించినట్లు కృష్ణామండలములో ఇనిమళ్ల గ్రామములోని శాసనము మున్నగు పెక్కుశాసనములచే క్రీ॥ 1200-1258 సంవత్సరముల నడుమ రాజ్యముచేయుచుండినట్లు తెలియుచున్నది.] గణపతిదేవుఁడు తిక్కనసోమయాజిప్రార్థనమువలన దండయాత్ర వెడలి వెలనాటిరాజులం జయించి నెల్లూరి కేఁగి మనుమసిద్ధిరాజుకు మరల రాజ్యంబు నొసంగినట్లు సోమదేవరాజీయమునం జెప్పంబడి యున్నందునను, వారికి సమకాలికుఁ డగుతిక్కనసోమయాజియు శాలివాహనశకము 1127-1171 (క్రీ. 120 -1258) సంవత్సరములనడుమఁ దప్పక సశరీరుఁ డై యుండె ననుట నిర్వివాదాంశము.

ఈ తిక్కనతాత యగుమంత్రిభాస్కరుంగుఱించి పెక్కుకవులు స్తుతిపద్యంబులం జెప్పి యునికి నేతద్వంశజులు రాజకార్యనిర్వాహధూర్వహు లనియ కాక యీతనివంశము పండితవంశ మనియుం గూడ తేటపడుచున్నది. ఈకవికిఁ బూర్వులు మహారాజాస్థానములం గొప్పయుద్యోగము లొనర్చి జగద్విఖ్యాతిఁ గన్న మహాభాగులు. వీరినివాసస్థలము కృష్ణామండలములోని వెలటూ రను గ్రామము. ఉద్యోగధర్మమున మంత్రిభాస్కరునికాలములో గుంటూరున నుండుటం జేసి గుంటూరువా రని పేరు వచ్చినదే కాని వీరియింటిపేరు కొట్టరువు వారు. ఈవిషయమును గూర్చి అభినవదండి కేతన దశకుమారచరితలో—

"గీ. మనుమసిద్ధిమహేశసమస్తరాజ్య, భారధౌరేయుఁ డభిరూపభావభవుఁడు
కొట్టరువుకొమ్మనామాత్యుకూర్మిసుతుఁడు, దీనజనతానిధానంబు తిక్కశౌరి."

అని వచించియున్నాఁడు. తిక్కనతండ్రి కొమ్మనామాత్యుఁడు గుంటూరికి దండనాథుఁడుగా నుండెను.

ఈ కొమ్మనామాత్యుఁడు నెల్లూరిలో ధర్మపత్నిం గైకొని బంధుత్వమున నెల్లూరికి రాకపోకలు జరుపు చుండ మనుమసిద్ధినృపాలపరిచితి గలిగె ననియు, దానం జేసి మనుమరాజు కవికుటుంబము నాదరించి నెల్లూరికిం బిలిచికొని వచ్చి

పూర్వము హరిహరనాథాలయ ముండినయిప్పటిరంగనాథదేవాలయమువద్దఁ యిల్లు గట్టించి తిక్కన నందుఁ గాపురం బుండఁగా నారాజాస్థానంబున నమాత్యుండును, విద్వత్కవీంద్రుండును నై యిగంతవిశ్రాంతకీర్తిం గైసేసి వైదికకర్మానుష్ఠానతత్పరుం డగుటఁ బినాకినీతీరంబున జన్నంబు సేసి తిక్కనసోమయాజి నాఁ బరఁగి హరి హరనాథున కంకితంబుగా విరాటపర్వంబుఁ దొడంగి మహాభారతంబు నాంధ్రీక రించె ననియుఁ దరువాత మనుమసిద్ధిమరణముతో నాతనివంశ మంతరింపఁ దిక్కన సోమయాజికుమారుఁ డగుకొమ్మన నెల్లూరికి రెండుక్రోసులదూరమున నున్న పాటూరికరణీకమును సంపాదించికొని యచ్చటనె నివసించె ననియు, నాకారణమున నీకవివంశమువారికిఁ బాటూరువా రనుపేరు వచ్చిన దనియు, నేతద్వంశ్యులు చెప్పు చున్నారు. ఈపాటూరువారు పాటూరిలోఁ గొందఱు నిందుకూరిపేటలోఁ గొందఱు నున్నారు.

తిక్కనామాత్యుఁడు నిర్వచనోత్తరరామాయణమును, పంచమవేదము నాఁ బరఁగుభారతంబును (విరాటపర్వముమొదలు 15 పర్వములు) రచియించెను. మఱియు నీతఁ డవసానకాలమున ముద్దులమూటఁ గట్టుగృష్ణశతకమును రచియించె నఁట. నన్నయభట్టు భారతము నారణ్యపర్వమువఱకు నాంధ్రీకరించి మృతిబొం దఁగా నారణ్యపర్వముఁ దెలిఁగించుట నాతనికి మతిభ్రమణము గలిగి కీర్తిశేషుఁ డయ్యె నని తలఁచి దానికి శంకించి యరణ్యపర్వశేషముం బూర్తిసేయఁ దొర కొనక తక్కుంగల పదియేనుపర్వముల రచించె నని చెప్పుదురు.

తిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణ మొనర్చుతఱికి యజ్ఞము సేసి యుండలే దని యాశ్వాసాంతగద్యమువలనం దెలియుచున్నది.

ఈగ్రంథమును నెల్లూరి కధిపతి యగుమనుమసిద్ధిరాజున కంకిత మొన ర్చెను. మనుమరాజు తిక్కనపై మిక్కుటంపుమక్కువచే మామవరుసం బిలుచు చుండినట్లీకావ్యము ప్రథమాశ్వాసములోని—

"క. ఏ నిన్ను మామ యనియెడి, దీనికిఁ దగ నిమ్ము భారతీకన్యక నా
కీనర్హుఁడ వగు దనినను, భూనాయకుపల్కు చిత్తమున కిం పగుడున్."

అనుపద్యమువలనం దెలియుచున్నది.

ఇఁక నీతనిభాషాంతరీకరణముంగుఱించి యించుక విచారింప వలసియున్నది. పూర్వకాలమున నాంధ్రకవులు పురాణముల నితిహాసములం దెలిఁగించుతఱిఁ గథాసందర్భము మాత్రము మాఱకుండునట్లు కొంతదనుకఁ బాటించుచు వచ్చిరే కాని మూలములో నుండుప్రతిపదమునకు సరి యైన తెలుఁగుపలుకుల నిఱికింప వలయు ననియు, మూలములో లేనివర్ణనలను గల్పనలను జేయరా దనియు,

పూర్వము హరిహరనాథాలయ ముండినయిప్పటిరంగనాథదేవాలయమువద్దని
ల్లు గట్టించి తిక్కన నందుఁ గాపురం బుండఁగా నారాజాస్థానంబున నమాత్యుండును, విద్వత్కవీంద్రుండును నై దిగంతవిశ్రాంతకీర్తిం గైసేసి వైదికకర్మానుష్ఠానతత్పరుం డగుటఁ బినాకినీతీరంబున జన్నంబు సేసి తిక్కనసోమయాజి నాఁ బరఁగి హరిహరనాథున కంకితంబుగా విరాటపర్వంబుఁ దొడంగి మహాభారతంబు నాంధ్రీకరించె ననియుఁ దరువాత మనుమసిద్ధిమరణముతో నాతనివంశ మంతరింపఁ దిక్కనసోమయాజికుమారుఁ డగుకొమ్మన నెల్లూరికి రెండుక్రోసులదూరమున నున్న పాటూరికరణీకమును సంపాదించికొని యచ్చటనె నివసించె ననియు, నాకారణమున నీకవివంశమువారికిఁ బాటూరువా రనుపేరు వచ్చిన దనియు, నేతద్వంశ్యులు చెప్పుచున్నారు. ఈపాటూరువారు పాటూరిలోఁ గొందఱు నిందుకూరిపేటలోఁ గొందఱు నున్నారు.

తిక్కనామాత్యుఁడు నిర్వచనోత్తరరామాయణమును, పంచమవేదము నాఁ బరఁగుభారతంబును (విరాటపర్వము మొదలు 15 పర్వములు) రచియించెను. మఱియు నీతఁ డవసానకాలమున ముద్దులమూటఁ గట్టుగృష్ణశతకమును రచియించె నఁట. నన్నయభట్టు భారతము నారణ్యపర్వమునుక నాంధ్రీకరించి మృతిఁబొందఁగా నారణ్యపర్వముం దెలిఁగించుట నాతనికి మతిభ్రమణము గలిగి కీర్తిశేషుఁ డయ్యె నని తలఁచి దానికి శంకించి యరణ్యపర్వశేషముం బూర్తిసేయఁ దొరకొనక తక్కుంగల పదియేనుపర్వముల రచించె నని చెప్పుదురు.

తిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణ మొనర్చుతఱికి యజ్ఞము సేసి యుండలే దని యాశ్వాసాంతగద్యమువలనం దెలియుచున్నది.

ఈగ్రంథమును నెల్లూరి కధిపతి యగుమనుమసిద్ధిరాజున కంకిత మొనర్చెను. మనుమరాజు తిక్కనపై మిక్కుటంపుమక్కువచే మామవరుసం బిలుచుచుండినట్లీకావ్యము ప్రథమాశ్వాసములోని—

"క. ఏ నిన్ను మామ యనియెడి, దీనికిఁ దగ నిమ్ము భారతీకన్యక నా
కీనర్హుఁడ వగు దనినను, భూనాయకుపల్కు చిత్తమున కింపగుడున్."

అనుపద్యమువలనం దెలియుచున్నది.

ఇఁక నీతనిభాషాంతరీకరణముంగుఱించి యించుక విచారింప వలసియున్నది. పూర్వకాలమున నాంధ్రకవులు పురాణముల నితిహాసములం దెలిఁగించుతఱిఁ గథాసందర్భము మాత్రము మాఱకుండునట్లు కొంతదనుకఁ బాటించుచు వచ్చిరే కాని మూలములో నుండు ప్రతిపదమునకు సరి యైన తెలుఁగుపలుకుల నిఱికింప వలయు ననియు, మూలములో లేనివర్ణనలను గల్పనలను జేయరా దనియు,

ఇక్కవిసార్వభౌముని సరసకవితానిర్మాణకౌశల మిట్టి దని వక్కాణింప నేరి తరము! ప్రబంధపరమేశ్వరుం డనఁ గవిపుంగవులనడుమ వన్నె కెక్కినయెఱ్ఱాప్రెగ్గడ తనహరివంశములో నీతని—

"తనకావించినసృష్టి తక్కొరులచేతం గాదు నా నేముఖం
బునఁ దా బల్కినపల్కు లాగమములై పొల్పొందు నా వాణి న
ర్తను నీతం డొకరుండు నాఁ జనుమహత్త్వాప్తిం గవిబ్రహ్మ నా
వినుతింతు గవితిక్కయజ్వ నిఖిలోర్వీదేవతాభ్యర్చితున్."

అని కవిబ్రహ్మ గాఁ గొండాడియున్నాఁడు.

నిరవధికకోమలపదమధురసరససరస్వతీవిలాసమై భవంబునను వేదమార్గప్రవర్తకత్వంబున నీతని నపరకృష్ణద్వైపాయనుం డనియే చెప్ప నొప్పును. మహాభారతంబున నాశ్వాసాంతపద్యంబులం జూడ నీతం డద్వైతమతావలంబి యనియుఁ బూర్వోత్తర మీమాంసాశాస్త్రములయందును వ్యాకరణమునందు నసమానపాండిత్యము గలవాఁ డనియు గోచరింపక మానదు. ఇతఁడు కాళిదాసాదులవోలె సకలశాస్త్రమర్యాదల సమగ్రముగ నెఱింగిన పండితకవీంద్రుఁడు. ఇయ్యది భారతంబున నాయా ఘట్టంబుల భాషాంతరీకరించుతెఱనెఱుఁగనగు. ఈతనికిఁ గీర్వాణాంధ్రంబులనెక్కుడు వైశారద్యంబుకలిమి నుభయకవిమిత్రుం డనుబిరుదము గలిగె. సోమయాజియగుటఁ బరమాస్తికాగ్రేసరుం డనియుఁ గర్మాచరణదీక్షాదక్షుం డనియుఁ దెలియుచున్నది. ఇక్కవినాథురచన లాంధ్రభాషాభిమానుల కాగమములు. ఈరసికు సరసంపుఁబలుకు లాంధ్రభాషాయోషాభూషణములు. ఈతనికృతు లాంధ్రకవిపుంగవులకుఁ గవితామార్గప్రదర్శకములు. ఆంధ్రభాషాతత్త్వము నెఱింగినకోవిదులలో నీతఁ డపరశబ్దశాసనుఁడు. ఇక్కవీంద్రునకు గీర్వాణభాషావైశారద్య మెక్కుడయ్యును గవనంబునం దెలుఁగుపలుకులే తఱచుగాఁ గాన్పించును. కవనంబున జల్లిపదంబుల నిఱికింపక కాదాచిత్కముగ ననతిదీర్ఘసమాసములం బొందుపఱచుచుఁ జిన్నచిన్న పదములంగూర్చి యతిప్రాసములకుఁ దడవుకొనక సరళముగా హృదయరంజకముగాఁ గవన మల్లుటయ యీకవికి నైజము. సంస్కృతంబున బాణభట్టప్రథమకృతి యగు హర్షచరిత్రమునంబోలెఁ దిక్కనబాల్యకృతి యగునుత్తరరామాయణంబున నవిచ్ఛిన్నకవితాధారకుఁ గొన్నియెడల సంకోచంబు గలిగినను, కాదంబరింబోలె భారతంబున నారితేరి సర్వాలంకారశోభిత యై నవరసోపేత యై సరసగుణసమేత యై ప్రౌఢకవితాయువతి దద్దయు సహృదయహృదయాంబుజంబుల నలరించు చున్నది. సమయోచితింబట్టి యేరసంబు వర్ణించుతఱి నెట్టిపదములంగూర్చిన రసము గృహీతాకృతివోలె సహృదయహృదయదర్పణంబులఁ బ్రతిబింబించునో, యట్టిమధురపదంబులం బొందించువిషయము నిక్కవిచంద్రుఁ డెఱింగిన ట్లొరు లెఱుంగరు. సర్వతో

ఇక్కవిసార్వభౌముని సరసకవితానిర్మాణకౌశల మిట్టిదని వక్కాణింప నేరి తరము! ప్రబంధపరమేశ్వరుం డనం గవిపుంగవుల నసుమ వన్నె కెక్కినయెఱ్ఱాప్రెగ్గడ తనహరివంశములో నీతని—

"తనకావించినసృష్టి తక్కొరులచేతం గాదు నా నేముఖం
బునం దా బల్కినపల్కు లాగమములై పొల్పొందు నా వాణి న
త్తను నీతం డొకరుండు నాఁ జనుమహత్త్వాప్తిం గవిబ్రహ్మ నా
వినుతింతుం గవితిక్కయజ్వ నిఖిలోర్వీదేవతాభ్యర్చితున్."

అని కవిబ్రహ్మ గాఁ గొండాడియున్నాఁడు.

నిరవధికకోమలపదమధురసరససరస్వతీవిలాసవైభవంబునను వేదమార్గప్రవర్తకత్వంబున నితని నపరకృష్ణద్వైపాయనుం డనియే చెప్ప నొప్పును. మహాభారతంబున నాశ్వాసాంతపద్యంబులం జూడ నితం డద్వైతమతావలంబి యనియుఁ బూర్వోత్తరమీమాంసాశాస్త్రములయందును వ్యాకరణమునందు నసమానపాండిత్యము గలవాఁ డనియు గోచరింపకపోదు. ఇతఁడు కాళిదాసాదులవోలె సకలశాస్త్రమర్యాదల సమగ్రముగ నెఱింగిన పండితకవీంద్రుఁడు. ఇయ్యది భారతంబున నాయాఘట్టంబుల భాషాంతరీకరించుతఱి నెఱుఁగనగు. ఈతనికిఁ గీర్వాణాంధ్రంబుల నెక్కుడువైశారద్యంబు కలిమి నుభయకవిమిత్రుం డనుబిరుదము గలిగె. సోమయాజియగుటఁ బరమాస్తికాగ్రేసరుం డనియుఁ గర్మాచరణదీక్షాదక్షుం డనియుఁ దెలియుచున్నది. ఇక్కవినాథురచన లాంధ్రభాషాభిమానుల కాగమములు. ఈరసికు సరసంపుఁ బలుకు లాంధ్రభాషాయోషాభూషణములు. ఈతనికృతు లాంధ్రకవిపుంగవులకుఁ గవితామార్గప్రదర్శకములు. ఆంధ్రభాషాతత్త్వము నెఱింగినకోవిదులలో నీతఁ డపరశబ్దశాసనుఁడు. ఇక్కవీంద్రునకు గీర్వాణభాషావైశారద్య మెక్కుడయ్యును గవనంబునం దెలుఁగుపలుకులే తఱచుగాఁ గాన్పించును. కవనంబున జల్లిపదంబుల నిఱికింపక కాదాచిత్కముగ ననతిదీర్ఘసమాసములం బొందుపఱచుచుఁ జిన్నచిన్నపదములం గూర్చి యతిప్రాసములకుఁ దడవుకొనక సరళముగా హృదయరంజకముగాఁ గవన మల్లుటయ యీకవికి నైజము. సంస్కృతంబున బాణభట్టప్రథమకృతి యగు హర్షచరిత్రమునంబోలెఁ దిక్కనబాల్యకృతి యగునుత్తరరామాయణంబున నవిచ్ఛిన్నకవితాధారకుఁ గొన్నియెడల సంకోచంబు గలిగినను, కాదంబరింబోలె భారతంబున నారితేరి సర్వాలంకారశోభిత యై నవరసోపేత యై సరసగుణసమేత యై ప్రౌఢకవితాయువతి దద్దయు సహృదయహృదయాంబుజంబుల నలరించుచున్నది. సమయౌచితిం బట్టి యేరసంబు వర్ణించుతఱి నెట్టిపదములం గూర్చిన రసము గృహీతాకృతివోలె సహృదయహృదయదర్పణంబులఁ బ్రతిబింబించునో, యట్టిమధురపదంబులం బొందించువిషయము నిక్కవిచంద్రుఁ డెఱింగినట్లొరు లెఱుంగరు. సర్వతో

"మ. కమలాధారుఁడు భీతిదూరుఁ డసమా • కారుండు గంభీరుఁ డ
బ్జముఖీమారుఁ డపారసారుఁడు కళా • స్ఫారుండు వీరుండు దు
ర్దమదోస్సారుఁ డధర్మభీరుఁడు మహో • దారుండు దుర్వారుఁ డ
త్యమలాచారుఁడు నిర్వికారుఁడు యశో • హారుండు ధీరుం డిలన్." 1 ఆ. 86 ప.

ఇట్టివి సూక్ష్మదృష్టిఁ గనుఁగొనినచో నీతనికృతులం బెక్కులు గన్పట్టును. అయినను గథాసందర్భమున దీనిని పరమార్థ మని తలంచి రసభావాదులం దిగనాడి శ్లిష్టార్థకల్పనైకశరణంబు లగుచిత్రబంధయమకాదులకొఱకుఁ గష్టపడక యాశ్వాసాంతమునమాత్ర మీ వ్యావృత్తినియమమును గైకొనినాఁడు. ఇట్టి లక్షణములు విశేషముగ నాంధ్రపంచమవేదంబునఁ జూపట్టును.

ఈకావ్య మీతనిప్రథమకవిత యగుటంజేసి దీనియందు భారతమందలి కవితాప్రౌఢిమ యంతగాఁ గానరా కున్నను మొత్తముమీఁద భారతశైలిం బోలియే యున్నది. కాఁబట్టియే యిందలిపద్యంబులయందుఁ దిక్కన కత్యంతగౌరవ ముండి యుండెను. దీనికిఁ దనభారతంబున నందలికొన్నిపద్యంబులఁ గొంతవఱకు మార్చియు మార్పకయుఁ బొందుపఱచి యుంచుటయే ప్రమాణము.

విస్తరభీతిచే వాని నిట నుదాహరింపక విరమించితి. ఇక్కవీంద్రుఁడు నన్నయభట్టసంప్రదాయానుసారముగఁ గావ్యాదిని సంస్కృతశ్లోకరూపంబుగనే మంగళాచరణం బొనర్చెను. షష్ఠ్యంతముల మానెను. దీనింబట్టి యేతద్వైకల్పికత్వంబు గవి కిష్ట మని తోఁచుచున్నది. ఈకవివల్లభుం గుఱించి వ్రాయఁదగునంశము లనేకము లున్నను, విస్తరభయంబునను ముఖ్యముగా నవి భారతమునకు సంబంధించిన వగుటను విరమించుచు స్థాలీపులాకన్యాయంబుగ రెండుపద్యముల నిట నుదాహరించుచున్నాఁడ.

"మ. కుచముల్ వాఱెడినీటిమీఁదివిలస • త్కోకంబులం గ్రేణి సే
యుచు నుండన్ మెడ యెత్తి పాదయుగళం • బూఁదంగ బాహాలతల్
పచరింపం గరమూలకాంతి నిగుడన్ • భావంబు రంజిల్లఁ బా
డుచుఁ గ్రీడించిరి పువ్వుఁబోఁడులు లతా • డోలాకళాప్రౌఢులన్." 8 ఆ. 37 ప.

"శా. ఏమేమీ రఘురాముతమ్ముఁడవె మీ • రేపారి పైనెత్తి మా
మామం బంక్తిముఖున్ వధించినను మీ • మౌర్ఖ్యంబు సైరించి యే
నేమిం జేయక యున్నఁ గ్రొవ్వి యిట నీ • వేతెంచితే మేలు మే
లీమై తోడన పోదు గాక యని దైత్యేశుండు దర్పంబునన్." 10. ఆ. 17 ప.

ఇట్లు సరసగుణమణిగణభూషణభూషితకవితావనితామణి మధురశృంగారవిలసితంబుల రసికవరేణ్యు లనురక్తి ననుభవించిన యానందాంబునిధిరంగత్తరంగంబుల డోలాకర్మ నాచరింతురుగావుత మని ప్రార్థించుచున్నాఁడ.

ఉత్పల - వేంకటనరసింహాచార్యులు.

"మ. కమలాధారుఁడు భీతిదూరుఁ డసమా • కారుండు గంభీరుఁ డ
బ్జముఖీమారుఁ డపారసారుఁడు కళా • స్ఫారుండు వీరుండు దు
ర్దమదోస్సారుఁ డధర్మభీరుఁడు మహో • దారుండు దుర్వారుఁ డ
త్యమలాచారుఁడు నిర్వికారుఁడు యశో • హారుండు ధీరుం డిలన్." 1 ఆ. 86 ప.

ఇట్టివి సూక్ష్మదృష్టిఁ గనుఁగొనినచో నీతనికృతులం బెక్కులు గన్పట్టును. అయినను గథాసందర్భమున దీనిని పరమార్థ మని తలంచి రసభావాదులం దిగ నాడి క్లిష్టార్థకల్పనైకశరణంబు లగుచిత్రబంధయమకాదులకొఱకుఁ గష్టపడక యాశ్వాసాంతమునమాత్ర మీ వ్యావృత్తినియమమును గైకొనినాఁడు. ఇట్టి లక్షణములు విశేషముగ నాంధ్రపంచమవేదంబునఁ జూపట్టును.

ఈకావ్య మీతనిప్రథమకవిత యగుటం జేసి దీనియందు భారతమందలి కవితాప్రౌఢిమ యంతగాఁ గానరా కున్నను మొత్తముమీఁద భారతశైలిం బోలియే యున్నది. కాఁబట్టియే యిందలిపద్యంబులయందుఁ దిక్కన కత్యంతగౌరవ ముండి యుండెను. దీనికిఁ దనభారతంబున నిందలికొన్నిపద్యంబులఁ గొంతవఱకు మార్చియు మార్పకయుఁ బొందుపఱిచి యుండుటయే ప్రమాణము.

విస్తరభీతిచే వాని నిట నుదాహరింపక విరమించితి. ఇక్కవీంద్రుఁడు నన్నయ భట్టసంప్రదాయానుసారముగఁ గావ్యాదిని సంస్కృతశ్లోకరూపంబుగనే మంగళా చరణం బొనర్చెను. షష్ఠ్యంతముల మానెను. దీనింబట్టి యేతద్ద్వితీ కల్పికత్వంబు గవి కిష్ట మని తోఁచుచున్నది. ఈకవివల్లభుం గుఱించి వ్రాయఁదగునంశము లనేకము లున్నను, విస్తరభయంబునను ముఖ్యముగా నవి భారతమునకు సంబంధించిన వగుటను విరమించుచు స్థాలీపులాకన్యాయంబుగ రెండుపద్యముల నిట నుదాహ రించుచున్నాఁడ.

"మ. కుచముల్ వాఁడిడినీటిమీఁదివిలస • ల్లోకంబులం శ్రేణి సే
యుచు నుండన్ మెడ యెత్తి పాదయుగళం • బూఁదంగ బాహాలతల్
పచరింపం గరమూలకాంతి నిగుడన్ • భావంబు రంజిల్లఁ బా
డుచుఁ గ్రీడించిరి పువ్వుఁబోఁడులు లతా • డోలాకళాప్రౌఢులన్." 8 ఆ. 37 ప.

"శా. ఏమేమీ రఘురాముతమ్ముఁడవె మీ • రేపారి పైనెత్తి మా
మామం బంక్తిముఖున్ వధించినను మీ • మార్గ్యంబు సైరించి యే
నేమిం జేయక యున్నఁ గ్రొవ్వి యిట నీ • వేతెంచితే మేలు మే
లీపై తోడన పోదు గాక యని దైత్యేశుండు దర్పంబునన్." 10. ఆ. 17 ప.

ఇట్లు సరసగుణమణిగణభూషణభూషితకవితావనితామణి మధురశృంగార విలసితంబుల రసికవరేణ్యు లనురక్తి ననుభవించిన యానందాంబునిధిరంగత్తరంగం బుల డోలాకర్మ నాచరింతురుగావుత మని ప్రార్థించుచున్నాఁడ.

ఉత్పల - వేంకటనరసింహాచార్యులు.

పంచమాశ్వాసము

షష్ఠాశ్వాసము

విషయము. పుట.

నవమాశ్వాసము

దశమాశ్వాసము

విషయము. పుట.

నవమాశ్వాసము

దశమాశ్వాసము

పారెడుపల్కులం బడయ - నప్పలుకుల్సరి గ్రుచ్చునట్లుగాఁ
జేయుప నేరఁగా వలయుఁ జేసిన నేఁ గృతి యన్నవారికిన్. 5

వ. పలుకులపొందు లేక రసభంగము సేయుచుఁ బ్రాంతవడ్డమా
టలఁ దమనేర్పు చూపి యొకకోటన్ హృదయం బలరింపలేక యే
పొలమును గానియట్టిక్రమముం దమ మెచ్చుగ లోక మెల్ల న
వ్వులఁ బొరయం జరించుకుకవుల్ ధరదుర్వటులట్ల చూడఁగాన్. 6

క. తెలుఁగుకవిత్వము చెప్పం, దలఁచినకవి యర్థమునకుఁ దగియుండెడుమా
టలు గొని వళులుం బ్రాసం,బులు నిలుపక యొగిని బులిమి పుచ్చుట చదురే. 7

క. అలవడ సంస్కృతశబ్దము, తెలుఁగుబడి విశేషణంబు తేటపడంగాఁ
బలుకునెడ లింగవచనం,బులు భేదింపమికి మెచ్చు బుధజనము కృతిన్. 8

తే. ఎట్టికవికైనఁ దనకృతి యింపుఁ బెంపఁ, జాలుఁగావునఁ గావ్యంబు సరసులైన
కవులచెవులకు నెక్కినఁ గాని నమ్మఁ, డెందుఁ బరిణతి గలుగుకవీశ్వరుండు. 9

క. అని సత్కవీంద్రమార్గము, మనమున నెలకొల్ప సరస మధురవచోగుం
భనసుప్రసాదసంబో,ధనగోచరబహువిధార్థ తాత్పర్యముగాన్. 10

క. ఎత్తఱి నైనను ధీరో, దాత్తనృపోత్తముఁడు రాము ధరణీపతి స
ద్వృత్తము సంభావ్య మగుట, నుత్తరరామాయణోక్తి యుక్తుఁడ నైతిన్. 11

తే. సారకవితాభిరాముగుంటూరివిభుని, మంత్రిభాస్కరుమత్పితామహునిఁ దలఁచి
యైన మన్ననమెయి లోక మాదరించు, వేఱ నాకృతిగుణములు వేయు నేల.

మ. అమలోదాత్తమనీష నే నుభయకావ్యప్రౌఢిఁ బాటించుశి
ల్పమునం బారగుఁడం గళావిదుఁడ నాపస్తంబసూత్రుండ గౌ
తమగోత్రుండ మహేశ్వరాంఘ్రికమలధ్యానైకశీలుండ న
న్నమకుం గొమ్మనమంత్రికిన్ సుతుఁడఁ దిక్కాంకుండ సన్మాన్యుఁడన్. 13

ఉ. జాత్యము గామి నొప్పయిన సంస్కృత మెయ్యెడఁ జొన్ప వాక్యసాం
గత్యము సేయుచో నయిన గద్యము తోడుగఁ జెప్పి పెట్ట దా
ర్గత్యము దోపఁ బ్రాసము ప్రకారము వేఱగునక్షరంబులన్
శ్రుత్యనురూప మంచు నిడ సూరుల కివ్విధ మింపుఁ బెంపదే. 14

క. వచనము లేకయు వర్ణన, రచియింపఁగఁ గొంత వచ్చుఁ బ్రౌఢులకుఁ గథా
ప్రచయముఁ బద్యములన పొం, దుచితంబుగఁ జెప్పు టార్యు లొప్పెద మనరే.

క. లలితపదహృద్యపద్యం, బులన కథార్థంబు ఘటిత పూర్వాపర మై
యలఁతియలఁతితునియలఁగా, హాల సంధించినవిధంబు నమరఁగఁ [2]జేతున్. 16

కృతినాయకవంశావతారము

క. ఈకృతికిఁ దొడవుగా నమ,రాకృతి యగుమనుమనరవరాగ్రేసరుస
త్యాకృతివంశము గాథ, స్వీకృతి దగఁ గీర్తనంబు సేయుదు నెలమిన్. 17

పా. 1. మై. 2. వలయున్.

పారెఱుపల్కులం బడయ - నప్పలుకు ల్సరి గ్రుచ్చునట్లుగాఁ
జేయుప నేరఁగా వలయుఁ ఽ జేసెద నేఁ గృతి యన్నవారికిన్. 5

వ. పలుకులపొందు లేక రసభంగము సేయుచుఁ బ్రాంతవర్ణమా
టలఁ దమనేర్పు చూపి యొకటక్ హృదయం బలరింపలేక యే
పొలమును గానియుక్తిక్రమమున్ దమమెచ్చుగ లోక మెల్ల న
వ్వులఁ బొరయం జరించుకుకవుల్ ధరదుర్విటులట్ల చూడఁగాన్. 6

క. తెలుఁగుకవిత్వము చెప్పం, దలఁచినకవి యర్థమునకుఁ ఽ దగియుండెడుమా
టలు గొని వళులుం బ్రాసం,బులు నిలుపక యొగిని బులిమి ఽ పుచ్చుట చదురే. 7

క. అలవడ సంస్కృతశబ్దము, తెలుఁగుబడి విశేషణంబు ఽ తేటపడంగాఁ
బలుకునెడ లింగవచనం,బులు భేదింపమికి మెచ్చు ఽ బుధజనము కృతిన్. 8

తే. ఎట్టికవికైనఁ దనకృతి ఽ యింపుఁ బెంపఁ, జాలుఁగావునఁ గావ్యంబు ఽ సరసులైన
కవులచెవులకు నెక్కినఁ ఽ గాని నమ్మఁ, డెందుఁ బరిణతి గలుగుకవీశ్వరుండు. 9

క. అని సత్కవీంద్రమార్గము, మనమున నెలకొల్ప సరస ఽ మధురవచోగుం
భనసుప్రసాదసంబో,ధనగోచరబహువిధార్థ ఽ తాత్పర్యముగాన్. 10

క. ఎత్తఱి నైనను ధీరో, దాత్తనృపోత్తముఁడు రామ ఽ ధరణీపతి స
ద్వృత్తము సంభావ్య మగుట, నుత్తరరామాయణోక్తి ఽ యుక్తుఁడ నైతిన్. 11

తే. సారకవితాభిరాముగుంటూరివిభుని, మంత్రిభాస్కరుమత్పితామహునిఁ దలఁచి
యైన మన్ననమెయి లోక ఽ మాదరించు, వేఱ నాకృతిగుణములు ఽ వేయు నేల.

మ. అమలోదాత్తమనీష నే నుభయకావ్యప్రౌఢిఁ బాటించుశి
ల్పమునం బారగుఁడం గళావిదుఁడ నాపస్తంబసూత్రుండ గౌ
తమగోత్రుండ మహేశ్వరాంఘ్రికమలధ్యానైకశీలుండ న
న్నమకుం గొమ్మనమంత్రికిన్ సుతుఁడఁ దిక్కాంకుండ సన్మాన్యుఁడన్. 13

ఉ. జాత్యము గామి నొప్పయిన ఽ సంస్కృత మెయ్యెడఁ జొన్ప వాక్యసాం
గత్యము సేయుచో నయిన ఽ గద్యము తోడుగఁ జెప్పి పెట్ట దా
ర్గత్యము దోపఁ బ్రాసము ప్రకారము వే అగునకురంబులన్
శ్రుత్యనురూప మంచు నిడ ఽ సూరుల కివ్విధ మింపుఁ బెంపదే. 14

క. వచనము లేకయు వర్ణన, రచియింపఁగఁ గొంత వచ్చుఁ ఽ బ్రౌఢులకుఁ గథా
ప్రచయముఁ బద్యములన పొం, దుచితంబుగఁ జెప్పు టార్యు ఽ లొప్పెద మనరే.

క. లలితపదహృద్యపద్యం, బులన కథార్థంబు ఘటిత ఽ పూర్వాపరమై
యలఁతియలఁతితునియలఁగా, హాల సంధించినవిధంబు ఽ నమరఁగఁ [2]జేతున్. 16

కృతినాయకవంశావతారము

క. ఈకృతికిఁ దొడవుగా నమ,రాకృతి యగుమనుమనరవరాగ్రేసరుస
త్యాకృతివంశము గాథ, స్వీకృతి దగఁ గీర్తనంబు ఽ సేయుదు నెలమిన్. 17

పా. 1. మై. 2. వలయుక్.

చ. పరుషపరాక్రముం డగుచుఁ బల్లవునీటు నుదగ్రులైనప
న్నిరువుర నాతనిం గలయ నెన్ని యనర్గళమత్సరంబుమై
మురరిపుసన్నిభుండు పదుసముప్పురగం డడఁగంగఁ బెట్టెఁ దా
బిరుదు వెలుంగ బిజ్జఁ డరిభీకరభూరిభుజాబలంబునన్. 28

క. తద్వంశంబునఁ బోషిత, విద్వజ్జనుఁ డహితభుజగ విహగేంద్రుఁడు ధ
ర్మాద్వైతమూర్తి వరయోషిద్వ్యగ్రస్మరుఁడు మన్మసిద్ధి జనించెన్. 2)

సీ. భూరిప్రతాపంబు వైరిమదాంధకారమున కఖండదీపముగఁ జేసి
చరితంబు నిఖిలభూజననిత్యశోభనలతకును నాలవాలముగఁ జేసి
కరుణ దీనానాథ కవిబంధుజనచకోరములకుఁ జంద్రాతపముగఁ జేసి
కీర్తిజాలముఁ ద్రిలోకీశారికకు నభిరామరాజితపంజరముగఁ జేసి

ఆ. సుందరీజనంబు డెందంబునకుఁ దన, నిరుపమాన మైన నేర్పుకలిమి
నతిప్రసిద్ధి చేసి యసదృశలీల మైఁ, బరఁగె మనుమసిద్ధి ధరణివిభుఁడు. 30

క. ఆమన్మసిద్ధిసుతుఁ డా,శామండలశాసనుండు సదయాకృతి సం
గ్రామశ్రీరాముఁడు రా,మామదనుఁడు తిక్కనృపతి మహిఁ బాలించెన్. 31

ఉ. కేశవసన్నిభుండు పరిగీతయశోనిధి చోళతిక్కధా
త్రీశుఁడు కేవలుండె నృపు లెవ్వరి కాచరితంబు గల్గునే
శైశవలీలనాఁడు పటుశౌర్యధురంధరబాహుఁ డైనపృ
థ్వీశనరేంద్రమస్తకము నెత్తైఁ గందుకకేలి సల్పఁడే. 32

సీ. లకుమయ గురుములూరికి నెత్తి వచ్చినఁ గొనఁడె యాహవమున ఘోటకముల
దర్పదుర్జయు లగుసదాయాదనృపతుల ననిలోనఁ బఱపఁడే యాగ్రహమున
శంభురాజాదిప్రశస్తారిమండలికముఁ జేర్చి యేలఁడె కంచిపురముఁ
జేసిమండలము గాసిగఁ జేసి కాళవపతి నియ్యకొలుపఁడే పలచమునకు

తే. రాయగండగోపాలు నరాతిభయద, రాయపెండారబిరుదాభిరాము నుభయ
రాయగండాంకు ఖండియరాయుఁ దిక్క, ధరణివిభుఁ బోల రాజులకరిది కాఁదె.

మ. కమలాప్తప్రతిమానమూర్తి యగునా కర్ణాటసోమేశు దు
ర్దమదోర్గర్వము రూపుమాపి నిజదర్పంబుం బ్రతిష్ఠించి లీ
లమెయిన్ జోళుని భూమిపై నిలిపి చోళస్థాపనాచార్యనా
మము దక్కంగొని తిక్కభూవిభుఁడు సామర్థ్యంబు చెల్లింపఁడే. 34

సీ. భృత్యానురాగంబు పెంపుఁ జెప్పఁగ నేల పరివారసన్నాహ బిరుదు గలుగ
వందిప్రియత్వంబు వర్ణింపఁగా నేల సాతకపుత్త్రాఖ్య పరఁగుచుండ
సకలవిద్యాపరిశ్రమముఁ దెల్పఁగ నేల కవిసార్వభౌమాంక మవనిఁ జెల్ల
సుభగతామహిమఁ బ్రశస్తుతి సేయఁగా నేల మన్మథనామంబు మహిమ నెగడ

తే. నుభయబలవీరుఁ డనుపేరు త్రిభువనములఁ
బ్రచురముగ ఘోరబహుసంగరముల విజయ

చ. పరుషపరాక్రముం డగుచుఁ । బల్లవునీట నుదగ్రు లైనప
న్నిరువుర నాతనిం గలయ । నెన్ని యనర్గళమత్సరంబుమై
మురరిపుసన్నిభుండు పదుమువ్వుర గం డడఁగంగఁ బెట్టెఁ దా
బిరుదు వెలుంగ బిజ్జఁ డరిభీకరభూరిభుజాబలంబునన్. 28

క. తద్వంశంబునఁ బోషిత, విద్వజ్జనుఁ డహితభుజగ । విహగేంద్రుఁడు ధ
ర్మాద్వైతమూర్తి వరయోషిద్వర్గస్మరుఁడు మన్మసిద్ధి జనించెన్. 2)

సీ. భూరిప్రతాపంబు । వైరిమదాంధకారమున కఖండదీపముగఁ జేసి
చరితంబు నిఖిలభూజననిత్యశోభనలతకును నాలవాలముగఁ జేసి
కరుణ దీనానాథ । కవిబంధుజనచకోరములకుఁ జంద్రాతపముగఁ జేసి
కీర్తిజాలముఁ ద్రిలోకీశారికకు నభిరామరాజితపంజరముగఁ జేసి

ఆ. సుందరీజనంబు । డెందంబునకుఁ దన, నిరుపమాన మైన । నేర్పుకలిమి
నతిప్రసిద్ధి చేసి । యసదృశలీల మైఁ, బరఁగె మనుమసిద్ధి । ధరణివిభుఁడు. 30

క. ఆమన్మసిద్ధిసుతుఁ డా, శామండలశాసనుండు । సదయాకృతి సం
గ్రామశ్రీరాముఁడు రా, మామదనుఁడు తిక్కనృపతి । మహిఁ బాలించెన్. 31

ఉ. కేశవసన్నిభుండు పరిగీతయశోనిధి చోళతిక్కధా
త్రీశుఁడు కేవలుండె నృపు । లెవ్వరి కాచరితంబు గల్గునే
శైశవలీల నాఁడు పటుశౌర్యధురంధరబాహుఁ డై నృప
ధ్వీశనరేంద్రమస్తకము । నెత్తిఁ గందుకకేలి సల్పఁడే. 32

సీ. లకుమయ గురుములూరికి నెత్తి వచ్చినఁ గొనఁడె యాహవమున ఘోటకముల
దర్పదుర్జయు లగుదాయాదనృపతుల ననిలోనఁ బఱపఁడే । యాగ్రహమున
శంభురాజాదిప్రశస్తారిమండలికముఁ జేర్చి యేలఁడె । కంచిపురముఁ
జేసిమండలము గాసిగఁ జేసి కాళవపతి నియ్యకొలుపఁడే । పలచమునకు

తే. రాయగండగోపాలు నరాతిభయద, రాయపెండారబిరుదాభిరాము నుభయ
రాయగండాంకు ఖండియరాయుఁ దిక్క, ధరణివిభుఁ బోల రాజులొకరిది కాదె.

మ. కమలాప్తప్రతిమానమూర్తి యగునా । కర్ణాటసోమేశు దు
ర్దమదోర్గర్వము రూపుమాపి నిజదర్పంబుం బ్రతిష్ఠించి లీ
లమెయిన్ జోళుని భూమిపై నిలిపి చోళస్థాపనాచార్యనా
మము దక్కం గొని తిక్కభూవిభుఁడు సామర్థ్యంబు చెల్లింపఁడే. 34

సీ. భృత్యానురాగంబు । పెంపుఁ జెప్పఁగ నేల పరివారసన్నాహ । బిరుదు గలుగ
వందిప్రియత్వంబు । వర్ణింపఁ గా నేల పాఠకపుత్రాఖ్య । పరఁగుచుండ
సకలవిద్యాపరిశ్రమముఁ దెల్పఁగ నేల కవిసార్వభౌమాంక । మవనిఁ జెల్ల
సుభగతామహిమఁ బ్రస్తుతి సేయఁగా నేల మన్మథనామంబు । మహిమ నెగడ

తే. నుభయబలవీరుఁ డనుపేరు । త్రిభువనములఁ
బ్రచురముగ ఘోరబహుసంగరముల విజయ

తే. కసిమసంగినమృత్యువు కరణి యంత, కాలరుద్రునికై వడి కాలదండ
ధరుని బలువిడి యలవడు దురములోన, నసమశౌర్యుఁడు మనుమధరాధిపునకు.

శా. శృంగారంబు నలంగ దేమిఁయును బ్రస్వేదాంకురశ్రేణి లే
దంగంబుల్ మెఱుఁగేద వించుకయు మాహారాష్ట్రసామంతు సా
రంగుం దోలి తురంగముం గొనినసంగ్రామంబునం దృప్తస
ప్తాంగస్ఫారయశుండు మన్మవిభుపంపై చన్నసైన్యంబునన్. 43

సీ. అనుపమబహురత్నహయవారణముల విద్విషులు గప్పములు పుత్తెంచుచోట
నెల్లికయ్యం బని యొద్ది యేనియు నొక్క కెలన శాత్రవదూతలు పలుకుచోటఁ
దలతల మని రెండు దడములవారేటున కమానముగఁ జేర నడుచుచోటఁ
బరసేన సచ్చియుం బాఱియు బయ లైన యనిలోన జయము సేకొనెడుచోట
ఆ. నొక్కరూప కాని యెక్కుడు డిగ్గను, గానరాదు ముఖవికాసమునకు
నన్యరాజు లీడె యరిరాయవేశ్యాభు, జంగుఁ డైనమనుమ జనవిభునకు. 44

— అయోధ్యావర్ణనము —

క. అమ్మనుమనృపతి కభ్యుద,యమ్ముగ నేఁ జెప్పఁ బూని నట్టి కథకు నా
ద్యమ్మయి యయోధ్య యనునా,మమ్మున నెగడినపురోత్తమము వర్ణింతున్. 45

సీ. అఖిలభోగములకు నాస్పదం బగుట భోగీంద్రపట్టణమున కీడ యనియు
ధనసమృద్ధుల కెల్లఁ దల్లియై యుల్లగుటఁ గుబేరునివీటికిఁ బెద్ద యనియు
వైభవంబులకు నావాస మగుట నమరాధీశుపురమున కధిక మనియు
నిర్మలవృత్తికి నెర వగుటను భారతీశ్వరుప్రోలికి నెక్కు డనియు
ఆ. వినుతి సేయఁ జాలి వివిధోత్సవంబుల, నతిశయిల్లి సజ్జనాభిరామ
మై కరంబు వొలుచు నన్నగరంబు వి,స్ఫురితసకలవస్తుపూర్ణ మగుచు. 46

క. చనిచని యచ్చోటను జి,క్కెనొకో తారకము లనఁ బ్రకీర్ణరుచులఁ ద
ద్ఘనవప్రప్రాగ్భాగం,బున ఖచితము లైనవజ్రములు చెలు వొందున్. 47

తే. ఇంతపొడ వని వాక్రువ్వ నేరి కైన, రా దనుట కోటవర్ణన గాదు నిజమ
యెగసి పఱపిన దృష్టులు నిగుడునంత, లెక్కలో నగ్రభాగంబు లేమిఁ జేసి. 48

క. మహనీయవప్రగోపుర, బహురత్నోత్కీర్ణసాల భంజిక లొప్పున్
విహరణతత్పరనిర్జర, మహిళాతతి వచ్చి యున్నమాడ్కి బెడంగై. 49

సీ. అవగాహనమునకు నరిగినగజములమదములు కూడిన నదులు గాఁగ
ఝషకకుళీరకచ్ఛపమకరాదిసత్త్వములమొత్తము పర్వతములు గాఁగఁ
బ్రాకారమణిగణప్రతిబింబనికరంబు విలసిల్లు బహురత్నవితతి గాఁగ
రంగత్తరంగపరంపరపైఁ దేలు, కలహంసములు శంఖకులము గాఁగఁ
ఆ. గరము పొలుపు మిగులుఁ బరిఖ విశాలగం,భీర మగుచుఁ బఱపుగ బేర్మిఁ జేసి
యఖిలభూమిచక్ర మనుతలంపునఁ బుర,వరముఁ జుట్టి యున్న శరధిపోలె.

తే. కసిమసంగినమృత్యువు కరణి యంత, కాలరుద్రునికైవడి కాలదండ
ధరునిబలువిడి యలవడు దురములోన,నసమశౌర్యుఁడుమనుమధరాధిపునకు.

శా. శృంగారంబు నలంగ దేమిఁయును బ్రస్వేదాంకురశ్రేణి లే
దంగంబుల్ మెఱుఁగేద వించుకయు మాహారాష్ట్రసామంతు సా
రంగుం దోలి తురంగముం గొనినసంగ్రామంబునం దృప్తస
ప్తాంగస్ఫారయశుండు మన్మవిభుపం పై చన్న సైన్యంబునన్. 43

సీ. అనుపమబహురత్నహయవారణముల విద్విషులు గప్పములు పుత్తెంచుచోట
నెల్లికయ్యం బని యొద్ది యేనియు నొక్క కెలన శాత్రవదూత పలుకుచోటఁ
దలతల మని రెండు దడములవారేటున కమానముగఁ జేర నడుచుచోటఁ
బరసేన సచ్చియుం బాఱియు బయ లైన యనిలోన జయము సేకొనెడుచోట

ఆ. నొక్కరూప కాని యెక్కుడు డిగ్గును, గానరాదు ముఖవికాసమునకు
నన్యరాజు లీడె యరిరాయవేశ్యాభు, జంగుఁ డైనమనుమ జనవిభునకు. 44

అయోధ్యావర్ణనము

క. అమ్మనుమనృపతి కభ్యుద,యమ్ముగ నేఁ జెప్పఁ బూని నట్టి కథకు నా
ద్యమ్మయి యయోధ్య యనునా,మమ్మున నెగడినపురోత్తమము వర్ణింతున్. 45

సీ. అఖిలభోగములకు నాస్పదం బగుట భోగీంద్రపట్టణమున కీడ యనియు
ధనసమృద్ధుల కెల్లఁ దల్లియి ల్లగుటఁ గుబేరునివీటికిఁ బెద్ద యనియు
వైభవంబులకు నావాస మగుట నమరాధీశుపురమున కధిక మనియు
నిర్మలవృత్తికి నెర వగుటను భారతీశ్వరుప్రోలికి నెక్కు డనియు

ఆ. వినుతి సేయఁ జాలి వివిధోత్సవంబుల, నతిశయిల్లి సజ్జనాభిరామ
మై కరంబు వొలుచు నన్నగరంబు వి,స్ఫురితసకలవస్తుపూర్ణ మగుచు. 46

క. చనిచని యచ్చోటను జి,క్కె నొకో తారకము లనఁ బ్రకీర్ణరుచులఁ ద
ద్ఘనవప్రప్రాగ్భాగం,బున ఖచితము లైనవజ్రములు చెలు వొందున్. 47

తే. ఇంతపొడవని వాక్రుచ్చ నేరి కైన, రా దనుట కోటవర్ణన గాదు నిజమ
యెగసి పఱచిన దృష్టులు నిగుడునంత, లెక్కలో నగ్రభాగంబు లేమిఁ జేసి. 48

క. మహనీయవప్రగోపుర, బహురత్నోత్కీర్ణసాల భంజిక లొప్పున్
విహరణతత్పరనిర్జర, మహిళాతతి వచ్చి యున్నమాడ్కి బెడం గై. 49

సీ. అవగాహనమునకు నరిగినగజములమదములు కూడిన నదులు గాఁగ
ఝషకకుళీరకకచ్ఛపమకరాదిసత్త్వములమొత్తము పర్వతములు గాఁగఁ
బ్రాకారమణిగణప్రతిబింబనికరంబు విలసిల్లుబహురత్నవితతి గాఁగ
రంగత్తరంగపరంపరపైఁ దేలు, కలహంసములు శంఖకులము గాఁగఁ

ఆ. గరము పొలుపు మిగులుఁ బరిఖ విశాలగం,భీర మగుచుఁ బఱపుఁ బేర్మిఁ జేసి
యఖిలభూమిచక్ర మనుతలంపునఁ బుర,వరముఁ జుట్టి యున్న శరధివోలె.

చారుసత్యవ్రత సౌరభ్యలక్ష్మికి నుచితవాక్యములు పుష్పోద్గమములు
సాదరకారుణ్య మేదురజ్యోత్స్నకు మధురాకృతులు శశిమండలములు
తే. గా సమస్తమహాధ్వరకర్తృతావిభూతిఁ దనరి యఖిలలోకపూజ్యు లగుచు
నిరుపమానసద్గుణగణనీతినిరతు, లై ధరామరు లొప్పుదు రప్పురమున. 57

చ. అమరనగంబు నెచ్చెలులొ హైమవతీశననుంగుఁగొండవి
య్యము లొకొ రోహణాచలము నన్నలుఁ దమ్ములు నొక్కొ నా సువ
ర్ణమునను జారుతారమున రత్నచయంబునఁ దేజరిల్లు నం
దు మహిమ కున్కిపట్టగుచుఁ దుంగసముజ్జ్వలదేవసద్మముల్. 58

సీ. పడఁతులనెఱివీఁగుఁబాలిండ్లు వెడదోఁప లీలఁ బయ్యెదలు దూలించుటకును
దెఱవలపూఁతలు మెఱయఁగ నాటమై నడరిననుఁజెమ టార్చుటకును
మెలఁతలచెక్కుల మెఱుఁగు వింతఁగ నవతంసమంజరులు గదల్చుటకును
తే. విటకుమారులు తనరాక వేచివేడ్క, నెదురుకొనిలియింపుసొంపు వహించుచుండ
నడపు మెలపున జనుల కానంద మొదవ, గంధవహుఁడప్పురంబునఁగలయఁబొలయు.

చ. శుకపికసంకులత్వమున సుందరసాంద్రలతాంతపల్లవ
ప్రకరబహుచ్ఛవిం బురవరంబువిహారవనంబు లొప్పు న
మ్మకరపతాకుసైన్యములు మానవతీవిటకోటి కైనకే
లికలహవృత్తి సైఁపక సలీలగతిన్ బయినెత్తి వచ్చె నాన్. 60

సీ. మన్మథునాస్థానమండపంబులు మీనకేతునేపథ్యనికేతనములు
రతివల్లభునివిహారప్రదేశములు సంకల్పసంభవునిభోగస్థలములు
కందర్పునాయుధాగారముల్ కుసుమశరాసనుసంగీతకాలయములు
శంబరసూదనుజయభూము లిందిరానందనుసంకేతమందిరములు
ఆ. రామణీయకంబు రమియించునిక్కలు, సొంపుగనులు చైత్రసంపదలకు
ననుగలంపుటిరవు లనఁగ రమ్యంబు లై, యొప్పు నుపవనంబులప్పురమున. 61

చ. వివిధగతిప్రకారముల వీథులఁ బాఱుసమీరణంబుచే
నవమకరందబిందుతతి నల్గడలం దగ నింపుగూడి య
త్యవిరళలీలఁ బర్వ మధుపావళి పుప్పొడి రాయ కెందు నా
డి వనములోన విచ్చలవిడిన్ మదలీల వహించు నెప్పుడున్. 62

సీ. పద్మినీకల్లోల పంక్తులపైఁ గ్రాలు రాజితరాజమరాళలీల
సహకారపల్లవ సమితిఁ గదల్చు నున్మదకలకంఠకు మారుమాడ్కిఁ
బుష్పితనవలతాపుంజంబులోపల విహరించుమత్తాళివిభునిభంగి
నుద్యానమునకు వేఱొకయొప్పుగావించుచారునవీనవసంతుభాతి
తే. నేను గలుగంగ మదనునికేల యొండు, పరికరము లని యన్నింటిపనులుఁ దాన
పూని చేయువిధమున మందానిలుండు, పురమునందుండునుపవనభూములందు.

చారుసత్యవ్రత సౌరభ్యలక్ష్మికి నుచితసాక్ష్యములు పుష్పోద్గమములు
సాదరకారుణ్య మేదురజ్యోత్స్నకు మధురాకృతులు శశిమండలములు
తే. గా సమస్తమహాధ్వరకర్తృతావిభూతిఁ దనరి యఖిలలోకపూజ్యు లగుచు
నిరుపమానసద్గుణగణ నీతినిరతు, లై ధరామరు లొప్పుదు రప్పురమున. 57

చ. అమరనగంబు నెచ్చెలులొ హైమవతీశుననుంగుఁగొండవి
య్యము లొక్కొ రోహణాచలము నన్నలుఁ దమ్ములు నొక్కొ నా సువ
ర్ణమునను జారుతారమున రత్నచయంబునఁ దేజరిల్లు నం
దు మహిమ కున్కిపట్టగుచుఁ దుంగసముజ్జ్వలదేవసద్మముల్. 58

సీ. పడఁతులనెఱవీఁగుఁబాలిండ్లు వెడదోఁప లీలఁ బయ్యెదలు దూలించుటకును
దెఱవలపూఁతలు మెఱయఁగ నాటమై నడరిననునుఁజెమ టార్చుటకును
మెలఁతలచెక్కుల మెఱుఁగు వింతఁగ నవతంసమంజరులు గదల్చుటకును
తే. విటకుమారులు తనరాక వేచివేడ్క,నెదురుకొనియుంపుసొంపు వహించుచుండ
నడపు మెలపున జనుల కానంద మొదవ,గంధవహుఁడప్పురంబునఁగలయఁబొలయు.

చ. శుకపికసంకులత్వమున సుందరసాంద్రలతాంతపల్లవ
ప్రకరబహుచ్ఛవిం బురవరంబువిహారవనంబు లొప్పు న
మ్మకరపతాకుసైన్యములు మానవతీవిటకోటి కైనకే
లికలహవృత్తి సైఁపక సలీలగతిన్ బయినెత్తి వచ్చె నాన్. 60

సీ. మన్మథునాస్థానమండపంబులు మీనకేతునేపథ్యనికేతనములు
రతివల్లభునివిహారప్రదేశములు సంకల్పసంభవునిభోగస్థలములు
కందర్పునాయుధాగారముల్ కుసుమశరాసనుసంగీతకాలయములు
శంబరసూదనుజయభూము లిందిరానందనుసంకేతమందిరములు
ఆ. రామణీయకంబు రమియించునిక్కలు, సొంపుగనులు చైత్రసంపదలకు
ననుగలంపుటిరవు లనఁగ రమ్యంబు లై, యొప్పు నుపవనంబు లప్పురమున. 61

చ. వివిధగతిప్రకారముల వీథులఁ బాఱుసమీరణంబుచే
నవమకరందబిందుతతి నల్గడలం దగ నింపుగూడి య
త్యవిరళలీలఁ బర్వ మధుపావళి పుప్పులు రోయ కెందు నా
డి వనములోన విచ్చలవిడిన్ మదలీల వహించు నెప్పుడున్. 62

సీ. పద్మినీకల్లోల పంక్తులపైఁ గ్రాలు రాజితరాజమరాళలీల
సహకారపల్లవ సమితిఁ గదల్చు నున్మదకలకంఠకు మారుమాడ్కిఁ
బుష్పితనవలతాపుంజంబులోపల విహరించుమత్తాళివిభునిభంగి
నుద్యానమునకు వేఁటొకయొప్పుగావించుచారునవీనవసంతుభాతి
తే. నేను గలుగంగ మదనునికేల యొండు, పరికరము లని యన్నింటిపనులుఁ దాన
పూని చేయువిధమున మందానిలుండు, పురమునందుండునుపవనభూములందు.

బున రఘురాముఁ డున్నయెడఁ బొల్తుక యొక్కతె యేఁగుదెంచి యా
తనిఁ గని కాముచే నలఁగి ధైర్యవిహీనతఁ గోర్కిఁ జెప్పెనన్. 72

తే. అతఁడు నగి త్రిప్పిపుచ్చిన ననుజుకడకు, నరిగి యాతండు ద్రోచినఁ బెరిఁగి వికృత
వేషయై యెత్తికొనిపోవ రోష మెత్తి, యక్కుమారుఁడు వెసఁ గోసె ముక్కు సెవులు.

క. భంగపడి రాముకడ క, య్యంగన చనుదెంచి యిట్టు లనియెఁ ద్రిలోకో
త్తుంగచరిత్రుఁడు శశ్వద, భంగుం డగుసంక్రీవదను భగినిం జుమ్మా. 74

తే. శూర్పణఖ యనుదాన మీ దర్పమడఁప, నసుర లిప్పుడ వచ్చెద రనుచుఁ గోప
మునఁ గడంగి జనస్థానమునకు నేఁగి, యనుజుఁ డగుఖరుతోడఁ జెప్పిన నతండు.

క. దూషణునిఁ ద్రిశిరుఁ గూడి స, రోషంబుగ నెత్తి వచ్చి రోగంబులు ది
వ్యౌషధముఁ దాఁకుపగిది మ, నీష మెయిం జాలు రాము నెదిరి మహాజిన్. 76

చ. పొలిసినఁ జూచి శూర్పణఖ పోయి దశాననుఁ గాంచి బన్నముం
దెలుపు నెడం బ్రసంగమునఁ దేటపడన్ వినిపించె సీతకో
మలతనులీల యద్దివిజమర్దనుఁడున్ హృదయంబునం గుతూ
హల మెలరార శీఘ్రగతి నయ్యెడ కేఁగె వియత్పథంబునన్. 77

క. చని కౌటిల్యమున మహీ, తనయం గొని లంక కరిగె దానవుఁ డపుడా
మనుజేంద్రనందనుఁడు దన, మనమున యడ లనుఁగుఁదమ్మునిమాటల మలఁగన్. 78

సీ. ఎడసొచ్చి దైత్యుచేఁ బడినజటాయువువలన నంగనచన్నవల నెఱింగి
శరణార్థి యగుదివాకరసూతిఁ జేకొని కోలతోడనె వాలిఁ గూల నేసి
వనచరబలముల వసుధ నెల్లను నొక్క వాయిగా నడపించి వార్ధిఁ గడచి
లంకపై విడిసి చాలంబు బలంబును జూపి రాక్షసకోటిఁ బరూ పడంచి

తే. కుంభకర్ణునిఁ గుంభనికుంభనాము, లైనతనయులతో నంతకాలయమున
కనిచి దేవాంతక ప్రహస్తాదిబంధు, వర్గసహితంబుగా దశవదనుఁ దునిమి. 79

తే. అఖిలదేవతాసన్నిధి నగ్నిదత్త, యైనజానకి నానంద మతిశయిల్లఁ
గైకొనియె రాముఁ డీమూఁడులోకములకు, నద్భుతప్రీతుల దరిపొంగారుచుండ.

క. ఇంద్రజి ననిలోఁ జంపి మ, హేంద్రాది త్రిదశనుతుల కెక్కినయనుజున్
సాంద్రానుమోదమున రఘు, చంద్రుఁడు మో మెలమిఁ బొంద సంభావించెన్.

ఆ. అతని నపుడ దివ్యయానరత్నం బగు, పుష్పకంబు దేరఁ బుచ్చి దాని
కెదురువోయి యర్చ లిచ్చి సంప్రీతి నా, తండు జానకియును దాను నెక్కి.

చ. శర ణని వచ్చి చొచ్చి యనిశంబును గొల్చుచు నున్న రావణా
వరజు విభీషణున్ సమరవర్తనుఁ డైనదినేంద్రనందనున్
శరనిధి దాఁటి దేవిఁ గని చయ్యన నుంగర మిచ్చి పేర్చి య
ప్పురవర మేర్చి లోకనుతిఁ బొందినపావని నాదరించుచున్. 83

---

1. మనీష......నెదిరి - స్వరయతి.

బున రఘురాముఁ డున్నయెడఁ బొల్తుక యొక్కతె యేఁగుదెంచి యా
తనిఁ గని కాముచే నలఁగి ధైర్యవిహీనతఁ గోర్కిఁ జెప్పినన్. 72

తే. అతఁడు నగి త్రిప్పిపుచ్చిన ననుజుకడకు, నరిగి యాతండు ద్రోచినఁ బెరిఁగి వికృత
వేషయై యెత్తికొనిపోవ రోష మెత్తి, యక్కుమారుఁడు వెసఁ గోసె ముక్కు చెవులు.

క. భంగపడి రాముకడ క, య్యంగన చనుదెంచి యిట్టు లనియెఁ ద్రిలోకో
త్తుంగచరిత్రుఁడు శశ్వద, భంగుం డగు పంక్తివదను భగినిం జుమ్మీ. 74

తే. శూర్పణఖ యనుదాన మీ దర్పమడఁప, నసుర లిప్పుడ వచ్చెద రనుచుఁ గోప
మునఁ గడంగి జనస్థానమునకు నేఁగి, యనుజుఁ డగు ఖరుతోడఁ జెప్పిన నతండు.

క. దూషణునిఁ ద్రిశిరుఁ గూడి స, రోషంబుగ నెత్తి వచ్చి రోగంబులు ది
వ్యౌషధముఁ దాఁకుపగిది మ, నీష మెయిం జాలు రాము నెదిరి మహాజిన్. 76

చ. పొలిసినఁ జూచి శూర్పణఖ పోయి దశాననుఁ గాంచి బన్నముం
దెలుపు నెడం బ్రసంగమునఁ దేటపడన్ వినిపించె సీతకో
మలతనులీల యద్దివిజమర్దనుఁడున్ హృదయంబునం గుతూ
హల మెలరార శీఘ్రగతి నయ్యెడ కేఁగె వియత్పథంబునన్. 77

క. చని కౌటిల్యమున మహీ, తనయం గొని లంక కరిగె దానవుఁ డపుడా
మనుజేంద్రనందనుఁడు దన, మనమున యడ లనుఁగుదమ్ముమాటల మలఁగన్. 78

సీ. ఎడసొచ్చి దైత్యుచేఁ బడినజటాయువువలన నంగనచన్నవల నెఱింగి
శరణార్థి యగుదివాకరసూతిఁ జేకొని కోలతోడనె వాలిఁ గూల నేసి
వనచరబలముల వసుధ నెల్లను నొక్క వాయిగా నడపించి వార్ధిఁ గడచి
లంకపై విడిసి చలంబు బలంబును జూపి రాక్షసకోటి రూపడంచి

తే. కుంభకర్ణునిఁ గుంభనికుంభనాము, లైనతనయులతో నంతకాలయమున
కనిచి దేవాంతకప్రహస్తాదిబంధు, వర్గసహితంబుగా దశవదనుఁ దునిమి. 79

తే. అఖిలదేవతాసన్నిధి నగ్నిదత్త, యైనజానకి నానందమతిశయిల్లఁ
గైకొనియె రాముఁ డీమూఁడులోకములకు, నద్భుతప్రీతు లడరి పొంగారుచుండ.

క. ఇంద్రజి ననిలోఁ జంపి మ, హేంద్రాదిత్రిదశనుతుల కెక్కి నయనుజున్
సాంద్రానుమోదమున రఘు, చంద్రుఁడు మో మెలమిఁ బొంద సంభావించెన్.

ఆ. అతని నపుడ దివ్యయానరత్నం బగు, పుష్పకంబు దేరఁ బుచ్చి దాని
కెదురువోయి యర్చ లిచ్చి సంప్రీతి నా, తండు జానకియును దాను నెక్కి.

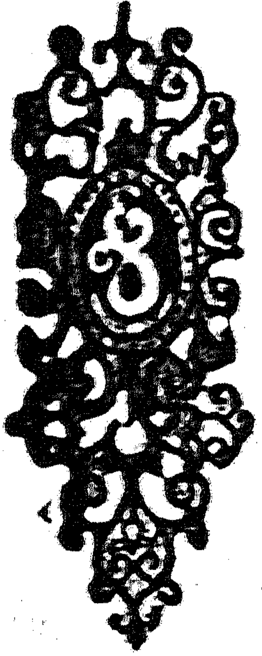
చ. శరణని వచ్చి చొచ్చి యనిశంబును గొల్చుచు నున్న రావణా
వరజు విభీషణున్ సమరవర్తనుఁ డైనదినేంద్రనందనున్
శరనిధి దాఁటి దేవిఁ గని చయ్యన నుంగర మిచ్చి పేర్చి య
ప్పురవర మేర్చి లోకనుతిఁ బొందినపావని నాదరించుచున్. 83

1. మనీష......నెదిరి - స్వరయతి.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

ద్వితీయాశ్వాసము

మద్భగీరథాన్వయ
తామరసాకరసహస్రధాముఁడు సూరి
స్తోమారామవసంతుఁడు
భూమండనయశుఁడు మన్మభూమీశుఁ డొగిన్.* 1

రామునికొల్వుకూటమునకు జనకాదులు వచ్చుట

క. శ్రీరామచంద్రుఁ డిట్లు మహారాజపదస్థుఁ డైననభినందింపన్
గారవమున జనకాది, క్ష్మారమణులు వచ్చి కాంచి సంప్రీతిమెయిన్. 2

క. అన్నరపతివినయాదిగుణోన్నతి కెప లలర మంజులోక్తుల సమయో
త్పన్నవిషయోపలాలన, నున్నయెడన్ హర్షరససముత్కర్షముతోన్. 3

సీ. కౌశిక బక దాల్భ్యకణ్వప్రభృతు లైనదురితవిదూరు లా తూర్పువార
లాత్రేయ కుత్స దృఢాయు రగస్త్యు లాదిగఁ గలదక్షిణదిక్కువారు
ఋషభరైభ్యకయవక్రీవృషముఖ్యు లాతపోమహనీయు లగుపశ్చిమంబువారు
గశ్యప జమదగ్ని గౌతమాత్రులు లోనుగా నుత్తరమ్మునఁ గల్గువారు
తే. శిష్యసంఘంబుతో రామశిష్యవర్గ, మగుట మునికులమెల్లను నరుగుదెంచె
నతనివిజయోత్సవముఁ గొనియాడ వేడ్కఁ, బ్రీతి మొగములనెలకొనఁగ బిండుగట్టి.

ఉ. అంతటఁ గూడి మోసలకు నర్థిమెయిం జనుదెంచి యెంతయుం
గ్రందుకొనంగ నున్నెడ నగస్త్యుఁడు వాకిటివానిఁ జూచి యీ
యిందఱరాక దాశరథి కెఱిఁగింపుము వేగ మన్న వాఁ
డుం దగఁ బోయి యల్లన నడుంకుచు భూవిభుఁ జేరి నమ్రుఁడై. 5

ఉ. దేవ మునీశ్వరుల్ సకలదిఙ్ముఖవాసు లగస్త్యముఖ్యు లా
శ్రావితనామధేయులు విశాలతపోవిభవు ల్సముజ్జ్వల
త్పావకమూర్తు లయ్యును గృపారసపూరితశీతలాకృతుల్
దేవరఁ గాన వేడ్కఁ జనుదెంచినవా రని విన్నవించినన్. 6

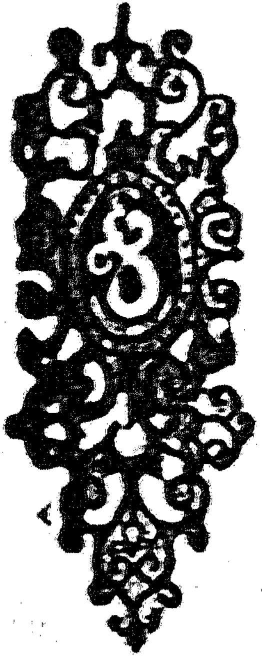
క. విని యెంతయు సమ్మదమున, జనపతి తోడ్తెమ్ము వారిఁ జయ్యన ననుడుం
జనెఁ బడిహారియుఁ దోడన, మును లత్యంతప్రమోదమున వచ్చుటయున్. 7

* ప్రథమావిభక్తి.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

ద్వితీయాశ్వాసము

మద్భగీరథాన్వయ
తామరసాకరసహస్రధాముఁడు సూరి
స్తోమారామవసంతుఁడు
భూమండనయశుఁడు మన్నభూమీశుఁ డొగిన్.* 1

రామునికొల్వుకూటమునకు జనకాదులు వచ్చుట

క. శ్రీరామచంద్రుఁ డిట్లు మహారాజపదస్థుఁ డైనఁ జనులభినందింపన్
గారవమున జనకాది, క్ష్మారమణులు వచ్చి కాంచి రి సంప్రీతిమెయిన్. 2

క. అన్నరపతివినయాదిగుణోన్నతి కెద లలర మంజులోక్తుల సమయో
త్పన్నవిపద్యోపలాలన, మున్నయెడన్ హర్షరససముత్కర్షముతోన్. 3

సీ. కౌశిక బక దాల్భ్య కణ్వప్రభృతు లైనదురితవిదూరు లా తూర్పువారు
నాత్రేయ కుత్స దృఢాయు రగస్త్య లాదిగఁ గలదక్షిణదిక్కువారు
ఋషభ రైభ్య కయతు వృషముఖ్యు లాతపోమహనీయు లగుపశ్చిమంబువారు
కశ్యప జమదగ్ని గౌతమాత్రులు లోనుగా నుత్తరమ్మునఁ గల్గువారు

తే. శిష్యసంఘంబుతో రాముశిష్యవర్గ, మగుట మునికులమెల్లను నరుగుదెంచె
నతనివిజయోత్సవముఁ గనుఁగొనియాడు వేడ్కఁ, బ్రీతి మొగములనెలకొనఁ బిండుగట్టి.

ఉ. అంతటఁ గూడి మోసలకు నర్థిమెయిం జనుదెంచి యెంతయుం
గ్రందుకొనంగ నున్నెడ నగస్త్యుఁడు వాకిటివానిఁ జూచి మా
యిందఱ రాక దాశరథికిన్ వెసఁ గింపుము వేగ మన్న వాఁ
డుం దగఁ బోయి యల్లన నడుంకుచు భూవిభుఁ జేరి నమ్రుఁ డై. 5

ఉ. దేవ మునీశ్వరుల్ సకలదిఙ్ముఖవాసు లగస్త్యముఖ్యు లా
శ్రావితనామధేయులు విశాలతపోవిభవు ల్సముజ్జ్వల
త్పావకమూర్తు లయ్యును గృపారసపూరితశీతలాకృతుల్
దేవరఁ గాన వేడ్కఁ జనుదెంచినవా రని విన్నవించినన్. 6

క. విని యెంతయు సమ్మదమున, జనపతి తోడ్తెమ్ము వారి జయ్యన ననుడుం
జనెఁ బడిహారియుఁ దోడన, మును లత్యంతప్రమోదమున వచ్చుటయున్. 7

* ప్రథమావిభక్తి.

చె మనుజదేవకింపురుషసిద్ధవియచ్చరకన్యకానికా
యముఁ దనయాశ్రమస్థలియుపాంతమున న్విహరింప వచ్చినన్. 18

క. పలుమఱుఁ గని కని యొకమఱి, మెలఁతలతో నిట్టు లనియె మీ రిచటికి రా
వల దింకిట ననుఁ జూచినఁ, గలుగుం జూడీ తత్క్షణంబ గర్భము మీకున్. 19

క. అని నియతి సేయుటయు న,మ్మునిపలుకులు కన్యకాసమూహం బెల్లన్
విని యాయిరవునఁ జేరక, చన నం దొక్కర్తు విధివశంబున వినమిన్. 20

ఉ. ముందటియట్ల నెచ్చెలుల మొత్తములోపలఁ గూడి యాడువే
డ్కం దరలాక్షి వోయి యచట న్మునియాకృతితోడ దృగ్రుచుల్
వొందినమాత్ర మై నెలఁత పొక్కిటితో విరియ న్వళు ల్గరం
బందము గాఁగ నారును గుచాగ్రములు న్ననుఁగప్పుసొంపు నై. 21

ఉ. గర్భముఁ దాల్చి మై గలయఁ గన్గొని వెక్కసపాటు మున్నుగా
దుర్భర మైనసంభ్రమముతోడ విషాదభయానుతాపముల్
నిర్భరభంగిఁ బుట్టి తననెమ్మది దీఁటుకొనంగ జోటి యా
విర్భవదార్తి యై చనియె వేగమ యాత్మనివాసభూమికిన్. 22

క. అరుగుటయుఁ జూచి మది న,చ్చెరువడి తృణబిందుఁ డల్లఁ జేరఁ బిలిచి ని
ర్భరగర్భచిహ్నములుగా, నిరూపణముచేసి యవ్వనిత కి ట్లనియెన్. 23

ఉ. [1]అక్కట కన్యకాత్వ మిటు లాఱడివోవ నకారణంబు నీ
కెక్కడిచూలు వచ్చె నిది యెయ్యెడ నెమ్మెయిఁ బుట్టె నన్ననున్
వెక్కుచు మాట దొట్రుపడ వెల్వెలఁ బాఱుచుఁ గ్రమ్ముకన్నునీ
రక్కుపయిన్ వెసం దొరఁగ నామృగలోచన తండ్రి కి ట్లనున్. 24

క. చెలులకడ నాడు వేడుకఁ, బులస్త్యమునియాశ్రమంబు పొంతకుఁ జని య
ప్పొలఁతులఁ గానక యయ్యెడఁ, గలయం బరికించు చుండ గర్భము దోఁచెన్.

ఉ. నాయెడ లేన కన్గొని మనంబున బెగ్గల మంది యత్తఱిం
జేయునుపాయ మెయ్యదియుఁ జిత్తమునం దలపోయ లేక నా
కీయకృతంబు వాటిలుట యేర్పడ నీ కెఱిఁగింపఁ గోరి వే
వే యిటు పాఱుతెంచితి వివేకనిధీ ననుఁ గావు నాపుడున్. 26

క. ఆరాజర్షియు దీనికిఁ, గారణ మమ్మునియకాఁ బ్రకాశజ్ఞానో
దారమతి నెఱిఁగి కన్నియ, గారవమునఁ గొని పులస్త్యకడకుం జనియెన్. 27

చ. చని మునినాథ యిత్తరుణి సాధ్వి గుణాన్విత నాదుకూర్మి నం
దని నిగృహీతచిత్తుఁడఁ గదా యని త్రోవక దీని నాదరం
బునఁ బరిచర్యఁ గొమ్మనినఁ బొల్తుక నర్థిఁ బరిగ్రహించి యా
తనిఁ జరితార్థుఁ జేసె నుచితమ్మున నమ్ముని ధర్మవేది యై. 28

పా. 1. అక్కలకన్యకాత్వ మిటు.

చె మనుజదేవకింపురుషసిద్ధవియచ్చరకన్యకానికా
యముఁ దనయాశ్రమస్థలియుపాంతమున న్విహరింప వచ్చినన్. 18

క. పలుమఱుఁ గని కని యొకమఱి, మెలఁతలతో నిట్టు లనియె । మీ రిచటికి రా
వల దింకిట ననుఁ జూచినఁ, గలుగుంజుఁడి తత్క్షణంబ । గర్భము మీకున్. 19

క. అని నియతి సేయుటయు న,మ్మునిపలుకులు కన్యకాసమూహం బెల్లన్
విని యాయిరువునఁ జేరక, చన నం దొక్కర్తు విధివశంబున వినమిన్. 20

ఉ. ముందటియట్ల నెచ్చెలుల । మొత్తములోఁపలఁ గూడి యాడువే
డ్కం దరలాక్షి వోయి యచట న్మునియాకృతితోడ దృగ్రుచుల్
బొందినమాత్ర మై నెలఁత । పొక్కిటితో విరియ న్వళు ల్గరం
బందము గాఁగ నారును గుచాగ్రములు న్ననుఁగప్పుసొంపు నై. 21

ఉ. గర్భముఁ దాల్చి మై గలయఁ । గన్గొని వెక్కసపాటు మున్నుగా
దుర్భర మైనసంభ్రమముతోడ విషాదభయానుతాపముల్
నిర్భరభంగిఁ బుట్టి తననెమ్మది దీఁటుకొనంగ జోటి యా
విర్భవదార్తి యై చనియె । వేగమ యాత్మనివాసభూమికిన్. 22

క. అరుగుటయుఁ జూచి మది న,చ్చెరువడి తృణబిందుఁ డల్లఁ । జేరఁ బిలిచి ని
ర్భరగర్భచిహ్నములుగా, నిరూపణముచేసి యవ్వనిత కి ట్లనియెన్. 23

ఉ. [1]అక్కట కన్యకాత్వ మిటు । లాఁడివోవ నకారణంబు నీ
కెక్కడిచూలు వచ్చె నిది । యెయ్యెడ నెమ్మెయిఁ బుట్టె నన్ననున్
వెక్కుచు మాట దొట్రుపడ । వెల్వెలఁ బాఱుచుఁ గ్రమ్ముకన్నునీ
రక్కుపయిన్ వెసం దొరఁగ । నామృగలోచన తండ్రి కి ట్లనున్. 24

క. చెలులకడ నాడువేడుకఁ, బులస్త్యమునియాశ్రమంబు । పొంతకుఁ జని య
ప్పొలఁతులఁ గానక యయ్యెడఁ, గలయం బరికించు చుండఁ గర్భము దోఁచెన్.

ఉ. నాయొడ లేన కన్గొని మనంబున బెగ్గల మంది యత్తఱిం
జేయునుపాయ మెయ్యదియుఁ । జిత్తమునం దలపోయలేక నా
కీయకృతంబు వాటిలుట । యేర్పడ నీ కెఱిఁగింపఁ గోరి వే
వే యిటు పాఱుతెంచితి వివేకనిధీ ననుఁ గావు నావుడున్. 26

క. ఆరాజర్షియు దీనికిఁ, గారణ మమ్మునియకాఁ బ్రకాశజ్ఞానో
దారమతి నెఱిఁగి కన్నియ, గారవమునఁ గొని పులస్త్యుకడకుం జనియెన్. 27

చ. చని మునినాథ యిత్తరుణి సాధ్వి గుణాన్విత నాదుకూర్మినం
దని నిగృహీతచిత్తుఁడఁ గదా యని త్రోవక దీని నాదరం
బునఁ బరిచర్యఁ గొమ్మనినఁ । బొల్తుక నర్థిఁ బరిగ్రహించి యా
తనిఁ జరితార్థుఁ జేసె నుచితమ్మున నమ్ముని ధర్మవేది యై. 28

పా. 1. అక్కలకన్యకాత్వ మిటు.

చ. ముదమున నేఁగుదెంచి తనముందట నిల్చినశంభుఁ గాంచి త
త్పదసరసీరుహంబులయుపాంతమునన్ ధరఁ జాఁగి మ్రొక్కి నె
న్నుదుటను పాదపుంగేలును దాసుద్యుతియుం బులకాంకురంబులున్
హృదయముభక్తిఁ బెంపుఁ బెరయించుచు వైశ్రవణుండు నిల్చినన్. 41

ఉ. వత్స భవత్తపోనవదివాకరుఁ గాంచి వికాస మొందె నా
హృత్సరసీరుహంబు వర ఽ మిచ్చెద నిష్టము గోరు నావుడున్
వత్సలుఁ డైనపద్మభవు ఽ వైశ్రవణుండు సముజ్జ్వలార్థసం
పత్సముదాయనిత్యసుఖభవ్యదిగీశత వేఁడె వేఁడినన్. 42

ఉ. అక్కమలాసనుండు వరుణాంతకజిష్ణులఁ జూచి మీకుఁ దో
డొక్కని దిక్పతిత్వపదయోగ్యుని నే సృజియింప నున్న చో
గ్రక్కున నీతఁడుం దదభికాంక్షయ చేసెఁ దగంగ నింక మీ
రొక్కటి నైు జగం బరయుచుండుఁడు నాలవవానిఁ జేసితిన్. 43

చ. అని వర మిచ్చి వైశ్రవణునాదరవిస్తృతనేత్రపద్ముఁ డై
కనుఁగొని నిర్జరత్వపదగౌరవనిత్యుఁడ వైతి గాన నీ
కనుగుణ మైనయీరుచిరయానముఁ గొమ్మనియిచ్చెఁ బుష్పకం
బనఁగఁ బ్రసిద్ధ మై మణిమయాకృతి నొప్పు విమానరత్నమున్. 44

ఆ. ఇవ్విధమున నిచ్చి ఽ యింద్రాదిసురులతోఁ, నజుఁడు వోవుటయు ధనాధిపతియుఁ
దండ్రికడకు వచ్చి ఽ తత్పదాబ్జములకు,నెరఁగి భక్తియుక్తి ఽ నెదుర నిలిచి. 45

క. కోరినవరము విమానము, గారవమున నాకుఁ గమలగర్భుఁ డొసంగెన్
మీరలు నివాసదేశముఁ, గారుణ్యము సేయుఁ డనినఁ గడువేడుకతోన్. 46

క. ఆవిశ్రవసుఁడు తనదుప్ర,భావంబున నెల్లయెడలుఁ ఽ బరికించి తదీ
యావాసయోగ్యముగ మది, భావించి ముదమున నర్థపతి కి ట్లనియెన్. 47

సీ. కమనీయముగ విశ్వకర్మ నిర్మించిన మున్ను దైత్యశ్రేష్ఠు ఽ లున్నపురము
జలనిధి పరిఖగాఁ ఽ గలిగినయది లంక యనఁగ లోకములఁ బేర్కొనిననెలవు
దనుజు లెల్లను జనార్దనుచేత మర్దితు లయి పోకఁ జేసి పా ఽ డయ్యె నయ్యు
రమ్యనికేతనారామాభిరామ మై యుల్లసిల్లెడు సుఖ ఽ ముండు మచట
ఆ. ననిన నట్ల కాక ఽ యని తండ్రి వీడ్కొని, బహువిధానురూపపరిజనములు
పొదివి కొలువ నతఁడుపుష్పకంబునఁ జని, యందు దివ్యసుఖములనుభవించె. 48

క. జనకునకు మ్రొక్కఁ బోవుచు, ననిమిషవల్లభునికడకు ఽ నరుగుచుఁ గమలా
సనుఁ గొలువఁ జనుచు విహరిం,చె నిజేచ్ఛం బుష్పకమున ఽ సిద్ధపదమునన్. 49

చ. అన విని కుంభసంభవమహామునితోఁ రఘువంశనాథుఁ డి
ట్లనియె మునీంద్ర మున్ను నసురాధిపు లేలెడివీడె లంక త

చ. ముదమున నేఁగుదెంచి తనముందట నిల్చినశంభుఁ గాంచి త
త్పదసరసీరుహంబులయుపాంతమునన్ ధరఁ జాఁగి మ్రొక్కి నె
న్నుదుటను మోడ్పుఁగేలును బసద్యుతియుం బులకాంకురంబులున్
హృదయముభక్తిపెంపుఁ బెరయించుచు వైశ్రవణుండు నిల్చినన్. 41

ఉ. వత్స భవత్తపోనవదివాకరుఁ గాంచి వికాస మొందె నా
హృత్సరసీరుహంబు వర మిచ్చెద నిష్టము గోరు నావుడున్
వత్సలుఁడైనపద్మభవు వైశ్రవణుండు సముజ్జ్వలార్థసం
పత్సముదాయనిత్యసుఖభవ్యదిగీశత వేఁడె వేఁడినన్. 42

ఉ. అక్కమలాసనుండు వరుణాంతకజిష్ణులఁ జూచి మీకుఁ దో
డొక్కని దిక్పతిత్వపదయోగ్యుని నే సృజియింప నున్నచో
గ్రక్కున నీతఁడుం దదభికాంక్షయ చేసెఁ దగంగ నింక మీ
రొక్కటి నై జగం బరయుచుండుఁడు నాలవవానిఁ జేసితిన్. 43

చ. అని వర మిచ్చి వైశ్రవణునాదరవిస్తృతనేత్రపద్ముఁడై
కనుఁగొని నిర్జరత్వపదగౌరవనిత్యుఁడ వైతి గాన నీ
కనుగుణ మైనయీరుచిరయానముఁ గొమ్మనియిచ్చెఁ బుష్పకం
బనఁగఁ బ్రసిద్ధ మై మణిమయాకృతి నొప్పు విమానరత్నమున్. 44

ఆ. ఇవ్విధమున నిచ్చి యింద్రాదిసురులతో,నజుఁడు వోవుటయు ధనాధిపతియుఁ
దండ్రికడకు వచ్చి తత్పదాబ్జములకు,నెరఁగి భక్తియుక్తి నెదుర నిలిచి. 45

క. కోరినవరము విమానము, గారవమున నాకుఁ గమలగర్భుఁ డొసంగెన్
మీరలు నివాసదేశముఁ, గారుణ్యము సేయుఁ డనినఁ గడువేడుకతోన్. 46

క. ఆవిశ్రవసుఁడు తనదుప్ర,భావంబున నెల్లయెడలుఁ బరికించి తదీ
యావాసయోగ్యముగ మది, భావించి ముదమున నర్థపతి కిట్లనియెన్. 47

సీ. కమనీయముగ విశ్వకర్మ నిర్మించిన మున్ను దైత్యశ్రేష్ఠు లున్నపురము
జలనిధి పరిఖగాఁ గలిగినయది లంక యనఁగ లోకములఁ బేర్కొనిననెలవు
దనుజు లెల్లను జనార్దనుచేత మర్దితు లయి పోకఁ జేసి పాడయ్యె నయ్యె
రమ్యనికేతనారామాభిరామ మై యుల్లసిల్లెడు సుఖ ముండు మచట
ఆ. ననిన నట్ల కాక యని తండ్రి వీడ్కొని, బహువిధానురూపపరిజనములు
పొదివి కొలువ నతఁడుపుష్పకంబునఁ జని, యందు దివ్యసుఖములనుభవించె. 48

క. జనకునకు మ్రొక్కఁ బోవుచు, ననిమిషవల్లభునికడకు నరుగుచుఁ గమలా
సనుఁ గొలువఁ జనుచు విహరిం,చె నిజేచ్ఛం బుష్పకమున సిద్ధపథమునన్. 4)

చ. అన విని కుంభసంభవమహామునితో రఘువంశనాథుఁ డి
ట్లనియె మునీంద్ర మున్ను నసురాధిపు లేలెడివీడె లంక త

ప్రతిహతవృత్తి నెల్లెడ నభశ్చర మైనపురంబుతోడ నం
చితగతులం జరించె విలసిల్లుచు నీశ్వరలాలనీయుఁ డై. 63

క. ఉన్నయెడ నాసుకేశుమహోన్నతి కెదనోటువడి వహయోరూపగుణో
త్పన్నానురూపమతిఁ దన, కన్నియ దేవమణి నిచ్చె గ్రామణి ప్రీతిన్. 64

మాల్యవదాదులు తపంబుచే బ్రహ్మవలన వరంబులు వడయుట

తే. ఇట్లు గంధర్వవల్లభుఁ డెలమి గూఁతుఁ
దనకు నిచ్చిన వరియించి దానివలన
మాల్యవంతుఁ డనంగ సుమాలి యనఁగ
మాలి యనఁ గాంచెఁ గొడుకులమహితయశుల. 65

ఉ. ఇవ్విధిఁ బుట్టి తండ్రి పరమేశువరంబున నద్భుతస్థితిఁ
జవ్వన మాదిగా నఖిలసంపదలుం గను టెల్ల విన్కి నా
మువ్వురు నుత్సహించి తపముం బరమేష్ఠి గుఱించి చేయఁగా
నవ్విబుధాచలంబునకు నర్థిమెయిం జని సువ్రతస్థు లై. 66

ఉ. ఆర్జవశాంతిదాంతినియమాదిగరిష్ఠగుణైకనిష్ఠ మై
నిర్జితచిత్తవృత్తు లయి నిర్మలధర్మపరంపరాప్రభా
వార్జన మెల్లలోకములు నద్భుత మందుచు సంస్తుతింప నా
వర్జితబుద్ధిఁ జేసి రనవద్యతపంబునఁ బద్మసంభవున్. 67

శా. ప్రత్యక్షం బయి దేవబృందములతోఁ బద్మాసనుం డర్థి నా
దిత్యాద్రిస్థలి నిల్చి పొల్చుటయు దైతేయాత్మజు ల్సంభ్రమ
ప్రీత్యుత్కర్షము లంతరంగముల ఘూర్ణిల్లంగ సర్వాంగసాం
గత్యస్వీకృతభూతలం బగునమస్కారంబునం బుణ్యు లై. 68

క. కరకమలయుగళపుటశేఖరులును భక్తిభరనమ్రగాత్రులు నై ని
ల్చిరి వరదానౌత్సుక్య, స్ఫురితాధరుఁ డైనపద్మజునికట్టెదురన్. 69

ఉ. అత్తఱి వారిఁ జూచి కరుణార్ద్రిత నిట్లనియె న్విరించి దై
త్యోత్తములార మీతపము నుగ్రత కచ్చెరు వంది వచ్చితిం
జిత్తములందు మీ రభిలషించినయట్టివరంబు లెల్ల నే
నిత్తుఁ గడంగి కోరికొనుఁ డిప్పుడ దేవమునీంద్రసన్నిధిన్. 70

ఉ. నావుడుఁ బొంగి యద్దనుజనందను లిట్లని రేకవాక్యు లై
దైవతయక్షకింపురుషదానవమానవకిన్నరాదినా
నావిధభూతకోటుల రణంబున గెల్పుఁ బరస్పరప్రమో
దావహ మైననెయ్యముఁ జిరాయురవాప్తియు మాకభీష్టముల్. 71

తే. ఇవ్విధంబునఁ గోరినఁ నెలమిఁ బొంది
యట్ల కావుత మని కమలాసనుండు

ప్రతిహతవృత్తి నెల్లెడ నభశ్చర మైనపురంబుతోడ నం
చితగతులం జరించె విలసిల్లుచు నీశ్వరలాలనీయుఁడై. 63

క. ఉన్నయెడ నాసుకేశుమహోన్నతి కెద నోటువడి వయోరూపగుణో
త్పన్నానురూపమతిఁ దన, కన్నియ దేవమతి నిచ్చె ॰ గ్రామణి ప్రీతిన్. 64

మాల్యవదాదులు తపంబుచే బ్రహ్మవలన వరంబులు వడయుట

తే. ఇట్లు గంధర్వవల్లభుఁ ॰ డెలమి గూఁతుఁ
దనకు నిచ్చిన వరియించి ॰ దానివలన
మాల్యవంతుఁ డనంగ సుమాలి యనఁగ
మాలి యనఁ గాంచెఁ గొడుకులసమహితయశుల. 65

ఉ. ఇవ్విధిఁ బుట్టి తండ్రి పరమేశువరంబున నద్భుతస్థితిఁ
జవ్వన మాదిగా నఖిలసంపదలుం గను టెల్ల విన్కి నా
ముప్వురు నుత్సహించి తపమున్ బరమేష్ఠి గురించి చేయఁగా
నవ్విబుధాచలంబునకు ॰ నర్థిమెయిం జని సువ్రతస్థులై. 66

ఉ. ఆర్జవశాంతిదాంతినియమాదిగరిష్ఠగుణైకనిష్ఠమై
నిర్జితచిత్తవృత్తు లయి ॰ నిర్మలధర్మపరంపరాప్రభా
వార్జన మెల్లలోకములు ॰ నద్భుత మందుచు సంస్తుతింప నా
వర్జితబుద్ధిఁ జేసి రనవద్యతపంబున బ్రహ్మసంభవున్. 67

శా. ప్రత్యక్షం బయి దేవబృందములతోఁ ॰ బద్మాసనుం డర్థి నా
దిత్యాద్రిస్థలి నిల్చి పొల్చుటయు దైతేయాత్మజు ల్సంభ్రమ
ప్రీత్యుత్కర్షము లంతరంగముల ఘూర్ణిల్లంగ సర్వాంగసాం
గత్యస్వీకృతభూతలం బగునమస్కారంబునం బుణ్యులై. 68

క. కరకమలయుగళపుటశేఖరులును భక్తిభరనమ్రగాత్రులు నై ని
ల్చిరి వరదానౌత్సుక్య, స్ఫురితాధరుఁ డైనపద్మజునికట్టెదురన్. 69

ఉ. అత్తఱి వారిఁ జూచి కరుణార్ద్రత నిట్లనియె న్విరించి దై
త్యోత్తములార మీతపము ॰ నుగ్రత కచ్చెరు వంది వచ్చితిం
జిత్తములందు మీ రభిలషించినయట్టివరంబు లెల్ల నే
నిత్తుఁ గడంగి కోరికొనుఁ ॰ డిప్పుడ దేవమునీంద్రసన్నిధిన్. 70

ఉ. నావుడుఁ బొంగి యద్దనుజనందను లిట్లని రేకవాక్యులై
దైవతయక్షకింపురుషదానవమానవకిన్నరాదినా
నావిధభూతకోటుల రణంబున గెల్వఁ బరస్పరప్రమో
దావహ మైననెయ్యముఁ జిరాయురవాప్తియు మాకభీష్టముల్. 71

తే. ఇవ్విధంబునఁ గోరిన నెలమిఁ బొంది
యట్ల కావుత మని కమలాసనుండు

క. క్రమమున సుందరియును గే, తుమతియు వరదయు నన న్వధూటీత్రయముం
దమముప్పురఁ బూర్వజపూ, ర్వముగఁ బ్రమోదములతో వివాహం బైనన్. 83

సీ. అందు సుందరి యను నరవిందనయన యున్మత్తు సుప్తఘ్ను నిమత్తు యజ్ఞ
కోపు దుర్ముఖుని విరూపాక్షు వజ్రముష్టిని గని పుత్త్రికనలఁ గనియె
నా కేతుమతియు ధూమ్రాక్షుఁ బ్రహస్తుఁ గంపనుఁ గాలకార్ముకు భద్రదత్తు
భాసకర్ణాంకు సుపార్శ్వ సంహ్రాదిని గాంచెను వరదయుఁ గైకసియును

తే. నోలిఁ గుంభీనసయును బుష్పోత్కటయును
ననఁగ నలువురు వామలోచనలఁ గనియె
ననలు నీలుని సంపాతి హరునిఁ బడసె
వరద పదపడి దానవాన్వయము వెలఁగ. 84

మాల్యవంతుఁడు లోకంబుల బాధించుట

శా. సంతానం బభివృద్ధి నొందిన బలోత్సాహం బెలర్పం బలా
క్రాంతాశేషదిగంతుఁ డై బలువిడిన్ రక్షోగణేశుండు దు
ర్దాంతుం డై శ్రుతిబాధ సేయుచుఁ గ్రతుధ్వంసంబుఁ గావించుచుం
గాంతారాంతరవాసు లైనమునులం గారించుచుం గ్రూరుఁ డై. 85

మ. పరనారీహరణం బొనర్చు వివిధోపాయంబుల న్మేదినీ
సురవర్గంబుల నొంచు దేవగృహసంశోభాభిఘాతంబు సే
యు రవీందుద్యుతిజాలము ల్మలుపు మాయోపాయకేలీకృతా
దరుఁ డై నిర్జరకోటిఁ గష్టపఱుచున్ ధర్మంబు నష్టంబుగాన్. 86

ఇంద్రాదులు హరునను జ్ఞచే విష్ణువును వేఁడుట

చ. ఋషులును దేవతాగణము లెంతయు బెగ్గల మంది యార్తు లై
వృషగమనుండు దీర్చు మనవేదన యంచు మహేశుఁ గాంచి దు
ర్విషహము లైనయాపరిభవించుట లెల్ల నెఱుంగఁ జెప్ప ని
స్తుషముగ దైత్యవర్గములఁ ద్రుంపఁగఁ గోరిరి దైన్య మేర్పడన్. 87

చ. హరుఁడు సుకేశుమీఁదికృప నాతనిసంతతి కల్గకుండియున్
సురమునివృత్తభంగములు చూడఁగఁ జాలక యేను నేర నా
హరికడ కేగుఁ డాతఁ డభయం బొసఁగున్ దయ మీకు నన్నఁ జె
చ్చెరఁ జని శౌరి కంతయును జెప్పి రరాతులజన్మ మాదిగాన్. 88

శా. గోవిందుండు దయామతిం బలికె నాకుం జెప్పఁగా నేల రు
ద్రావిర్భావితశక్తి నే నెఱుఁగనే యాదైత్యుఁ దత్పుత్త్రకుల్
భావారూఢులు గారె పద్మజవరప్రాప్తానుభావు ల్తదీ
యావాసం బగులంక వింతయె త్రిలోకాక్రోశ మాలింపనే, 89

క. క్రమమున సుందరియును గే,తుమతియు వరదయు నన న్వధూటీత్రయముం
దమమువ్వురుఁ బూర్వజపూ,ర్వముగఁ బ్రమోదములతో వివాహం బైనన్. 83

సీ. అందు సుందరి యను నరవిందనయన యున్మత్తు సుప్తఘ్ను నిమత్తు యజ్ఞ
కోపు దుర్ముఖుని విరూపాక్షు వజ్రముష్టిని గని పుత్త్రికానలఁ గనియె
నా కేతుమతియు ధూమ్రాక్షుఁ బ్రహస్తుఁ గంపనుఁ గాలకార్ముకు భద్రదత్తు
భాసకర్ణాంకు సుపార్శ్వసంహ్రాదిని గాంచెను వరదయుఁ గైకసియును

తే. నోలిఁ గుంభీనసయును బుష్పోత్కటయును
ననఁగ నలువురు వామలోచనలఁ గనియె
ననలు నీలుని సంపాతిహరునిఁ బడసె
వరద పదపడి దానవాన్వయము వెలఁగ. 84

మాల్యవంతుఁడు లోకంబుల బాధించుట

శా. సంతానం బభివృద్ధి నొందిన బలోత్సాహం బెలర్పం బలా
క్రాంతాశేషదిగంతుఁ డై బలువిడిన్ రక్షోగణేశుండు దు
ర్దాంతుం డై శ్రుతిబాధ సేయుచుఁ గ్రతుధ్వంసంబుఁ గావించుచుం
గాంతారాంతరవాసు లైనమునులం గారించుచుం గ్రూరుఁ డై. 85

మ. పరనారీహరణం బొనర్చు వివిధోపాయంబుల న్మేదినీ
సురవర్గంబుల నొంచు దేవగృహసంశోభాభిఘాతంబు సే
యు రవీందుద్యుతిజాలము ల్కలుపు మాయోపాయకేళీకృతా
దరుఁ డై నిర్జరకోటిఁ గష్టపఱుచున్ ధర్మంబు నష్టంబుగాన్. 86

ఇంద్రాదులు హరుననుజ్ఞ చే విష్ణువును వేఁడుట

చ. ఋషులును దేవతాగణము లెంతయు బెగ్గల మంది యార్తు లై
వృషగమనుండు దీర్చు మనవేదన యంచు మహేశుఁ గాంచి దు
ర్విషహము లైనయాపరిభవించుట లెల్ల నెఱుంగఁ జెప్పి ని
స్తుషముగ దైత్యవర్గములఁ ద్రుంపఁగఁ గోరిరి దైన్య మేర్పడన్. 87

చ. హరుఁడు సుకేశుమీఁదికృప నాతనిసంతతి కల్గి కుందియున్
సురమునివృత్తభంగములు చూడఁగఁ జాలక యేను నేర నా
హరికడ కేగుఁ డాతఁ డభయం బొసఁగున్ దయ మీకు నన్నఁ జె
చ్చెరఁ జని శౌరి కంతయును జెప్పి రరాతులజన్మ మాదిగాన్. 88

శా. గోవిందుండు దయామతిం బలికె నాకుం జెప్పఁగా నేల రు
ద్రావిర్భావితశక్తి నే నెఱుఁగనే యాదైత్యుఁ డత్పుత్త్రకుల్
భావారాధ్యులు గారె పద్మజవరప్రాప్తానుభావు ల్మదీ
యావాసం బగులంక వింతయె త్రిలోకాక్రోశ మాలింపనే. 89

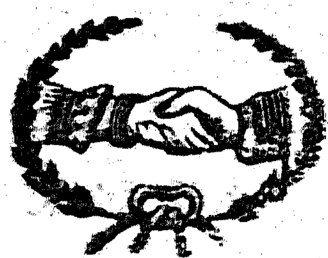
ఆశ్వాసాంతము (ద్వితీయావిభక్తి)

ఉ. కాయికవాచికాత్మికవికారవిసర్జనవిస్ఫురత్తనూ
దాయకు నానతారివసుధావరహర్షరసప్రకర్షసం
ధాయకు సూరిశోభనవిధాయకు నుద్భటరాజదుర్దశా
దాయకుఁ గీర్తివస్త్రపరిధాయకు దీనజనార్థదాయకున్. 101

క. పాండిత్యసుభగుఁ ద్రిభువన, పెండేసు నరాతిభూపభీషణబాహా
దండాభిరాము రామా, మండలచిత్తాపహారిమకరపతాకున్. 102

మాలినీవృత్తము. సకలజన మనోజ్ఞుం । జండభాషానభిజ్ఞుం
బ్రకృతిఘటితరాగుం । బ్రస్ఫురత్త్యాగభోగుం
జకితనృపశరణ్యుం । జారులావణ్యగణ్యుం
బ్రకటసుగుణసంగుం । రాయవేశ్యాభుజంగున్. 103

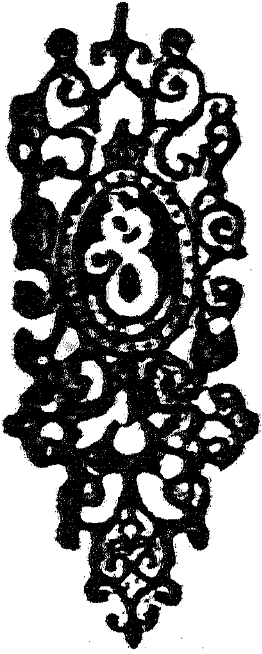
గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర బుధారాధనవిధేయ తిక్కననామధేయప్రణీతం బయినయుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబునందు ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తర రామాయణము

తృతీయాశ్వాసము

రమ్యతానిరూఢమ
హోరస్కుం బుణ్యసంపదుదితయశస్కుం
గారుణ్యార్ద్రమనస్కుం బ్ర
జారంజనశీలు మనుమజగతీపాలున్*. 1

విష్ణువు దేవతలకుఁ దోడై రాక్షసులతో యుద్ధము సేయుట

చ. హరిఁ గని దేవదూత చరణానతుఁడై యసురేంద్రసేన ని
ర్జరనగరంబుపైఁ బెలుచ రాకయు నాకము బెగ్గలంబునం
దిరుగుడుపాటుఁ జెప్పిన నతిత్వరితంబునఁ గౌతుకంబుమై
గరుడుని నెక్కి శార్జ్గగుణగాఢరవంబు నభంబు నిండఁగాన్. 2

క. రక్షోవధయును సుమనో, రక్షయు మదిఁ గోరి యాదరంబున రాజీ
వాక్షుఁడు సిద్ధులజయశ, బ్దాక్షరములుఁ గిన్నరీచయముగానంబున్. 3

క. కొంచెపునగవుల సంభా, వించుచు వివిధాయుధాంశువితతుల్ దిశలన్
నించుచు దనుజతమస్సుఁ దూ, లించుచు రణకేళిలోలలీలం జనుచోన్. 4

క. గరుడునిపై శార్జ్గధను, ర్ధరుఁ డగువిష్ణుఁడు మేలుతటిఁ బోల్చుతటి
త్పరివృతజలదముఁ బోలుట, విరియ దనుజరాజహంసవితతి యితనికిన్. 5

మ. అని బృందారకవందిబృందము లమందానందముం బొంది కీ
ర్తన సేయం ద్రిదివంబు ముట్టికొన నుద్దామప్రతాపంబున
న్దనుజానీకము చేర కుండ నడుమ న్వారింపఁగాఁ బూని చ
య్యన నేఁగెం బతగేంద్రపక్షపవనవ్యాధూతదిగ్భిత్తియై. 6

మ. చని నాకంబున కడ్డపడ్డ హరియుత్సాహంబు వీక్షించి య
ద్దనుజాధీశుఁడు చేయి వీచుటయు మాద్యద్దంతివర్గంబు న
శ్వనికాయంబుఁ బదాతిలోకము రథవ్రాతంబు నొక్కుమ్మడిన్
ఘనమార్గం బఖిలంబు గప్పి పడగల్గ్రాలన్ వడిం దాఁకినన్. 7

తే. మందహాసంబు చేసి యమందరవము, మిగిలి రిపుతూర్యరవముల మ్రేఁగికొనఁగఁ

* ద్వితీయావిభక్తి.

బాంచజన్యంబుఁ బెలుచఁ బూరించి శార్ఙ్గ, గుణము సారించి దానవగణముఁ జూచి. 8

క. కడఁకఁ దలవీఁటె యల వేర్పడ మును దలపడఁ దలంచి । పఱతేరంగా
విడుచుచు నొక్కొకయమ్మును, బడ నేయుచు వచ్చె వీరభటులం గడిమిన్. 9

చ. తొలితొలి పడ్డపీనుఁగులఁ । ద్రొక్కుచు నొండొరు మీఱఁ జూచున
గ్గలికఁ గడంగి బాహుబలగర్వము చూపుచు మెచ్చ నుగ్రదై
త్యులు దలపడ్డ వారిసమరోద్ధతి కుత్సవ మంది శార్ఙ్గమం
దలపున నిల్వరించె నిశితాస్త్రము లూఁతయి వ్రాలునట్లుగన్. 10

ఉ. కూలినవారిఁ జూచి వెడఁగొంకిన మెచ్చక మున్ను వెన్నుగా
నేలకుఁ జొచ్చువారుఁ దమ నెయ్యుర కడ్డము వచ్చువారు ను
క్కీఁలయి నేర్పు లేక తమకించి పయింబడి నొచ్చువారు మున్
వాలినమచ్చరం బగుటఁ వారణసేయక వచ్చువారు నై. 11

క. దానవు లేయుచు వైచుచు, సేనలఁ బురికొల్పుకొనుచుఁ । జేరిన శార్ఙ్గ
జ్యానాదభరితరోదసి, యై నారాయణుఁడు మార్గణాంబుధి ముంచెన్. 12

చ. మునుమును వీఁకఁ దాఁకి యొకమోహర మచ్యుతుచేత ప్రగ్గుటన్
మొనలు గలంగినం గని సముద్ధతవృత్తి నవల్చి వెన్నుద
న్ని నిలిచె దానవేశ్వరుఁడు । నెక్కొనఁగాఁ దనముద్దుఁదమ్ములున్
దనయులు దండనాథులు సదగ్రత సేనకు దర్ప మెక్కఁగన్. 13

క. బరవసమునఁ గొత్తలచే, సిరి పురికొని కడఁగి దైత్యసేనలు మగుడన్
హరిఁ బొదివెఁ జపలజలదో, త్కర మతిసాంద్రముగ నభముఁ గప్పినభంగిన్. 14

ఆ. ఓరలేక దొరలు । పోరికిఁ జొచ్చిరి, కడిఁదిమగలుఁ బేరు । కలుగువారు
నదరి మిట్టఁ గవిసి రరవాయిగొనక కోలాహలముగఁ గాల్బలమ్ము గదిసి. 15

క. శరములఁ జక్రంబులఁ దో, మరములఁ గుంతముల గుప్పిమానుగ ఖడ్గ
క్షురికా హల పరిఘాముద్గర ముసల పరశ్వధములఁ గప్పిరి కడిమిన్. 16

శా. సర్పారాతిపయి న్నిజాంగములపైఁ । జగద్భ్రాజాభీలతన్
దర్పం బేర్పడ నొక్కపెట్టి యటు లాదైతేయవీరు ల్దీర్ఘా
సర్పద్దీప్తిసటాజటాలపటుశస్త్రవ్రాతముల్ సాంద్రమై
యూరొప్పెకుండఁగ నించిరన్ మురహరుం డుద్ధామకోపాగ్ని నై. 17

చ. గుణమున లస్తకంబున నుఁగోటియుగంబునఁ గేలఁ దారభీ
షణముగ నుప్పతిల్లి రభసంబుగ రేఁగినమాడ్కిఁ దీవ్రమా
ర్గణనికరంబు లొక్కట నరాతిబలంబులఁ గప్పె శార్ఙ్గని
క్వణనము రోదసీకుహరకర్పరముం బగిలింప నుగ్రతన్. 18

క. అరదములు రథికవరులును, హరిసారథికేతుసహితమై పొడిపొడి గాఁ
గరులును జోదులు డొల్లఁగఁ, దురగంబులు రావుతులును దుత్తునియలు గాన్.

క. ఏయుచుఁ గౌమోదకిఁ గొని, వ్రేయుచు నందకమునను వివిధగతిఁ దునియల్
చేయుచు మధుమథనుఁడు దై, తేయతతిం గూల్చె నుద్ధతిం బడలుపడన్. 20

చ. అడరిన మేఘపంక్తి విరియం బటువేగమహానిలంబు బ
ల్విడి భయదప్రకారముగ వీచు తెఱంగున దైత్యసైన్యముల్
సెడి నలుదిక్కులం బఱవఁ జేసి యమందవిజృంభణంబునం
బిడుగులపిండు బిట్టులియ వెల్లిన విష్ణుఁడు శంఖ మొత్తినన్. 21

ఆ. పాఱలేక చాలుపడ డొల్లె భటకోటి, కరులు గిరులు గూలుకరణి మ్రొగ్గె
ఘోటకంబు లెల్ల గుండియ లవిసి శో, ణితముఁ గ్రక్కె శంఖనిస్స్వనమున. 22

చ. తదవసరంబునం బెలుచఁ దాఁకి సుమాలి యుపేంద్రుపైఁ బటు
ప్రదరము లభ్రమద్రిశిఖరంబును వారిని ముంచినట్లు పె
ల్లిదముగ నేసె దైత్యులు చలింపక సంగరకాంక్షఁ గ్రమ్మఱం
బొదువ సహోదరు ల్ప్రమదపూరితచిత్తులు గా నుదగ్రులై. 23

క. వనజాక్షుఁడు దరహాసంబునఁ బొదివిన కినుక వక్త్రమున ముసుఁగు వడం
దునిమెను లీలమెయిన్ గ్రక్కున నాతనిసూతుశిరముఁ గ్రూరాస్త్రమునన్. 24

ఉ. సారథి వడ్డ నశ్వములు సంచలతం బెనఁగాడి యీడ్చినం
దేరను వేచి యగ్రజుఁడు ద్రిప్పికొనం గని మాలి యడ్డమై
బోరన వచ్చి యవ్విహగపుంగవకేతను నేసె నెంతయుం
గ్రూరము లైన యమ్ములను గుర్వగ దానవు లుత్సహింపఁగన్. 25

ఉ. మాలిశరంబు లొక్క మొగి మంచుక గప్పినమాడ్కిఁ గప్పుడుం
గూలఁగ నేసె వానిరథఘోటములన్ హరి వాఁడు గ్రక్కున
న్నైశ్చలతటంబు డిగ్గుమృగనాథుక్రియన్ గద పుచ్చికొంచు నా
భీలగతిన్ రథంబు డిగి భీమజవంబున నంట నార్చుచున్. 26

క. పఱతెంచి కదియఁబడి యే, త్తెఱ వ్రేసిన మోము దాఁకి తిరిగె గరుడి య
త్తఱిఁ జక్రంబున హరి పెడ, మఱి వైచెను దనుజు ననుజు మస్తకము దెగన్. 27

మాల్యవంతుఁడు విష్ణువున కోడి పాతాళముఁ జొచ్చుట

శా. మాలిం జంపిన మాల్యవంతు డుదితామర్షప్రకర్షంబునం
గాలాగ్నిప్రతిమానుఁ డై నిజభుజాగర్వంబు మై లీల నుఱ్
మీలజ్జ్వాలక కాళశక్తిఁ గొని మేమే తాఁకి వక్షస్స్థలిం
గీలించెం జలదంబుపై మెఱుఁగుమాడ్కిన్ శౌరికిం జెన్నుగాన్. 28

క. ఆశక్తియె కొని క్రమ్మఱఁ గేశవుఁ డసురేంద్రు వైవ గిరిపైఁ బడుతీ
వ్రాశనిచాడ్పున వక్షో, దేశంబునఁ బడిన నొచ్చి ధృతి వాటించెన్. 29

ఆ. మూర్ఛవోక నిలిచి మూఁడు మొగంబుల, శూల మెత్తికొని కరాళవృత్తి
నడచి నెమ్మొగమునఁ బొడిచె నింద్రానుజు, దేవతలమనంబు దిగ్గనంగ. 30

క. పొడిచి పిఱిఁదివిదెసకయి పోఁ,యెడిదానవు ప్రేసె గద మహీధరుఁడు గడుఁగ
వడిఁ బక్షంబులఁ బొరిఁబొరి, నడిచెను విహగాధిపతియు నత్యుగ్రముగాన్. 31

సీ. గద దాఁకి మూర్ఛిల్లి గరుడునియెఱకలగాలిచే దవ్వుగఁ దూలిపోయి
తెప్పిఱి లేచి నల్దిక్కులు గనుఁగొని పాఱియుఁ జచ్చియు బయలుపడ్డ
బలములోపలఁ జేయఁ గలవారి బంధుల దొరలను గానక బరవసంబు
దక్కి తమ్ముండును దాను నొండొరువులఁ జూచుచున్నంతనె వీచె గరుడి

ఆ. పక్షమారుతమునఁ బరిపరి గాయనయా, సేనతోడఁ గూడి దానవేంద్రుఁ
డాకులముగఁ బొరువుటాకులచాడ్పునఁ, ద్రిప్పికొనుచు నెగసి తెరలిపఱవ.32

క. అమ్మెయిని నోడి తానుం, దమ్ముఁడు హతశేష మైనదానవబలముం
గ్రమ్మఱి తమవచ్చినమార్గమ్మునఁ బాఱెను విహంగగమనుం డెగవన్. 33

మ. కడువేగంబున లంక కేఁగి తమదోర్గర్వంబు దైత్యారిచేఁ
బడి భంగంబునఁ బొందినన్ భయభరభ్రాంతాత్ము లై యందుఁ సుం
దడయక్ బెగ్గిలి బృంద మెల్లఁ గొని పాతాళంబుక్రిందం జొరం
బడి రా దేవమునీంద్రకోటికి ననల్పప్రీతి సంధిల్లఁగాన్. 34

అగస్త్యుఁడు రామునకు రావణాదులకథ జెప్పుట

క. వనజాక్షుఁ డొకఁడు వెలిగా, దనుజుల నెవ్వరికి గెలువఁ దలఁపఁగ నగు నిం
ద్రుని కప్పుడు తమ్ముఁడ వై, తనయుఁడ వై తిపుడు నీవు దశరథపతికిన్. 35

ఉ. సత్త్వరజస్తమోగుణవశస్థితిఁ గైకొని నీవ లీల బ్ర
హ్మత్త్వము దాల్చి లోకముల కన్నిటికిన్ జననం బొనర్తు వి
ష్ణుత్త్వము దాల్చి వానికి మనోజ్ఞతమస్థితి వృత్తిఁ జేర్తు రు
ద్రత్త్వము దాల్చి వాని కుచితంబుగ సంహృతిఁ గూర్తు రాఘవా. 36

ఉ. సాధులఁ గావ దుష్టజనసంహరణం బొనరింప ధర్మముల్
బాధఁ బొందకుండఁ బరిపాలనసేయఁ దలంచి యాత్మమా
యాధృతిఁ బుట్టువుం బనుల నాదర మొప్పఁగఁ దాల్చి పొల్చుటన్
మాధవ మర్త్యుఁ డంద్రు నిను మందమతుల్ భవభావరూఢు లై. 37

తే. అధిపతి పాలకటంకటులనఁగఁ జనిన,నాఁటివారుఁ బౌలస్త్యులనాఁగఁ బరఁగు
నేఁటివారు సమానులు నిక్కమరయ,బాహుబలమున నాహవదోహలమున.38

మ. అనినన్ రాఘవకుంజరుండు మునినాథాగ్రేసరుం జూచి యి
ట్లనియెన్ మాల్యవదాదివృత్తము ప్రసంగాధీన మై పుట్టె నే
మును మీచే విను రావణాదులకథల్ సముట్టం బ్రశంసింపు డా
తనిఁ దత్సోదరులం దనూజు వినఁ జిత్తం బుత్సుకం బయ్యెడిన్. 39

ఆ. రాముఁ డిట్టు లడుగ । నాముని సెప్పెఁ బా,తాళభువనమున మహోదం బడంగి
యున్న యాసుమాలియొకనాఁడుసౌందర్య, వినయమహిత దనదుతనయఁ జూచి.

ఉ. రూపగుణంబులందు ననురూపత గల్గువరుండు దీనికిం
జేపడు నొక్కొ పుత్త్రులఁ బ్రసిద్ధులఁ బల్వురఁ గాంచు నొక్కొ ల
క్ష్మీపరిణామహృద్య మగుజీవన మక్కట గల్గు నొక్కొ యి
ప్పాప మదన్వయక్రమముఁ బాత్రముఁ జేయు నొకో పొగడ్తకున్. 41

క. ఈలోకంబున నరసితి, [1]మే లిల్లెడువరుఁ గాన । మేదిని కరుగం
జాలక యున్నను బోవదు, [2]బాలికఁ గొని పోవ వలయుఁ । బరిణయమునకున్.

మ. అని యుల్లంబున నిశ్చయించి సుకుమారాకార నాకైకసిం
గొని వేడ్కన్ మహి నెల్లెడం దిరిగి రక్షోనాథుఁ డొం డైన న
ల్లునిఁ గల్యాణగుణోత్తరుం బడయ కొల్లుం బోవఁ బొమ్మంచు న
ల్లనఁ జేరెం దరుపోతకాంత మగుపౌలస్త్యాశ్రమోపాంతమున్. 43

ఆ. అచటఁ గనియె దండ్రి । నతిభక్తి వీడ్కొని, ఘనవిమాన మెక్కి యనుపమాన
మహిమ వెలయఁ బురికి మగుడఁ బోవఁగ ధనా,ధ్యక్షు రుచిరహారధవళవక్షు. 44

క. కనుఁగొని సుమాలి యితనిం,గనుమునిచంద్రునకు నిత్తుఁ । గన్నియ నని సం
జనితకుతూహలుఁ డై య,వ్వనితకు ని ట్లనియె గారవంపుఁ బలుకులన్. 45

చ. తగినవరుండు నీకు వనితా విను విశ్రవసుండ యాతఁ డా
ర్యగుణవిభాసి యమ్మునిజనాధిపుపాలికి నీవు పోయి యిం
పుగ వరియింపు నీక నిన । పుత్త్రులచేత మదన్వయంబు రూ
పగు నిదె చూచితే ఘనుఁ దోదాత్మజు నుజ్జ్వలవైభవోన్నతున్ ! 46

ఉ. నా విని తాను మున్ మనమునం దలపోయువిధంబ తండ్రి సం
భావనఁ జెప్పినన్ వికచపద్మవిలోచన సంతసిల్లి యేఁ
బోవుట యుక్త మేని ముని । పుంగవు నాశ్రమ మెద్ది పోదునే
నా వుడుఁ జూపి సమ్మదమునన్ సుత వీడ్కొలిపెన్ సుమాలియున్. 47

క. చని కైకసి పౌలస్త్యుం, గని వినయవిలాసభయవికాసవ్రీడా
జనితవికారసుభగనిజ, తనులత వెడవ్రాలఁ జతురతం బ్రణమిల్లెన్. 48

ఆ. మ్రొక్కి నిలిచి యతని । ముందట మేదిని,నుంగుటమున నొరయుచున్నఁ జూచి
యెచటనుండి రాక । యెవ్వనిసుత వేమి, పనికి నిందు వచ్చి । తనిన నదియు. 49

ఉ. ఏను సుమాలికూఁతుర మునీశ్వర ! మి మ్మిటఁ దండ్రి పంపునం
గానఁగ రాక యంచు నునుఁగాంతి దలిర్చెడిమోము వాంచుచుం
దా నటఁ జెప్పలేమి విదితంబుగఁ జెప్పుట యైన సంకుర
శ్రీనినుపారె విశ్రవసుచిత్తలతం గరుణాస్వరూప మై. 50

1. మే ల్లెడ. 2. బాలిక.

క. ముని యప్పు డానిని యింగిత,మును నెఱిఁగియు దివ్యబోధమున నేర్పడ నె
ల్ల నరసి యల్లనినగవున, మునింగి మృదుమధురవాక్యముల నిట్లనియెన్. 51

చ. జనకుఁడు గోరి నిర్మలవిచారమునం దగ నిశ్చయించి ని
న్ననుమతిసేయ నీవును బ్రియంబున నియ్యెడ కేఁగుదెంచు టె
ల్లను నగు నాదెసం దనయలాభముఁ గోరితి వియ్యకొంటి నే
ను నకట వేళ క్రూరను తనూజులఁ గ్రూరులఁ గాంతు కామినీ. 52

చ. అనవుడు మీకృపం బడయు నాత్మజు లుగ్రులు గాఁగఁ బాడి గా
దనవుడు నీదుసంతతికి నంతకుఁ గోఁడొకవాఁడు శాంతుఁడై
వినయవివేకధర్మముల విశ్రుతబుద్ధి వహించు మత్కులం
బును భవదీయవంశమును బూతము సేయు సరోజలోచనా. 53

క. అని యూఱడించి ముని య,వ్వనితం గైకొనియె నదియునవల్లభుచిత్తం
బునకుఁ దగుచరిత మన్ననఁ; గని సంతస మంది కొంతకాలంబునకున్. 54

క. పదితలలుం గోఱలు నిరు,వదిచేతులు నిరులు గవియు బలుమేనును గెం
పౌదవినయనంబులు ను,న్మద మగుహృదయంబుఁ గలతనయునిం గాంచెన్. 55

ఆ. కనినయప్పు డచటఁ గడు నుగ్ర మగురక్త,వృష్టి గురిసె నుల్కలెల్లదిశలఁ
బడియె వఱలు ఱఱచెఁ బిడుగులుర్వినిబడి,మ్రోసెగాడ్పుసుడిసెమాసెనినుఁడు. 56

క. మునివరుఁడు వికటుఁ డగుతన,తనయుకడకు వచ్చి వదనదశకంబు గనుం
గొని వానికి దశవదనుం,డనియెడునామం బొనర్చె నాసుతుపిదపన్. 57

సీ. అధికప్రమాణసర్వాంగఘోరాకారుఁ గుంభకర్ణుం డనుకొడుకుఁ గాంచె
దంష్ట్రాపరస్పరతాడనరచితసంకుల శూర్పణఖ యనుకూఁతుఁ గనియె
నిట్టిసంతతిఁ గన్న యిమ్మహాపాతకంబునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తఁ మనఁగఁ బ్రీతిఁ
బడసె విభీషణుఁ బావనోజ్జ్వలమూర్తిఁ గైకసీ మునికృపాగౌరవమున

ఆ. నిట్లు పుట్టి పెరుఁగునెడఁ బంక్తిముఖకుంభ,కర్ణు లెందుఁ గ్రూరకర్ము లగుచుఁ
దిరిగి జంతువుల వధింతురు ధర్మసం,ప్రీతిఁ బరఁగు నవ్విభీషణుండు. 58

ఆ. అంత నొక్కనాఁ డనంతవైభవముతో, ధనదుఁ డేఁగుదెంచి తండ్రిపాల
గారవమున నున్నఁ గైకసి గనుఁగొని. చిన్నవోయి కొడుకుఁ జేరఁ బిలిచి. 59

క. ఇతనిమహాసంపద సూ,చితె మీ రొక్కనిక పుట్టి శ్రీతేజములం
దితఁ డిట్లుండఁగ నీ వి,ట్లతిహీనత నున్నఁ బురుషుఁ డండ్రే నిన్నున్. 60

మ. తను నిట్లాడినతల్లిమాటలకు మాత్సర్యంబు చిత్తంబునం
దనరంగా దశకంధరుం డనియె నుత్సాహంబు వాటించి యా
తనితో సాటి యనంగ మే లన నమందశ్రీవిలాసంబు సే
కొని యీలోకము లెల్ల నేలుదును నీకుం జింత యింతేటికిన్. 61

రావణాదులు తపం బొనరించుట

క. అని గోకర్ణమునకుఁ జని, యనుజన్ములుఁ దాను నెదలోనజు నిలిపి తపం
బొనరించి రత్తెఱం గొన,రను జెప్పెద నీవు వినుము । రఘుకులతిలకా. 62

సీ. వేసవి గనగనఁ వేఁగుచట్రాతిపై నగ్గి నల్గడ నుండ । నప్పుడుఁ జూచి
వానకందువను దివారాత్రములు జలధారల బయలఁ । దడియు చుండి
సీతునఁ బెనుమంచు । శిరముపైఁ గురియంగ నిష్టుఁ గుత్తుకబంటినీర నిలిచి
ఫలముల వేళలఁబత్త్రంబులను నీళ్లలను గాలిఁ గాలంబు । దనరఁ గడపి

ఆ. కుంభకర్ణుఁ డిట్లు । ఘోరంబుగాఁ బది,వేలవత్సరములు । సాల నియతి
మునిగణంబు సిద్ధజనమును వెఱఁగంది,తన్నుఁ దగిలి పొగడఁ । దపము సేసె. 63

తే. ఏకపదమున నైదువేలేఁడు లుండి,యూర్ధ్వబాహుఁడై మోమెత్తియుండెఁ బిదప
నైదువేలేండ్లు లిట్లు మహాతపంబు, ప్రియము గుందక చేసె విభీషణుండు. 64

చ. అనుజులనిష్ఠ మెచ్చక దశాననుఁ డుగ్రతపఃకుతూహలం
బునఁ ద్రిజగంబులం బొగడు । పొంపిరివోవ సహస్రవర్షముల్
సన నొకమస్తకంబుగ నశంకతఁ దొమ్మిదివేలఁ దొమ్మిదిం
దునిమి హుతాశనుం దలఁ । దుష్టునిఁ జేసె నజుండు మెచ్చఁగన్. 65

క. క్రమమున దశముఖుఁ డొగి నొక్కముఖమె చిక్కఁగఁ బెఱముఖము లన్నియు న
గ్నిముఖంబున వేల్చియుఁ జి,త్తమునం దొకకొంకు లేక । తద్దయు నెమ్మిన్. 66

రావణునకు బ్రహ్మ వరంబు లిచ్చుట

చ. పది యగువేయి నిండుటయుఁ । బంక్తిముఖుండు మనంబునన్ ముదం
బొదవఁగ నిర్వికారమున । నున్న శిరంబును గోయఁ జూచినన్
వదనచతుష్టయం బలర । వారిజసంభవుఁ డేఁగుదెంచి క
ట్టెదుర వరంబు వేఁడు మిదె । యిచ్చెద మెచ్చితి నంచు నిల్చినన్. 67

క. ధరఁ జాఁగి మ్రొక్కి దశకం,ధరుఁడు వినయ మొప్ప నిలిచి । తలుగనితలపై
వెరవునఁ దనకరపద్మము, లిరువదియును మొగిచి యల్ల । నిట్లని పలికెన్. 68

శా. దేవా! విన్నప మాదరింపుము భయోద్రేకంబునన్ మృత్యువుం
గావం గోరు బహుప్రకారముల లోకం బంతయుం గావునన్
దేవవ్రాతవియచ్చరబ్రకరదైతేయవ్రజాదిక్రియన్
జా వేరూపున నాకు లే కునికి యిష్టం బాశ్రితశ్రీకరా! 69

క. ఏ నాబలవిరహితు లగు, మానవులను సరకుసేయ । మది నెన్నఁడు నీ
యానయు జగతిం దక్కటి, హీనపుజాతులకు వెఱతునే పరమేష్ఠీ. 70

చ. అని తను వేఁడినన్ సరసిజాసనుఁ డవ్వర మిచ్చి యొక్కమో
మున వినయావనమ్రుఁ డయి । ముందట నిల్చినపంక్తికంధరుం

గనుఁగొని క్రమ్మఱం దలలు ద్రుక్కనఁ గల్గ ననుగ్రహించి ప్రీ
తి నొసఁగె సుజ్జ్వలంబు లగుదివ్యశరంబులుఁ గామరూపమున్. 71

క. వెల్లువ మంచి పిదప నీ, రెల్లను వెసఁ ద్రోంకఁ గొలన నెసఁగెడుచంచ
త్ఫుల్లారవిందములక్రియ, నల్లన వదనములు దోఁచెనాశ్చర్యముగాన్. 72

విభీషణునకు బ్రహ్మ వరంబు లిచ్చుట

మ. అజుఁ డిట్లద్భుతభంగిఁ బంక్తిముఖు నన్వర్థాభిధానోజ్జ్వలుం
త్రిజగద్వీరునిఁ జేసి దుష్కరతపోదీక్షాప్రవృత్తిప్రకా
రజితాత్ముం డగునవ్విభీషణు వరప్రాప్త్యోన్నతుం జేయఁగా
నిజబుద్ధిం దలపోసి వానిఁ గరుణాస్నిగ్ధాత్ముఁడై చూచుచున్. 73

తే. ధర్మనియతికి మెచ్చితిఁ దపమునందె, వత్స నీమది వలసినవరముఁ గోరు
మనిన భయభక్తిసంభ్రమహర్షభరిత, హృదయుఁడై యతఁ డాతనికిట్టులనియె. 74

ఉ. ప్రీతుఁడ నంది నాతపముపెంపున నీవల దీని కగ్గలం
బై తగుకోర్కియుం గలదె దైనను గోరెద నామనంబు ధ
ర్మేతరవృత్తికిం జనమి యిష్టవరం బగుధర్మవర్తులై
పూతగుణాభిరాము లగుపుణ్యులకుం సులభంబు లెవ్వియున్. 75

క. అనుపలుకుల కచ్చెరువడి, దనుజులలోఁ బుట్టి నీవు ధర్మంబు మనం
బునఁ గోరుట యరు దిచ్చితి, నని యజుఁ డమరత్వమును నిజాస్త్రము నిచ్చెన్.

కుంభకర్ణుని తపఃఫలము

ఆ. ఇవ్విధమున శంభుఁ డవ్విభీషణుఁ బ్రీతుఁ, జేసి కుంభకర్ణుఁ జేరఁ బిలువఁ
దలఁచు టెఱిఁగి దేవతలు దేవ విన్నప, మవధరింపుఁ డనుచు నజునిఁ జేరి. 77

సీ. అప్సరోగణము విహారంబు సలుపంగఁ దునిమెఁ బెక్కండ్ర నందనమునందుఁ
దపములు సేయ మందరకుధరంబులో సురవడి మునులఁ బల్వుర వధించె
నిల నెల్లయెడల ననేకభూసురులు యాగము లొనరింపఁ బ్రాణములు గొనియెఁ
దెరువుల నరుగంగ నరికట్టి చంపె నాబాలవృద్ధంబుగా బహుజనముల
ఆ. వేచి యాహారమున కనివేడ్క కనియు, నఖిలజీవుల నిట్లు నిత్యంబు సమయఁ
జేయు నీవరమున నిప్పు సిద్ధుఁడయిన, నితఁడు సైరించునే లోకహితవిచార. 78

క. కావున నీతని మోహితుఁ, గావించుట జగము లెల్లఁ గాచుట సుమ్మీ
నావుఁడుఁ దలఁపున భారతి, రావించిన వచ్చుడును సురజ్యేష్ఠుండున్. 7)

ఆ. అసురమోమునందు వసియించి నను నిద్ర, యడుగు మనిన వాణియట్ల చేయు
దాన ననుచుఁ జనియె దానవుఁ బిలిచి నీ, కాంక్ష సెప్పు మనియెఁ గమలభవుఁడు.

క. నిద్ర దయసేయు మనియె సురద్రోహియు నమరవరులు రదనాంకురచం
చద్రుచులు నిగుడ నవ్వుచు, భద్రము మాకదియె యనఁగ బ్రహ్మజుఁ డిచ్చెన్.

గనుఁగొని క్రమ్మఱం దలలు • గ్రక్కునఁ గల్గ ననుగ్రహించి ప్రీ
తి నొసఁగె సుజ్జ్వలంబు లగు దివ్యశరంబులుఁ గామరూపమున్. 71

క. వెల్లువ మునిచి పిదప నీ, రెల్లను వెసఁ డొంకఁ గొలన • నెసఁగెడుచంద
త్ఫుల్లారవిందముల క్రియ, నల్లన వదనములు దోఁచె నాశ్చర్యముగాన్. 72

విభీషణునకు బ్రహ్మ వరంబు లిచ్చుట

మ. ఉజుఁ డిట్లద్భుతభంగిఁ బంక్తిముఖు నన్వర్థాభిధానోజ్జ్వలుం
ద్రిజగద్వీరునిఁ జేసి దుష్కరతపోదీక్షాప్రవృత్తిప్రకా
రజితాత్మం డగునవ్విభీషణు వరప్రాప్త్యున్నతుం జేయఁగా
నిజబుద్ధిం దలపోసి వానిఁ గరుణాస్నిగ్ధాత్ముఁడై చూచుచున్. 73

తే. ధర్మనియతికి మెచ్చితిఁ • దపముపండె, వత్స నీమది వలసినవరముఁ గోరు
మనిన భయభక్తిసంభ్రమహర్షభరితహృదయుఁడై యతఁ డాతని కిట్టులనియె. 74

ఉ. ప్రీతుఁడ నంది నాతపము వెంపున నీవల దీని కగ్గలం
బై తగుకోర్కియుం గలదె • గ్రుచ్చియు నీను గోరెద నామనంబు ధ
ర్మేతరవృత్తికిం జనమి • యిష్టవరం బగుధర్మవర్తులై
పూతగుణాభిరాము లగుపుణ్యులకున్ సులభంబు లెవ్వియున్. 75

క. అనుపలుకుల కచ్చెరువడి, దనుజులలోఁ బుట్టి నీవు • ధర్మంబు మనం
బునఁ గోరుట యరుదిచ్చితి, నని యజుఁ డమరత్వమును నిజాస్త్రము నిచ్చెన్.

కుంభకర్ణుని తపఃఫలము

ఆ. ఇవ్విధమున శంభుఁ • డవ్విభీషణుఁ బ్రీతుఁ, జేసి కుంభకర్ణుఁ • జేరఁ బిలువఁ
దలఁచు నంతలోఁగి దేవతలు దేవ విన్నప, మవధరింపు డనుచు నజునిఁ జేరి. 77

సీ. అప్సరోగణము విహారంబు సలుపంగఁ దునిమెఁ బెక్కండ్ర నందనమునందుఁ
దపములు సేయ మందరకుధరంబులో నురవడి మునులఁ బెల్వ్వర వధించె
నిల నెల్లయెడల ననేకభూసురులు యాగము లొనరింపఁ బ్రాణములు గొనియెఁ
దెరువుల నరుగంగ • నరికట్టి చంపె నాబాలవృద్ధంబుగా • బహుజనముల

ఆ. వేచి యాహారమున కనిశవేడ్క కనియు, నఖిలజీవుల నిట్లు నిత్యంబు సమయఁ
జేయు నీవరమున నిప్డు • సిద్ధుఁడయిన, నితఁడు సైరించునే లోకహితవిచార. 78

క. కావున నీతని మోహితుఁ, గావించుట జగము లెల్లఁ గాచుట సుమ్మీ
నావుఁడుఁ దలఁపున భారతి, రావించిన వచ్చెడును సురజ్యేష్ఠుండున్. 7.)

ఆ. అసురమోమునందు నివసియించి నను నిద్ర, యడుగు మనిన వాణి యట్ల చేయు
దాన ననుచుఁ జనియె దానవుఁ బిలిచి నీ, కాంక్ష సెప్పు మనియెఁ గమలభవుఁడు.

క. నిద్ర దయసేయు మనియె సురద్రోహియు నమరవరులు • రదనాంకురచం
చద్రుచులు నిగుడ నవ్వుచు, భద్రము మా కదియె యనఁగఁ • బద్మజుఁ డిచ్చెన్.

ఆ. ధనదుఁ డగ్రజుండు । తదధీన మగులంక, యాసపడుట యుచితమగునె యనిన
నధికవినయమున మహామతి నైన ప్రహస్తుఁ డిట్టు లనియె । నసురపతికి. 94

చ. తనయుఁడు తండ్రి యగ్రజుఁడు । తమ్ముఁ డనం జనునయ్య రాజ్యముల్
గొనునెడ శౌర్యలంపటులకుం మఱి చుట్టఱికంబు గల్గునే
యను వగునంతకుం రిపు నుదగ్రత నైఁచిన నింక నూరకుం
డ నగునె వేగ పోరికిఁ గడంగుము నీభుజదర్ప మేర్పడన్. 95

క. విను మున్న దితియు దితియును, నను గశ్యపుభార్యలిరువు । రక్కచెల్లెం
డ్రనిమిషుల నసురగణముం, గని రయ్యిరు దెఱఁగుఁ బగలు । గారే తమలోన్.

ఉ. దైత్యులు దర్ప మెక్కి వసుధాతల మంతయుఁ దారవిక్రమా
ద్ధత్యమునం గొనం గని ముదం బడఁగించి రసాతలైకసాం
గత్య మొనర్చె విష్ణుఁ డటు । గావున వారలతోడివైర మా
చిత్యవిహీనమే తడవు । సేయకు దాయకు నల్గు మిత్తఱిన్. 97

తే. ఇట్లు పలికినపలుకుల । కియ్యకొని సుమాలి సంధియ మేటికి । మాకు నెల్లఁ
బ్రభువ వీవ లంకాపురపతివి నీవ, పనుపు మొకదూత నాతనిపాలి కనిన. 98

చ. ధనదునియొద్ద కేఁగి యుచితంబుగఁ బల్కి పురంబుఁ బాసిపొ
మ్మని మును చెప్పకోఁడము । లాడిన మద్భుజశక్తి యంబుజా
సనవరశక్తిమూలబలశక్తియొఱుంగంగఁ జాటి చెప్పి ర
మ్మని చతురాభిభాషణుఁ బ్రహస్తునిఁ బుచ్చె సురారి లంకకున్. 99

చ. చని యతఁ డాతనిం గని యసంభ్రముఁ డై సమయోచితంబుగా
వినయము సేసి దేవ యొకవిన్నప మిప్పురి తొల్లి దైత్యవం
శనిజనివాస మానడుమ । శార్ఙ్గికతంబునఁ బాసి పోయి రా
దనుజుల దిక్కు నీయనుఁగుఁదమ్ముఁడు గ్రమ్మఱ నిన్ను వేఁడెడున్. 100

క. దశవదనుం డనుజుం డను, యశ మల్పమె నీకుఁ గిన్నరాధిప రక్షో
వశముగ లంక విడిచి యస, దృశబంధుప్రీతి సేయు । దృఢముగ ననినన్. 101

తే. పురమునక కాదు నాదగుసిరికిఁ బరిజనమున కొరులెవ్వరొడయులునాకు నేడు
గడయు నాసూర్మి తమ్ముఁడకాక దీని, కడుగ నేటికి రమ్మను । తడయ కిపుడ. 102

క. అని యతనికి సాదరభో, జనవిధి యొనరించి వస్త్రచామీకరవా
హనభూషణాదివస్తువు, లనేకములు ప్రీతి నొసఁగి । యానన మలరన్. 103

క. తగ వీడుకొలిపి ధనదుఁడు, వగ మనమునఁ గూర విశ్రవసుపాలికి శీ
ఘ్రగతిం జని యమ్మునిపద, యుగళంబున కెరఁగి సవినయోక్తిపరుం డై. 104

చ. అమరవిరోధిపంపునఁ బ్రహస్తుఁడు లంకకు వచ్చి నాకుఁ గా
ర్యముఁ దగఁ జెప్పునట్లు పుర । మాతని కిమ్మని యాడె నాడినన్

సముచితమైనచందమునఁ జక్కనిమాటల బాంధవంబుతో
న మగుడ వానిఁ బుచ్చి మునినాయక మీ కెఱిఁగింప వచ్చితిన్. 105

తే. ఏమిపురుషార్థములుఁ జేయుమనెడలనెపుడు, మీయనుజ్ఞయనాకుసహాయమగుట
నరసి మీదివ్యచిత్తాన నవధరించి, చేయ గలపని యెయ్యది చెప్పుఁ డనిన. 106

శా. మున్నీ కార్యము వాఁడు నన్నడిగినన్ మో మీక కోపించి మీ
యన్నం బుణ్యచరిత్రు నేన ముఖ లంకాధీశ్వరుం జేసితిం
జన్నే వానిపరాభవంబునకు నుత్సాహంబు సేయంగ నీ
కన్నన్ మోములు గంటువెట్టుకొని రోషాయత్తుఁ డై యత్తఱిన్. 107

ఉ. దిగ్గన లేచి పోయె గణుతింపక వాఁడు విరోధలబ్ధికై
యగ్గలికంబునన్ మనలయందఱఁ జీరికిఁ జేకొనండు స
మ్యగ్గురుభక్తిధర్మరుచిమాన్యవివేకము లెంతదవ్వొ నీ
కెగ్గొనరింప కుండఁ బుర మిచ్చి తొలంగుము చాటి చెప్పితిన్. 108

సీ. ఇంద్రాయుధద్యుతు లెసఁగఁ జూడ్కికి రమణీయంబు లైనమణిస్థలములు
సిద్ధగంధర్వాదిసేవ్యంబు లైనయచ్ఛోదకంబులఁ జెలువొందునదులుఁ
బల్లవపుష్పసంపద లుల్లసిల్లంగ రమ్యంబు లైనయారామములును
నంబుజమధుమత్తహంసికావితతుల రుచిరంబు లయినసరోవరములుఁ

ఆ. గలిగి యొప్పు మిగులఁ గైలాసశైలతటంబునందుఁ బురవరంబుఁ జేసి
కొని వసింపు మచట ననుచరసహితమై, దివ్యభోగలీల తేజరిల్ల. 109

క. అని విశ్రవసుఁడు చెప్పిన, విని వైశ్రవణుండు లంక విడిచి పరిజనం
బును దాను రజతగిరికిం,జని యొకపుర మలక యనఁగ సంపాదించెన్. 110

రావణుఁడు లంకం బ్రవేశించుట

తే. అంత నక్కడ మగుడఁ బ్రహస్తుఁ డరుగు
దెంచి విత్తేశుఁ గాంచినతెఱఁగు నచటఁ
దాను బల్కినక్రమమును దాని కాతఁ
డన్నచందంబుఁ జెప్పె దశాననునకు. 111

క. విని యయ్యవిచారంబులు, దన కేటికి వెడలుఁ గాక దాడిమెయిం బో
యిన గాసిఁగాఁడె యింతక, చనుఁ జూ వెఱచునఁట నిలువ సందియ మేలా. 112

మ. అని బాహాబలగర్వనిర్వహణవిద్యాపారగుం డైనయా
దనుజాధీశుఁడు వైర మెత్తి బలముం దానున్ వెసం బోయి పో
యి నిజావాసముఁ బాసి విత్తపతి పోయెం బోయె నా వించుఁ బే
ర్చినయౌద్ధత్యము నిత్య మైన విజయశ్రీవిభ్రమోద్భాసి యై. 113

ఉ. లంకకు నేఁగి రాజ్యసుఖలంపటుఁ డై యభిషేకమంగళా
లంకృతమూర్తిఁ జేకొని చలంబు బలంబును నుల్లసిల్ల ని

శ్శంకత రాక్షసాన్వయభుజావిభవం బలర్క జగద్భయం
బంకురితంబు చేసెఁ దొలఁకాడెడువీరరసంబు పెంపునన్. 114

తే. ఇట్లు లంకాపురము వేడ్కఁ నేలె సకల
దనుజలోకంబు సేవింప ననుజసహిత
ముజ్జ్వలశ్రీసమేతుఁడై యుల్లసిల్లు
చుండి యాదశకంధరుఁ డొక్కనాఁడు. 115

శూర్పణఖకుఁ బెండ్లి సేయుట

క. దర్పోద్ధతుఁ యాదవకం,దర్పాస్త్రసముజ్జ్వలాంగిఁ దనచెలియలి నా
శూర్పణఖఁ జూచి యోగ్యవ,రార్పణసమయ మని తలఁచియనుజన్ములతోన్. 116

ఆ. కాలకేయవంశకరుఁడు విద్యుజ్జిహ్వుఁ, డతులబలుఁడు సుందరాంగుఁ డతని
కీర్తి మెల్లభంగి నిత్తన్వి నని తగ,నాడి కార్యనిశ్చయంబు సేసి. 117

క. దనుజపతి యున్ననగరం,బునకుం దగువారి నపుడ పుచ్చి యతని రాఁ
బనిచి సబహుమానంబుగ, నొనరించెం బరిణయము మహోత్సవలీలన్. 118

ఆశ్వాసాంతము - (ప్రగమావిధక్తి)

చ. నిరుపమమూర్తి వైరిరథినీసమవర్తి వివేకవైభవ
స్ఫురితవిచారుఁ డుజ్జ్వలయశోమణిహారుఁడు ధర్మసంగ్రహా
దరపరతంత్రుఁ డార్యజనతామతమంత్రుఁడు వంశవారిజా
కరనవసూర్యుఁ డస్ఖలితగౌరవవర్తనధుర్యుఁ డిమ్మహిన్. 119

క. కవిలోకవనవసంతుఁడు,యువతీనూతనజయంతుఁ డుపయానంతుం
డు వినయధనవంతుఁడు దా,నవినోదైకాంతుఁ డమలినస్వాంతుఁ డిలన్. 120

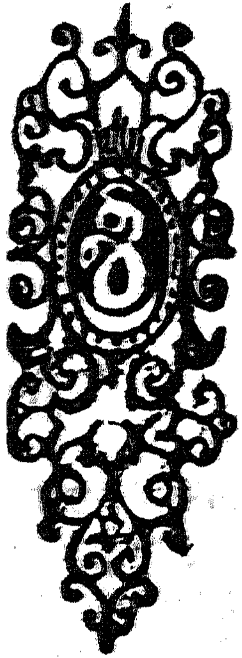
మాలిని. అమరశిఖరి హేలాహారిధైర్యుం డవార్యా
క్రమభుజబలదృప్తారాతిసంహారుఁ డంహా
శ్శమనవినుతిపాత్రాచారగణ్యుండు పుణ్యో
ద్యమనిరచితలోకాత్యంతహృత్పర్వుఁ డుర్విన్. 121

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్త్ర కొమ్మనామాత్యపుత్త్ర బుధారాధనవిధేయ తిక్కననామధేయప్రణీతం బయినయుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబునందుఁ దృతీయాశ్వాసము.

శ్రీ ర స్తు

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

చతుర్థాశ్వాసము

రమణీయుఁ డుపాసక
నారాయణుఁ డాదిధరణీనాయకసామ్యో
దారచరిత్రుఁడు కులని
స్తారకసంభవుఁడు మనుమహీజనపతి యెలమిన్.[1] 1

రావణకుంభకర్ణవిభీషణులు పెండ్లాడుట

క. ఆదశకంధరుఁ డఖిలవినోదంబులఁ దగిలి నిత్యానూత్నవిహారా
మోదితుఁ డగు చుండి మృగ,వ్యాదరమున నేఁగి కాననాంతరభూమిన్. 2

క. ఒకమార్గంబున రా మయుఁ,డొకకన్నియుఁ దాను నచట ‡ నొయ్యన చనుదే
నకుటిలశాంతోదాత్త, ప్రకృతి యగుట చూచి యెఱిఁగి ‡ రాక్షసపతియున్. 3

ఉ. గౌరవశాంతమూర్తిఁ దగఁ గైకొని మార్గముఁ గ్రేవ నిల్చి య
చ్చేరువఁ బోవ నద్దనుజుఁ ‡ జేరఁగఁ బోయి మహాత్మ యిట్లు కాం
తారములోనఁ బోకకుఁ గతంబును నీ లలితాంగిపేరు నీ
పేరును దీనిజన్మమును ‡ బ్రీతిఁ దగంగ నెఱుంగఁ జెప్పవే. 4

చ. అనవుడు నాతఁ డిట్లను మహాపురుషా! మయనామధేయుఁడన్
దనుజుఁడ హేమ నాఁ బరఁగుదానిఁ బయోరుహవక్త్ర నప్సరో
వనిత నమర్త్యు లిచ్చిన వివాహవిభూతి వహించి నెమ్మి మైఁ
దనయుల నిద్దఱం గని పదంపడి కాంచితి నీతలోదరిన్. 5

తే. అగ్రతనయుండు మాయావి ‡ యనఁగ వాని
యనుఁగుఁదమ్ముఁడు దుందుభి ‡ యనఁగఁ బరఁగు
దీనిపేరు మందోదరి ‡ దేవ యిమ్మృ
గాయతాక్షికిఁ దగువరు ‡ నరయఁ దలఁచి. 6

మ. జగతిం గ్రుమ్మరువాఁడ నై కడఁగి యీచంద్రాస్యఁ దోకొంచు నే
ను గరం బుత్సుకవృత్తిఁ బోక యిది హృన్మోదంబు సంధిల్లె నీ
దగుసల్లాపరసంబు పెంపునఁ బ్రియం ‡ బంతంతకుం బేర్చున
ట్లుగ నీయన్వయనామధేయములు [2]విందుం జెప్పు నా కేర్పడన్. 7

---

1. ప్రథమాభక్తి. 2. విందున్ = విందును - నేను విందును - నేను ఆకొందును (ఉత్తమ పురుష); మార్కొందున్ ‖ (ఉద్యోగ 1-237)

క. నావుడు ముద మంది యితం, డీవారిజనయన నాకు ౹ నీ నెదఁ గోరెం
గావలయు నని తలంచి మ,హావినయపరుండు వోలె ౹ నతఁ డి ట్లనియెన్. 8

క. నాకుం బ్రపితామహుఁ డా, లోకపితామహుఁడు తండ్రులుం బౌలస్త్యుల్
మీకె నన్ఁ బూన నేర గు,ణాకల్పా వేదములు చిరాభ్యస్తంబుల్. 9

ఉ. పేరు దశాననుండు కృపఁ బెంపున నాదుతపంబుసొంపునన్
వారిజసంభవుం డొసఁగె ౹ వావిరి నైనవరంబు లిప్పు డిం
పారెడులంక నాకు నెలవై మహనీయవిభూతి నుండుదున్
దారపరిగ్రహంబు నకృతం బిటముందట నన్నుఁ బ్రీతుఁ డై. 10

తే. క్రూరుఁ డగుట యెఱుంగక ౹ కోరి యిచ్చెఁ, గన్యనప్పుడ మయుఁ డుదకప్రదాన
సహితముగ వీటి కరిగి యుత్సవముతో వి,వాహ మయ్యె నద్దానవవల్లభుండు.

క. తనసుతు లని యమ్మయుచె,ప్పినమాయావియును దుందుభియు సమరముఖం
బున వాలిచేత నీల్గుట, లినతనయుఁడు సెప్పె రఘుకులేశ్వర నీకున్. 12

క. ఒక యోషముఖ్య నసి నం,తకు నైనను గీటడంచు ౹ దాని నమోఘ
ప్రకృతి యగుశక్తి నిచ్చెను, వికసిల్లుచు మయుఁడు దనుజవీరాగ్రణికిన్. 13

క. కోరి వివాహం బయ్యెను,గారవ మెసఁగంగఁ గుంభకర్ణుఁడు దళదం
భోరుహలోచన యగున, వ్వైరోచనికూఁతుకూఁతు ౹ వజ్రజ్వాలన్. 14

ఆ. సరమ యనులతాంగి ౹ శైలూషతనయఁ గ,పోలచంద్రబింబబులినజఘన
హరిణశాబనయనఁ ౹ బరమోత్సవంబునఁ, బెండ్లియయ్యె నవ్విభీషణుండు. 15

మేఘనాదుని జననము

క. పదపడి మందోదరి స,మ్మదమున సుతుఁ గాంచె నాకుమారకు నెలుఁగున్
మదదిగ్దంతావళములు, బెదరఁ జెలఁగె మేఘనాద ౹ భీకరభంగిన్. 16

క. దనుజేంద్రుండును జి,త్తంబున నెంతయు సంతసిల్లి ౹ పుత్త్రకునిఁ గనుం
గొని మేఘనాదుఁ డనఁగా, ననురూపం బయిననామ ౹ మప్పుడు వెట్టెన్. 17

తే. పిదప నింద్రజి యనుపేరు ౹ బెంపుఁ బడసె, నద్దశాననందనుఁ డభిమతముగ
దానిఁ బదపడి చెప్పెద ౹ మానవేంద్ర, వినుము తరువాతికథలు సవిస్తరముగ.

ఉ. ఆసమయంబునన్ సరసిజాసను వెట్టినచొక్కు కుంభక
ర్ణాసురుపై నామునం గదిరె ౹ నాతఁడు నగ్రజు వేఁడె గాఢని
ద్రాసుఖయోగ్యమందిరము ౹ రాక్షసవంశవరుండు నిచ్చెఁ గై
లాసమువోలెఁ బ్రాంశుధవళం బగునూత్న *నికేతరత్నమున్. 19

క. అందు నివాసస్థానము,నం దల్ప మనల్పముగ నొనర్చిన నిద్రం
బొంది బహువత్సరంబులు, నిందితదురితాబ్ధిలో మునిఁగి యుండంగన్. 20

* నికేతము - నిఘంటువున లేదు - రఘు., - కు. సం.

రావణుఁడు దేవతలు మొదలగువారిని బాధించుట

శా. దేవోద్యానము లీల మై నఱకు బాధించు న్మునిశ్రేణి నా
నావిప్రావలిఁ బట్టి తెచ్చి తిను బన్నంబుల్ సురస్త్రీలకుం
గావించుం గ్రతువైభవంబులకు విఘ్నం బాచరించుం దశ
గ్రీవుం డప్రతిమప్రతాపపరుషక్రీడాకలాకల్పుఁ డై. 21

సీ. మదమున నలిరేఁగి నదులు సొచ్చి కలంచి యాడు సుద్ధతగంధహస్తిలీల
బలమునఁ జెలఁగి కానల రేఁగి రూపఱ విఱచు మహావాతవిభ్రమమున
బెడిదంపుఁదనమునఁ గడఁగి శైలమ్ములు పొడిపొడి సేయు దంభోళిభంగి
నొడలివెంపున వీచి జడనిధు లిక్కడక్కడ వైచు మంథనగంబుకరణి

తే. గరుడగంధర్వయక్షకిన్నరులఁగన్న, [1]చెవులు వట్టి యాడించు నశేషలోక
భీకరము లగువిధములు పెక్కు సేయు, గర్వ మెదుగంగ నాదశకంధరుండు.

కుబేరుఁడు దూతను బంపి రావణునకు బుద్ధి చెప్పించుట

క. అత్తఱి నత్తెఱఁ గెల్లను, విత్తేశుఁడు గలయఁ గనియు వినియుం గరుణా
యత్తమతి యగుట దూతం, బుత్తెంచె దశాననునకు బుద్ధులు సెప్పన్. 23

క. చనుదెంచి దూత ముందఱ, గనియె విభీషణు నతండుఁ గడువేడుక న
ద్ధనపతిసేమ మడిగి పరి,జనముల వేర్వేఱ యడిగి సంభావించెన్. 24

ఉ. వచ్చినకార్య మారసి యవక్రచరిత్రుఁడు దానవేశ్వరుం
జెచ్చెరఁ గానిపించె నెడసేయక దూత వినీతవేషుఁ డై
చొచ్చి ధరాతలం బురము సోఁకఁగ నానతుఁ డై యుపాయనం
బిచ్చి కరప్రదర్శితమహిం దగ సంకుచితోపవిష్టుఁడై. 25

శా. దేవా దేవరతోడఁబుట్టువు కృతార్థీభూతచేతస్కుఁ డై
నీవిఖ్యాతికి సంతసిల్లు సహజస్నేహుండు నీయందు నీ
శ్రీ వెంపారుటఁ గోరు నీమహిమఁ బ్రార్థించు న్మదిం గావునన్
దేవేంద్రాదులచంద మొప్ప దని యుద్దేశించి నీయొద్దకున్. 26

తే. నన్నుఁ బుత్తెంచెఁ దనవచనములు గాఁగఁ, జెప్పు మని కొన్ని బుద్ధులుసెప్పి వాని
నవధరింపు మొకించుక యవసరంబు,నాకు దయసేసి కార్యవివేకచతుర. 27

చ. జగములకుం బ్రతాపము ప్రశస్తముగాఁ బ్రకటించుమాత్రకుం
దగ వగు నిప్డు సేసినవిరోధం బిటమీఁద నిజాన్వయోచితం
బుగ నొనరింపు ధర్మము దపోవిభవంబునఁ గాదె యింత పెం
పు గనుట లంకకై మనకుఁ బుట్టినముందటిహాని సాలదే. 28

చ. మునిజన మెల్ల దుర్దశల ముచ్చిరి యుండుటఁ జూచి యప్సరో
వనితలయార్తిఁ జూచి క్రతువర్గముదైన్యముఁ జూచి నామన

1. చిన్నిప్రాయపుకడి. చెవులువట్టాడించు గలిమున్న దీ రామకన్నుదోయి-విజ. ది.

బనయముఁ దల్లడిల్లెడు దశాననదుష్టచరిత్ర మింక నై
నను నిది మాని సత్పథమునం జను దూఱు లడంగు నంతతోన్. 29

తే. ఇంతకాలంబు నేఁ బోయి హిమనగమున, శాంకరం బగుధర్మంబు సలుపు చునికి
నెఱుఁగనైతిమగుడి వచ్చి యెల్ల నెఱిఁగి, యెఱుఁగఁ జెప్పితి హితము నా యెఱిఁగినంత.

క. ఇది నా కానతి యిచ్చిన, పదకము గలరూపు విన్నపము సేసితి నీ
హృదయంబునఁ గైకొను మొం,డు దలంపులు దక్కు మనప్రసాదం గుపితుం డై.

క. ఆతఁడు నీకుం దగు నీ, వాతనికిం దగుదు మీర । లక్కట దొరయుం
దూతయు నఁట వచ్చుట యుభ,యాతురతం గలిపి పోవ । నఁట యిది పోలున్.

ఉ. బుద్ధులు సెప్ప నెల్ల నటు । వోవఁగ నిమ్ము ధనాధిపుం దప
స్సిద్ధికిఁ బోయి వచ్చె నని । చెప్పితి వత్తెఱఁ గెట్టి దంతయున్
శుద్ధిగఁ జెప్పు మన్న సురసూదను పల్కులు చూడ నిట్లసం
బద్ధము లైన దూత యెడఁ బాసియు దిట్టఁడు గాన నిట్లనున్. 33

ఉ. అర్థవిభుండు వోయి తుహినాద్రిఁ దపం బొనరింపఁగా విహా
రార్థము వచ్చినన్ గిరిసుతాన్వితు నీశ్వరుఁ గాంచి యున్ వర
ప్రార్థన సేయఁ డయ్యె నతఁ డాతఁడు దానికి మెచ్చి యిచ్చె స
ర్వార్థవిధాయకం బగు నయాత్మసఖిత్వము నిశ్చలంబుగన్. 34

తే. వామపార్శ్వాభిగతు లగువారితేజ, మడరి యద్దెస లోచన । మతని కపుడు
పింగళం బైన వారేక । పింగళుండ, వనఁగఁ బరఁగుము జగములననిరి ధనదు.

ఉ. అత్తెఱఁ గెల్ల నిట్టిద మహాత్మ శుభంబు నధర్మవృత్తి కా
యత్తము సూవె యిమ్మెయి నహంకృతి సత్త్వము గాఁ దలంతురే
యుత్తము లక్కటా చెడుట । కోపక చుట్టము బుద్ధి సెప్పినం
జిత్తమునందు నీసరకు । సేయమి గర్వము గాక కర్జమే. 36

తే. అనిన నిరువదికన్నుల । నడరు కెంపు, పద్మవనగతబాలాతపంబుఁ బోల
భ్రుకుటివికటలలాటవిస్ఫూర్జదుగ్ర,కోపభీకరుఁ డగుచు రక్షోవిభుండు. 37

క. ఏమేమీ ననుఁ జెడుదని, నాముందటఁ గొంకులేక । నాలుకతుద కీ
వీమాట దెచ్చి తజువర, మేమిగఁ దలఁచితొకో నీకు । నిది విధి యనుచున్. 38

క. కేసరము లదరుహరిక్రియ, మీస లదర లేచి దూత । మెడ దునియఁగ సిం
హాసనము కెలన నున్న మ,హాసి వెఱికి వ్రేసెఁ దమ్ముఁ । డడ్డము సొరఁగన్. 39

ఆ. ఆపులించు తలయు । నడరెడు నట్టియుఁ, జూచి ప్రీతుఁ డగుచు । సురవిరోధి
యచటిడింభతతికి । నాఁకలిమడుపుగా, నిచ్చి యాగ్రహమున । నిట్టు లనియె. 40

శా. రక్షోవంశహితోపదేశ మను పేరన్ వీనిఁ బుత్తెంచె నా
యక్షాధీశ్వరుఁ డీశుతోఁ దనకు సఖ్యం బైన తేజంబు రా

జ్యక్షోభంబుగ లంకఁ గొన్న మనయన్వాయంబు సెప్పన్ సురా
దిత్యుద్రవ్యవసాయహేతు వగుభీతిం జూపి జంకింపఁగన్. 41

ఉ. నిక్కము నట్ల కాన తగునీతిపరుల్సుర లుక్కివంబునన్
మిక్కిలి నైనవారి నియమింపక తక్కుదురే ధనేశ్వరుం
డక్కట లెస్స సేసె నడిరయాస సెడన్ దిగధీశుఁ డొక్కఁడుం
ద్రిక్కక యుండఁ ద్రుళ్లడఁపఁ ద్రిమ్మరఁ బోవలసెం గ్రమంబునన్. 42

రావణుఁడు కుబేరునిపై దండెత్తి పోవుట

ఉ. కావున మున్ను మున్న యలకాపుర మేర్చి ధనేశు నొర్చి య
తూవలిపే రడంత మని యప్పుడ యుద్ధవిధిన్ సమగ్రనా
నావిధసైన్యభూరిభరనమ్రవసుంధరుఁ డై పురీసరి
ద్గ్రావమహాటవు ల్గడచి రాజతశైలముఁ జేరఁ బోయినన్. 43

తే. యక్షులంతంతఁ జూచి ధనాధిపునకు, రాక్షసేశ్వరుసైన్యంబు రాక చెప్ప
నతఁడు గ్రక్కున సేన లాయితము చేసి, బరవసంబునఁదలపడఁబంచుటయును. 44

క. ధనదుబలము దనుజబలము, ననువునఁ దలపడఁ గడంగి యార్చుచుఁ దాఁకెన్
ఘనఘోషభీషణము లగు,వననిధు లొండొంటితోడ వడిఁ దాఁకుగతిన్. 45

యక్షరాక్షసులయుద్ధము

శా. జ్యానాదంబు నిశాతహేతిపటలీసంఘట్టరావంబు ఘుం
టానిక్వాణసమేతబృంహితము గాఢస్ఫారహేషాసము
త్థానోపేతఖురాహతధ్వనియు సాంద్రం బైనభేరీపటు
ధ్వానం బేర్పడ దయ్యె నయ్యెడ బలద్వంద్వంబునం దేమియున్. 46

ఉ. అందును నిందుఁ జేయఁగల యట్టిభటుల్ దలపడ్డ సైన్యముల్
గ్రందుగ నొక్కపెట్ట తమకంబునఁ బోరుట చూచి కైకసీ
నందనుఁ డిమ్మెయిన్ సరి పెనంగుట సైఁపక వచ్చి వీఁకఁ దాఁ
కెం దనమోముల న్వఱలఁ గీల లుదగ్రత వజ్రదంష్ట్రలై. 47

క. ఏటున వాటున వ్రేటునఁ, బోటున దశముఖుఁడు రౌద్రముగ నఱుముటయున్
లేటమొగముపడి యక్షులు, కోట సొరంబాఱె రసురకోటి యెగవఁగన్. 48

క. తోలుకొనిపోయి దనుజులు, కైలాసతటంబుబయలు గైకొనఁ జన నా
భీలశరనిహతి వారలు, గూలఁగ సంయోధకంటకుఁడు వడిఁ దాఁకెన్. 49

ఉ. ఏచినదైత్యసైన్యముల నెల్లను ద్రుళ్లడఁగించి యిట్లు శౌ
ర్యోచితలీలఁ గ్రాలి సమరోద్ధతి మైఁ దమసేనఁ జూచి చే
వీచుచు వచ్చుయక్షుఁ గని వీతభయుండు దశాస్యమంత్రి మా
రీచుఁ డుదగ్రుఁ డై గిరి గిరిం దగ మార్కొనుమాడ్కిఁ దాఁకినన్. 50

క. ఇరువురశరజాలము లొం,డొరువులతురగములు సూతు । లురుకేతనముల్,
గరువలిక్రియఁ బడఁ గూల్చుచు, నెరగలిచిచ్చుగతిఁ గప్పె । నిరువాఁగుపయిన్.

ఉ. యక్షుఁడు దానవుం గదిసి । యార్చి దగం గద బిట్టు వ్రేసినన్
రాక్షసుఁ డీడఁబోక భిదురప్రతిమానమహాసి వ్రేసె ధూ
మ్రాక్షుఁడు నంతఁ గూడుకొని । యాసురవృత్తిఁ దగంగఁ జేసె ను
గ్రక్షురికాక్షతిం బ్రతిముఖంబున రక్తనదీప్రవాహముల్. 52

ఉ. దానవవీరు లిట్లు ధనదప్రియభృత్యునిఁ గిట్టి నొంచినన్
మానము డిగ్గఁ ద్రావి గరిమంబు దలంప కతండు పాఱినన్
సేనలు పెల్లగిల్లి పఱచెన్ దశకంఠుఁడు కోట డగ్గఱం
గా నడచెన్ మణిస్ఫురితకాంచనతోరణకాంతిఁ జూచుచున్. 53

ఉ. అట్టియెడన్ సురారిసుభటావళి వాకిట లగ్గ సేసినం
గట్టుపకాసి దీర్ఘదృఢకాయుఁడు తత్ప్రతిహారపాలకుం
డొట్టినమంటవోలెఁ గడునుగ్రతఁ బేర్చిన సూర్యభానుఁ డ
ప్పట్టునఁ దాఁకి దానవులు । పాఱుటయుం గదిసెన్ దశాననున్. 54

ఆ. వీఁకఁ గొండతోడఁ దాఁకెడుతగరును, బోలె గగనచరులు । భుజబలంబు
వొగడఁ బరిఘ ద్రిప్పి । యెగసి దశానను, వెడఁదయురము పెలుచ నడిచియార్చె.

క. ఆసూర్యభానుఁ డీక్రియ, వ్రేసినయప్పరిఘ దనుజవిభుఁ డధికబలో
ల్లాసమునఁ బుచ్చుకొని పొడి, సేసె నసురు లార్వ నతనిశిర మొకవ్రేతన్. 56

క. నుగ్గయినయతనిఁ గనుఁగొని, బెగ్గలమున నచటిభటులు । పికపిక లైనన్
డగ్గఱి పిశితాశను లొక, మొగ్గర మై కోట సొర సముద్ధతు లయినన్. 57

మ. సమరక్రీడకు వచ్చె వైశ్రవణుఁ డుత్సాహోగ్రుఁ డై మాణిభ
ద్రముఖం బైనబలంబు మున్ వెడలఁ దూర్యశ్రేణి గర్జిల్ల దు
ర్దమదోర్గర్వకాండవిమర్దితోద్ధతగదాదండోద్భటుం డై పరా
క్రమలీలం బటువంది వాగ్విభవసంరంభంబు రంజిల్లఁగాన్. 58

క. ప్రకటబలు లమ్మహోదర, శుకసారణు లాదిగా నసురవీరులునున్
భ్రుకుటిముఖు లగుచు యక్షప్రకరముఁ దలపడిరి తూర్యరవములు సెలఁగన్.

ఆ. దొరలు వెన్నుదన్ని । పురికొల్పి యిరువురుఁ । జేరిచూచుచుండఁ । జెలఁగియుభయ
బలముఁ బోటులాడెఁ జలమున నొక్కింత, యోలమాసగొనక । యొలి నార్చె. 60

సీ. కీలాలజలముపైఁ । దేలుచు నవ్వినట్లున్నశిరంబు లొక్కొక్కచోట
నంగుళీయకరుచు । లడరంగ నెఱిఁ బాసియున్నహస్తంబు లొక్కొక్కచోట
గుత్తులకోలఁదికి । గృత్తంబులై పడి యున్నపాదంబు లొక్కొక్కచోట
నవయవభేదంబు । లమరక తునియ లై యున్నగాత్రంబు లొక్కొక్కచోటఁ

తే. గమలషండంబు నాగలోకంబుఁ దలిరుఁ,బొన్పుఁగల్పాంతమునజముకొనసంబు
నింటిలోపలఁబోలె నొకెప్పసఁగెఁజూడ, నపుడుయక్షనిశాటయుద్ధాంగణమున. 61

ఉ. అయ్యెడ మాణిభద్రుఁడు ప్రహస్తుఁడు నొండొరుఁ దాఁకి ప్రేసియున్
వ్రయ్యఁగ మోదియుం జదియవైచియు నొచ్చి చనంగ నిమ్మెయిన్
డయ్యఁగఁ బోరి రంత వికటప్రముఖాసురు లంటఁ దాఁకినం
గయ్యము చక్కఁ యక్షుఁ డధికం బగునొప్పునఁ బెల్లగిల్లినన్. 62

ఆ. బలము పాయ యిచ్చి తొలఁగిన నలుకక, బరవసమున నర్థపతి గడంగి
రథముఁ బఱపఁ బనిచె రాక్షసభటకోటి,యఱుమ లేక పాఱి తెఱపి యిచ్చె.

కుబేరుఁడు రావణుని దూరనాడుట

క. ధనదుఁడు గట్టెదురం దమ్మునిఁ గనుఁగొని సూతుఁ దురగముల నిలుపంగాఁ
బనిచి పులస్త్యతనయనం,దనుఁ డగుటకు సముచితముగఁ దా నిట్లనియెన్. 64

ఉ. ఏను హితంబు సెప్ప నిటు లేచి దురాచరణంబు లిమ్మెయిన్
మానవు రోగి చేఁ దయినేమం దఱువుం దెవు లంటఁ దాఁకినం
గాని యెఱుంగఁ డప్డు ప్రతికారము గల్గునె యట్లపోలె నీ
దైనసికృష్టవృత్తిఫల మంది తలంచెదుగాక పిమ్మటన్. 65

ఉ. కార్యము లెందుఁ దార యవుఁగా దన నోపుదురే సహాయు లై
యార్యులు ద్రోచి చెప్ప నుభయప్రతిపన్నము లైనఁ గాక యీ
శౌర్యము వట్టి దుర్ణయవిచారమునన్ వినయంబు దక్కఁట
స్థైర్యముఁ దేక యున్న[1]తుది దాఁకునె లోకవిరుద్ధవృత్తముల్. 66

తే. మేలు రెండులోకంబుల మేల తెచ్చు, కీడు సేసినఁ దప్పదు కీడ యగుట
దీని నాబాలగోపాలమైనజనము,సకలమును మది నెఱుఁగు నీవొకఁడుదక్క. 67

చ. ఒకరునిమాటఁ బోక కడుకొనుగ్రత నీవు సధర్మ లైనవా
రి కలుగుచున్ సముద్ధతిఁ జరింపఁగఁ జూచుట దేవతాగణం
బకట మనంబులోన ముదమందుఁ జుమీ వెడమాట లింక నే
టికి రణకౌశలంబుఁ బ్రకటింపుము వచ్చితి సారెసారెకున్. 68

కుబేరుఁడు రావణునితో యుద్ధముచేసి యోడిపోవుట

క. అనిన మఱుమాట వలుకక, దనుజేంద్రుఁడు ధనదు నస్త్రతతిఁ గప్పె నతం
డును బాణవృష్టి గురిసి య,శనిక్రియ నుగ్ర మగునలశర మేసె వడిన్. 69

ఆ. అదరు లెగయ వచ్చునాగ్నేయబాణంబు,రాక కంబుపతి శరంబుఁ దొడిగి
లాఘవమున నిజబలం బార్వ దశముఖుఁ, డనతిదూరమునన యాఱనేసె. 70

శా. శ్రావ్యం బై చెలఁగన్ గభీరమధురజ్యానాద ముద్దామవీ
రవ్యాపారనిరూఢతం బ్రతిశరారంభంబు మర్దించుచున్

---

1. తుదిదాఁకినయున్నతి—హరి. పూ. ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.

సవ్యప్రౌఢి దృఢాపసవ్యగతి నాశ్చర్యంబుగా నేయుచున్
దివ్యాస్త్రంబులఁ బోరి రిద్దఱును[1]సాదృశ్యం బదృశ్యంబుగన్. 71

ఆ. ఏటు లాడియాడి । యేత్తెఱఁ గలిసి గ,దాప్రవీణబాహాసంపన్నుఁ డయిన
ధనవిభుండు వ్రేసె । దశముఖుశిరము లం;పంద యక్షు లార్వఁగనచల మద్రువ. 72

క. సురవైరి గినిసి యొక్కట, నిరుపడిగవ లెత్తుకొని ధనేశ్వరు నురసున్
శిరమును బరులుం గరములుఁ,జరణంబులుఁ జదియ మోఁదె । సరభసవృత్తిన్. 73

చ. కలయఁగ మేన శోణితము । గ్రమ్మఁగ లా వఱి యొల్లఁబోయి కెం
చలిరుల నొప్పుచూతము మొదల్ నఱకన్ ధర వ్రాలునట్లు వి
హ్వలుఁ డయి తేరిపై నొఱగు । వైశ్రవణుం గని సూతుఁ డెంతయుం
దలరి రథంబు దోలుకొని । దవ్వుల కెక్కుడి కేఁగఁ బోయినన్. 74

క. పెల్లుగ నార్పుచు విజయస,ముల్లాసముతోడఁ బఙ్క్తిముఖుబల మెగవం
జెల్లాచెద రై యక్షులు, పెల్లగిలం బఱచి రద్రి । బిట్టులియంగన్. 75

సీ. కాలుకొన్నంతయుఁ । గడువేగమునఁ బాఱె కనుకని దెసలందుఁ గాఁడుపడియుఁ
బాఱఁ జాలక ముట్టఁబడి జాడ దప్పంగఁ దొలఁగి పెన్గొండలఁ దూఱఁబడియుఁ
దలలుఁ జీరలును గంపలు వట్టికొని గాసి గా వ్రగ్గుటడవులఁ గాటువడియుఁ
గాళులఁ జేతులఁ । గా నెట్టకేలకుఁ జఱు లెక్కి లోయలఁ । జాఁగఁబడియు
ఆ. బయలిమొనలు గోట । వట్టినపెల్లున,వీటిప్రజయు నొక్కమాట యురలఁ
దెరలి యిద్ద ఱొక్క తెరువునఁ బోవక, యాకులితను గాందిశీకు లయిరి. 76

రావణుఁడు కుబేరు నోడించి పుష్పకవిమానము గొనుట

తే. అసురపతి గెల్పుగైకొనియలకఁ జొచ్చి,యొండు సేయంగనొల్లక యుచితపరుఁడ
పోలెఁ దనప్రజవారించి లీలఁ గామ, గమనరమణీయ మగుపుష్పకంబుగొనుచు.

క. చనియె నట ధనదుసూతుఁ డ,తని నొకపద్మాకరంబు తటమునను బె
ట్టిన నచటఁ బొలయునల్లని,తనుగాలిం దేఱె లజ్జితస్వాంతుం డై. 78

ఆ. అంత నంత విరళ । మగుపరివారంబు, గూడి చిన్నవోయి । కొలిచి రాఁగ
వాడి యున్నమోము వాంచినభంగిన, యలక కేఁగుదెంచె । యక్షవిభుఁడు. 79

ఉ. అక్కడ దానవేంద్రుఁడు జయంబునఁ గ్రొవ్వెలరారఁ బుష్పకం
బెక్కి గిరీంద్రపై భవనిరీక్షణకౌతుకలగ్నచిత్తుఁ డై
యిక్కడ నక్కడం గలయ । నిచ్చమెయిం జరియించు చుండఁగా
నొక్కెడ నెద్దెసం గదలకుండె విమానము విస్మయంబుగన్. 80

చ. అమరవిరోధి దాని కెద । నచ్చెరు వంది యమాత్యభృత్యవ
ర్గములును దానుఁ గూడి వడిఁ । గామగ మై చనునట్టి దివ్యమా
న మిచట నిట్లు దీనిగమనం బెడలం గత మేమి యక్షస
త్తముఁ డొకరుండు దక్క నొరుఁ । దాల్పదొకో హృదయానువర్తి నై. 81

1. చూ. కేతన దశకుమారచరిత్ర.

నందికేశ్వరుఁడు రావణుని శపించుట

చ. అనుసమయంబునం ద్రినయనానుచరుం డగునంది వారలం
గని యనియెం బోలఁగుఁ డెడఁగా నిది యీశనివాసదేశ మిం
దనిమిషయక్షకింపురుషు । లాదిగ నెవ్వరు రా రనంగ న
ద్దనుజవిభుండు వెండియు నుదగ్రతఁ బోవక యున్న నల్కతోన్. 82

క. ఈతఱి నీశ్వరుఁ డుత్తర, పోతంబుల కెలన శైలపుత్త్రియుఁ దానుం
బ్రీతిఁ గుసుమాపచయకే, లీతత్పరుఁ డైనవాఁడు । లీలానుగతిన్. 83

క. అడిబీర ముడిగి రాక్షస, చెడక మరలి పొమ్ము నీకుఁ । జేయలఁతియె యీ
యెడ యింక నీవు నిలిచినఁ, బడ నడుతురు గన్న నిన్నుఁ । బ్రమథగణంబుల్. 84

తే. అనినఁ గోపించి యీశ్వరుఁ డనఁగ నెవ్వఁ, డతని కిచ్చోటు దక్క నా కతముఁ జెప్పు
మనుచు వానరవదనంబునట్టు లున్న, నంది మొగ మప్పు డేరకొనంగఁ జూచి. 85

క. కడుఁ బెల్చ నవ్వి యగు నీ, వడువునఁ జెలువంబు గలుగు । వారలచేతం
జెడఁడే యీతఁడు నుడువక యుడుగు మనుచుఁ బంక్తివదనుఁ డుల్లసమాడెన్.

చ. తెగడిన గెంపుసొం పడరు దృష్టులు గాడఁగఁ జూచి నంది యి
ట్లగు నిది నిక్క మివ్విధమునాననముల్ గలవార యేపున
న్నిగిలిన రాక్షసాన్వయము । నిన్నుఁ బురంబును సాగరంబు గా
సిగ నుసి గాఁగఁ జిక్కువడఁ । జేడ్పడఁ జేయుట యెట్లుఁ దప్పునే. 87

ఆ. నిన్నుఁ బట్టి యిపుడ । నీఱుగఁ దలలు దు, న్మాడ నాకు శక్య మగున యైన
జగముచేతి నిందఁ । జచ్చినవాఁడవు, మున్న కాన శపము । ముట్ట ననిన. 88

మ. అతిరౌద్రాకృతి దైత్యుఁ డిట్లనియె మీ । రాక్రోశముం జేయఁ బ
ర్వత మే నిద్దచలంబునం బెఱికెద । వారింపుఁడా నీవు మీ
యతఁడున్ వచ్చి విమాన మాఁగినఫలం । బాదంగ నీశాను ని
ర్జితుఁ గావింపక మిమ్ముఁ ద్రుంపక దశగ్రీవుండునుం బోవునే. 89

రావణుఁడు కైలాసమును పెల్లగించి యెత్తుట

ఆ. అనుచు శైలమూలమున కేఁగి చేతుల, గ్రుచ్చి యమరఁ బట్టి । కూలఁ ద్రోవ
నప్పళించి యెత్తె । నల్లాడె నమ్మహా, నగము జీవరాశి । బెగడుపడఁగ. 90

క. తదవసరంబునఁ బ్రమథులు, బెదరిరి గిరిరాజతనయ । బిట్టులికి వెసం
బొదివి పయి వ్రాలి కౌఁగిటఁ, గదియించెను శంభు మేను । గరుపారంగన్. 91

ఆ. దనుజుచంద మంతఁ । దనదుచిత్తంబున, నెఱిఁగి శంకరుండు । చిఱుతనగవు
కాంతి పెంపుచెన్ను నవింత గావింపంగ, నుంగుటమున నల్ల నూఁదుటయును. 92

శివుఁడు రావణునిచేతులు కైలాసము క్రింద నడఁగఁ ద్రొక్కి వాఁడు ప్రార్థింపఁగా ననుగ్రహించుట

చ. కరములు చాఁపకట్టువడఁగా గిరి యెప్పటియట్ల క్రుంగినన్
విరవిరఁ ద్రెళ్లి నొవ్వడరి । విహ్వలుఁ డై దశకంధరుండు ఘో

రరవము లోకసంభ్రమకరం బగునట్లుగఁ బెల్చఁ గూసె న
చ్చెరువును బెగ్గలంబుఁ గవిసెన్ వెస దైత్యునమాత్యకోటికిన్. 93

క. వెల్లువ ముట్టినపగిదిం, దల్లడమునఁ గూడఁ బాఱి తనుఁ దనసైన్యం
బెల్లను ముసరఁగ దానవ,వల్లభుఁ డట్లఱచుచుండె వా విడిచి వడిన్. 94

తే. తా నెఱుంగనియట్టుల తడవు గాఁగ, నిల్చి కరుణించి పదపడి నీలగళుఁడు
నగము డీలించి బాహువులెడిగిచికొనఁగ,నిచ్చి యానతియిచ్చెదైత్యేశ్వరునకు. 95

శా. కేళీకందుక మల్ల నెత్తుకొనుమాడ్కిం బట్టి నాయున్నయీ
కైలాసాచల మిట్లు నీవు నెగయంగా నెత్తినం జోద్యమై
నీలా వేఁ గొనియాడు టెల్లరును వర్ణింపంగ నీ కొక్కవే
రేలోకంబునఁ జెల్ల దైత్యులకుఁ బేరెక్కంగ నే నిచ్చెదన్. 96

క. ఏ వినఁగ నిపుడు నీవగు, రావంబు త్రిలోకభీకరం బయి చెలఁగెం
గావున విన్న భయం బగు, రావణుఁ డనునామమునఁ బరఁగు త్రిజగములన్. 97

ఉ. పుష్పక మర్థి నెక్కు మెటఁ బోయెదొ పో ష్మని వీడుకొల్పె వా
స్తోష్పతి సంతసం బెడల ధూర్జటి నిర్భరహర్షనిర్గళ
ద్బాష్పవిలోచనుం డగుచు దానవనాథుఁడు రత్నమాలికా
నిష్పతదంశుజాలరమణీయవిమానము నెక్కె మ్రొక్కుచున్. 98

ఆశ్వాసాంతము - (తృతీయావిభక్తి)

మ. బుధసంరక్షణశీలుచేత వినయాంభోరాశిచే శత్రుగ
ర్వధనాదానవిదగ్ధుచేత రమణీప్రద్యుమ్నుచే నన్వయాం
బుధిసంపూర్ణసుధాంశుచేతఁ సుహృదంభోజార్కుచే భారతీ
మధునిష్యందముఖాబ్జుచేతఁ ద్రిజగన్మాన్యస్ఫురత్కీర్తిచేన్. 99

క. ఖండియరాయనిచే ను,ద్దండద్విషదవనిపతిమదావళహరిచేఁ
ఖండితవిధుచే విభవా,ఖండలుచే నృపనయప్రకారునిచేతన్. 100

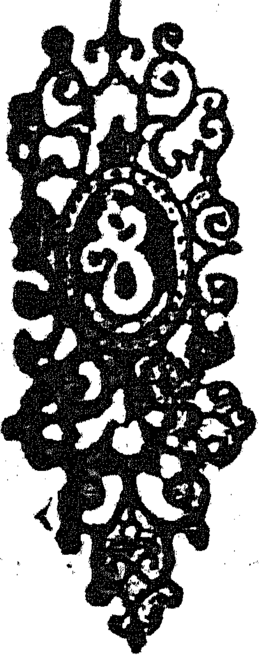
మాలిని. నిరుపమరణకేళీనిర్గళద్వైరిధాత్రీ
వరతనుగళితాసృగ్వారిపూరావగాహో
దరభరపరిఖేలద్యాతుధానాంగనాని
ర్భరమదమధురస్తోత్రప్రసన్నాత్మచేతన్. 101

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర బుధారాధనవిధేయ
తిక్కన నామధేయ ప్రణీతం బయిన యుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబు
నందుఁ జతుర్థాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

పంచమాశ్వాసము

రమణచరణశరదం
భోరుహభృంగపతిచేఁ ద్రిభువనప్రథితా
చారునిచేఁ గనకాచల
ధీరునిచే మనుమనుమతీవల్లభుచేన్.* 1

క. శంభునిచే నివ్విధమున, సంభావితుఁ డై తపోయశైలము డిగి సం
రంభమున రావణుఁడు దాఁ, గుంభిని పలుఁగడలఁ గలయఁ గ్రుమ్మరు చుండెన్. 2

క. ఒక్కొకమరి సేనలతో, నొక్కొకమరి వీరపరిజనోపేతుం డై
యొక్కొకమరి దనయంతన, యెక్కడనేనిని జరించు నిచ్ఛాగతులన్. 3

వేదవతి రావణునిచే నవమానిత యై యగ్నిప్రవేశము చేయుట

మ. హిమవంతంబున కేఁగి యొక్కయెడ నందేకాంత మొక్కర్తు చీ
రముఁ గృష్ణాజినముం గమండలువు నై రాగంబు వర్జించి సం
యమముం గైకొని యున్నఁ జేరఁ జని హృద్యాకారముం యౌవనో
ద్యమముం గాంతియుఁ జూచి రావణుఁడు గామాయత్తుఁ డై యిట్లనున్. 4

క. ఎవ్వనితనయవు నీపతి, యెవ్వఁడు పే రేమి నీకు నీరూపంబున్
జవ్వనముఁ బాయ నీతప, మెవ్విధిఁ బాటిల్లె నకట యింతయుఁ జెపుమా. 5

క. అనుపలుకులు వినియుం దా, విననియదియపోలె నుచితవిధి నాతిథ్యం
బొనరించినయక్కన్యక, ననిమిషరిపుఁ డట్లు మఱియు నడిగిన నదియున్. 6

సీ. అనఘ కుశధ్వజుఁ డనుమునీశ్వరుఁడు వేదాభ్యాస మనిశంబు నాచరించి
యాసుకృతంబునఁ జేసి నన్ గని వేదవతి యనుపేరిడి వంశమహిమ
వెలయంగ నిక్కన్య విష్ణున కిచ్చెద నని చాలఁ బ్రీతిసేయంగ నెల్ల
వారును మాయయ్యకోరిక యెఱుఁగక యర్థింప నర్థింప నతఁడు ద్రోచి

తే. పుచ్చ నసురేంద్రుఁ డైన జంభుండు నడిగి,తనకు నీకున్న నలిగి మాతండ్రిఁ జంపెఁ
దల్లి సొదఁ జొచ్చె సత్యవ్రతంబు నడపు, జనకుపూనికనేఁ దీర్తు నని తలంచి. 7

క. అది మొదలు గాఁగ విష్ణుని, మది నిల్పి యతండ నాకు మగఁ డగు ననియి
ట్లు దపంబు సేయు చుండుదు, నిది నాతెఱఁ గనిన దానవేశ్వరుఁ డనియెన్. 8

---

* తృతీయావిభక్తి.

ఉ. కాంతి దొలంగ మే నిటులు గాఱియఁ బెట్టుచు జవ్వనంబుచె
న్నింతయు రిత్తవో సుఖము లెల్లను డిగ్గఁగఁ ద్రావి నెమ్మిపిం
జింత వళింబుగా నడరఁ జేడ్పడి యొంటి చరించుచుండ్ జర
త్కాంతయుఁబోలె నియ్యెడుమఁ గైకొనఁ బాడియె చారులోచనా. 9

మ. లలనా విష్ణుఁ డనంగ నెవ్వఁ డతఁ డేలా శుద్ధవంశంబు ని
ర్మలసంపూర్ణతపోమహత్త్వము వరప్రాప్తానుభావంబు దో
ర్బలసంపత్తియు నాకుఁ బోలెఁ ద్రిజగత్ప్రఖ్యాతిపాత్రంబులే
కలదే లంక పరాక్రమం బఖిలలోకశ్లాఘ్యమే వానికిన్. 10

ఆ. అనినఁ జెవులు మూసికొని యిట్టు లను లోక, వంద్యు వేదవేద్యు వరదుఁ బరము
ననుపమాను నచలు నవ్యయు హరిఁ జెడ, నాడఁ గూడ దని మృగాక్షి మఱియు.

చ. తపముల కెల్లఁ దాన ఫలదాత కులంబున కాదికర్త యై
యపరిమితప్రభావుఁ డగు నా చతురాస్యుఁడు నాభిఁ బుట్టె వి
శ్వపతి యహీనబాహుబలసారఘను ల్మధుకైటభాదిదై
త్యపతుల నెల్లఁ ద్రుళ్లడఁచె నారయ విష్ణుఁ డమాననీయుఁడే. 12

క. అనిన నసుర యమ్మాటలు, రిన నొల్లక కదియ వచ్చి వెండియు సతి కి
ట్లనియె మరునంప వెల్లునఁ, దనువు నిలువ దింకఁ గోర్కి దఱిమెడుఁ బేర్మిన్. 13

చ. ఎఱుఁగవు గాక భోగముల కెల్లను నెచ్చెలి జవ్వనంబ యి
త్తఱి నుడివోవ కుండ సుచితంబుగ జక్కవదోయివోని క్రి
క్కిఱిసినచిన్నిచన్నుఁగవ యిం పెసలారఁగ నాదువక్షమ
వఱలుసరోవరంబున నవారణఁ గేలి యొనర్పు కోమలీ. 14

ఆ. అనుచుఁ దగిలి చూచు నద్దానవేశ్వరు, నలిగి చూచి నన్ను నధముఁ డగుట
మును తపఃప్రభావమున నెఱింగియుఁ దగ, నాపులస్త్యమనుమఁడని తలంచి. 15

క. అతిథిసపర్యయు సమయోచిత మగుసంభాషణంబు నేసితిఁ బోపో
మతి లేదు నీకుఁ జొప్పడు, నతివలలో నన్నుఁ దలఁప నగునె దురాత్మా. 16

చ. అని కలుషించి వేదవతి యచ్చటు పాసి చనం దలంచినం
గని దశకంధరుం డడరి గ్రక్కున వేనలి పట్టికొన్న నం
గన యొకవ్రేల వ్రేయ నదికత్తివిధంబునఁ దాఁకి కత్తిరిం
చినక్రియఁ ద్రెంచె వెండ్రుకలు చేతఁ దెమల్చినయంత కివ్వలన్. 17

తే. వెండ్రుకలు చేతవచ్చుడు వెఱఁగుపడుచుఁ, దపము పేర్మికి నలికి యద్దనుజవిభుడు
నిలిచె రోషమహానలజ్వలనమూర్తి, యగుచుఁ బిఱిఁదికి బాసి యిట్లనియె సతియు.

ఉ. బన్నము లిట్లు నీవు వఱపం బడి మేను దొఱంగు చుండి యే
నిన్ను శపించిన ట్లయిన నిర్మల నిత్యమహాతపఃప్రభా

వోన్నతిచేటుగాదె పునఃపునర్భవ మయ్యెద నీకు మృత్యువై
సన్నుతపుణ్యజాత యనఁ జాలి యయోనిజమూర్తిఁ దాల్చెదన్. 19

క. ఈపరిభవంబుఁ బడియుం, దీపే ప్రాణంబు లనుచు దిగ్గన ననలం
బ్బాపాదించి దశాననుఁ, డే పడఁగన్ విష్ణు నాత్మ నిడి పోవఁ జొచ్చెన్. 20

ఆ. కృతయుగమున వేదవతి యనఁగాఁ జన్న, నాఁటి త్రేత నిపుడు సీత యనఁగ
జనకుయజ్ఞవేది జన్మించి నీసతి, యయ్యె నీవు విష్ణుఁ డగుటఁ జేసి. 21

చ. అని ముని సెప్ప విస్మయము నార్తియుఁ గోపముఁ బ్రీతియుం బెనం
గొనఁ దప మిట్టిదిం గలదె కోమలి దొల్లియు నన్నుఁ గోరెనే
దనుజుఁడు నాఁడు నియ్యనుచితం బొనరించెనె తత్ఫలంబు మె
ల్లన యిటు వొందెనే యని తలంచుచు రాముఁడు గౌతుకంబునన్. 22

క. ఇవ్విధమున పోవఁ జొచ్చిన, యవ్వనితం జూచి పిదప నసురాధీశుం
డెవ్వలని కరిగె నెవ్వరి, కెవ్విధిఁ గావించె ననిన నిట్లనె మునియున్. 23

రావణుఁడు దిగ్విజయము చేయుట

శా. వీరుం డెవ్వఁడు నెందు లేఁ డనుచు సుశ్రీం ద్రిమ్మరున్ దర్పదు
ర్వారస్ఫారపరాక్రమక్రమకళాశస్త్రైకదార్ఢ్యవిస్తార మే
పారంగా ధరణీశులన్ వెదకి వీరావేశుఁడై దుర్గమ
ప్రారంభం బొనరించుచున్ సమరసంరంభంబు శోభిల్లఁగాన్. 24

సీ. ఒక్కచోఁ దా మరుత్తోర్వీశుజన్నంబునకుఁ జని యతని రణంబు సేయ
నడిగినఁ గ్రతుకాలమని సేయఁ దగవు గా దనుచు శాంతత నున్నయానృపాలు
నోడితి వని యార్చి యుడుగక యజ్ఞోపకరణంబు లన్నియు గాసి చేసి
ప్రాగ్వంశ మంతయు వ్రచ్చి వేదిక గ్రొచ్చి ఋత్విగ్గణంబులసత్వ మడఁచి
తే. యజ్ఞభాగంబులకు వచ్చి హరికృతాంత,వరుణధనదులు బర్హియు వాయసంబు
హంసమును గృకలాసంబునై భయమున, నడఁగియుండిన నెఱుఁగక యసురవరుఁడు.

ఉ. అంతకవిక్రముండు సురధుర్యుఁ బురూరవు బాహుశాలి దు
ష్యంతు నజేయు గాధినృపసత్తమునిం గని కూడ ముట్టి మీ
రింతకు మున్ను నన్నెఱుఁగ రెన్నఁడుఁ గావునఁ గయ్య మిందు మీ
కెంతబలంబు గూడు నదియెల్లను గూర్పుఁడు దర్ప మేర్పడన్. 26

ఉ. చాలక తక్కినన్ వినుఁడు శౌర్యము లజ్జయు నుజ్జగించి మీ
రోలిన నిల్చి నాయెదుర నోడితి మే మనుఁ డన్న మేదినీ
పాలురు పోరిలో మనకుఁ బంక్తిముఖుం డెనయంగ వచ్చునే
మే లిది యంచు నోటమిక మేకొని యట్టుల చేసి రక్కటన్. 27

మ. దనుజుం డీపురి కేఁగుదెంచి మహిమోద్దామప్రతాపాగ్నిసం
జనితాశావలయప్రకాశబహుశస్త్రప్రౌఢిసంరాధి చే

ననరణ్యక్షితిపాలు ముట్టిన నతం । డత్యుద్భటాకారుఁ డై
యని కేఁగెం[1]బృథివీపరాగపటలం । బాకాశముం గప్పఁగన్. 28

ఉ. సైన్యయుగంబులుం బెనఁగి । సంగరరంగమునందు మ్రగ్గ రా
జన్యవరుండు రావణుఁడు । సమ్ముఖ మై మహి సుచలింప న
న్యోన్యవధాభిలాషమున । నార్చి వడిం దలపడ్డఁ జూడ సా
మాన్యము లయ్యె నప్పు డొకమాత్ర జయాపజయప్రకారముల్. 29

చ. వికటము లైనహస్తములు । వ్రేయుచు నోలిన తాఁకి యున్న మ
స్తకములు నుగ్గు సేయుచు నిశాతకృపాణకళావిదగ్ధుఁ డై
యొకవడిఁ బోరి డస్సి బలియుం డగుదానవుచేత నొచ్చి నే
ల కొరగునప్డు భూపతి చలంబున నాతనితోడ నిట్లనున్. 30

మ. అని నీ కోపక పడ్డ నేమి యిఁక దైత్యాధీశ యే ధర్మవ
ర్తిని యేనిర్ శుచి నేని నాకులమునన్ । దివ్యావతారుం డొకం
డనపాయుం డుదయంబు సేసి భువనం । బానందముం బొంద నెం
దు నవధ్యం బగునీశిరోదశకముం । దున్మాడువాఁ డుద్ధతిన్. 31

ఆ. అనిన నసుర నగుచు నగు నగు నీయందుఁ బొంకు గలుగు నెట్లు పోలుఁ బోలుఁ
బిదపఁ జూచికొంద మిది నీవు గొమ్మని, పరిఘు నతనిశిరము । పగుల వ్రేసె. 32

క. ఆర్చి విజయోత్సవమునం, బేర్చినచలమున వరంబు పెంపున సొంపుం
దీర్చి దిగులు రాజులయెదఁ, గూర్చి విడిసె మగుడ దైత్యకోటి మదింపన్. 33

క. ఇమ్మెయి నచట నచట య, జ్ఞమ్ములుఁ దపములునుధర్మచర్యలు బహువి
ఘ్నమ్ములఁ బెట్టుచుఁ గలయం, గ్రమ్మరి నరవరుల నొక్కకోటికిఁ దెచ్చెన్. 34

మ. ఒకనాఁ డొక్కెడఁ బోయి పోయి దివి నత్యుచ్ఛ్రితవిపయోవంబు నె
క్కి కడుం జెన్నగువీణ చే నమర నక్షీణప్రభావుండు సం
ఖ్యకళాసంజనకుండు నారదుఁడు రాఁగాఁ జూచి యాసన్న పు
ష్పకుఁ డై భక్తిఁ గృతప్రణాముఁ డగుచున్ । సల్లాపసౌఖ్యంబునన్. 35

ఆ. అసురవరుఁడు గుశల । మడిగిన, నుచితసం,భాషణంబు సేసి । బంధుభావ
మాదరమున నెఱపి । యమ్ముని మానవ, హితముఁ గోరి యతని । కిట్టు లనియె.

నారదచోదితుఁ డై రావణుఁడు యమునిమీఁదికిఁ జనుట

మ. ధరణీచక్రమునందు నీవు సమరోత్సాహంబునన్ రాజులం
బొరివుచ్చం గనుఁగొంచు వించు మది నేఁ బ్రొద్దున్ ముదం బందుదున్
హరియుద్ధంబును శూలిసంగరము దేవాధీశుసంగ్రామముం
గర మర్థిన్మను సూతు నాకు నవివేద్కం జేయ వి ల్లెమ్మెయిన్. 37

క. ఏ నీకు నొకటి సెప్పెద, దానవకులముఖ్య దేవతలకు నవధ్యుం
డై ననినుఁబోటివాఁ డీ, మానవుల జయింప విక్రమంబును గలదే. 38

1. ధరాపరాగపటలాక్రాంతంబు - రాఘవపాండవీయము.

క. కలయం ద్రిమ్మరి మేదినిఁ, గలవీరుల నోర్చి జయము ◊ గైకొంటి మను
ష్యులు నీ కెదురే యింకం, గలదె కొద వడ్డచో టఖండితశౌర్యా. 39

తే. క్షుత్పిపాసలు జరయునుఘోరరుజలు, నడర నార్తులై యుండుదురదియుఁగాక
మర్త్యులిటమున్న వీరు లమర్త్యులైరి,పీనుఁగుల ముట్టి యొడిచినబిరుదుగలదె.

క. కావున నిమ్మనుజావళి, నీ వడుచుట మెచ్చు గా దనిన నప్పలుకుల్
దేవారి వోలు నని సం,భావించి మరు త్తపస్వీపతి కి ట్లనియెన్. 41

నారదవచనప్రబోధితుం డై రావణుఁడు యమునిపై దాడివెడలుట

ఉ. ఏను రసాతలంబునకు ◊ నేఁగెద నాగకులంబు నోర్చి య
ద్దానవులన్ జయించి బలదర్పము లేర్పడ దేవకోటిదు
ర్మాన మడంప వాసవపురంబునకుం జనువాఁడ సన్మునీం
ద్రా నినుఁ గంటి నా కభిమతంబులు సేకుఱు నింక నెమ్మెయిన్. 42

తే. అనిన విని నీకుఁ బాతాళయానమునకుఁ, దెరువుగా దిది సమవర్తిపురముసరణి
యందుఁజనుమతనిమదంబు,నడఁపవలయు, ననినన మ్మునికనియెనద్దనుజవిభుఁడు. 43

ఉ. మున్ను ప్రతిజ్ఞ సేసితి నముఖ్యతవృత్తి దిగీశకోటికిన్
బన్నముఁ దేరఁ గావున శుభంబులు శీఘ్రిమ చేత నీతి గ
ర్వోన్నతిఁ గ్రాలునాజమున ◊ నుక్కడఁగించి క్రమంబుతోడఁ ద
క్కున్నదిశల్ జయించెద సముజ్జ్వలదుస్సహవిక్రమంబునన్. 44

క. పనివినియెద నని మ్రొక్కుచు, దనుజేంద్రుఁడు సనిన వేల్పుఁగదపసియు నీతం
డనుమానింపక జముపైఁ, జనియెడు నియ్యిరువురకును ◊ సమరం బైనన్. 45

క. వీఁడునువరసిద్ధబలుఁడు, వాఁడును జగ మెఱుఁగ దుర్నివారుఁ డలుకమై
నేఁ డిరువురుఁ దలపడుదురు, వేఁడిమొగంబులన చూతు ◊ వేడుకతోడన్. 46

నారదుఁడు రావణునిరాక యముని కెఱింగించుట

మ. అని యొక్కించుక నిల్చి యొండుగడ గా ◊ నత్యంతశీఘ్రంబునం
జని వైవస్వతుఁ గాంచి తా నధికపూజాసత్కృతుం డై కృతాం
తున కారావణురాక సెప్పి యనిలో ◊ దోశ్శక్తిఁ జూపంగఁ బూ
ని నిజం బై యిట వచ్చె నేనిఁ జెడఁడే ◊ నీచేత నం చున్నెడన్. 47

క. అచ టెల్లఁ బుష్పకంబున, రుచి గప్పఁగ రావణాసురుఁడు దైతేయ
ప్రచయకలకలనిరంతర, నిచితనభోభాగుఁ డై యమనికి నేతెంచెన్. 48

క. చను దెంచి పురసమీపం,బునఁ దమతమపుణ్యపాపములు గనుఁగొనఁ ద
మ్మనివారణఁ బొందఁగ ను,న్న నిఖిలజంతువులఁజూచి ◊ నయవిరహితుఁ డై. 49

ఉ. కొందఱు సౌఖ్యముం బొరయఁ ◊ గొందఱు దుఃఖముఁ బొంద నేల మీ
రందఱు నొక్కచంద మగుఁ ◊ డంచు విపద్దశఁ బొందువారి మే

లొంద నొనర్చె దైత్యపతి యున్మదుఁడై పితృరాజకింకరుల్
గ్రందుకొనంగ నేపడర గాసిగఁ జేసెఁ దదాజ్ఞ నెంతయున్. 50

యమరావణసేనలు పోరాడుట

ఉ. రక్షకు లెల్ల నొక్కటఁ దిరంబుగ మోహర మేర్చి యార్చి సం
ధుక్షితకోపు లై యతులదోర్బలదుస్సహలీల దాఁకినన్
రాక్షసులుం బరాక్రమధురంధరతం దగ మాఱుకొన్న వీ
రక్షయకారి ఘోరసమరంబు ప్రకీర్తిత మయ్యె నయ్యెడన్. 51

ఉ. సేనలతోడ నద్దనుజసింహుఁడు సంగరకాంక్ష వచ్చినం
బూనికిఁ దీర్చి కింకరులు పోటుకు న్మది నుల్లసిల్లి పె
ల్లైనబలంబులం నగుసహాయముగా సమవర్తి పుచ్చినన్
దానవసంగముల్ దలరఁ దాఁకె విశృంఖలదోర్విలాసతన్. 52

చ. జముని బలంబు పేర్చి నిజసైన్యము నుక్కడఁగించినన్ భుజా
సముదయసంభృతాస్త్రబహుశస్త్రమహోగ్రతఁ జూపెఁ దాఁకి వి
క్రమరసికాంతరంగుఁ డగురావణుఁ డుజ్జ్వలరోషపావకో
ద్యమవినిహన్యమానరిపుదర్పమహానిబిడాంధకారుఁ డై. 53

క. పంపునకు వోడఁ దగ దని, త్రుంపఁ గడఁగి కాలకింకరులు భీకరు లై
నొంపఁగఁ జంపఁగఁ దఱిమి ని,లింపరిపుం బొదివి రెదఁ జలింపక కడిమిన్. 54

ఉ. ఆశుగచక్రతోమరగదాసికుఠారముఖంబులన్ మహో
గ్రాశయు లై నిజాంగముల నన్నిటి నొక్కట నొంప నగ్గి కీ
నాశునివారి నెల్లను వినాశము నొందఁగఁ జేయ వారిపైఁ
బాశుపతంబు వట్టి తెగ వాపె నిశాటవిభుం డుదగ్రతన్. 55

మ. తలఁగెం దోయధిసప్తకంబు గిరివర్గం బెల్ల నూటాడె సం
చలతం బొందె వసుంధరావలయ మాశాచక్ర మల్లాడెఁ గొం
దల మందెం ద్రిదశేంద్రుపట్టణము పాతాళంబు ఘూర్ణిల్లె నా
కులమయ్యెన్ గ్రహతారకాకులము సంక్షోభించె నవ్వేధయున్. 56

చ. అపరిమితప్రతాపుఁ డగునాదశకంధరుచేత ముక్త మై
త్రిపురము లేర్చుభూతపతి తీవ్రశరంబునుబోలె మండి మిం
టిపయిఁ గలుగఁ బేర్చి నిగిడించి యుగాంతమహాగ్నిరీతిఁ బా
శుపత మరాతిసైన్యముల సూరెల ముట్టి దహించె వ్రేల్మిడిన్. 57

చ. జయమునఁ బొంగి పెల్లుగ నిశాచరవల్లభుఁ డార్వ సేనలుం
బ్రియమున నొక్కపెట్ట నలిరేఁగి నభంబు సెలంగ నార్చినన్
భయమున దండు గుండుగిలఁ బాఱుడు నాసమవర్తి యెంతయున్
రయమున నుద్భటారుణతురంగసమూహరథాధిరూఢుఁ డై. 58

యమరావణులద్వంద్వయుద్ధము

ఉ. ముందట మృత్యు వుద్భ్రమితముద్గరహస్తతఁ గ్రాల నుజ్జ్వల
స్యందనపార్శ్వభాగమున నర్చితమై ఘనకాలదండ మొ
ప్పం దనకోప మాననము పైఁ బెనుమంటయుఁ బోలె నాకృతిం
బొంది వెలుంగ నయ్యసురపుంగవు మోహర మున్నచోటికిన్. 59

చ. చని తనమ్రోల వచ్చుమహిషంబుగళంబున ఘంటనిక్వణం
బును ఘనమార్వినాదమును, భూరితరాసురసైన్యతూర్యని
స్వనవిభవంబు మ్రేఁగికొనశాతశరాంబుధినీట ముంచె న
ద్దనుజబలంబు నప్రతిహతప్రదరుం డగుచున్ సముద్ధతిన్. 60

మ. జమునాటోపము దుస్సహం బగుడు నుత్సాహంబు వాటింప లే
క మదం బేది బలంబు పెల్లగిలినం గ్రవ్యాదనాథుండు దు
ర్దమబాహాబలుఁడై యెదిర్చె దశకోదండీసముజ్జృంభితో
ద్యమనిర్యాతనిశాతసాయకపటువ్యాపారఘోరంబుగాన్. 61

ఉ. ఈసున నంతకుండు నసురేశ్వరుఁడున్ వివిధాస్త్రశస్త్రవి
న్యాసము లేర్పడం జన జయాపజయంబులఁ బొందుచున్ రణా
భాసురవృత్తిఁ జేసిన లయావసరం బగుచున్న నాసరో
జాసనుఁ దొట్టి వారితెఱఁ గారయ వచ్చి రమర్త్యు లందఱున్. 62

శా. దేవవ్రాతము వచ్చినన్ భుజబలోత్సేకంబుఁ జూడన్ దశ
గ్రీవుం డుగ్రము లైనసాయకములం గీనాశు నొప్పించినం
జావం జేయుదు దైత్యునం చతఁడు భాస్వత్కాలదండంబు బా
హావిన్యస్తము సేయుచున్ భ్రుకుటిబంధాభీలసందీప్తుఁడై. 63

క. మృత్యుపురస్సరముగ లో,కాత్యయసమయంబొ నాఁగ నంతకుఁ డధికౌ
ద్ధత్యమునఁ గడఁగి డగ్గఱి, దైత్యుం బొడిసేయఁ గాలదండము పూనెన్. 64

బ్రహ్మ యమరావణులయుద్ధమును మాన్చుట

ఉ. అత్తఱి గ్రక్కునన్ సరసిజాసనుఁ డడ్డము సొచ్చి నిల్చి కే
లెత్తి మహాత్మ యిట్టు లుచితేతరవృత్తము నీకు నీడె మ
ద్దత్తవరానుభావమున దానవనాథుఁ డవధ్యుఁ డేన నీ
యుత్తమకాలదండము ప్రయోగ మమోఘము గా నొనర్చితిన్. 65

క. కావున దీన నసురపతి, చావును బ్రదుకుటయు నాయసత్యము నిజముం
గావుము లోకము లన్నియుఁ, గావు సుమీ నాకు బొంకు గల్గినయేనిన్. 66

క. తగ దుడుగు మనినఁ బితృపతి, నగి జగముల కెల్లఁ బ్రభువు నలినాసన నీ
వగుట భవదాజ్ఞ కెమ్మెయి, మిగులుదునే సమరమునకు మేకొని యైనన్. 67

క. నక్తంచరు సమయించుట, యుక్తము గాదేని నిచట నునికి దగదు నే
శక్తుఁడనై యుండియు భవ, దుక్తికిఁ గాఁ దొలఁగవలసె నోపనిభంగిన్. 68

ఆ. అని రథంబు సూతుఁడనుమృత్యుముఖపరి,జనముఁ దానుఁ గూడి జముఁడదృశ్యుఁ
డైన వేధయును నిజావాసమున కేఁగె, నారదుండు నరిగె నాకమునకు. 69

క. కలయఁ గనుంగొని యెవ్వరు, మెలఁగమి సమరాంగణంబు మిన్నక యున్నన్
గెలిచినవాఁడై దానవ, కులపతి సనె సుతలమునకుఁ గ్రొవ్వెసలారన్. 70

ఉ. ఆలములోన మైమయిఁ గృతాంతుని నోర్చితి నింక నన్నొరుం
డేల యెదుర్చు నంచు మద మెక్కి నిశాచరవల్లభుండు పా
తాళజయార్థ మేఁగి మహితంబుగ భోగవతీపురంబు గ
ర్వాలసలీల ముట్టు భుజగాధిపుఁడుం గనియెన్ వినీతుఁడై. 71

రావణుఁడు నివాతకవచకాలకేయులతో యుద్ధము సేయుట

క. గణనాతీతవినూతన, మణినికరము గప్ప మిచ్చి మన్ననఁ గని యా
ఫణిపతి సంతస మందెను, మణిమతి యనుపురికి నరిగె మనుజాశనుఁడున్. 72

సీ. అందుఁ బూర్వంబున నంబుజాసనుచేత వరములు గనిననివాతకవచు
లనియెడుదైత్యుల నానిశాచరపతి పోరికిఁ బిలిచిన వారు వొంగి
కయ్యంబు పెద్దయుఁ గాలంబునకుఁ గంటి మనుచు ననేకసైన్యములతోడ
వెడలిన నిరువాఁగు వివిధాస్త్రశస్త్రప్రహారఘోరంబుగా నసమసమర

తే. మేఁడుకాలంబు సేసిన నెఱిఁగి యపుడు, వచ్చి వారలవరములు వలను సెప్పి
తెలిపి సఖ్యంబు సేసినఁ గలసి యచటఁ, జెలిమిమై నుండె దశముఖుఁ డెలమిమిగుల. 73

క. అతులితనవభోగంబులఁ, గతిపయదినములు నివాతకవచులచేఁ దో
షితుఁ డగుచు నిలిచి శౌర్యో, న్నతి వెలయఁగ నరిగెఁ బశ్మనగరంబునకున్. 74

మ. చని వే ముట్టినఁ గాలకేయు లమితోత్సాహంబునన్ భూమికం
పనసైన్యోద్ధతులై కడంగి నగరప్రాకారబాహ్యాంగణం
బున వీఁకం దలపడ్డ రావణుబలంబుల్ వీఁగినన్ రేఁగి య
ద్దనుజాధీశ్వరుఁ డస్త్రశస్త్రనిహతిం దత్సైన్యముం గూల్చినన్. 75

ఉ. చూచి మహోగ్రకోపమున శూర్పణఖాపతి వీఁగుసేనఁ జే
వీచి విశృంఖలప్రబల విక్రమదుస్సహుఁడై దవానలం
బేచినకాననం బడరి యేర్చువిధంబున నన్యసైన్యముం
జూచియుఁ జూడకే బలము సొంపున రూపడఁగించి పేర్చినన్. 76

రావణుఁడు తనమఱది యైనవిద్యుజ్జిహ్వునిఁ జంపుట

చ. వడిగొని కాలకేయభటవర్గము ద్రోచినఁ దాను సేనలుం
గడఁగి నిశాచరేశ్వరుఁడు గ్రందుగఁ దాఁకి రణంబు సందడిం

దోడిఁబడ ద్రైసెఁ దీవ్రతరశరదోరసినిం దను నీడఁ బోక కో
అడమున బిట్టు గిట్టినమరుఁడి నెఱుంగక దుర్మదాంధుఁ డై. 77

శా. విద్యుజ్జిహ్వుని వ్రేల్మిడిం దునిమి దోర్వీర్యం బవార్యంబుగా
నుద్యద్విక్రమవైరివీరసుభటవ్యూహంబు నెల్లన్ ధను
ర్విద్యాకౌశల ముల్లసిల్ల సమరోర్విం గూల్చి నిర్ఘోషసాం
ద్రద్యావాపృథివీదిశావలయగర్జస్ఫూర్జితాకారుఁ డై. 78

క. రణవిజయము గైకొని పట్టణ ముచ్చటసుభటసంకటంబుగ భాస్వ
న్మణిగణధనములు మొదలుగఁ, దృణము తుదిగఁ జూఱగొనియె దివిజారి వెసన్.

రావణుఁడు వరుణపట్టణముపై దాడివెడలుట

ఆ. ఇట్లు భుజగదానవేంద్రుల నిర్జించి, యసుర మసరుకవిసి । యంతఁ బోక
కంధివిభునిపురము । కందువ యారసి, యుద్ధవిడిని బురము । నొద్ద కేఁగి. 80

మ. వరుణుం డెక్కడ నున్నవాఁ డతనిగర్వగ్రంథి మాన్పంగ నే
ర్పరి నై వచ్చితి శస్త్రఘట్టనమునన్ । రక్తంబు వోఁ జేసి నా
ఖరతేజంబునఁ గ్రాఁచి పోం గడఁచి చుల్కం జేసి నానాధనా
హరణం బే నొనరింతుఁ జెప్పుఁడు మదీయప్రౌఢి యం చుద్ధతిన్. 81

క. పురబహిరంగణమున మోహారములు దీర్చికొని యున్న । యసురేశ్వరుపై
నురవడి మైఁ దోతెంచిరి, వరుణతనూభవులు రథికవర్గముతోడన్. 82

క. సేనలు సేనలఁ దలపడ, దానవపుష్పకము గగనతలమునఁ గని యు
త్తానలసితరథు లై యంభోనిధిపతితనయు లతనిఁ । బొదివిరి కడఁకన్. 83

క. చీకాకుపఱిచి బలుగదఁ, జేకొని యతఁ డేయ వ్రేయఁ । జేరువఁ జేరం
గైకొనక తఱిమి యీడం, బోక పెనఁగి రంబుధీశపుత్త్రులు గడిమిన్. 84

ఉ. అంత మహోదరాదు లగుసంబరచారవిదగ్ధులైన దే
వాంతకవీరు లొక్కమొగి । నారథిసంఘముతోడఁ దాఁకి దు
ర్దాంతభుజాబలంబు ప్రథితంబుగఁ గేతనముల్ హయంబులున్
దంతిసమూహముల్ దునుక । తండము లై ధర డొల్ల నేసినన్. 85

ఆ. విరథు లైనయబ్ధి । విభుతనూభవులపై, నడరి రౌద్రమున సురారి కేలు
దోయిపదిటఁ బదియుఁ । వేయి శస్త్రాస్త్రవితతిని బొదివి జర్జరితులఁ జేసె. 86

చ. వెఱచఱవన్ దశాననుఁడు । వీరభటావళియుం గడంగి డ
గ్గఱె జలధీశనందనులు । గ్రందుకొనన్ రథహీను లైనయ
త్తఱి నుఱుమాడఁ జొచ్చినఁ బదాతులఁ గూడి కడంగి పెల్లుగం
బఱచిరి పట్టణంబుదెసఁ । బౌరజనంబులు బెగ్గలింపఁగన్. 87

మ. [1]వెఱ నిట్లంబుధినాథనందనులు దోర్వీర్యంబు సాలించి యం
దఱుఁ బాఱఁగ నిశాచరేంద్రుఁడు జయోత్సాహంబునన్ వెన్నడిం

1. వెఱచిట్లంబుధి నాథనందనులు. పా.

దఱుమంగాఁ బ్రజఁ జేయి వీచుచు సముద్యద్వేగుఁడై తొలి తొ
ప్పఱఁ బెట్టె శరజాలముం బిఱుఁదఁ గుప్పంగూర నాఁటించుచున్. 88

ఆ. వరుణుబలముఁ దనయవర్గంబుఁ గోట ప్రాఁకంగఁ బాఱ నెగచి । రావణుండు
జలదనిస్వనంబుచందంబు నెలుఁగెత్తి, యెల్లదిశలు సెలఁగ । నిట్టు లనియె. 89

క. పడుచులచేతను నీక్రియఁ, బొడిపించిన దశముఖుండు । వో నిచ్చునె తాఁ
గుడిచెం గట్టిం గలనికి, నడచుం గా కింక నోడిఁగినం దను నగరే. 90

క. అనుపలుకులకుఁ బ్రభాసుం, డనువరుణామాత్యుఁ డచట । నందఱుఁ జన గ్ర
క్కున మరలి యితని నుడిగిం,చినఁ గార్యం బగున యట్ల । చేసెద ననుచున్. 91

చ. వరుణుఁడు పద్మగర్భుఁ గొలువం జనియెం బెఱవారు వచ్చి సం
గరమున నీకు నోడిరి జగద్విదితంబు భవద్భుజాబల
స్ఫురణము గావునన్ దివిజసూదన నీ కెదు రెవ్వ రిందుఁ బో
నరయఁగ నిందె కా దెచటనైన నొకండును గల్గనేర్చునే. 92

క. అనిన విని పొంగి తనుఁ జేర్కొని బొబ్బిడి రావణాసురుఁడు ప్రజ మరలుం
డని చేయి వీచె జృంభిత, దనుజసమూహ ప్రశంసితగుణుం డగుచున్. 93

ఉ. రాజితసౌధపంక్తిరుచిరద్యుతిజాలము పర్వి నిత్యవి
భ్రాజితచంద్రికావిభవశోభంగిన యొప్పెడునప్పురంబుఁ గే
ళీజితవైరి రావణుఁడు । లీలమెయిం జని కీర్తికాంతిసం
యోజితరేఖ గ్రొత్త యగుచుండఁగఁ జేసి మదం బెలర్పఁగన్. 94

క. మరల విడిసి గెలుపునఁ బొం,పిరివోవుచు లంకఁ దలఁచి । పెను పొనరఁ జమూ
వరులఁ బిలిపించి పోదము, పురమున కని చెప్పె దనుజపుంగవుఁ డెలమిన్. 95

చ. పయనము చాటఁ బంచి సులభంబుగఁ బూరియు నీరు వంటక
ట్టియలును గల్గుచోట్లను గడిందిమగల్ దగునుక్కళంబుగా
భయ మనువేరు లేక నిరపాయముగా విడియించుచున్ మనగ
ప్రియ మగుభంగి సేన నడపించె విశృంఖలవైభవంబునన్. 96

చ. బలములతోడ మేదిని నభంబునఁ జేరువ నంతకంటె న
గ్గలముగ నెక్కి సైనికులకన్నుల కందనిచోట డాపలన్
వలపల దవ్వుగాఁ దొలఁగి । వావిరి నెచ్చట నేని వచ్చుఁ దా
వలసినయట్టు లల్పపరివారయుతంబుగఁ బుష్పకంబునన్. 97

రావణుఁడు లోకములోని స్త్రీలనెల్లఁ జెఱలువట్టుట

ఉ. ఆసమయంబున న్మగనియాండ్రుర కన్యలు నాక చొచ్చి ధా
త్రీసురరాజవైశ్యులను । దేఁకువ సేయక యెల్లజాతులుం
గాసిగ నొక్కపెట్టుగఁ బ్రకాశరహస్యవిభేదహీనుఁడై
యాసురవైరి పట్టెఁ జెఱ । లడ్డము లేక మృగాయతాక్షులన్. 98

క. మునిసిద్ధయక్షకిన్నర, దనుజోరగకన్యకావితానము నెల్లం
గొనివచ్చి వచ్చి పుష్పక, మునఁ బెట్టుచు వచ్చెఁ బంక్తిముఖుఁ డనయుండై. 99

సీ. తట్టికి వచ్చి యిట్టట్టు వోనేరని లేళ్లవిధంబున లీల యొడలి
వలఁ జిక్కి యెక్కడ మెలఁగంగ నేరని చిలుకలచాడ్పునఁ జెన్ను దఱఁగి
మావునఁ జొరఁబడి యావలఁ జన లేని మీలచందంబునఁ జాలఁ గుంది
యురులలోఁ బడి యొందు నరుగంగఁ జాలని నెమిళులతెఱఁగునఁ గొమరు దక్కి
తే. కలయఁ జూచుచుఁ బలుకంగ నెలుఁగు రాక, నలఁగు మేనులతో నెఱిఁ దలలు వీడి
వెగడుపడి వెల్లనై కడు విన్నఁబోయి, పుష్పకంబున నున్న యప్పొలఁతు లెల్ల.

క. కొలఁదికి మీఱిన నెవ్వగ, నలఁదురి నానావిధంబులై నతమతలం
పులగతి నోర్తోర్తునకుం, దెలియ విలాపములు సేయుతెఱఁగె ట్లనినన్. 101

క. చంపు నొకో యక్కట కా, రింపఁ దలంచు నొకో లఘుచరిత్రంబులకుం
జంపఁ గడంగు నొకో శం, కింపం డీకలుకుటసుర గీ డొనరింపన్. 102

రావణునిచెఱం బడిన స్త్రీలు విలపించుట

మ. మగఁడా నీవు జగంబు చొప్పు మిగులన్ మానంబు వాటింతు వా
లిగ నెగ్గం బగుమాట వాటిలెనె తల్లీ నీకు లోకంబు పా
టిగ నిట్లొందెనె నిందతోడివగ తండ్రీ యెందుఁ గీర్తింపఁగాఁ
దగు నీసంతతి కీడునం దొడరెనే దైవంబు చెయ్యింగటా. 103

తే. *చమురు నెత్తురు నవుబంధుసమితి గరము, ప్రీతి నఱకాళులకు లఱచేతు లొగ్గ
నునికి యెక్కడ నీక్రూరదనుజుబారి, కగ్గమై వచ్చు టెక్కడ నకట విధియ.

ఉ. ఇమ్ములఁ దోడ నాడుచెలు లేమను చుండుదు రొక్కొ యిప్డు నా
తమ్మునిముద్దుమాటలు గొదల్పడఁ బల్కెడుచిల్కబోద ని
త్యమ్మును బొత్తునం గుడుచు నర్మిలి చేద్పడు మవ్వ మెక్కి యొ
క్కమ్మడి నంకురించులత లొప్పు దొఱంగవె నీరు గానమిన్. 105

ఉ. చిత్తము గుందు చుండఁ జెఱసేయుటకంటె విశుద్ధమైననా
వృత్తము గోలుపుచ్చుటకు వేగ తలంపక నన్ను లగ్గుగాఁ
గత్తులఁ గోసి దానవులు గండలు దింద్రని కట్టిఁడైన వీఁ
డిత్తఱి నెట్టులైన సమయింపఁ డొకో దొసఁ గెల్ల మానఁగన్. 106

క. అని పెక్కు తెఱంగుల నవ్వనితలు దురపిల్లి యిట్లు వనరుచుఁ జదలం
జని చని నలుదిక్కులుఁ గనుఁ,గొని పల్కిరి తల్లడంబు గూరిన మఱియున్. 107

ఆ. ఇంక నేటిలోక మీదుష్టదైత్యుని, కిట్ల చెల్లె నేని యెల్లి నేటి
లోనఁ బాడు గాదె యానలినాసను, రాజసంబు నిప్పుయోజనముగ. 108

* చెమరు నెత్తురు నాబంధుసమితి - పా.

చెఱఁ బడ్డయింతులు రావణుని శపించుట

క. తగు విక్రమంబు సేయుట, యగునే పరసతుల నిట్టు లదయత్వమై నె
వ్వగలఁ బొగిలింప నతనికి, మగఁటిమి గా నేస్చునే యశోమంగళ చేష్టల్. 10

చ. పరమపతివ్రతావిభవభాసురలీల వెలుంగుమమ్ము ని
ష్కరుణత నిమ్మెయిం బఱిచెఁ గావున నీవనుజాధముండు స
త్పురుషపరిగ్రహం బయినపుణ్యసతిం గలుషింపఁ జేసి త
ద్వరునిపరాక్రమంబున నవశ్యము మృత్యువుఁ బొందుఁ గావుతన్. 110

క. అనవుడు దశాస్యుఁ డాశాపనిహతిఁ బ్రభ సెడియు బాహుబలమదమునఁ గై
కొనక నలి నపహసించుచు, ననుమానము లేక యెలమి నరుగుచునుండెన్. 111

సీ. ఉడుగక కాల్చుచు నుండెడుశోకంబ యతితీవ్రహవ్యవాహనుఁడు గాఁగ
నిట్టూర్పుగాడ్పులు నిగిడించుటయ విలసిల్లఁ బ్రజ్వలితంబునేత గాఁగఁ
బాయక యొనరించు బహువిలాపంబుల రాజితమంత్రఘోషములు గాఁగఁ
గన్నీరు బోరనఁ గ్రమ్మించుటల పొరిఁ బొరి నాజ్యధారలపాత గాఁగఁ
తే. గోలఁది కగ్గల మై యెదఁ గలుగువగల, యొనరుసమిధలు గా నిట్టులువిదపిందు
రావణాభిచారంబుగ భావమందు, నుగ్రముగ వేల్పు తెఱఁగుననుండెఁ జూడ.

రావణుఁడు దిగ్విజయము చేసి వచ్చి లంకం బ్రవేశించుట

క. ఇత్తెఱఁగున దశకంధరుఁ, డత్తరుణులఁ గొంచు లంక నరిగెం బౌరుల్
చిత్తము లలరం గానిక, లుత్తమవస్తువులు దెచ్చి యొప్పింపంగన్. 113

చ. ప్రియ మెదఁ బల్లవింపఁగ విభీషణుఁ డాప్తులుఁ దాను నెంతయున్
రయమున భూషితద్విపతురంగముఁ డై యెదురేఁగి యన్న పా
దయుగము దాయ భక్తిమెయి దండనమస్కృతి సేసినన్ హరా
ద్రి యెగయ నెత్తి కీర్తిఁ బ్రచురించినబాహుల నెత్తెఁ దమ్మునిన్. 114

ఉ. ఎత్తియుఁ గౌఁగిలించి దనుజేంద్రుఁడు లోచనపద్మషండముం
జిత్తసరోరుహంబు విలసిల్లఁ గనుంగొని కుంభకర్ణుఁ డిం
దిత్తఱి మేలుకాఁడె యహీనపరాక్రమశాలిఁ దామసా
యత్తునిఁ జేసె మాఁవిధియం దోకయించుక చిన్నవోవుచున్. 115

క. ఇభతురగస్యందనగతి, రభసంబునఁ బృథివి యద్రువ రక్షోవంశ
ప్రభువు నగరంబు సొచ్చెను, విభవోజ్జ్వలుఁ డగుచు వినయవినుతులు సెలఁగన్.

ఆ. ఒక్కచందురుండ యుదయింపఁ బొంగెడు
నంబురాశి యిది పురార్ణవంబు
దనుజపతిముఖేందుదశకసన్నిధి నుబ్బ
కున్నె యనఁగ వీట నులివు మిగిలె. 117

శూర్పణఖ తనమగనిఁ జంపె నని దుఃఖించి రావణుని దూఱనాడుట

కం. అయ్యవసరమునఁ దనపతి, కయ్యంబునఁ బంక్తివదను । ఖడ్గనిహతి రెం
డయ్యె ననిశూర్పణఖ విని, పయ్యెదకొం గెడల బుడమిఁ । బడి మూర్ఛిల్లెన్.
చ. సభయము లైనడెందముల । సంభ్రమ ముమ్మలికంబుఁ గప్ప సం
క్షుభితసఖీజనం బొలయఁ । గొండొకసేపునఁ దేఱి తీవ్రశో
కభరితచిత్త యై మొగముఁ గప్పెడుబాష్పజలంబు లంబుజ
ప్రభ సెడ ముంచు పెన్వఱదభంగిగ నెవ్వరి నేనిఁ జూచుచున్. 119
ఆ. అరుగుదెంచి యన్న । యడుగులకడ నార్త
నాద మడరఁ ద్రెళ్లి । నాథుఁ బనవి
యేడ్చుచున్న నల్ల । నెత్తి యమ్ముద్దియఁ
దడవి కన్నునీరు । దుడిచి యతఁడు. 120
క. సముచిత మగు తెఱఁగున శోకము వాపుట కనునయింపఁ । గడఁగి తదాలా
పములకుఁ జొచ్చుటయును గోపమునను రక్కసియుఁ గరము । ప్రల్లదురాలై.
ఉ. అక్కటికంబు మాలి చెలియల్ వగఁ బొందదె నాకు దీన దూ
ఱెక్కు జగంబునం దనక । యింతయుఁ గొంకక పాపవృత్తికిన్
స్రుక్కక వైర మెత్తి కడుఁ । గ్రూరుఁడ వై యిటు సేఁత చూడఁగా
దిక్కులు గెల్వఁ గాదు నను । ద్రెక్కొనఁ బోయితి గాని యిమ్మెయిన్. 122
క. అగ్గలిక మెఱసి కడఁగుచు, మొగ్గరములు గడచిపోయి । మును మును మఱదిన్
మ్రొగ్గతిలఁ జేసి దీనికి, సిగ్గువడనినిన్ను నేమిసెప్పుదుఁ జెపుమా. 123

రావణుఁడు శూర్పణఖ నూఱడించి దండకారణ్యమునకుఁ బంపుట

చ. అనవుడుఁ గ్రందుగయ్యమున । నప్పటికిన్ మనవారు లాఁతివా
రని మది నేర్పరింప వస । మమ్మ దురుక్తము లేల యింక నా
తని మగిడింప వచ్చునె వృథాపరితాపము దక్కు నీదునె
*మ్మనమున కెట్టు లట్టుల సమస్తధనంబులు వేడ్క నిచ్చెదన్. 124
క. అని యొకభంగిం దననేర్చినయట్టులు సెప్పి తీర్చి । చెలియలి నూఱా
ర్చినవాఁ డై యవ్వనితకు, మనుజాశనుఁ డిట్టు లనియె । మఱియుం బ్రీతిన్. 125
సీ. దండకారణ్యంబు । దద్దయు హృద్యంబు శుక్రశాపమున నోచ్చోటు దైత్య
వాస మయ్యెడుఁ గాన । నీసమయంబున నెలవు గైకొని ఖరు । నిల్పువాఁడ
నతఁడు పిన్నమకొడుకయ్యును మనము దా మనుభేద మెఱుఁగనియట్టివాఁడు
నీదెస మిగులంగ । నెమ్మి వాటించు నయ్యెడ నీవు వసియింపు । మిపుడ పోయి
ఆ. యిష్ట మగుపదార్థ । మెయ్యది యేనియు, ననుదినంబు వేడ్క । నడిగి తెచ్చి
యనుసరించి నడపు । మని నియమించెద, నేను గలుగ నీకు । నేమి కొఱఁత. 126

---

* ఇచట హల్లుమైత్రి - అచ్చుమైత్రికి
విచ్చు మొగ్గయి మఱిపాఱిపోదురు సమస్తదిశాగతులైన యధ్వగుల్

చ. అని యిటు లూఱడించి ఖరు నప్పుడ పిల్వఁగఁ బంచి యాదరం
బునఁ దగురాజచిహ్నములు భూరిబలంబును నిచ్చి మంత్రులై
చనుఁ డని దూషణుం ద్రిశిరు సత్కృతిపూర్వము గాఁగఁ బుచ్చి యం
దునిచె నతండు శూర్పణఖయుం బ్రియ మందిరి రాజ్యసంపదన్. 127

రావణుఁడు కుంభిల యనువనమున యజ్ఞము సేయుచున్న యింద్రజిత్తుం జూడఁబోవుట

క. చెన్నొందఁగఁ దనయింటికిఁ, గన్నాకయి మెఱసియుండు గాదిలితనయుం
డన్నములు సేయ నడవిన, యున్నాఁ డని విని దశాస్యుఁ డుద్యోగమునన్. 128

క. అరదమున నేఁగె సముచిత, పరివారముతోడఁ జెఱల పడఁతులు దెందం
బురియఁగఁ బుష్పకమున నిర్జరవేషన నుండ నసురపతి నిష్ఠురుఁడై. 129

తే. తెరువు సూపుచుఁ జటులకేసరిని నెక్కి, కెలన వచ్చువిభీషణుపలుకు లర్థి
నాదరించుచు నతనిచే నచటివింత, లెల్ల నెడనెడ నెఱుఁగుచు నింపు మిగుల.

క. కుంభిళి యనునుగ్రాటవి, శాంభవ మగులోకపూజ్యసత్త్రముఁ దగఁ బ్రా
రంభించి శివునిచేతను, సంభావితుఁడైనతనయు సదనము సేరెన్. 131

చ. చనుటయు నాతఁ డుల్లమున సంతస మాననకాంతి వింత సే
య నెదురు వచ్చి తండ్రిచరణాబ్జయుగంబు శిఖాభిరామమై
ననిజశిరంబు గూడఁగఁ బ్రణామము సేసిన నెత్తి యర్మిలిం
దనపదిదోయిచేతుల నతం డిఱికౌఁగిటఁ జేర్చె నందనున్. 132

క. ఆదరమున మహితచతు, ర్వేదమహాఖ్యాతమంత్రవిధులను శుక్రుం
డాదైత్యపతికి నాశీ, ర్వాదం బొనరించె విప్రజనసహితుండై. 133

చ. నగుచు దశాననుండు భృగునందనుతో నిది యేమి యాతనిం
బోఁగఁ బడఁ బంచి యివ్విపినభూమి నిరోధము సేసి దీన మీ
రు గనినలాభ మేమి యమరుల్ దగుభోజ్యము లెల్ల మ్రింగి మో
పుగొనుచు మిమ్ము నాలిగొని పోయిరి వేయును నేల నావుడున్. 134

ఆ. అట్టు లనకు మన్న యసదృశవ్రతుఁ డగు, నీదువరసుతుండు నిరుపమాన
మహిమ వెలయ మున్ను బహువిధయజ్ఞంబు, లాచరించి పిదప నభవుగుఱిచి. 135

క. మాహేశ్వర మగుయాగము, దోహలమునఁ జేయఁ గ్రతువుతుది నాశివుఁ డ
గ్రాహితనారికమ్మగు, దేహం బుద్దామవృషగతిం జెలు వొందన్. 136

మ. దయ నిచ్చోటికి వచ్చి కామగతి హృద్యస్యందనంబుం దమో
మయమాయాచరితంబు శాత్రవబలోన్మాథక్రియాదక్షుదు
ర్జయశాపంబును దివ్యబాణనిచయస్ఫారానుభావంబు న
క్షయతూణీరయుగంబు నిచ్చెఁ బటుదోర్గర్వం బఖర్వంబుగాన్. 137

తే. నీవుసను దెంచితనుమహనీయమహిమఁ, బురికిఁదోకొనియరుగంగఁబోవువేడ్క
నెదురుసూచుచు నున్నంతనేఁగుదెంచి. తనిన భార్గవుపలుకులు విని సురారి.

రావణుఁ డింద్రజిత్తుఁ గుంభిళనుండి లంకకుఁ దోడ్కొని వచ్చుట

క. అగుఁ గాక యింకం జేయున,ది గలదె పోనిమ్ము సుకలుఁ దేఁకువ సెడఁగం
దగమికిఁ జెప్పితి మనకుం, బగ యింద్రుండ కాఁడె యెల్లభంగులఁ దలఁపన్. 139

చ. అని గురుఁ బ్రీతి వీడ్కొని మహాబలముల్ దనపజ్జ వచ్చినం
గని కరులం దురంగములఁ గాలుబలంబుల నేర్చి యొక్కయో
డ్డనముగఁ దీర్చి సుందరపటధ్వజదండము లెత్తఁ బంచి తూ
ర్యనినదపూరితక్షితినభోంతరుఁ డై దనుజేంద్రుఁ డున్నతిన్. 140

క. మును రమ్యపదార్థంబులు, గొని వీథు లలంకరించుకొని జనులు గనుం
గొనియెడు వేడుక గుబురులు,గొని యున్న పురంబుఁ జొచ్చెఁ గొడుకుం దానున్.

ఆశ్వాసాంతము (షష్ఠీవిభక్తి)

చ. పరిజనపక్షమిత్రునకుఁ బాకమిత్రున కన్యసైన్యవి
స్ఫురణలతాలవిత్రునకు సుందరగాత్రున కిందిరామనో
హరసుభగాతపత్రునకు నంబుజనేత్రునకుం బ్రమోదని
ర్భరధరణీకళత్రునకు రాజితగోత్రున కిజ్జగంబునన్. 142

క. లావణ్యవిసరనవబా,లావృతచతురాంగనానాయశచివరునకున్
సేవాగతబహువిధవసు,ధావల్లభసంకటీకృతద్వారునకున్. 143

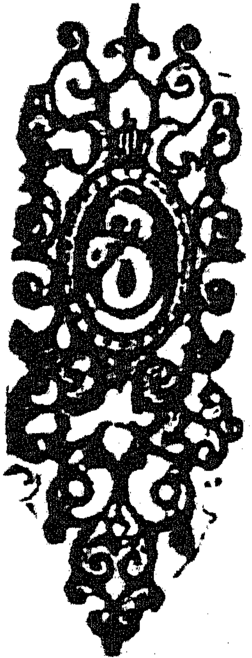
మాలిని. శతమఖగురులజ్జాసంపదాపాదనోద్య
న్మతికి నమితశత్రుక్ష్మాపసేనాతమోగో
పతికి నిహతశేషప్రత్యర్థికార్థకార్య
స్తుతికి విజయమానద్రోహిబాహాసికుర్విన్. 144

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర బుధారాధనవిధేయ తిక్కననామధేయ ప్రణీతం బయినయుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబునందుఁ బంచమాశ్వాసము.

శ్రీ ర స్తు

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

షష్ఠాశ్వాసము

యుతునకుఁ గాంతిప్రా
లేయరుచికి ధర్మమతికి లీలాసుమన
స్సాయకునకుఁ బుణ్యాధి
ష్ఠాయకునకు మనుమసిద్ధి జనపాలునకున్*. 1

క. దనుజాధీశ్వరునకు మును, మును పుట్టినకొడుకు ధర్మమున నీశ్వరుఁ దృ
ప్తునిఁ గావించి వరంబులు, గనిన సుహృద్బంధుపౌరగణము లెలర్చెన్. 2

చ. మన మలరంగ సత్కటసమాజము సూరెల నిల్వ నెంతయుం
బెనుపున మేఘనాదుఁడు విభీషణుఁడుం దనతోడ రా మదిం
చినకరివోలెఁ బుష్పకముఁ జేరి మృణాళలతాలివోనియ
వ్వనితలపిండు దైత్యకులవల్లభుఁ డల్లన డించి తెచ్చినన్. 3

మ. తరుణీబృందముఁ జూచి సారకరుణోదారుండు దైత్యేశ్వరా
వరజుం డావలిమోము సేసికొని యేవం బిచ్చరిత్రంబు ని
ష్ఠుర మోహో యని సంచలద్వదనుఁడై శుంభద్భుజాగర్వవి
స్ఫురితుం డైననిజాగ్రజన్ముమొగముల్ సూచెన్ విషాదంబుతోన్. 4

ఆ. తన్నుఁ జూచుననుఁగుఁదమ్ముని భావించి, నగుచు దైత్యవంశనాయకుండు
పగఱవారిఁ జెఱలఁ బట్టక ముద్దాడి, వత్తు రయ్య శౌర్యవంతు లనిన. 5

చ. గుణ మిది దోష మిట్టి దని కొంత యెఱింగినఁ గాక యిట్లు ని
ర్గుణతయ పట్టి క్రాలుతమకుం దగువారలు సెప్పుసౌమ్యభా
షణము నిరర్థకం బనువిచారము నెమ్మదిఁ బుట్టి యవ్విభీ
షణుఁ డుచితంపుమాటలఁ బ్రసంగము డిగ్గఁగఁ ద్రావి యిట్లనున్. 6

విభీషణుఁడు కుంభీనసను మధుఁ డపహరించె నని యన్నతోఁ జెప్పుట

క. నీవరిగినదిగ్జయమున, నీవల మధుదానవేంద్రుఁ డేతెంచి పురిం
గావలి యున్నదనుజసుభ,టావలిఁ బోరిపుచ్చి భుజబలాటోపమునన్. 7

తే. ఉవిద లాక్రందనము సేయుచుండ నొక్క
రమణిఁ గొనిపోయె నంతఃపురంబుఁ జొచ్చి

---

* షష్ఠీవిభక్తి.

యదియు మనమాల్యవంతుని । యనుఁగుఁగూఁతు
ననుఁగుఁగూఁతురు కుంభీనసాభిధాన. 8

ఉ. యజ్ఞరసప్రమత్తుఁ డగునాత్మజుపై నడి వెట్ట లేదు నా
యజ్ఞత నప్పు డేఁ జని సమాధినిమగ్నమనఃప్రవృత్తిఁ గా
లజ్ఞుఁడఁ గాక వారిధిజలంబులలోన మునింగి యుండి య
ప్రాజ్ఞులచేత నాలిఁబడుపాటికి వచ్చితి నేమి సెప్పుదున్. 9

క. అనుడు బొమలు ముడివడునా, ననములఁ గెంపడర నసురనాథుం డేమీ
మనవీ డొకరుఁడు సొచ్చెనె, యనుమానము దక్కి గుండె । లదరక చక్కన్. 10

క. రాసొబగున నున్మత్తుం, డై సెంకింపక కడంగి । యాతం డింతల్
నేసెఁ గదె చెడితి రిప్పులి, మీసల నుయ్యాల లూఁగి మెయిమెయిఁ బోయెన్.

చ. చెలియలిఁ గోలుపోయి యొడలేసేసిసఁ జాలమి వెట్టి నవ్వరే
కెలనను గాన నమ్మధువు । గీటడఁగించెద దాడి వెట్టి నా
బలిమి దలుంగ సీనడిమి । బన్నము విన్న నమర్త్య లెంతయుం
జెలఁగక తక్క రందుఁ జని । చేతులతీఁటకు మందు సేసెదన్. 12

మధునిపై దండెత్తినరావణుఁడు కుంభీనసప్రార్థనచే వానితోఁ జెలిమి సేయుట

మ. అని వీటం దనపిన్నతమ్ము నిడి నిద్రాసక్తుఁ డై యున్నత
మ్ముని బోధింపఁగఁ బంపి తోడ్కొనుచు నేము న్సేనము న్నంచు నీ
సున నాతండును మేఘనాదుఁడును రక్షోవంశవీరోత్సవం
బొనరింపన్ మధుమానమర్దనవిదగ్ధోత్సాహసన్నాహుఁ డై. 13

క. చని మధురాపురి ముట్టిన, విని కుంభీనస భయంబు । వినయంబు జనిం
ప నరుగుదెంచి ధరాలిం, గనముగఁ గృప వుట్ట నన్నకాళ్లం బడియెన్. 14

తే. అతఁడు కరుణాసమేతుఁడై యతివ నెత్తి,నిన్నుఁ దెచ్చినపాపాత్ముఁడున్న చోటు
సెప్పు మిప్పుడ వాని నిర్జించి నీకు, హర్ష మొనరింతు ననిన నయ్యంబుజాక్షి. 15

మ. తగునే నీయిలు సొచ్చి నన్నుఁ గొని రాదై తేయవంశాధముం
డు గరం బెగ్గొనరించె నైనను భుజాటోపంబు సూపంగ లో
కగరిష్ఠుం డగునీకు వాఁడు దొరయే । కన్యాత్వమే నాకు లే
దు గదా పడ్డది కార్య మింకఁ జన దాదుష్టాత్ము నిర్జింపఁగన్. 16

క. మధువున కలుగుట యది నను, విధ●ంగాఁ జేత గాన । వే యేటికి వాఁ
డధముం డనలే నెమ్మెయి, వధియించుట పాడి గా దనవద్యవిహీనా. 17

తే. అదియుఁ గాక రాక్షస మన । మొదలఁ బరిణ
యప్రపంచంబునం దొకయధమవిధము
గలదు గావున నది గాఁగఁ । దలఁచి యైనఁ
దప్పు సైరింపు నాకుఁ గా । దళితవైరి. 18

క. అతఁడు నతిబహుళనిద్రాయుతుఁడై యున్నాఁడు గాచు । టొప్పదె సంబో
ధితుఁ జేసి తెచ్చి సేవా,రతుఁ జేసెద ననిన దనుజరా జిట్లనియెన్. 19

చ. అలఁతులఁ బోవు తప్పె యిది । యైనను నాతఁడు నేతికుండపై
యెలుక సలంబుఁ బోవిడిచి । యేను భవత్పతిఁ గాచితిన్ మనం
బలరఁగఁ బోయి నిద్ర దెలియంగ నుపాయము సేయు నాకు నె
చ్చెలి యగుఁ దోడితెమ్మనినఁ । జేడియ సమ్మద మంది క్రమ్మఱన్. 20

చ. చని పతి నిద్ర దెల్పి దనుజప్రభురాకయుఁ దాను బోకయున్
మన మలరంగ బాంధవపుమాటల సంధి దగంగఁ జేసి యా
తనిఁ దమయన్న పాలికి ముదంబునఁ దోకొని పోవఁ బూని వ
చ్చినతన దైనపూనికయుఁ । జెప్పిన గొండొక సమ్మతించుచున్. 21

క. మీయన్నకుఁ దేజముగాఁ, బోయి యతనిఁ గంటి నన్ను । బోధింపవ యే
నాయనకు జాల నని యింకఁ, జేయునదియుఁ గలదె గడవఁ । జేసితి తరుణీ. 22

క. ఈచనవు సెల్లనిచ్చితి, నీచెప్పినయట్ల యతని । నేఁ గనియెదమై
త్రీచాతుర్యసమగ్రుఁడ,నై చేసెదఁ బిదపఁ దగుసహాయం బెల్లన్. 23

ఆ. అని యలంకరించుకొని తనసేన స,న్నాహసుందరముగ । నడవఁ బనిచి
వారణేంద్రు నెక్కివచ్చి బావకుఁ బొడ,సూపె మధువు పెంపుసొంపు మిగుల.

మధుఁడును రావణుఁడు నింద్రునిపై దండెత్తుట

ఉ. ఆదశకంధరుం డుచిత । మయ్యెడుభంగి మఱందికిన్ మహా
హ్లాద మొనర్చి పేర్చి యమరాధిపుపై నడవం దలంచు ట
ట్యాదరలీలఁ జెప్పి తగ । నప్పురి నాఁడు వసించి యాతఁడుం
గా దన కెత్తి తో నడవఁ । గా మఱునాఁ డటఁ బోయె నుద్ధతిన్. 25

ఉ. రావణుఁ డిట్లు దేవనగరంబుపయిన్ బలపాదధూళివి
ద్రావితసర్వదిగ్వలయరాజకులుం డగుచుం గడంకమై
బోవునెడం బథంబున నభోవిభవంబుఁ దిరస్కరించుశృం
గావళి నుల్లసిల్లురజతాద్రిఁ గనుంగొని కౌతుకంబునన్. 26

ఉ. శూలినివాసమై తెలుపుసొంపునఁ బొంపిరివోవునమ్మహా
శైలముచక్కిఁ జక్కటికి । సప్తతురంగముఁ డేగుదెంచి యు
త్తాలపుదేవగేహము సుధం జెలువొందఁగ నందుఁ బేర్మి కిం
జాలి వెలుంగురత్నకలశంబువిధంబునఁ దేజరిల్లెడున్. 27

ఆ. అనుచు నగముఁ జేర । నరిగి రక్షోవంశ,కరుఁడు దానిసొంపు । గలయఁజూచి
యనుఁగుఁదమ్మునికిఁ బ్రియమ్మునఁ జూపుచు, నిట్టులనియె వేడ్కయెసక మెసఁగ.28

కైలాసవర్ణనము

క. నెలయేఱు వాఱఁ జెలువగు, శిలపైఁ దజ్జలము దిగుచు సింధురపతి చూ
డ్కులకొప్పెఁ బుండరీక, స్థలమున మకరంద మానుషట్పదము క్రియన్. 2)

చ. అరవిరిగుత్తులం బొలిచి యల్లనిగాడ్పులఁ దూలునీలత
ల్దరహసితోదయంబు సవిలాసతనూవలనంబుఁ గల్గుచుం
దరులతెఱంగు గాఁ బతివిరోధంబున నున్నరసాలపోత మీ
గిరితటభూమికిన్ సరసకేలికి వచ్చినమాడ్కి నొప్పెడున్. 30

క. మనరాక హర్మ్యతలమునఁ, గనుఁగొనియెడు కామినులమొగంబులు వాతా
యనమునఁ గానఁగ నగుచా,డ్పున నీతమ్మికొల నొప్పె భూధరముపయిన్. 31

క. ఈవెండికొండశిఖరము, క్రేవఁ దమాలతతి దృష్టికిం బ్రియ మొసఁగం
గాఁ వలఁతి యయ్యె నీల,గ్రీవునికంఠంబుకప్పుక్రియ నందం బై. 32

చ. అని గిరి రామణీయకము నందు మనం బెలయించి యద్దశా
ననుఁడు బలంబుఁ దత్తటమునన్ విడియింపఁ దలంచి సన్నివే
శనవిధిసూచనార్థము దెసల్ సెలఁగన్ బటుభేరి వ్రేయఁగాఁ
బనిచి మనోహరం బయినపట్టునఁ దా విడిసెన్ బ్రియంబునన్. 33

ఆ. ఇట్లు విడిసి దానవేంద్రుఁడు బహువినోదములఁ దగిలి చతురసముచితాల్ప
పరిజనములతోడ గిరితటరమణీయ,తలమునందుఁ గేలి సలిపె నర్థి. 34

క. మగుడఁ జనుదెంచి యర్హం, బగుగతి మజ్జనముఁ గుడుపు నైనపిదపఁ దాఁ
దగ లోపలికొలువున నిం,పుగ సుఖసత్కథలఁ బ్రొద్దు వుచ్చె సరసుఁ డై. 35

ఉ. అంత సహస్రపాదుఁ డపరాచలశృంగతటంబు సేరె దు
ర్దాంతుఁడు దానవేంద్రుఁ డమరప్రకరంబు జయింపఁ బోవుచో
నెంతలు పుట్టునో యనుచు నే పడఁగంగఁ దొలంగి కాలుకొ
న్నంతయు దవ్వుగాఁ జని భయం బడరన్ గిరిదుర్గ మెక్కె నాన్. 36

క. అరుణకరబింబ మస్తశి,ఖరిపై గర మొప్పె బహుళకస్తూరీలి
ప్తరుచిరకుచకాశ్మీర, స్ఫురితస్థాసకముచందమున నందం బై. 37

క. మఱి కొంతవడికిఁ జీఁకటి, తఱ చై తోతెంచె దశవదనునుద్యోగం
బెఱిఁగి నిశాటబలము గ్రి,క్కిఱియం బలుదెసలనుండి యేతెంచె ననన్. 38

అంధకారవర్ణనము

సీ. ఇది చూడ్కిఁ గప్పిన యంతటఁ బోక తక్కటియింద్రియంబులఁ గప్ప కున్నె
యిది వెల్లిగైకొనియేచి యిండ్లులు సొచ్చి దివియలఁ బొరిగొనఁగవియ కున్నె
యిది నేఁడు శశి గెల్చెనోయెల్లి యే తెంచునన్నలినాప్తు మార్కొనినిలుపకున్నె
యిది వెలుంగనునామమెల్లను నుడిపి యిజ్జగతి నిం కెటుఁ దాన నెగడకున్నె

తే. నిక్కముగ నిది చీఁకటియొక్కొ తలఁప, వేమి మాయయొ కాక యున్నిట్టితిమిర
మెఱుఁగ మెన్నఁడు నాజనులెల్ల బెగ్గ,లించునట్లుగఁ గడు నగ్గలించె దమము. 39

చంద్రోదయచంద్రికావర్ణనములు

తే. యామినీకాంతమృగమదామలఁది మలయ, జమునఁదిలకంబుఁ బెట్టినచందమగుచు
నిఖిలదిక్కులఁదిమిరంబునిండియుండ, నలఁతియై ప్రాఙ్ముఖంబున దెలుపు దోఁచె. 40

క. రావణుఁ డమరులమీఁదం, బోవుట విని యతనితోడిపురుషునకుం బాం
థావలిపై వెస వచ్చెం, గావలయు ననంగ నమృతకరుఁ డుదయించెన్. 41

సీ. చిత్తజుచిగురులం జిత్రంబుగా నిడ్డ లలితతమాలపల్లవ మనంగ
రతిప్రమాణిక్యదర్పణమున నూనిన కమనీయమృగమదకణ మనంగ
వెడవిల్తులీలారవిందంబుమీఁదికిఁ దివుటమై నెరఁగినతేఁటి యనఁగ
వలరాజుసిందూర తిలకంబులోఁ జెలువొందు కాలాగరుబిందు వనఁగ

ఆ. నుదయ రాగమహిమనుజ్జ్వలం బైనబిం,బంబు నసమలాంఛనంబు
జేయఁ బూర్వశైలశిఖరదేశంబున, నిందుఁ డొప్పె భువన మెలమి మిగుల. 42

ఉ. పంబినకెంపుఁ బాసి దివిఁ బ్రాఁకి దిశల్ వెలిఁగించి చంద్రకాం
తంబుల నీరు సేసి కుముదంబులఁ బండువు సేయఁ బంచి య
బ్జంబుల నిద్ర పుచ్చి మరుసాయకముల్ గరసానఁ బట్టి కో
కంబుల నేఁచి లోకముపొగడ్తలు సేకొని చంద్రుఁ డున్నెడన్. 43

క. బడి చేసినచందంబునఁ, గడువేగం బొకటి నొకటిఁ గదిసి దివిని సం
దడి గా నెంతయు గుంపుగఁ, బడి వెన్నెలకుం జకోరపంక్తులు గవిసెన్. 44

క. మును మును నెగడెడురశ్ముల,కొన లెల్లం బట్టికొని చకోరంబులు ద్రుం
చిన నచట నచటఁ దఱఁగలి,గొని పెరిఁగెఁ జుమాడ్కిఁ దలముకొని ప్రభ లెసఁగెన్.

తే. తివిచి నవకంబు దీప్తులు ద్రెంచి యలఁతి
తునియలుగఁ జంచుపుటములఁ ద్రుంచి తల్లు
లాదరంబున నంది యీనట్లు లెత్తి
ప్రీతిఁ గముచుఁ జకోరంబుపిల్లగములు. 46

క. చంచులఁ గాంతులు వెన్నెలఁ, జించి యమృతమొట్ట నొసఁగుచెన్నునకును రా
గించుచుఁ జవిఁ జొక్కుచుఁ గబళించుఁ జకోరికలు సమరలీలాలస లై. 47

సీ. క్రమ్మి పై దొరఁగెడు కౌముదీతోయంబు సొంపునఁ దనుపునఁ జొక్కి చొక్కి
పచరించుచంద్రాతపంబుకాలువలలో నడ్డంబుగా నిల్చి యాఁగి యాఁగి
వెల్లువపెల్లు సూపెడుసాంద్రచంద్రికాపూరంబు దని మదిఁ బొంగి పొంగి
మిన్నులతో రాయువెన్నెలకరడుల నెఱకలు సడలించి యీఁది యీఁది

ఆ. చెలఁగి చెలఁగి మలఁగి మలఁగి యల్లల్లన, క్రాలి క్రాలి బిట్టు తూలి తూలి
సమదవృత్తిఁ గేలిసలిపెఁ జకోరచ,యంబు సదలు దమమయంబు గాఁగ. 48

క. తడఁబడి గొండొంటికి ము,న్నెడఁ గముచుచు నొడిసికొనుచు ¦ నేపునఁబై పైఁ
బడుచు నవు లవుల నీసునఁ, గడచుచు వెన్నెలఁ జకోరగణ మానునెడన్. 49

క. తినుగమి నొల్లక యొకయెడఁ, దనయిచ్చకు వచ్చునిందుధామనికాయం
బున మవ్వ మెక్కి నిగిడెడి, కొనలు గమిని మేసె నొకచకోరము దివుటన్. 50

ఉ. సమ్మదవారి గన్గడలఁ ¦ జాలుగ మై గదుపార నిండుబిం
బమ్మున దృష్టి నిల్పి పయిఁ ¦ బ్రాఁకుమరీచుల నూఁగునూఁగులేఁ
గొమ్మలు వట్టి చంచుపుటకోటిఁ గదల్చి తెమల్చికొంచు సౌ
ఖ్యమ్ము విహంగమ మ్మయినయాకృతి నొందెఁ జకోర మొక్కెడన్. 51

చ. కలయఁగ నూనునట్లుగ జగంబు సమస్తముఁ జాలఁ దోఁగెనో
జలజభవుండు గోరి పెఱచాయల నెల్లను మాన్చి యొందునుం
దెలుపు ఘటించెనో యమృతదీధితి వేడుక విశ్వరూపుఁడై
నిలిచెనొ నాఁగ నెల్లెడల ¦ నిండఁగ వెన్నెల పర్వె సాంద్రమై. 52

క. వెన్నెలపోఁతపనులో యన, వెన్నెలగండరువుపనులవిధమున మీఁదన్
వెన్నెలనీరు వఱపి రనఁ, గన్నుల కిం పొసఁగె నిల సకలరూపములున్. 53

చ. అలసత యొప్ప నల్లన రతాంతమునం బ్రియునొద్దఁ బాసి నె
చ్చెలికడ కేఁగుదెంచు సరసీరుహనేత్ర విలోచనంబులం
దలఁకెడుమందహాసము విధంబున సొంపున మీఱె యున్న చెం
గలువలలోన నింపడరుకౌముది వేడ్క లొనర్చెఁ జూడ్కికిన్. 54

సీ. భరితసుధారసపాత్రంబు లనుకుముదోత్కరంబులు దళుకొత్త మెఱసి
చంద్రకాంతోపలజలములకాలువ లివి యవి యని యప్పు ¦ డేర్పరించి
దెసలు సూడఁగ గుండెదిగ్గనుచక్రసమూహంబునకుఁ డలమునుక లగుచు
నీఁదుచకోరంబు ¦ లెగుర వ్రేఁగ్గై యీడిగిలఁ బడునట్లుగా ¦ దలముకొనుచు
తే. నంతకంతకుఁ బొంగి మిన్నంది వెల్లి, మిగిలి యెనిమిదిదిక్కులమీఁదఁ బొరలి
జనము లానందమునఁ దేల ¦ జగములెల్లఁ, బొట్టి నిండారువెన్నెలనిట్టవాడిచె. 55

తే. వివిధవర్ణమై యసురేంద్రు ¦ వీడు విడిసి
యుండఁ జంద్రిక పర్వ నక్కొండ యొప్పె
మెఱయుపులితోలు గట్టి మైఁ ¦ దఱచు గాఁగ
భూతి యలఁదినభూతేశుపోలుపు దాల్చి. 56

రంభారావణసంవాదము

ఉ. అత్తఱిఁ జంద్రుఁ జూచు మలయానిలురాకకు స్రుక్కఁ గామినీ
వృత్తము లాత్మ నెక్కొలుపు ¦ వెన్నెలఁ గోరి రమించు చున్నయు
న్మత్తచకోరదంపతుల ¦ మచ్చికకున్ మది మెచ్చు లోలుఁడై
యెత్తినవేడ్కలన్ వెడలి ¦ యేకత మేఁగి దశాస్యుఁ డొక్కెడన్. 57

ఉ. అప్పు డొకర్తు గొంచెమగునాభరణంబులు సన్నపూఁతయుం
గొప్పిడి త్రిప్పి లోఁ జెరివికొన్న నడంగినపూవులుం బయిం
గప్పినచేలకొంగునునుఁగప్పును మెల్పున నేఁగుమెట్టెలేఁ
జప్పుడు చెన్నుఁజేయుగతిచందము వింతగఁ బోవునయ్యెడన్. 58

మ. కని వేగంబున నడ్డ మేఁగి యతఁ డాకంపించునక్కాంతకే
లనురాగంబునఁ బట్టి యెవ్వతెవు నీ వత్యంతకౌతూహలం
బున నెచ్చోటికిఁ బోయె దన్న నది యంభోజంబుచందాన నా
నన ముజ్జృంభణ మందఁ బెంజెమట మేనం గ్రమ్మఁగా నిట్లనున్. 59

చ. అతులితధైర్యసారకరుణాలయమానస యేను రంభ నా
పతి నలకూబరుం డతనిపాలికిఁ బోయెద నన్యచిత్తనై
యతివ సనంగ నెందు నిటు లడ్డము వత్తురె నాదు పేరుఁ బో
వు తలంపు వింటి పాయు నగవుం దగుమాత్రయ కాక యొప్పునే. 60

క. పొలఁతుక యిమ్మెయి నేర్పడఁ, బలుకఁగ వెండియును మరునిబాణంబులకుం
గొలఁదై యొప్పనివేడుక, చులుకఁదనము సేయు నయ్యసుర యిట్లనియెన్. 61

చ. పడఁతుక యేను రావణుఁడ బాహుబలంబున నింద్రుపీఁటపై
నడచుచు నుండి యిన్నగమునన్ విడియించితి సేన నిప్పు డి
య్యెడ కలవోక వచ్చి సొగసెయించువిధంబునఁ బోవుచున్న నిన్
బొడగని కాముబల్మితకముల్ నను నిమ్మెయి వెఱ్ఱిఁ జేసినన్. 62

ఉ. చిక్కితి నిష్టభోగములు నేకుఱుఁ బెంపును దేజ మెక్కఁగా
డక్కినబంట నైతి నొకటం గొద లేక జగంబు లెల్ల నీ
వెక్కటి యేలు మన్న హరిణేక్షణ పంక్తిముఖుండ వేని నే
నక్కట నీకుఁ గోడలఁ గదయ్య తొలంగు తొలంగు నాపుడున్. 63

ఆ. కొడుకుపెండ్లమైన గోడలు గాక పూఁ,బోఁడి యిట్లు దెరువ పోయిపోయి
నీవు మాట లాడ నేర్తు గదా యని, యెట్టు లేని నాడు టిది క్రమంబె. 64

క. అనిన నసురేంద్రు పలుకులు, విని నవ్వుచు మీర లొక్కవిశ్రవసునకున్
జనియించుట యెఱుఁగనె యా, ధనదుండును నీవు నన్నదమ్ములు గారే. 65

క. అతనికొడుకు నీకును గొడు, కతనిసతిని నీకుఁ గోడ లని నైజము చె
ప్పితిఁ గాక తప్పు గలదే, యతఁడు నతఁడు నీకు మాన్యు లగుదుర కాదే. 66

క. ఏ నీకు భక్తి సలుపం,గా నుపలాలనము సేయఁ గలవాఁడవు నీ
వీనెఱితప్పినమాటలు, దానవకులనాథ యిట్లు దగునే యాడన్. 67

క. అని రంభ సిగ్గువడఁ బ,ల్కిన దానికిఁ గొంకుకొసరు లేక దశముఖుం
డనుమానింపక యిట్లను, మనసిజదందహ్యమానమానసుఁ డగుచున్. 68

చ. ధనపతి యన్న యే నతనితమ్ముఁడ నానలకూబరుండు నా
తనయుఁడ యింత నిక్కువము దానికిఁ గాదన నాకు నప్సరో
వనితలు వింత గైరె యనివారణ నెట్లయినం జరించు నీ
వును గులభామవోలెఁ దగవుం ఘటియించెదు పై శికంబునన్. 69

క. విచ్చలవిడిగై యున్నెడ, మెచ్చక ననుఁ ద్రోచి పోవ మేలే తమకం
బచ్చువడునట్లుగా సిరి,వచ్చిన మోఁకాలు సూపువారుం గలరే. 70

క. నాకంటె మిగులువిటు నీ,లోకమునన కాదు దిగువలోకంబులఁ బై
లోకముల వెదకఁ బోయిన, నీకుం బడయంగ వచ్చునే హరిణాక్షీ. 71

ఉ. నావుడు నమ్మృగేక్షణ మనంబున రోయుచు నేను లంజియం
గావుడు వానితోడితమకం బది లంజియ గాదు ప్రేమస
ద్భావ మెఱుంగ వైతి గుణభాగివి పో నినుఁ గోర్కె సెందునే
నీవచనంబు తప్ప కట నీళ్లలపట్టున నేయి మందొకో. 72

క. అని మొగమోడక విరసవ,చనముల భంగింప నాదశముఖుం డున్మ
త్తునిగతి నంతయు వినియును, విననిచెవులు సేసి లావు వెరవును మెఱయన్.

క. ఆంగనఁ బొదివి సగాఢా,లింగనముగఁ దామ్రచూడలీలాచతురా
నంగక్రీడాసంగతి, నెంగిలి గావించె మదము నేత్తెఱ మిగులన్. 74

సీ. ఖగరాజు పైవచ్చి బలువిడిఁ బరిభవించినఁ దలంకినయురగస్త్రీవిధమున
సమదద్విపము కేలిసలిపినఁ జాల నలంగినయుద్యానలక్ష్మికరణి
ఘనలులాయము సొచ్చి తనయిచ్చ నాడినఁ గలఁగిననెత్తమ్మి కొలనిభంగిఁ
గడుబెట్టిదపుగాలి సుడిసిన నెఱి దప్పి తిరిగినమవ్వంపుఁ దీఁగెమాడ్కి

తే. మున్ను గైసేసియలవడ్డచెన్ను దప్పి,యెలమిఁ బ్రియుపాలి కేఁగెడుకలియడంగి
వేఱుచంద మై యెంతయు విన్ననయ్యె, నసుర గారించి విడిచినయమ్మృగాక్షి. 75

క. వెలవెలఁ బాఱుచుఁ గొంకుచుఁ, దలరుచు నడఁదొట్రుపడుచు వడఁకుచుఁ దనలోఁ
బలుకుచు నెడనెడ నిలుచుచు, నలకూబరుకడకు నింతి నలఁగుచుఁ జనియెన్.76

నలకూబరుఁడు రావణుని శపించుట

చ. చని ధరఁ జాగి మ్రొక్కి తనచందముఁ జూచి విషణ్ణుఁ డై నయా
తని కఱ లేక చెప్పిన నతండు ప్రభావమునన్ సమస్తముం
గని కలుషించి యింక దశకంధరుఁ డెవ్వతె నైన నీక్రమం
బునఁ బయిఁ బడ్డ నప్డ మృతిఁ బొందఁ గలం డని శాప మిచ్చినన్. 77

ఆ. తివిరె నంబరమున దేవతూర్యరవంబు, గురిసెఁ బుష్పవృష్టి సురగణంబు
సంతసిల్లె దీని నంతయు నేర్పడ, వినినసతుల కెల్ల వెఱపు వాసె. 78

క. నలకూబరుశాప మెఱిఁగి, యెలమి దఱిఁగి పంక్తివదనుఁ డిది మొదలుగఁ దా
బలిమిం బైపడ నెన్నఁడుఁ, జెలువల నని నిశ్చయించెఁ జిత్తములోనన్, 79

ఉ. కొంచలపాటునన్ మనము । గుందినఁ గంటికి నిద్ర రాక సే
నం దెలిపించి యస్త పయోనం బయి దైత్యవిభుండు వోవ సం
క్రందనుఁ డంతయున్ విని సురప్రకరంబులఁ గూర్చి రాత్రి మైఁ
గ్రందుగ నానిశాచరులరాకకు నాకము సంచలింపఁగన్. 80

రావణుఁడు దండెత్తి వచ్చుట విని యింద్రుఁడు విష్ణునిఁ గాన నేఁగుట

క. ఆదిత్యమరుద్వసురు,ద్రాదిదివిజగణము లెల్ల । నప్పుడ భూభృ
ద్భేదికడ కేఁగుదెంచె ర,ణాదరదుర్దాంతభుజబలాటోపమునన్. 81

ఉ. వారల మోహరింపుఁ డని । వాసవుఁ డేఁగె నుపేంద్రుఁ గాన నం
భోరుహనాభుఁడుం ద్రిదశపుంగవు సత్కృతుఁ జేసి రాకకుం
గారణ మేమి యన్న దశకంఠుఁడు మాపయి వచ్చె నీవునుం
బోరికి వచ్చి దేవగణముం గృపఁ గావుము దేవ నావుడున్. 82

చ. హరి సనుదెంచె నాజికి దశానను నోర్వక రిత్త యెట్లొకో
మరలెను జాలఁ డొక్కొ యనుమాటవడం బనిలేదు బ్రహ్మచే
వరములు గన్నగర్వమున । వచ్చె నలంతులఁ బోఁడు వానికిం
బరువము గాదు కాలపరిపాకము వచ్చిన నేన తీర్చెదన్. 83

క. దేవఖచరాదిజాతుల,చే వానికిఁ జావు లేదు । చెప్పెదఁ బిదపం
గేవలమును బోఁ డంతకు, నీవరుసకు నీవ చాలు । దెల్లవిధములన్. 84

ఇంద్రుఁడు యుద్ధమునకు వెడలుట

చ. బలరిపుతోడ నిట్లు హరిపల్కిన నాతఁడు నట్ల కాక యం
చలఘుపరాక్రమస్ఫురణనాహవదోహలచిత్తయుక్తుఁ డై
తెలతెల వేగునంతఁ జనుదెంచి బలంబులు గూడఁ దేరు మా
తలి గొని వచ్చినన్ గిరికి । దాఁటెడు కేసరిమాడ్కి నెక్కినన్. 85

క. ఉడుపతి దోతెంచినఁ బొం,గెడుజలనిధికరణిఁ బోరికిన్ వజ్రి వడిం
గడఁగుట గనుఁగొని ఘోషం, బడరఁగ సురసైన్య మధికహర్షము నొందెన్.

ఉ. అంత సరోరుహాప్తుఁ డుద యం బరుదెంచె నిశాచరు ల్పరా
క్రాంతి దగం గడంగి యమరావతి కేఁగిరి వారు రాత్రి మై
నెంతయు నగ్గలం బగుదురే బొడసూపెదఁ గాక దేవతల్
సంతస మందఁగా ననుచు । సత్వరుఁ డై చనుదెంచె నొక్కొ నాన్. 87

చ. కమలవనంబు చేసినయగణ్యతపంబుఫలంబు చక్రయు
గ్మములముదంబు ప్రోక త్రిజగంబుల కన్నుల బ్రహ్మవిష్ణురు
ద్రమహిమ లొక్కపై కలయఁ । గ్రాఁచినయుండ త్రివేదమూలకం
ద మని నుతింప నొప్పెసఁగెఁ । దామరసప్రియబింబ ముత్తఱిన్. 88

సీ. దళము లొండొంటిసోదలను సమాలోలవలయంబు సడల మోవ్వంబు గదిరి
యడరి కర్ణికలలో । నంటిన కేసరంబులు దల మెక్కుచుఁ । బొదలఁ బొంగి
సుడిగొని వెడలంగఁగడఁగు క్రొత్తావి యల్లన మీఁది కెగయఁగ । మొనలు విచ్చి
యొండొండ మకరంద । ముప్పొంగి నలుగడ నిండి పైఁ బొరలంగ । నెఱయ విరిసి

ఆ. మధుకరములఁ గలసి । మలసియుఁ దమలోన, లలితగంధవహుఁడు నెలిమి సేయఁ
గమల సంతసమునఁ । దమయంద వసియింపఁ, జాల నుల్లసిల్లె । జలరుహములు.

చ. అరదము నెక్కి లోచనసహస్రము కాంతి వెలుంగఁ బొల్చు ని
ర్జరపతిఁ గన్నులారఁ గని । సంతసమందెడువారితోడిమ
చ్చరమున నెక్కె నా నుదయశైలముమీఁద సహస్రదీధితి
స్ఫురణ దలిర్ప నొప్పు కవిసొంపున జృంభణ మొందె నబ్జముల్. 90

తే. అప్పుడు సురేంద్రసైన్యంబు । లమరపురము, దప్పులేదంచుఁ గట్టాయితంబు సేసి
కూడి నైరృతి యారణ్య క్రీడ కమరఁ, బడగ లంతంతఁ గ్రాలంగ । సిడము నొప్ప.

క. పదపదఁ డంచు దిశలు గ్ర, క్కదలఁగ లేయొండచాయఁ । గడు నుగ్రము లై
యెదురం గొందఱు గల రని, మది నించుక సరకుగొనక । మదమున నడచెన్. 92

ఉ. చిత్రముఁ జూపిన ట్లసుర । సేనలు దుర్దమలీలఁ గిట్టినన్
వృత్రవిరోధిసైన్యమును । విక్రమసంపద సొంపు మీఱ లో
కత్రయపూజ్యుఁ డవ్వసుని । కాయమునందుఁ బ్రసిద్ధుఁ డైనసా
విత్రుఁడు మున్నుగాఁ గడఁగి । వీఁక నెదిర్చెఁ జెలంగి యార్చుచున్. 93

దేవదానవసేనలు పరస్పరము కలపడి పోరుట

క. ఉభయబలముఁ దలపడి లో, కభయంకరభంగిఁ బోరఁగా రక్తనదుల్
ప్రభవించె నంబుచరస, న్నిభ మైనయమిత్రగాత్ర । నికరం బడరన్. 94

ఆ. దనుజబలము నొచ్చి । వెనుకకు జరగ న, కంపనప్రహస్త । ఖరనికుంభ
దూషణప్రచండ । ధూమ్రాక్షశుకసార, ణాదిసుభటకోటి । యార్చి తాఁకె. 95

శా. ఆవీరావలి కీడఁ బోక మహనీయస్థైర్యసారంబునన్
దేవానీకము కుంతఖడ్గపరిఘాదిప్రౌఢిదుర్వార మై
సావిత్రోద్భటబాహువిక్రమకళా । సాహాయ్యసంజాతశౌ
ర్యావేశంబునఁ బోరె రౌద్రరసదృప్తాకారఘోరంబుగాన్. 96

క. అమరులు పోరుట దానవ, సమితికి భర మగుడు సరభసంబున నిజనా
మము ప్రకటించి యదల్చుచు, సుమాలి సావిత్రుఁ దాఁకె । సురలు దలంకన్. 97

మ. పటువేగంబున శాతభల్లచయసంపాతంబునన్ మింట మి
క్కుటమై పర్వ ధగద్ధగీయ మగుచుం । గోపంబు రూపంబు లై
చటులక్రీడఁ జరించునట్లిరువురున్ । శౌర్యోన్నతిం బోరి రు
త్కటదర్పోద్ధతు లై పరస్పరజయాకాంక్షా ప్రచండంబుగన్. 98

క. ప్రదరంబుల సావిత్రుఁడ, నదము బొడి సేయఁగా విరథుఁడై నయెడం
గదిసి గద యెత్తుకొని తల, చిదురుపలుగ వ్రేసె దైత్యసేనలు దలఁకన్. 99

క. దైతేయవంశవల్లభు, మాతామహుఁడైన యాసుమాలి పడుటయున్
భీతిం దెరలిన దనుజ, వ్రాతముఁ గని కోపవేగరక్తాక్షుండై. 100

శా. అగ్నిచ్ఛాయముఁ గామగంబు నగు తేరత్యుగ్రుఁడై యెక్కి యా
భుగ్నభ్రూలతికాసహోదర మనంబౌ ల్పొందుచాపంబు ను
ద్విగ్నారంభత నెక్కు వెట్టి శరవార్ధిన్ మేఘనాదుండు ని
ర్మగ్నాకారులఁ జేసె నిర్జరుల శౌర్యస్ఫూర్తి శోభిల్లఁగన్. 101

క. పేర్చునరవంబు ప్రబలం, గార్చిచ్చువిధమున నతఁడు గడగినఁ బటుబా
ణార్చులు గవియుచు నిర్జరు, లేర్చినతరువులును బోలె నే పేది రనిన్. 102

మ. అసురాధీశతనూజుకోల్తలకుఁ గాకత్యంతభీతిం గలం
గి సురానీకము సూరెగిల్లిన రణక్రీడాదరం బారఁగా
రసికుండై రథ మెక్కి గోముఖుఁడు సారథ్యంబు సేయం గదుర్
వెసఁ దాఁకెం ద్రిదశేంద్రనందనుఁడు దోర్వీర్యం బవార్యంబుగాన్. 103

క. దైతేయు లదర నిట్లని, కేతెంచినఁ గాంచి దానవేశ్వరతనయుం
డాతనిసూతుం డగునా, మాతలిసుతు మేను బాణమయముగఁ జేసెన్. 104

క. అతఁ డాతనిసారథిమై, శితశరములు నించుటయును జెలఁగుచు వడిఁ ద
చ్చతురంగంబులఁ దాఁకెను, బ్రతిభటరథతురగదంతిపంక్తులు సెదరన్. 105

ఉ. అత్తఱి మేఘనాదుఁడు జయంతుశరావలిఁ ద్రుంచి వాని మై
నెత్తురువఱ్ఱు సేసి రథినిం బొడి సేసినయంతఁ బోక యు
ద్వృత్తిఁ గడంగినం దమము దీటుకొనం గవియించె దృష్టియుం
జిత్తము లావు మాలి సురసేనలు బెగ్గిల నగ్గలంబుగన్. 106

క. చీఁకటి గవిసిన విబుధా, నీకం బోడి చన నైననేరద హృదయ
వ్యాకులత మునింగి భయో, ద్రేకముపడి తెగువ దలరి త్రిప్పికొనంగన్. 107

క. ఆమాయాంతిమిరము పౌ, లోమీజనకుఁ డగునప్పులోముఁ డెఱిఁగి సు
త్రామతనూభవునకు నది, యేమిటఁ బోదంచు నచటి కేతెంచె వెసన్. 108

ఉ. వచ్చి జయంతు నాఁగి యనివారణఁ బర్వెడు నీతమంబు ము
న్నిచ్చె జయార్థమై యభవుఁ డీతని కీరిపుచేతఁ జచ్చినన్
వచ్చెడి దేమి సంగర మవశ్యముఁ జేయఁగ నీను వార్ధిలోఁ
జొచ్చుట చాలఁ గార్య మనుచుం బలిమిం గొని పోయె డాఁగఁగాన్. 109

తే. అమరపతినందనుఁడు పొడవడఁగి చనిన, నసురనాయకుఁ డుడివోయె నట్లకాదె
యడరి దరికొని మండుతీవ్రానలంబు, పుడుక లెడ గల్గవైచినఁ బొనుఁగువడదె.

క. ఇవ్విధమున నింద్రసుతుం, డెవ్వరు నెం దరుగుటయును నెఱుఁగక యుండం
గ్రొవ్వెఱి తనపరివారలు, నవ్వేట కియ్యకొని పోయె నవిజృంభితుఁ డై. 111

క. దనుజాధీశ్వరుతనయుం, డనిమిషు లనుహంసముల కోయంబునఁ బఱపం
దనయారుపుటెలుఁగున మేఘనాదుఁ డనుపేరు సార్థకంబుగఁ జేసెన్. 112

ఆ. ఇట్లు దనతనూజుఁ డేపేది సైన్యంబు, గాసి యగుడు నలిగి వాసవుండు
కెంపు గన్నులందు బెంపారుచుండఁ జెంగలువకొలనిమాడ్కిఁ జెలువుమిగిలి.

ఉ. మాతలిఁ జూచి దానవసమాజము దర్పము మీఱె నిత్తఱిన్
వాతజవంబునం గడఁగి వారక వీరికి సమ్ముఖంబుగా
వే తురగంబులం బఱపు విక్రమసంపద యుల్లసిల్లఁగాఁ
జేతులతీఁట వో నుఱుము సేసెద నెవ్వఁ డెదిర్చి వచ్చినన్. 114

క. అనుచు నిజబలము నిలునిలు, మని కరతల మెత్తి నిలిపి యదలిచి సమరం
బునకు మగుడఁ బురికొల్పుచుఁ,దనచుట్టును నున్నవారలుఁ దానును గడఁగెన్.

చ. [1]ఎదురుగ వీచె నిష్ఠురసమీరము లుల్కము లుగ్రభంగి నె
ల్లదిశల డుల్లెఁ బెల్లుగ బలంబులపైఁ బెనుగ్రద్ధ లాడె బె
ట్టిదముగ మ్రొగ్గి యభ్రకరి డిల్లపడెన్ వెస నందనంబు గ్ర
క్కదలఁగఁ గూసె నొక్కట సృగాలము లప్రియసూచకంబు లై. 116

క. కలయంగ దుర్నిమిత్తం,బులు పుట్టినఁ గనియు వినియుఁ బొలివోవనియ
గ్గలికమెయి నెమ్మనమ్మునఁ, దలఁ కొకయించుకయు లేక దర్పోద్ధతుఁ డై. 117

క. సురపతి గడఁగుడు దనుజుల, బరవస మొక్కింత మట్టుపడుటయు దశకం
ధరుఁడు సమరోత్సుకుం డయి, యరదము సన వసము గాకయత్యుగ్రముగన్.

క. అమరవిభుం దలపడఁ జను, సమయంబున నడ్డపడియె సంభ్రమలీలన్
సమదుఁ డగు మేఘనాదుఁడు, దమతండ్రి రణంబు మాన్చి తాన కడంకన్. 119

చ. తలపడి యింద్రుతోడ నతిదారుణయుద్ధము సేయఁ జొచ్చినన్
బలము బలంబుఁ దాఁకుటయు బాసటగా వడిఁ గుంభకర్ణుఁ డు
జ్జ్వల మగుశూల మెత్తికొని వచ్చి యుగాంతపురుద్రుకైవడిం
జెలఁగుచు నార్చి మోహరము చెంగటఁ దాఁకె భయంకరంబుదన్. 120

క. అదరి మొన లిక్కడక్కడ, వడిఁ దిరిగిన దిశలు బడలు వడ రౌద్రము చూ
ప్పడ బాహుశక్తి యేర్పడఁ, గడిమి పొగడ్తవడఁ గుంభకర్ణుఁడు పోరెన్. 121

క. ప్రతివీరుఁ డొక్కరుఁడు లే,కతులబలుం డైనహీనుఁ డైనను నప్పా
ట తనకు గుఱిగా నురవడి,నతండు మునుకూడి సురల నందఱఁ దఱిమెన్. 122

ఆ. ఎదిరి తేరినొగయు నిభముదంతంబును, దనకరంబుఁ బాదతలము లోను
గాఁగ నాయుధములు గానివి లే వయ్యె, నరివిమర్దనమున కతని కపుడు. 123

---

1. ఇట అచ్చుమైత్రి. హల్మైత్రికి - "రజోమిళిత సుగంధబంధుర సమీరణుఁడన్ సఖియూచు
చుండఁగా." నన్నయ. భార. ఆర. 4-138.

క. అంతకు ముందఱ యీవృత్తాంతము విని తోడుపడుట కని సత్వరులై
యంతవరుణధనేశులు, దాంతిమెయిన్ వచ్చువారు తదవసరమునన్. 124

క. తమతమబలములతో సంభ్రమగతిఁ బఱతెంచి దివిజపతికిం బోడసూ
పి మనుజభోజనసైన్యము, సమయింపఁగఁ జొచ్చి రధికసంరంభమునన్. 125

క. చిచ్చునకుఁ దోడు గరువలి, వచ్చినక్రియఁ బోర నమరవరులమొనలకున్
హెచ్చుగ దిక్పతిసేనలు,వచ్చుటయును మ్రొగ్గె నసురవర్గము గలయన్. 126

ఉ. సన్నబలంబులైననిజసైన్యములం గని రావణుండు శౌ
ర్యోన్నతుఁడైననందనుని నొప్పరికించితిఁ గుంభకర్ణుఁడుం
గన్నది లేదు మెల్ల మురిరాలు దిగీశులు వచ్చి రేను బో
కున్న భరంబు గాదె యనియుద్ధతిఁ జేర్చి రథాధిరూఢుఁడై. 127

శా. సౌంపారంగఁ బసిండిపైఁ బఱపినన్ శోభిల్లువిల్లంచమై
శంపావల్లిక నిక్కి పొల్చుగతి భాస్వత్కాంతిఁ జెల్వొందమై
పెంపుం జాయయుఁ గాలమేఘు మన నాభీలంబుగా దిక్కులా
కంపింపం బటుబాణవర్షమున నాకాశం బడంగించుచున్. 128

క. అరదంబున యురవడికిం, దెరలి తెఱపి యిచ్చి సురలు దిరుగుడువడ ని
ర్జరపతిరథంబునకు భీకరగతి సమ్ముఖముగాఁ దగం బఱపుటయున్. 129

చ. వదనసరోజపంక్తి శరవర్షమునన్ మొగిడింపఁ గాన న
య్యెద దశకంధరుం డిచట నెచ్చట లేఁడు తనూజుఁ జూపి తా
ను దొలఁగి యున్నవాఁ డతని నొంపక గెల్పన రాదు రాఁడె దు
ర్మదమున నంచు నున్నబలమర్దనుఁ డాహవదోహలంబునన్. 130

తే. ఏచి మాతలిఁ గనుఁగొని యిటులు వచ్చు, దనుజుతేరికి నెదురుగా మనరథంబు
శీఘ్రగతిఁ బోవ నిమ్మని చెప్పి మార్వి,భీకరధ్వని దిక్కులు పిక్కటిల్ల. 131

శా. రుద్రాదిత్యమరుద్వసుప్రభృతులార్పుల్ నింగి ముట్టంగ వీ
రోద్రేకంబున దాపలన్ వలపలన్ హోరాటమై ముంచి స
ర్వద్రోహిం బరిమార్త మంచు వికటభ్రామ్యద్భుజామండలీ
రౌద్రాకారతఁ దాఁకఁ దాఁకె రిపుధైర్యస్రావణున్ రావణున్. 132

తే. ఇట్లు దాఁకుడు దశకంఠుదేపు మిగిలి, యందఱకు నన్నిరూపంబులైనయట్లు
వివిధశస్త్రాస్త్రకేళీప్రవీణబాహు, దండనికురుంబదుస్సహోత్సాహుఁ డగుచు.

క. వడి నడరుచుఁ దెరలుచుఁబై, పడి పోక పెనంగునమరబలమునకుం గీ
డ్పడక నిలిచి మెఱసెను బలు, కడళ్ల కెదు రైనబాతికరణిం దిరమై. 134

ఉ. ముందటఁ దాఁకి పోరుతనమోహరమున్ వెసఁ బో నదల్చికొ్రం
చుం దఱియంగఁ జొచ్చి బలసూదనుఁ డాదశకంఠు నస్త్రపం

త్రీం దునుమాడి బాణమయదేహునిఁ గా నొనరించె వాఁడు సం
క్రందనుపై నిశాతవిశిఖంబులు నించె సురల్ దలంకఁగన్. 135

శా. వ్యగ్రాటోపత నొండొరుల్ మిగుల బాహాశక్తి సూపన్ మహో
దగ్రం బయ్యె సురాసురేంద్రరణ మన్యోన్యధ్వజచ్ఛేదనా
త్యుగ్రం బై యితరేతరవ్యథితరథ్యోదాత్త మై శౌర్యసా
మగ్రీగాఢపరస్పరాంగదళనోన్మాదోద్భటాకార మై. 136

క. ఈసున నాసురపతి జంభాసురున గ్లొసరి రావణాసురు శీఘ్రం
బేసియు వ్రేసియుఁ బొడిచియు, వేసరి దిక్పాలకోటి విన నిట్లనియెన్. 137

ఉ. ఎద్దెస నైన శంక చెడి యేఁగు విరించి వరంబు నెమ్మదిం
బెద్దయు నమ్మి వీఁ డిటు లభేద్యతఁ గ్రుమ్మరు చున్న లోక మా
పద్దశఁ బొందు మానుపను పాయము నారసి చూడ నొండు లే
దిద్దనుజాధముం బొదివి యేపఱఁ బైపడి పట్టుకొందమే. 138

చ. అనవుడుఁ జాల మే లని దిశాధిపు లందఱుఁ జేరి చుట్టు ము
ట్ట నమరవల్లభుండును గడంక దశాననుతేరి రాక క
ల్కినగతి మాతలిం గెలనికిన్ రథ మల్లఁ దొలంగి పోవ ని
మ్మని వెసఁ జొచ్చి పట్టుకొన నాయిత మై యతిసాహసంబునన్. 139

మేఘనాదుఁ డింద్రుని మాయాతిమిరమున ముంచి పట్టుకొనుట

క. ఒరసికొని పోవ నత్తఱి, సురసైన్యం బార్పుటయును జూచి తిమిరముం
గర మచ్చెరువుగ గ్రక్కునఁ, బరఁగించుచు నసురకొడుకు పఱతెంచె వడిన్.

క. మాయాతమమున మునిఁగిన, దాయల దివ్యాస్త్రజాలదళితాంగులఁ గాఁ
జేయుచు నాబృందారక, నాయకు డగ్గఱియె మేఘనాదుఁడు గడిమిన్. 141

క. తుహినంబునఁ బడినపయోరుహషండముమాడ్కి నమ్మరుత్పతి మాయా
పిహితతమోవృతలోచన,సహస్రుఁ డై యున్న నతనిసారథి నేసెన్. 142

ఉ. మాతలి మూర్ఛవోయిన సమర్త్యవిభుండు రథంబు డిగ్గి జీ
మూతగజంబు నెక్కి బలముం జలముం జెడి యాత్మసైనికా
రాతిభటప్రభేదవిదురస్థితి దీనతఁ బొంది యుండియున్
భీతి యొఱుంగ కుండ వెడబీరము సేయుచు నుండె వెండియున్. 143

చ. నిలువులు పడ్డయట్లు తననేత్రము లేమియుఁ గానలేమి న
గ్గలముగ బెగ్గలించు బలఘస్మరు నమ్ముల నొడు సేసి ని
ట్టల మగుడప్పి సోలుటయు డాసి దశాననందనుండు వి
చ్చలవిడిఁ బట్టి కట్టి జయశంఖముఁ బట్టఁగఁ బంచి యార్చుచున్. 144

రావణుఁ డింద్రునిఁ బట్టి లంకకుఁ గొనిపోవుట

చ. అరదముమీఁదఁ బెట్టుకొని ॥ యాతనిఁ దండ్రికిఁ జూపి యింక సం
గర మిది యేటికిఁక్ జయము ॥ గైకొని పోదము రమ్ము నావుడుం
గరము ప్రియంబునం దనయుఁ ॥ గౌఁగిటఁ జేర్చి త్రిలోకరాజ్యవి
స్ఫురణము నాకు దక్కె నని ॥ పొంగి దశాస్యుఁడు మిన్ను ప్రేయుచున్. 145

ఉ. మోదమునం దనూభవుని ॥ ముంగలిగా నడపించి తాను దు
ర్భేదబలాన్వితుం డగుచుఁ ॥ బింగలి గాను చన దేవకోటి శౌ
ర్యోదయలీలఁ గూడుకొని ॥ యొండొరుఁ బల్కుచు శక్రమోక్షణా
హ్లాదము గోరి పెంపున రయం బెసఁగం బఱతెంచి తాఁకినన్. 146

ఉ. ఎత్తెల గొందువిక్రతుల ॥ నింపఱ ముంప తెఱుంగనట్లు యీ
తత్తబడం బిఱిందిదెసఁ ॥ దాఁకిన దీనికి సంభ్రమంబుమై
నిత్తల కేఁగుదేవలవ ॥ దేత్తెఱఁ బొమ్మని చెప్పి పుచ్చినం
జిత్త మెలర్పఁగా సుతుఁడు ॥ శీఘ్రమునం జనఁ దా నుదగ్రుఁ డై. 147

క. బకమరి తిరిగిన నమరులు, పికపిక లై పోవ లావుఁ ॥ బెం పేర్పడ సే
నకు వెనుకై చనియెను లం,కకు దానవవిభుఁడు బాహుయోగరోద్ధతుఁ డై. 148

ఆశ్వాసాంతము - (ప్రథమావిభక్తి)

మ. అతులౌదార్యుఁ డహీనశౌర్యుఁడు సముద్యద్ధైర్యుఁ డత్యంత వి
శ్రుతచారిత్రుఁడు సూరిమిత్రుఁడు జనస్తోతవ్యగోత్రుండు సం
భృతసత్కీర్తి పవిత్రమూర్తి యసుహృద్బృందార్తి నిర్వర్తి పూ
జితధీమంతుఁడు పుణ్యవంతుఁడు జయశ్రీకాంతుఁ డిమ్మేదినిన్. 149

క. సన్మార్గచతురపథికుఁడు, జన్మవిశేషప్రసిద్ధసగరకులుఁడు భూ
భృన్మకుటఘటితచరణుఁడు, మన్మథనాథుఁడు రవీంద్రమందార మిలన్. 150

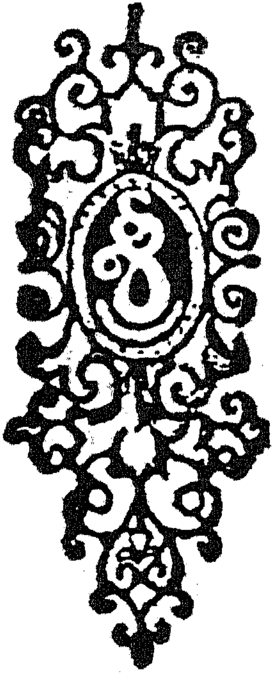
మాలిని. నిరుపమజయలక్ష్మీనిత్యవిస్తారవక్షుం
డరిబిరుదమహోత్సాహప్రతిక్షేపదక్షుం
డరుణకిరణదీప్తాపాస్తపద్మాయతాక్షుం
డురగశయనరేఖాయుక్తసంరక్షుఁ డుర్విన్. 151

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర బుధారాధనవిధేయ
తిక్కన నామధేయ ప్రణీతం బయిన యుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబు
నందు షష్ఠాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తర రామాయణము

సప్తమాశ్వాసము

రంజకత్వచతురా
చారుఁడు వర్ణాశ్రమప్రచారుఁడు విద్యా
ధౌరేయుఁ డార్యవినుత
ప్రారంభుఁడు మనుమమాసవాధీశుఁ డొగిన్.* 1

బ్రహ్మ యింద్రజిత్తు కోరినవర మిచ్చి యింద్రుని విడిపించుకొని వచ్చుట

క. అక్కడ గమలాసనుఁ డా, రక్కసుఁ డమరేంద్రు మీఁదఁ రాకయు సమరం
బెక్కుడుగఁ జేసియును హరి, యుక్కఱి పట్టువడి పోకయుం దెలియంగన్. 2

చ. విని మునిబృందముల్ గొలువ వేగమ లంకకు నేఁగుదెంచి య
ద్దనుజవిభుండు సేయుసుచితప్రతిపత్తిఁ బ్రియంబు వొంది యా
తనిదృఢశౌర్యముం దనయు ధైర్యమునుం గొనియాడి వెండి యా
యనిమిషనాథు గెల్చిన జయాలివిశేషము సూపి చెప్పుచున్. 3

ఆ. భువనములకు నెల్లఁ బ్రోదిగ శతమఖుఁ, డాను నిలుపుటయు నతండు లేమి
సకలభూతములకు సంకటం బగుటయు, నెఱుఁగఁ జెప్పె వారి యిచ్చ యెఱిఁగి.

చ. ముదమున నింద్రబంధనవిమోక్షము సేయుఁ డభీష్టవస్తు వి
చ్చెద మదికోర్కి యేర్పడఁగఁ జెప్పుఁడు నా కనుచుఁ సముల్లస
ద్వదనచతుష్టయుం డయినవారిజసంభవుఁ జూచి వాంఛిత
ప్రదుఁ డగు టాత్మలో నెఱిఁగి రావణసూనుఁడు ప్రీతి నిట్లనున్. 5

క. కమలాసన విను నావి,క్రమమున వెల వెట్టి దేనిఁ గారుణ్యము సే
యుము నాకు శాశ్వతం బగు,నమరత్వం బనిన నతని కజుఁ డిట్లనియెన్. 6

క. ఆశ్వాసంబుగ బలికిన, విశ్వాసము సేసి మున్ను వేఁడితి కలదే
శాశ్వత మగు నమరత్వం, బీశ్వరుఁ డొకరునిక తక్క నితరుల కెందున్. 7

క. అనుడు నొకతెఱఁగు సెప్పెద, వినుఁ డని రావణసుతుండు వినయవిశేషా
వనతశరీరుఁ డగుచు ని, ట్లనియెం గరకమలముకుళనాదరపరుఁ డై. 8

ఉ. ఆల మొనర్పఁగా వలయు నప్పుడు వహ్ని నుపాస్తి చేసి యా
వేలిమి నొక్క తేరు ప్రభవించిన గ్రక్కున దాని నెక్కి దో

---

* ప్రథమావిభక్తి.

ర్గ్లిల వెలుంగ నేఁగిన నరిప్రకరంబులచేత నెమ్మెయిం
గాలవశంబు నొందక యఖండితవిక్రమశాలి నయ్యెదన్. 9

ఉ. హోమసమాప్తి నుత్థితరథోత్తమ మొక్కటి దక్క నొంట సం
గ్రామము సేయఁబో నదియకాలముగా దుది కియ్యకొంటి నా
కీమెయి మేరవెట్టి వర మిమ్ము పరాక్రమలీల మెచ్చి నీ
వేమియు నీక పోక తగ వేనియుఁ బొమ్మమరేంద్రు నిచ్చితిన్. 10

తే. అనుడు దరహాసచంద్రికాతనదువదన, కమలవనమున కభినవకాంతి యొసఁగఁ
జిత్రచారిత్రుఁ డగుదితిపుత్త్రపుత్త్రు, నర్థిఁగనుఁగొని యవ్వర మతని కిచ్చె. 11

చ. అడిగినయట్ల యిచ్చిన దశాననసూనుఁడు ప్రీతి మేన నె
ల్లెడ వెలిఁ బేర్చె నాఁ బులక లెంతయు వింతగ మ్రొక్కి పెంపు సొం
పడరఁ గులం బెలర్ప జనకానుమతంబున నాబలారికిన్
విడుగడ సేసె నప్డు దరవిందభవుండు ప్రమోద మందఁగాన్. 12

ఆ. అంబుజాసనుఁడు దశాననుఁ జూచి నీ, నందనునకుఁ ద్రిభువనముల నెగడ
నింద్రజిత్సమాఖ్య యిచ్చితి సుముఖులై, యుండుఁ డనియె దనుజులుల్లసిల్ల.

చ. అసురుల నిమ్మెయిం బ్రమునితాత్ములఁ జేసి పయోజసూతి సం
తోసమున నాకలోకపతిఁ దోకొని పోవు నెడం దదీయవ
క్త్రసరసిజంబు లజ్జ యనురాత్రి గడుం జెడి యున్కిఁ గృపా
రసపరుఁ డై హితార్థ మధురస్ఫుటసత్యమృదూక్తి ని ట్లనున్. 14

చ. తమతమదుష్కృతంబు సుకృతంబును నాపదయున్ శుభంబు లై
తముఁ దఱి యైనఁ బొందు నది దప్పునె సాధ్వి నహల్యఁ గోరి గౌ
తమునికిఁ దప్పి తీ వకటతత్ఫల మీయశుభంబు దోషసం
గమువినివృత్తికై యొకమఖం బొనరింపుము విష్ణుతుష్టిగన్. 15

క. అని చెప్పి పోవుటయు న, య్యనిమిషవల్లభుఁడు విష్ణుయాగం బొనరిం
చి నిఖిలదురితరహితుఁ డై న, చనియెన్ ద్రిదివంబునకు విశాలవిభూతిన్. 16

మ. అనినం జిత్తము చోద్య మంద రఘువంశాధీశ్వరుం డిట్టు లా
తనికిన్ బీరము సెల్లెఁ గాని యెచటం దద్విక్రమక్రీడ మా
న్ప నొకం డైనను జాలఁడే యనుడు భూపాలాగ్రణిం జూచి య
మ్ముని మందస్మితసుందరుం డయి మనోమోదంబుతో ని ట్లనున్. 17

రావణుఁడు కార్తవీర్యునితోఁ బోరాడి చెఱఁబడుట

ఉ. నిర్జితశత్రుఁ డున్ భువననింద్యచరిత్రుఁడు నైనరావణుం
డూర్జితవిక్రమస్ఫురణనుర్విఁ జరించుచు మించి యేచి శౌ
ర్యార్జనలోలబాహుమహిమాస్పదుఁ డై చనునాసహస్రబా
హార్జును పెంపుసొంపు హృదయంబున సైఁపక వచ్చె నాజికిన్. 18

తే. అరుగుదెంచి మాహిష్మతీపురము ముట్టి, వేగ పోరికి నర్జును ✻ వెడలు మనుచు
రావణుఁడు వచ్చె నలఁతులఁబోవఁడనుచు, గోపురాంగణస్థితజనక్షోభ మెసఁగ. 19

క. పన్ని బహిరంగణంబున, నున్న నసంభ్రాంతిగతి సమచితమ్ముగ నా
సన్నులయి మంత్రు లిట్లని, రన్నరపతి పెంపునకు భయం బెవ లేమిన్. 20

చ. అధిపతి వీట లేనిసమయంబున సంగరకాంక్షతోడ ని
ట్లధికబలంబులం గొని వృథాతిశయంబుగ నేఁగుదెంచి యి
వ్విధమునఁ బన్ని నీ వనృతవిక్రమముం బ్రకటించుకంటె నం
బుధినడు మైన నీపురికిఁ ✻ బోయి యొదుంగుము చాల మే లగున్. 21

చ. అనుబలుమాట లియ్యకొని ✻ యద్దనుజేశ్వరుఁ డాతఁ డున్న వాఁ
డని యని సేయు వేడుక రయంబున వచ్చితి నెందుఁ బోయె మీ
జనపతిలావు నాదుభుజశక్తియు నించుక తూఁచి చూడ కేఁ
జన నెఱిఁగించి యిచ్చ్యోడకుఁ ✻ జయ్యనఁ దోకొని రండు నావుడున్. 22

ఆ. ఆతనిపెంపుఁగలిమి ✻ కయ్యమాత్యులు దమ,నెమ్మనముల మెచ్చి ✻ నృపతివృత్త
మున్నరూపు సెప్పి ✻ యిన్నరభోజను, నిచట నునుత మనుచు ✻ నిట్టు లనిరి. 23

క. వారువము నెక్కి వనితలు, గారవమునఁ గొలువఁ గంతుకైవడి వెడలం
జేరక యంతంతను బరి,వారము నిలువఁబడ వర్షవరపరివృతుఁ డై. 24

క. సరసకవివిటవిదూషక, పరిహాసకగాయకాదిపరిజనములు వే
సరటపయి మేలు దొలఁకెడు,తురగము నెడఁ దూఱఁ గాంతిపొలఁకాడంగన్.

ఉ. చూడ్కికిఁ బండు వై మువము ✻ సొంపునఁ జూపఱు సొక్కుచుండ ని
మ్మాడ్కి నరేశ్వరుం డరిగె ✻ మాపటికిం జనుదెంచు నాతనిం
దోడ్కొని తేరఁ బూను టవిదుర్వినయం బగుమాకు రాజులక్
వేడ్కమెయిం జరింపఁ జని ✻ వీటికి రమ్మని పిల్వవచ్చునే. 26

క. నటదలికులశుకపికసం,కటలీలోద్యానములను ✻ గమనీయసర
స్తటినీతటాకముల నుత్కటకౌతుకవృత్తి నాడుఁ ✻ దరుణులుఁ దానున్. 27

క. ఎయ్యెడ నిలుచుట యెఱుఁగము, యియ్యెడ నేఁ డీవు విడియు ✻ మెల్లియతనితో
నియ్యకొని యెల్ల భంగులఁ, గయ్యము సేయంగఁ దలఁపు ✻ గలిగినయేనిన్. 28

ఆ. వేగపడకు మనుజవిభుచేతిబలుపును, జూతు గాక యనిన ✻ శూరరేఖ
నగుచు మంత్రివరులమొగములు గనుఁగొని, యిట్టు లనియె దానవేశ్వరుండు.

ఉ. ఏపున నేను వచ్చుటయు ✻ నిచ్చట నిల్చుట కోపహటించుటల్
మీపతి యెక్కడేనిఁ జన ✻ మిన్నక మాటలు పేర్చినన్ రణా
టోపము మాన నేర్తునె కుటుంబసమేతము డాఁగె నాతనిం
జూపరు మీరు నింకఁ దలసూపఁ డతండును బోయి వచ్చెదన్. 30

క. మెలఁగుదెస మెలఁగి క్రమ్మఱు, తల నొకమరి యేమఱించి । దాడిమెయిన్ దో
ర్బలము మెఱసి పై పడి నా, చలము నెఱపి పోదు మీకుఁ । జాటితిఁ జుండీ. 31

క. అని దుర్మదాంధకార,మ్మునఁ గానక బిట్టు వలికి । పోయెను గలని
స్వనకోకిలకర్బుర కా,నన రేఖావంధ్యవింధ్య।నగమున విడియన్. 32

మ. చని దైత్యేంద్రుఁడు తత్ప్రదేశమునఁ జంచత్కాంచనాంభోజధూ
ళినితాంత ప్రవిలిప్తహంసకుల కేళీజాతసంధ్యాభివం
దనలోలవ్రతిజాలమార్ధ్యమున మోదస్థాన మై లోకపా
వనతం బేర్చిననర్మదం గని మృదుస్వచ్ఛందలీలారతిన్. 33

తే. నెమ్మి మజ్జన మొనరించి । తమ్మివిరులు, సాలఁ గోయించి హృద్యవిశాల మైన
పులినతలమున శివలింగ । పూజసేయఁ,దొడఁగె నట నర్జునుండునుఁబడఁతిపిండు. 34

క. వనకేళీకౌతూహల,మునఁ దగిలినయట్టివారు । ముదితహృదయు లై
వనిఁ బరిచితస్థలములకుఁ, జని హృద్యవిహారతంత్ర।చాతుర్యమునన్. 35

మ. లలితక్రీడ మెయిన్ సముత్కటమదోల్లాసంబునం బెక్కుభం
గులఁ జేతోరమచూతపోతలతికాగుల్మప్రదేశంబులం
గలయం గ్రుమ్మరి [1]పొద్దునుం జెమట నంగంబుల్ నవాంకూరసం
కలనాశోభితవల్లరీనిభము లై । క్రాలంగ రాగిల్లుచున్. 36

క. ముదమున జలకేళికి నర్మదకుం జనుదెంచి లలిత।మకరవిహారా
స్పదతత్ప్రవాహమున నిం,పొదవఁగ నాడునెడ నధిపుఁ । డుల్లాసమునన్. 37

తే. బాహువులు సాఁచిపడమర।పాఱుచున్న,యాతరంగిణిఁ బోకుండ।నాఁగుటయును
నెదురుదొట్టిదశాననుఁ । డీశుఁబూజ, సేయునెడముంచికొనియెనొ।చ్చెరువుగాఁగ. 38

క. రావణుఁడు సంభ్రమంబున, దేవార్చనకొఱఁతతో నది వెడలి కలయన్
భావించి యెదురు క్రమ్మెడు, నావెల్లువఁ జూచి విస్మ।యం బెసఁ గదురన్. 39

క. తూర్పుదెస వచ్చు నీనది, దర్పంబున నెదురురాఁ గ।తం బేమియొ మీ
రేర్పడ నెఱింగి రం డని, శూర్పణఖాభ్రాతచరులఁ । జూడఁగ నంపెన్. 40

ఆ. వార లరిగి విభుఁడు । వామలోచనలును, జలవిహార మర్ధి । సలుపుచునికి
చూచి వచ్చి యానిశాచరవల్లభు, నెదుర నిలిచి మ్రొక్కి । యిట్టు లనిరి. 41

క. దేవా దేవర పంపిన, నీవెల్లువ తెఱఁగెఱింగి । యేతెంచితి మె
చ్చో వినఁగఁ జూడఁ బడయమ,యావిధ మద్భుతరసావ।హంబై యుండెన్. 42

ఉ. భూరిబలాభిరాముఁడు విభూషణభూషితమూర్తి కామినీ
స్మేరముఖేందుబింబముల । చెన్నున నుజ్జ్వలచంద్రలోకకే
ళీరతి నున్నచందమున । లీలమెయిన్ సలిలావగాహన
స్ఫారకుతూహలుం డయి విశంకత నొక్కఁడు కేలి సల్పెడున్. 43

1. పొద్దు. హరివంశము : ఎఱ్ఱన.

క. ఆతతబహుబాహుం డగు, నాతఁడు సేతులఁ బ్రహారమూఁగిన మరలం
దోఁతెంచె నావుడును విని, వీతభయుండు కార్తవీర్యవిభుఁ డని యెఱిఁగెన్. 44

చ. ఎఱిఁగి కరంబు వాఁగి కడు నేకత మిట్లగపడ్డచో నతం
డెఱుఁగక యుండ ముట్టికొని యే పడఁగించెద నంచు మంత్రులం
దఱుకు నెఱుంగఁ జెప్పికొని దానవుఁ డున్మదుఁడై చనంగ న
త్తఱి నరుణాభ్ర మస్థిమయధారలతో దివిఁ దోఁచె ముంపటన్. 45

ఉ. దానికి శంక సేయక యుదగ్రరణోత్సుకుఁడైనయట్టియా
దానవవల్లభుండు బలదర్పసముత్కటసంకులంబుగా
సేనలు ముందటం దఱుమ శీఘ్రత మేదిని సంచలింపఁ గాం
తానిచయంబుఁ గంచుకివితానము బెగ్గిల బిట్టు ముట్టినన్. 46

మ. వనితాబృందములోన నున్నపతి తీవ్రక్రోధుఁడై గంగ గా
హనకేలిం బిడియేనుఁగుల్ వోదువ మోదాయత్తమై యుండి గ్ర
క్కున నన్యద్విపదానగంధమునకుం గోపించునైరావతం
బును బోలెన్ మహి వల్లి వెల్వడి రణప్రోత్సాహయోగ్యస్థితిన్. 47

క. కట్టాయితమై యువిదల, నిట్టుండుఁడు వెఱవ కిచట నిదె వచ్చెద నన్
ముట్టినదానవులను బలి, వెట్టెద నస్మదకు ననుచు భీకరవృత్తిన్. 48

చ. అతఁడు వినూత్నరత్నరుచిరాంగదమై వివిధాయుధప్రభా
న్వితమగుబాహుసంఘము ననీకముగాఁ బటువిక్రమక్రమో
ద్ధతి దితిసూనుసేనల మదం బఱ నగ్గడఁ దూలఁ దోలె ఘో
రతిమిరపుంజభంజనకరప్రకరుం డగుభానుకైవడిన్. 49

క. తెరలినబలములఁ గని యుద్ధురవృత్తిఁ బ్రహస్తుఁ డతనితోఁ దలపడియెం
గరి కేసరి హరిణము పులి, సురగము గరుడిఁ దలపడ్డయొప్పునురంగన్. 50

క. తాఁకి ముసలమున వ్రేసిన, వీఁక నొడిసిపట్టి నతఁడు వెసఁ దిగిచిన నా
రోఁకలి తనచే వచ్చిన, నాఁకగొనక దాన నసుర నడిచెం గడఁకన్. 51

ఉ. ఆటున మూర్ఛవోయినఁ బ్రహస్తుఁ గనుంగొని యుంకఁ దాఁకినం
గీటడఁగించు నర్జునుఁడు గేవలుఁడే యని భీతచిత్తులై
మేటిమగల్ సలం బెడలి మేమెయి మార్కొన లేక పాఱినం
గాటుకకొండవోలె దశకంఠుఁ డెదిర్చె మహీమహేంద్రునిన్. 52

ఉ. వీరగుణాభిరాము లగువింశతిబాహుసహస్రబాహు లా
తారకకార్తికేయులవిధంబున నాబలనిర్జరేశ్వరా
కారత నమ్మురాచ్యుతుల కైవడిఁ బెద్దయుఁ బ్రొద్దు మేమెయిం
బోరిరి చూచు ఖేచరులు భూరిబలంబుఁ జలంబు మెచ్చఁగన్. 53

క. లావఱి వివిధాయుధముల, భూవిభుఁడుం దాను నట్లు । పోరి యలసి వీ
రావేశ మడర జయకాం, క్షావశుఁ డై రావణుండు । గదఁ దమకమునన్. 54

మ. మది శంకింపక ముట్టి విక్రమరసోన్మాదంబునన్ భూవిభున్
గద వ్రేయంగ నతండు పైపడి భుజాగర్వంబునం బట్టి నా
రదుఁ డార్వం బరికాఁడు నిర్భయతఁ జేరం జూచినం బట్టును
న్మదశుండాలములీల దిక్కలితనామశ్రావణున్ రావణున్. 55

క. పట్టి యిరువదికరంబులు, గట్టిగ వీఁపునయి మోపుగాఁ బెట్టి తగన్
బెట్టు మెడవట్టుకొనితుది, ముట్టినమగఁటిమి నభంబు । ముట్టఁగ నార్చెన్. 56

ఆ. నృపవరేణ్యుఁ డిట్లు । రిపుఁ బట్టు వఱచి కం, చుకిగణంబు నల్లఁ । జూచి యొకనిఁ
బిలిచి యోరి వీనిఁ । బెడకేలితోన తె, మ్మని సముద్ధతముగ । నప్పగించి. 57

క. తరుణీజనము వినోదపుఁ, బరివారము మున్ను నడవఁ । బనిచి పిఱుం దై
పురమున కరుగ నిజప్రభు, పరిభవముం జూచి దైత్యభటకోటి వడిన్. 58

క. నిలునిలు విడువిడు మంచును, బలువిడిఁ గూడుకొని పిఱుఁదఁ । బఱతెంచిన న
మ్ముల నోడు సేసి యందఱ, నిలిపె విజయలక్ష్మిసొంపు । నెలకొన నెలమిన్. 59

క. తనకొలఁది యెఱుంగక యీ, దనుజుఁడు వనితావినోదతత్పరు నన్నుం
జెనసె నని యుగ్గడించుచు, ననిమిషరిపుమీఁదఁ బోరిఁ గోటూతుం బెలయన్. 60

తే. ఎదురువచ్చినమంత్రుల । కెగ్గు లెన్ని, చూపి చెప్పుచు నివ్విధి కోపమునకు
నుపశమం బెట్లు సేయుదునొక్కొ యనుచుఁ, బురికిఁ జని ముందిరాంగణ । భూమి నిలిచి.

క. పొంపిరివోయెడుతనయను, కంపాతిశయమునఁ బంక్తికంధరు నెట్లుం
జంపం జాలక రోషము, పెంపునఁ గారాగృహమునఁ । బెట్టఁగఁ బనిచెన్. 62

క. మనుజపతి యివ్విధంబునఁ, దనచెఱయింటికిని ముచ్చుఁ । దప్పన నొప్పిం
చినయట్టుల మదిని సరకుగొనక మఱచి యున్న యెడను । [1]గొనిదినములకున్. 63

పులస్త్యుఁడు కార్తవీర్యుని వేఁడుకొని రావణుని చెఱ విడిపించుట

మ. దనుజేంద్రుండు సహస్రబాహువిభుచేతం బడ్డపాటంతయున్
విని మాహిష్మతికిం బులస్త్యుఁడు గడున్ । వేగంబ యేతెంచి య
జ్జనపాలుం గనినన్ యథోచితముగా । సత్కారముల్ సేసి వ
చ్చినకార్యం బెఱిఁగింపుఁ డన్న నతఁ డౌచిత్యంబు మై నిట్లనున్. 64

చ. అలవి యెఱుంగ నేరక దశాస్యుఁడు లోకముతోడివానిఁ గాఁ
దలఁచి జితాఖిలార్థ్యుఁడఁ గోదాయని నచ్చి కడంగి వచ్చి సం
కలియనుఁ జొచ్చె వానిఁ బలుకం బని లేదటు లుండె నింతలం
తలుపను లెల్ల నీకు భుజదర్పముగాఁ గొన నేర్పు సాలునే. 65

క. ఆక్రమసంచిత మగుభూ, చక్రం బుదయాస్తశైలసహితంబుగ ని
ర్వక్రపరిపాలనస్థితిఁ, జక్రము చెల్లించుపూజ్యసామ్రాజ్యమునన్. 66

1. కొన్ని-కి రూపాంతరము.

క. తుదిముట్టి యున్న నీ కొకఁ, డెదురే యది గాక పగఱ యే పడఁగినఁ ద
ప్పు దలంప నిదియ కడు నొ,ప్పిద మగు నినుబోఁటినృపుల కెంపున కరయన్. 67

చ. నలినజుఁ డైన బ్రహ్మకును నాలవవాఁడు దశాననుండు ని
ర్మలగుణాలోల వీఁడు మనుమం డని చెప్పఁగ నాకు సిగ్గగుం
బలుకులు వేయు నేటికిఁ గృపాపరతాస్తుతి పక్క వీని మం
దల విడు నాకుఁగా నృపతిధర్మవిచక్షణ పుణ్యవీక్షణా. 68

చ. అనపుడు నట్ల చేయుదు మహాత్మ భవద్విపులాంతరంగమో
దన మగుదానిఁ జేయఁ గని ధన్యుఁడ నైతి దశాస్యు వేగ తో
డ్కొని చనుఁ డన్న నానృపతికుంజరుమంజుమృదూక్తిఁ జిత్తరం
జన మగుటన్ మొగం బలరఁ సంయమి దీవన లిచ్చి మెచ్చుచున్. 69

తే. దనుజవల్లభు విడిపించుకొని పులస్త్యుఁ,డరుగ లజ్జావనతుఁ డగుచు నతని
ననుపఁబోయిన సానునయంబుగాఁగ, బుద్ధి దగఁ జెప్పి లంకకుఁబుచ్చి చనియె. 70

రావణుఁడు వాలిచే భంగపడి యతనితో మైత్రి చేయుట

ఉ. రావణుఁ డివ్విధంబునఁ బరాజయ మందియు లంకలోనికిం
బోవుడు నంతయున్ మఱచి భూవలయంబునఁ దొంటియట్ల నా
నావిధదుశ్చరిత్రము లొనర్చుచుఁ గ్రుమ్మరి యొక్కనాఁడు వి
ద్రావితశత్రుభూరుహచరప్రభు వాలి నెదుర్చువేడుకన్. 71

శా. కిష్కింధానగరంబు పై నరిగి సుగ్రీవాదు లెల్లన్ రణా
విష్కారోద్యమతీవ్రు లైనఁ గని తద్విక్రాంతి మానంగ మ
స్తిష్కంబున్ రుధిరంబు మాంసమును ధాత్రిం గూల్ప నుంకించియున్
దుష్కర్మం బగు వాలిలేమి నని చేతోవృత్తి నూహించుచున్. 72

క. పదుచుంబై దలు పన్నినఁ, గడపి చనక చిఱుతతోడి కయ్యమునకు నేఁ
గడఁగుట తగ దని యాయని, విడిచి దశాననుఁడు వారు విన నిట్లనియెన్. 73

క. మీలోనఁ గూడుకొని రాఁ, డాలం బాలంబు సేసి యది యెట్లొకొ తాఁ
జాల నని చెప్పఁ గాక, వ్వాలికి బాఁగినను బోవవచ్చునె నాచేన్. 74

చ. అనవుడు సూర్యసూనుఁడు దశాననుఁ గన్గొని నీవు నన్ను మె
చ్చునికత మేమిటం గొలఁది సాలనె వాలిని గూర్చి వచ్చి తే
యనికిఁ గడంగినన్ బిరుదు లైనమగల్ గని వీరు గారు నా
కనియు నెఱుంగ కిట్లు భయ మంది తిసీ వెడమాట లేటికిన్. 75

శా. నా కిట్లింతయు నీడఁ బోయితి జగన్మాన్యుండు నా నొప్పునా
నాకేశ ప్రియనందనుం జెనసి మానప్రాణముల్ గావఁగా
నీకుం దీరునె యిప్డు దక్షిణపుమున్నీటం గృతస్నానుఁ డై
యేకాంతంబున నుండుఁ బొ మ్మనినఁ బోయెం బుష్పకారూఢుఁ డై. 76

మ. దనుజేంద్రుండు మనుద్గతిం జని సముద్రస్నానసంజాతశు
ద్ధి నితాంతామలచిత్తనిశ్చలసమాధివ్యంజితానందమీ
లనసంభావితలోచనుం గపికులశ్లాఘాత్ము నవ్యాసవిం
గను తన్మూర్తినివృత్తవిక్రమకళాకౌతూహలస్ఫూర్తి మై. 77

వాలి రావణునిఁ జంకలో నిఱికించుకొని నాలుగుసముద్రములను ముంచుట

క. ఎదురెదురను ముదలింపఁగ, మదిఁ గొంకి పిఱిందివలన మందగతిం జే
రెద నేమఱి యున్నెడఁ బట్టెద ననువగఁ బుష్పకంబు డిగి వచ్చుతఱిన్. 78

క. రావణునుద్యోగమునకు, దైవము ప్రతికూల మైనఁ దత్త్వనిదిధ్యా
సావేశవిరాముం డై, యావనచరవిభుఁడు గన్ను లర విరియంగన్. 79

క. కడకంటిచూడ్కి దశముఖుఁ, బొడగని సంభ్రమము లేమిఁ బొంచి నతనిఁ దాఁ
బెడమఱి చూచుట యుడిగి మఱుగడ నేత్రము లల్ల మూసికొని చిత్తమునన్.

క. వంచన నను నెయ్యెడ ని, గ్రించుతలంపునను నసుర సేరెడు నే భం
జించెదఁ బాపాత్ముల నొ, ప్పించుట ధర్మంబ యనుచుఁ బిఱుఁ దారయుచున్. 81

క. ఉన్నయెడన్ మునిశ్రేష్ఠులఁ, దిన్ననినడ నసురపతి పొదలుఁ డై చేరం
గొన్నియడుగు లరిగి యడరి, యన్నగచరనాథుపై రయంబునఁ బడియెన్. 82

క. వెనుకకు మొనసి కరంబునఁ, బెనఁచి తిగిచి నిఖిలలోకభీకరుఁ డగున
ద్దనుజేంద్రు ననాయాసం, బునఁ జంకిట నిఱికి యింద్రపుత్త్రుఁ డచలుఁ డై. 83

చ. ఎఱుఁగనియట్ల యున్న నసురేశ్వరుఁ డప్పుడు గాలుఁ జేయు లా
వఱి రభసంబునం గుదుప నక్కడ నిక్కడ నూడఁ జూచి మై
గిఱుపఁగ నవ్వి శక్తి యెఱిఁగించుట నెమ్మదిఁ గోరి వానిమై
సుఱసుఱ స్రుక్క నొక్క బలసూదనసూనుఁడు ప్రక్కదాపునన్. 84

చ. చదియఁగ నొత్తి యెత్తికొని శాతనఖంబులఁ గ్రూరదంష్ట్రలన్
వదనములన్ శరీరమును వారక వ్రచ్చుచు మేనిగాలిఁ దో
యదములు దూలఁ బశ్చిమదిగంబుధికిం జనియెన్ రయంబునం
జదల భుజంగమగ్రహణచారుసుపర్ణవిలాసభాసి యై. 85

చ. చని దనుజేశ్వరుండు దనచంకన యుండఁగఁ దజ్జలంబులన్
మునిఁగి శమంబుమై నియమముల్ దగఁ దీర్చి క్రమంబుతో నుద
గ్వననిధిఁ బ్రాక్పయోధిఁ గపివల్లభుఁ డట్టుల చేసి యశ్రమం
బున నిజపట్టణోపవనభూమికిఁ దెచ్చి సుఖోపవిష్టుఁ డై. 86

వాలిచే భంగపడి రావణుఁ డతనితో మైత్త్రి చేయుట

శా. కోపం బాఱినఁ జంక వాపి ధరణిం గూర్చుండఁగాఁ బెట్టి ని
ష్పాపోల్లాసకటాక్షు మల్ల నొలయం బ్రౌఢస్మితజ్యోత్స్నల

జ్ఞాపూరావృతతన్ముఖాబ్జములపై । సాంద్రంబుగాఁ జూపి ని
ర్వ్యాపారామరసుందరీప్రకరగర్వస్ఫూర్తి నణఁచెన్ రావణున్. 87

క. కనుఁగొని యచ్చట నప్పుడ, కనినట్టులు సంభ్రమించి । గారవమున న
వ్వనచరవీరశిఖామణి, దనుజపతికి నిట్టు లనియెఁ । దదభిముఖుం డై. 88

క. ఎందుండి రాక యిక్కడి, కెందులకుం బోక యిచట । నేకార్యము సే
యం దలఁచి నిలిచి తప్పని, విందము నీ వింటికడకు । విచ్చేయు తగన్. 89

క. అనవుడు వెలవెలఁబాఱుచు, దనములు వెడ వాంచి యెత్తి । దశముఖుఁడు గపీం
ద్రుని మోము దీనదృష్టిం, గనుఁగొని గద్గదిక నెలుఁగు । గడలుకొనంగన్. 90

మ. తగు నీ కే మని పల్కుదుఁ విను భుజాదర్పంబునన్ మూఁడు లే
క గిరీశున్ గిరితోన యెత్తి సురలోకస్వామి జంభారి గా
సిగ బంధించి జగత్త్రయంబును బసుల్ । సేయన్ విజృంభించి గ
ర్వగరిష్ఠుం డగునన్ను నిద్దెసకుఁ దేరం జాలుటన్ వాసవీ. 91

చ. అనవుడుఁ గౌఁగిలించి దనుజాధిపతిం దగ గారవించి తో
కొని పురి కేఁగి తత్తదనుకూలచరిత్రములన్ సఖిత్వరీ
తి నడపి తానుఁ దమ్ముఁడు నతిప్రియభాషలచేఁ బ్రసన్నుఁ జే
సిన నతఁ డాకపీంద్రవరుఁ జెల్మికిఁ బల్లవితాంతరంగుఁ డై. 92

ఆ. వివిధ కేళిఁ దగిలి । వేడుకఁ గతిపయ, దినము లందు నిలిచి । దివ్య మగుటఁ
దోన వచ్చియున్న మానితనిజవిమానమునఁ బ్రీతిఁ దనపురమున కరిగె. 93

క. లీల నటు లసురవల్లభుఁ, గేళిపాత్రంబుఁ జేసి । క్రీడించినయ
వ్వాలి భవదస్త్రమున కర్హ,సాలియ్యెఁ జాలమి నుతింపఁ । జాలదె యెందున్. 94

క. అని మునిపతి యివ్విధమున, దనుజపతిం జెప్ప రామధరణీపతి తి
న్ననినవ్వు మెఱయ నాతని, వినితిమి యిఁక నొకటి వినఁగ వేడుక యనుచున్. 95

క. ఏమియొకో న న్నడిగెదు, నీమానవనాథుఁ డంచు । నెద నూహింపం
గా మునిజనవల్లభుతో, రామనృపతి కౌతుకస్ఫురణ ని ట్లనియెన్. 96

హనుమంతునిజననాదివృత్తాంతము

క. కొంత యెఱుంగుదుఁ బవనజు, వింత దివిజరాజతనయువిక్రమము హనూ
మంతునకు వాలికిం గల, యంతర మేకొలఁదియొకొ చరాచరవేదీ. 97

ఆ. అనిన నాంజనేయు । నతులబలము విన, వేడ్క నేస నితఁడు । విస్తరించి
కలతెఱంగు సెప్పవలయు నా కని ముని, యిట్టు లనియెఁ బ్రీతి యెసక మెసఁగ.

శా. వాలిం గెలియు వాయుపుత్త్రుసరియే । వాఁ డాత్మశక్తిజ్ఞుఁ డై
యీలోకంబులు గెల్తు నే ననిన మా । తెందుం గలండే మహీ
పాలాగ్రేసర వానివర్తనముఁ జెప్పం జిట్టలావిక్రమ
శ్రీలోలున్ భవదీయసన్నిధిఁ బ్రశంసింపం దగుం జెప్పెదన్. 99

చ. సురగిరిసానుదేశమున । సుస్థిరసంపద నుల్లసిల్లు కే
సరి యనువానిభార్య గుణశాలిని యంజన నాఁగ నొప్పుసుం
దరి యనిలప్రసాదమున । ధర్మవిధిన్ మహనీయమూర్తి వి
స్ఫురితుఁ గుమారుఁ గాంచెఁ బరిపూర్ణతపోమహిమాభిరామ యై. 100

ఉ. ఆతనిరక్షణంబున నహర్నిశముం దగ సావధాన యై
[1]యేతరుపండు లొప్పు నవి । యేటి వనంబునఁ దెచ్చి యిచ్చుచుం
బ్రీతిఁ జరించుచున్నెడఁ గపిప్రవరార్భకుఁ డొక్కనాఁడు ప్ర
ద్యోతనబింబముం బొడుచుచుండఁగఁ జూచి సముత్సుకాత్ముఁ డై. 101

చ. ఫల మనుబుద్ధిఁ బుచ్చికొనఁ । బాఱె నభంబున వాయుదేవుఁడున్
సలిలకణార్ద్రితం గిరణజాలము వేఁడిమి దాఁక కుండ నే
వలనను దాన యై పొదివి । వచ్చెఁ దనూభవు నాఁడె పర్వ మై
జలరుహమిత్త్రుఁ బట్ట రభసంబున [2]రాహువును జేరె నత్తఱిన్. 102

క. ఆసైంహికేయుఁ డర్క, గ్రాసాదరవృత్తి వచ్చు । కపిఁ గనుఁగొని సం
త్రాసభరితమానసుఁ డై, వాసవుకడ కేఁగి ఖిన్నవదనుం డగుచున్. 103

క. రవిశశిబింబగ్రహణో,త్సవ మెల్లను నాకు మున్నొసఁగి యెప్పుడుఁ జె
ల్ల విడిచి యుండుదు నేఁ డొకఁ, డవార్యవిక్రముఁడు వచ్చె । నర్కునిఁ బట్టన్.

మహా. అనినం గోపించి యింద్రుం । డఖిలభువనమర్యాద లయ్యైవిధిం ద
ప్పనిభంగిం జూప్పుతో నేర్పడ నడవఁగ నా । పంపు గానీక యెవ్వం
డినబింబగ్రాహి యై యయ్యెడకు ముదముప్పై । నేఁగుదెంచెం దదంగం
బనఘా మద్వజ్రధారాహతిఁ బొడిపొడి సేయంగ నే వత్తు నంచున్. 105

మ. అనికిం బూని కరీంద్రు నెక్కి చనుజంభారాతికిన్ ముందటం
జని తద్బాహుపరాక్రమంబున మహోత్సాహంబుతో సింహికా
తనయుం డాకపిబాలుపై నదరి యుద్యద్విక్రముం డై నయా
తనియాటోపము నోర్వఁజాలక విభీతస్వాంతుఁ డై పాఱెనన్. 106

తే. ఎగచికొనిపోయి కపి దివిజేంద్రదంతి, వెనుకసొర నంటఁ డఱిమినన్ మనములోన
మెచ్చియును దనచేసిన మేర తప్పు, నని తలంచుచు మృదురోషుఁ డై యతండు.

క. భాసుర మగువజ్రంబున, వ్రేసిన హనుదేశ మర్ధవిదళిత మైనం
గేసరితనూభవుఁడు మూర్ఛాసంగతుఁ డై ధరిత్రిఁ । జాఁగం బడియెన్. 103

క. తనవచ్చినపని దీఱిన, ననిమిషపతి నాకమునకు । నరిగెఁ దనయునిం
గనుఁగొని వేదనఁ బొంది పవనుఁ డప్పుడ యుడిపెఁ దనదువర్తన మెందున్. 109

ఆ. జగములందు వాయుసంచార ముడిగిన, సకలజీవలోకసంకటంబు
పుట్టుటయు విరించి । పురుహూతవరుణాది,సురులు బలసి కొలువ నరుగుదెంచె.

1. తరువు. ప్రథమైకవచనప్రత్యయలోపము. 2. రాహువు. ప్రథమైకవచనప్రత్యయలోపము.

క. మాత్సర్యము ప్రాణంబు చికిత్సిత మగునొక్కో వీనికిఁ బ్రణ మనుచుఁ
వాత్సల్యంబునఁ బుత్త్రకు, నుత్సంగమునందుఁ దాల్చియున్న సమీరున్. 111

క. కనుఁగొని కరుణాపూరిత, మనస్కుఁడై యక్కటకటా మారుతుఁడు సుతా
ననస క్తలోచనుం డై, మనవచ్చుటఁ గానఁ డనుచు ◊ మక్కువతోడన్. 112

శా. చేరం బోవుటయుం సమీరుఁడు సురజ్యేష్ఠుం నిరీక్షించి దు
ర్వారాంతఃపరితాప మేది తనయుం ◊ వక్షోగతుంగా సమా
చార ప్రౌఢత నెత్తికొం చెదురుగా ◊ సద్భక్తిమై నేఁగి లో
కారాధ్యం బగుతత్పదాంబుజయుగం ◊ బర్పించె నానమ్రతన్. 113

క. వనజాసనుండు ఫాలం,బునఁ గేలిడవాంఛ నెత్తి ◊ పొదివి భుజము నా
తనిమ స్తకంబు వక్షం,బునఁ జేర్చి కృపాతిరేకమున గాఢముగన్. 114

క. పశ్చిమదిశచందంబున, నిశ్చేష్టుం డయినబాలునిం జూచుడు వాఁ
డాశ్చర్యంబుగ నపుడ పు,నశ్చైతన్యాగమంబునం దెప్పిఱిలెన్. 115

క. దర్శనమాత్రన శోకవి,మర్శకుమచిత్తుఁ డయ్యె ◊ మారుతి బాహా
స్పర్శమునఁ బ్రబలదురితని,కర్శుఁడు ప్రణనిర్వికారుఁ ◊ గా నొనరించెన్. 116

చ. తనయుఁడు సేదదేఱిన ముదంబునఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి యంబుజా
సనునకు మ్రొక్కఁ బంచి వికసద్వదనుం డయి వాయుదేవుఁ డెం
దు నిఖలదేవకోటి పరితోషవిధాయక మైనయాత్మవ
ర్తన మొనరంగఁ జేసె నమరప్రభుచిత్తము పల్లవింపఁగన్. 117

చ. కమలభవుండు దేవతలఁ ◊ గన్గొని మారుతిఁ జూపి దేవకా
ర్యమునకుఁ గా జనించె నితఁ ◊ డద్భుతవిక్రమశాలి రామనా
మమున వెలింగి లాఘవసమాజవిభూషణ మైనకేలిజ
న్మమున దశాస్యదుర్మదము ◊ మాన్పునెడం బనిసేయు శార్ఙ్గికిన్. 118

క. కావున మీరందఱు సం,భావించి వరంబు లొసఁగి ◊ పవనునకుఁ బ్రమో
దావేశము లోకహితముఁ,గా వీనిఁ గృతార్థుఁ జేయఁగాఁ దగు ననినన్. 119

ఆ. వాసవుండు తనదువక్షస్థ్సలంబునఁ, గ్రాలు సురభికుసుమమాల యర్థిఁ
గపికుమారుచారుకంఠభాగంబున, నాదరార్ద్రహృదయుఁ ◊ డగుచుఁ బెట్టి. 120

క. హనువున మత్కులిశము దాఁ,కినచో ఱెలుకవడి వీనికిం దొడ వగుచి
ట్టునికిఁ దగ హనుమంతుం, డనుపేరిచ్చితిఁ బ్రసిద్ధ ◊ మై పెం పొనరన్. 121

క. కులిశము మొద లగునాయుధ,ముల నేమిట వీనియంగములు నిర్దళితం
బులు గాకయుండ నొసఁగితి, నలఘువరం బనియె దృక్సహస్రం బలరన్. 122

సీ. వారి నెయ్యెడల నీ ◊ వానరోత్తమున కాపద పుట్ట నీ నని ◊ యుదధిపతియు
నగ్ని నెన్నఁడును నీ యగచరాగ్రణికిఁ గీడొందంగనీ నని ◊ హుతవహుండు

భూతగణంబులచేత నీ హరిసత్తమునకు నెగ్గొనర నీ । నని శివుండుఁ
గాలదండమున నీ । కపిముఖ్యునకుఁ జింత వంత రా నీ నని । యంతకుండు
తే. వరము లిచ్చిరి తక్కటిసురలు నిజమ, హానుభావానురూపంబు । లైనపదవు
లొసఁగి రిమ్మాడ్కి మారుతి । నసదృశప్ర, భావుఁ గావించి పద్మసంభవుఁడు ప్రీతి.
చ. అనిలుని వీడుకొల్పి దివిజావళితోడ వియత్పథంబునం
జనియె నతండుఁ బుత్త్రుఁ గొని । సంతస మందుచు నేఁగుదెంచి యం
జనకుఁ దదీయబాహుబలశౌర్యములున్ వరలాభముం గ్రమం
బున నెఱిఁగించి పోయెఁ గపిపుంగవుఁడున్ శిశుకేలిలోలుఁడై. 124
క. మునిజనులయాశ్రమములకుఁ, జని చని యాగోపకరణచయ మెల్లను దు
ర్వినయమున గాసి చేయుచు, నునికి కలిగి వా రమంబహుంకారములన్. 125
క. తనశక్తియు వరలాభం, బున వచ్చినపెంపు నుల్లమునఁ దలఁపక యి
వ్వనచరుఁడు నిజబలం బెఱుఁ, గనిగజజాతియునుబోలెఁ । గావుత మనినన్. 126
తే. బుద్ధిమంతుఁడు గావునవృద్ధతాప, సోక్తులకు స్రుక్కి దౌర్జన్య । ముడిగి మెలఁగె
నితఁడు తనలా వెఱుంగనికతన మఱియు, వీరు లనఁ గొంత ఱిమ్మహివినఁగఁబడిరి.
క. ఇనునరదముముందట వెను, వెనుకకు వెసఁ జనుచు శబ్దవిద్యాధ్యయనం
బొనరించె నాతఁ డోజ్జగ, హనుమంతుం బోల నలవి । యగునె యొరులకున్. 128
తే. జనకుఁ డగుఋక్షరజసుండు । సచ్చుటయును, వాలిఁ బట్టంబుగట్టినవానితమ్ముఁ
డైనసుగ్రీవుఁడత్తఱియావరాజ్య, భరముఁ దగఁదాల్చియుండియిప్పవనతనయు.
క. చెలిఁ జేసి కొని ముదంబునఁ, గలసి మెలఁగుచుండి పిదపఁ । గౌశికసుతుతోఁ
గలుషించి ఋశ్యమూక, స్థలి కాతఁడు వోవఁ దోన । చనియె నితండున్. 130
క. తనలా వెఱుఁగనికతమున, నినసుతునకు వశ్యుఁ డయ్యె । నెత్తెఱ సంక్రం
దననందనుభుజబలమ, ర్దనమునకుఁ గడంగఁ డయ్యె । రఘువంశనిధీ. 131
చ. అనవుడు సమ్మదంబు వొలయఁ గాడఁగ నిక్కము నట్ల కాక య
వ్వననిధి దాఁటి లంకయును । వానివనంబును గాసి చేసి నం
దనుఁ దెగఁ జూచి వచ్చినవిధం బది యల్పులచేతఁ దీరునే
జనకజఁ గాంతుమే యసమసాహసుఁ డీతఁడు లేక తక్కినన్. 132
క. అని లజ్జావనతుం డగు, హనుమంతుఁ గటాక్షవీక్షణాదరముదితా
త్మునిఁ జేసి దాశరథి య, మ్మునిజనముం జూచి కేలు । మొగుచుచు భక్తిన్. 133

అగస్త్యాదిఋషులు రాముని వీడ్కొని చనుట

క. మసలితిరి విచిత్రకథా, రసవృత్తిం దడ వెఱుంగ । రాక యనుష్ఠా
నసమయ మయ్యె నభోమ, ధ్యసమీపంబునకుఁ దరణియరదము వచ్చెన్. 134
మ. విజయంచేయుఁడు నావుడున్ మునులు పృథ్వీనాథ యూహింప వి
శ్వజనీనుం డగునిన్నుఁ జూపు సదనుష్ఠానంబు గాదే భవ

ద్విజశ్రీ దమకోర్కిఁగా సుకృతముల్ ♦ వే భంగులం జేయునీ
ద్విజకోటిం బరికించి కొమ్మని కృతార్థీభూతచేతస్కు లై. 135

క. క్రందుకొనంగ నొక్కుమ్మడి, నందఱు దశవదనవధను ♦ నాశీర్వాదా
నందితుఁ జేసి యమందానందముఁ బొందుచుఁ దపోవనములకుఁ జనినన్. 136

క. తగ నెల్లవారిఁ బొమ్మని, జగతీపతి యచటు వాసి ♦ సమయసముచితం
బుగ నయ్యెయెడలకుఁ జని, పగలిటివర్తనము ప్రాజ్యపదవిఁ సలిపెన్. 137

తే. రాత్రియగుటయుఁ గార్యతూర్యత్రయాది,వివిధగోష్ఠీవినోదముల్ ♦ వేడ్కనడపి
యతిమనోహరహాసగేహమున కేఁగి, నిరతిశయమోదమున సుఖనిద్రఁ జేసి. 138

చ. రవియుదయంబుకంటె మును ♦ రాజశిఖామణి మేలు కాంచె దా
నవకులమర్దనాంక సునినాదము లై నసురంగగీతముల్
వివిధగతిప్రవర్తన నవీనము లై సొగయింప మాగధ
ప్రవరులు పాడుమంజుమృదుభంగికి వీనులు దొల్త మేల్కనన్. 139

ఆ. అపుడు సముచితంబు ♦ లగుకరణీయంబు, లాచరించి రఘుకులాధినాథుఁ
డభిమతప్రసాధనాభిరామాకృతి, యై మహావిభూతి ♦ నతిశయిల్లి. 140

చ. కొలువున కేఁగుదెంచి నృపకోటియు మంత్రికదంబకంబు దై
త్యులుఁ గపులుం గవీంద్రులు నియోగులు వందిజనంబు లిష్టభృ
త్యులు మొద లైనవారలు నిజోచితభంగి సుఖోపవిష్టు లై
బలసి ముదంబునం గొలువఁ ♦ బ్రస్తవనీయసముజ్జ్వలస్థితిన్. 141

తే. చామరగ్రాహిణీకరచారుకటక, రశ్మిరాజినీరాజనారంజితుండు
భరతలక్ష్మణశత్రుఘ్నపరివృతుండు, నగుచు సామ్రాజ్యలక్ష్మిసొం ♦ పగ్గలింప. 142

సీ. పౌరజానపదాభిభాషణంబులు దగ నయ్యె తెఱంగుల ♦ నాదరించు
నుత్తమహయదంతి ♦ సత్తమరథరత్నములు సూచి నవరణ ♦ లలవరించు
యోదవీరప్రకారోత్కీర్తిరాధన ముద్ధతి కెడఁదలో ♦ నుల్లసిల్లు
నిఖిలవిద్యాగమనిపుణవిద్వజ్జనసంభావనంబుల ♦ సంతసిల్లు

ఆ. ననుదినంబు నిట్టు ♦ లభిమతబహువిధ, సముచితప్రవర్తనము లొనర్చు
చతివిభూతినుండి ♦ కతిపయదినములు, వోవుటయును రామభూవిభుండు. 143

పట్టాభిషేకమునకు వచ్చినజనకరాజు మొదలగువారిని రాముఁడు వీడుకొలుపుట

మ. జనకాదిక్షితిపాలలోకములకుఁ ♦ సంభావనాపూర్వకా
ర్చన లర్థిం దగ నిచ్చి వీడ్కొలిపి మార్గక్షేమసంవాహనం
బొనరింపం దనతమ్ములం బనిచినం ♦ బ్రోద్దామసేనాసహా
ప్రనమద్భూమిభరస్ఫుటానమితశేషస్కంధు లై పోయినన్. 144

క. వనచరనిశాచరులమన్నన నిచ్చలుఁ గ్రొత్త గాఁగ ♦ నరపతి వారిం
గొనియాడుచుండఁ గతిపయ,దినములకుం దమ్ము లరుగుదెంచిరి మగుడన్. 145

ఉ. అచ్చట రాజు లిచ్చినయనర్ఘమణిప్రకరం బుపాయనం
బిచ్చిన వేలువేల ధరణీశుఁడు వారల నాదరించి మీ
రెచ్చినవస్తుకోటి గణుతింపఁ గృతార్థతఁ బొందె డెంద మే
నిచ్చెద వీరి కంచు నసురేంద్రహరీంద్రులఁ జూచి వేడుకన్. 146

ఆ. పురుషరత్నములన । పొందుట యుచిత మీ, రత్నములకు నని ధరావిభుండు
వారి కప్పు డొసఁగె । గారవ మేర్పడ, జాత్యరుచిరరత్న । జాలకంబు. 147

క. వనచరులకు నసురులకుం, గనకాంబరభూషణములు । గణనకు మిగులం
దనుఁ జేరఁ బిలిచి యిచ్చుచు, జననాథుఁడు వేలువేల । సంభావించెన్. 148

ఆ. ఇవ్విధమున వారి । కెల్ల సంప్రీతి యొ,నర్చి రామధరణినాథుఁ డర్క
తనయుతోడ నిట్టు । లనియెఁ బ్రసాదవి,కాసలలితవదనకమలుఁ డగుచు. 149

క. నీపురి కేఁగుము హరిసే,నాపరిపాలనము సేయు । నయపటుఁడ వై
నాపిలిచినయప్పుడ సే,వాపరతంత్రత వహింపవలయుం జుమ్మా. 150

క. అంగదుఁ బాటింపుము త,క్కుంగలయీసుభటకోటిఁ । గొనియాడుము వీ
రిం గైకొంటిమిగాదె య,భంగుల యొప్పాట నరిది । నసులకు నైనన్. 151

మ. అని సుగ్రీవునిఁ బ్రీతి వీడ్కొలిపి దైత్యాధీశ్వరుం జూచి యి
ట్లను లంకాపురి కేగు ధర్మమహితన్యాయంబు లోకంబు కీ
ర్తనసేయన్ భవదీయరాజ్యము చిరస్థాయిత్వముం బొందఁగా
మను నీబంధుల నీగి తేజమున సమ్మానింపు మెక్కాలమున్. 152

క. అని కారుణ్యజ్యోత్స్న, జనకం బగుతనదువదనశశిమండల మా
తనినెమ్మనమ్ము సమ్మద, వనధిం బొంగింప నసురవరు వీడ్కొలిపెన్. 153

క. హనుమంతుఁ జూచి మత్కీ,ర్తనములు భువనముల నెంత । దాఁక నడచు నీ
వును నంతకాలమును ని,త్తనువు విడువకుండు మనుచు । దయ చిగురొత్తన్. 154

క. హిమధరణీధరతటసం,గమచారుమరున్నదీప్రకారసుభగతం
గమనీయంబుగఁ దన్వ,క్షమునం దొకహార మిడి యసదృశప్రీతిన్. 155

ఆ. తిగిచి కౌఁగిలించి । యగచరసత్తము, సద్గుణములఁ దగిలి । సంస్తుతించి
రఘువరేణ్యుఁ డాదరం బెలరారంగ, వికచవదనుఁ డగుచు । వీడుకొలిపి. 156

క. తనుఁ బాయఁ జాల కందఱు, వెనుఁబడుట యెఱింగి ధరణివిభుఁ డొండొరునె
మ్మనము మఱుఁగు చుండఁగ ని,వ్వనటకుఁ బనియేమి యనిన । హా రతిభక్తిన్.

క. ధరఁ జాఁగి మ్రొక్కి తమతమ, పురములకుం జనిరి రామభూపాలుండున్
భరతాద్యనుజసమేతము, పరిపాలనచేసె రాజ్యభారంబుఁ దగన్. 158

ఆశ్వాసాంతము - (ప్రథమావిభక్తి)

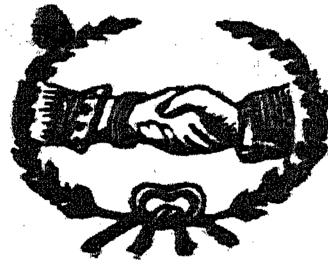
చ. సరదభిరామచంద్రరుచిజాలసఖత్వసముల్లసత్ప్రయ
శ్శరనిధిగర్వచర్వణవిశారద మేదురకీర్తిపూరభా

సురలహరీకదంబపరిచుంబితపూర్వమహీభృదస్తభూ
ధరమలయాభిధానగిరిదైవతపర్వతమేఖలుం డిలన్. 159

క. ఫలితామరతరుశాఖా,తులితభుజుం డఖిలదిగ్విరోధూమస్తసము
జ్జ్వలదీధితిశాసనమణి, కులదీపక రాయగండగోపాలుఁ డిలన్. 160

మాలిని. చిరవితరణలీలాశీలుఁ డుత్సాహవిద్యా
పరిణతదృఢసంగాభంగుఁ డక్షీణపుణ్యో
త్కరపరిచయశిల్పాకల్పుఁ డాభోగశుంభ
ద్ధరణివలయరక్షాదక్షుఁ డబ్జాక్షుఁ డుర్విన్. 161

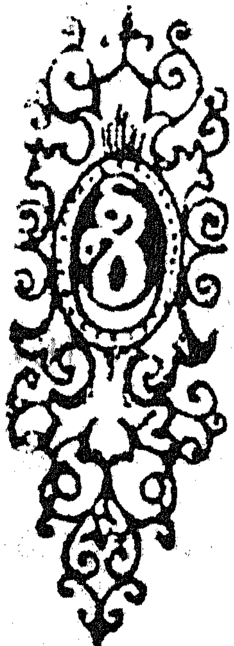
గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర బుధారాధనవిధేయ తిక్కననామధేయ ప్రణీతం బయినయుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబునందు సప్తమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తర రామాయణము

అష్టమాశ్వాసము

శ్రీపతిగౌరీపతివా
ణీపతిలీలాచతుర్థనిజవర్తనుఁ డి
ష్టాపూర్తనిరతమతి కరు
ణాపూర్ణుఁడు మనుమసిద్ధినరవరుఁ డెలమిన్.* 1

క. అంత నొకనాఁడు నృపుఁ డత్యంతమహిమఁ బెద్దకొలువునం దున్నయెడన్
వింతయినకొన్నివచనము, లెంతయు మధురములు గాఁగ నిట్లనెఁ జపలన్. 2

కుబేరపుష్పకము రామునియొద్దకు వచ్చుట

ఆ. ఏను బుష్పకంబ మానవాధీశ్వర, నీవు పరమధర్మ నిపుణబుద్ధి
నపుడు నన్నుఁ గిన్నరాధిపుపాలికిఁ, బోయి యతనిపంపు సేయు మనుడు. 3

మ. భవదాజ్ఞం జని యాధనేశుఁ గని నీపం పెప్పుడుం బొంటియ
ట్లవిధేయాత్మతఁ జేయ నన్నుఁ బనిచెన్ లావణ్యవారాశి దా
నవవిధ్వంసనుఁ డాశ్రితాపదుపయోన్మాథక్రియాశాలి రా
ఘువచూడామణి రామదేవుఁడు కృపాకల్పాత్ముఁడై నావుడున్. 4

శా. ఆతం డచ్చెరువాటు సంతసము వక్త్రాబ్జంబునం దోఁపఁగా
నాతో నిట్లని పల్కె రామధరణీనాథుండు లోకత్రయం
బాతంకం బెడ నుజ్జగింప సురలోకానందముం బొంద దు
ర్జాతుం బంక్తిముఖున్ వధించి కొనియెన్ సర్వంబు లంకాపురిన్. 5

క. నీవును నందొకసరకా, భూవల్లభునకు వినోదమునకును బాత్రం
బై వలసినచోటులకుం, బోవలఁతివి నిన్ను నిందుఁ బుత్తేఁ దగునే. 6

చ. అదియునుగాక లోకముల నన్నిటిఁ గావఁ దలంచి దుష్టదు
ర్మదఖరదండమండనపరాయణులై చనునట్టివారి కి
ట్టిది దగుఁ గాక పూని యొకటిం గడతేర్పఁ గడంగలేక యొ
ల్లిదు లగువారి కేటికి సలీలవిహారము వేడ్కసేయఁగన్. 7

ఉ. కావున నెల్లభంగులను గ్రమ్మఱఁ జయ్యనఁ బోయి రామభూ
శ్రీవిభునొద్ద నిల్వుము మదీయహితం బిది యేను బంపఁగాఁ

---

* ప్రథమావిభక్తి.

బోవుట నెగ్గు లే దతఁడు ప్రాచ్చెము సేయక సమ్మతించి సం
భావన సేయు నన్ను జనపాలక సమ్మద మంది వచ్చితిన్. 8

క. పనిగొనుము నన్నుఁ గైకొని, యనునప్పలుకులకు మానవాధీశుఁడు సం
జనితబహుమానుఁ డై యి, ట్లనియెం బుష్పకవిమానమానందింపన్. 9

క. ఏవలన నుండి రైనను, నావలసినయపుడ గ్రక్కునం జనుదేరం
గావలయుఁ దలఁచునంతకు, నీవల నెట్లట్ల తిరుగు నిఖిలజగములన్. 10

క. సిద్ధులగమనంబులకు వి, రుద్ధముగాఁ జనకు మానరోషంబులు స
ద్బుద్ధులకుఁ దగమి యెఱిఁగి జ, గద్ధిత మతి సంచరింపు గౌరవ మొప్పన్. 11

తే. అని మహీమతి ముక్తాయతాక్షతములు, గంధపుష్పంబులును గొని గౌరవమున
మన్ననకుఁ దగుదివ్యవిమానమునకు నర్చనము నిచ్చి వీడ్కొల్పె నదియుఁ బ్రీతి.

క. తన కిష్ట మైనయెడకుం, జనినయనంతరమ రాజసత్తముతో ని
ట్లనియె భరతుండు పరిజను, లనుమోదరసానుభావితాంబుధిఁ దేలన్. 13

భరతుఁడు రామునిఁ బొగడుట

ఉ. చోద్యముగా నమానుషవచోరచనల్ విలసిల్లె నెంతయుం
హృద్యము గాఁగ నామయవిహీనత నొప్పెఁ దపఃప్రకర్షముల్
మాద్యదరాతిసంచరణమార్గము లెల్లను మాసె నెందు సా
వద్యులు లేరు బాలమృతివాతము లేదు ధరిత్రి నెయ్యెడన్. 14

చ. కొడుకులఁ గాంచి రంగన లకుంఠితసిద్ధులఁ బొందెఁ గర్షముల్
గుడువఁగఁ గట్ట నెల్లజనకోటికి నేమిఁ గొఱంత లేద యి
ప్పుడు భవదీయరాజ్యమున భూవరకుంజర సౌఖ్య మంది యి
ప్పుడమికి నిన్ను శాశ్వతవిభుండుగఁ గోరెద రెల్లవారలున్. 15

క. అనవుడుఁ దమ్మునిపలుకులు, విని మది ముదమంది మోము వికసిల్లఁగ నా
తనిఁ బ్రీతి వొందువీక్షణ, మున సీతావల్లభుఁడు ప్రమోదితుఁ జేసెన్. 16

ఆ. పుష్పకప్రసంగమునఁ దనుఁ గొనియాడు, భరతు నివ్విధమున భరితపరమ
హర్షుఁ జేసి సమయ మగుడు నాస్థానమం, డపము వాసి చనియె నృపవరుండు.

శ్రీరామునివినోదవిహారము

ఉ. నిచ్చలు నిత్తెఱంగున ననింద్యచరిత్రుఁ డనేకభంగులం
వచ్చినవిన్నపంబు లనివారణమై విని నిశ్చయంబుగా
నిచ్చుసదుత్తరంబులకు నెల్లజనంబులు సంతసిల్ల రా
లచ్చి నహీనసద్గుణకలాపములం దగిలించె దత్తుఁ డై. 18

చ. ప్రజ ననురాగ మందఁ బరిపాలనసేయు నరేశ్వరుండు దో
ర్విజితవిరోధి యై తుదిని వేడ్క మెయిం విహరించు నెందు నా

ర్యజనులు మెచ్చఁగా నరసి యాదిమునీంద్రనిబద్ధనీతివా
క్యజనితకౌతుకుం డగుచు నమ్మనుజేంద్రుఁడు సమ్మదంబునన్. 19

క. రమణీయస్థలముల హృద్యము లైనపదార్థములఁ బ్రియాసహితవిహా
రము సలుపు నుచితపరిహాసము నాగరికంబునను సరసమధురముగాన్. 20

ఉ. వేడుక నెత్తమాడుచుఁ బ్రవీణతమై గరువంపుఁ బన్నిదం
బాడుచుఁ జూచి యొండొరులయంగకముల్ మది మెచ్చి యుల్లసం
బాడునెపంబు వెట్టి కొనియాడుచుఁ బువ్వులవ్రేటు లాడుచుం
జేడియయుఁ విభుండు విలసిల్లిరి పొచ్చెము లేనిమచ్చికన్. 21

సీ. కలపంబు లభినవగంధంబులుగఁ గూర్చి తనువల్లిఁ గలయంగఁ దాన యలఁదుఁ
బువ్వులు బహువిధంబులుగఁ గట్టి ముడి కొకభంగిగా నెత్తులు వట్టియిచ్చు
హారముల్ మెఱయ నొయ్యారంబుగా గ్రుచ్చి యందంబు వింతగా నలవరించు
మృగమదపంకంబు మృదువుగా సారించి తిలకంబు వెట్టి నెచ్చెలికిఁ జూపు

ఆ. జనకరాజతనయమనము దలిర్పంగ, వివిధనిపుణలీల వెలయ నిట్లు
చతురముగ నొనర్చు సౌభాగ్యసారాభి, రామమూర్తి యగుచు రామవిభుఁడు.

మ. ప్రణయక్రోధముఁ దాన యొక్కమెయి సంపాదించుఁ బాదాంబుజ
ప్రణతిం గ్రమ్మఱఁ దీర్చు నేర్చి ధరణీపాలుండు సాకూతభా
షణముల్ వీనుల నించు మన్మథకళాస్వాతంత్ర్య మానంద పూ
రణమార్గంబునఁ జెల్ల నిచ్చు రమణీరాగాబ్ధిపూర్ణేందుఁ డై. 23

సీతారాము లుద్యానవనమున విహరించుట

చ. ఉపవనదేశకేళిజనితోత్సుకతాభరితాంతరంగుఁ డై
నృపుఁడు సఖీసమేతధరణీతనయాసహితంబు గాయకా
దిపరిజనంబుతోఁ జని తదీయసమీరుఁడు దన్నుఁ గానరా
కపగిది వీచినం గొలువు గైకొని యుం పెద నాదరించుచున్. 24

క. చొత్తెంచిన వనపాలిక, మత్తమధుపములకుఁ దప్పిమధుభరితం బై
క్రొత్తావి గ్రమ్మునరవిరి, గుత్తి విభున కిచ్చె వినయకుంచితతను వై. 25

చ. జనపతి యందఁగా వెఱచుచాడ్పున జానకిఁ జూపి కానుకల్
గొనఁ దగువార లుండ మనకుం జను నే యని చేయి చాయఁ బె
ట్టిన వనపాలికాకరపుటీకలితస్తబకంబు పుచ్చె మె
ల్పున సతి లేఁతనవ్వునఁ గపోలతలంబులఁ గాంతి వింతగాన్. 26

క. తరుపోతలతాకృత్రిమ, సరిదంబుజషండకేళిశైలముల మనో
హరము లగు నెడలఁ గ్రీడా, పరతంత్రాత్మ లయి లలితభంగిఁ జతురతన్. 27

చ. అరవిరు లెవ్వ రెక్కుడుగ నారసి మేలుగ నేటె కోయఁగా
వెరవరు లెవ్వ రొక్కొ కడువేగమ సెజ్జకుఁ జాలఁ గందునం

బోరయనియట్లు కెంజిగురుఁ - గ్రొవ్వాడఁ గూర్తురు చూత మంచు న
న్నరపతియుం దలోదరియు - నర్మవచోరచనార్ద్రచిత్తులై. 28

చ. అలరులఁ గోయుచున్ మధుకరావళిఁ జోపుచుఁ గీరపోతకం
బులపలువాలుమాటలనుఁ - బొంచుచు నంచలఁ బట్టఁ జూరుచున్
లలితమయూరనర్తనవిలాసముఁ జూచుచు బోటిపిండుతోఁ
గలయుచుఁ బాయుచున్ బహులకౌతుకవృత్తి రమించి రెల్లెడన్. 29

సీ. తీఁగెయుయ్యెల లెక్కి - తూగియాడుచుఁగూడి పాడెడుమత్తాళి - బాలికలను
బలుకులతోడన - యలవడఁ దొడఁగియు నేరనికీరకుమారికలను
నింపారు లేఁదూఁడు లేఁజి పిల్లలకుఁ బెట్టుచు నున్న హంసకుటుంబినులను
ఫలరస మొండొంటి - కెలమిఁ జంచుల నించు తఱిఁ జొక్కు కోకిలదంపతులను
తే. జూచిచూచియొండొరులకుఁ జూపిచూపి, చెలుల కెఱిఁగించికొనియాడి చెప్పిచెప్పి
చిత్తహారివిహారసంసేవఁ దగిలి, యుల్లసిల్లిరి వనితయు - వల్లభుండు. 30

ఉ. అల్లవె లెస్సపువ్వు లని - యందనిగుత్తులదిక్కు సూపి తా
నల్లన చేరి నేను నెగయ న్నిను నెత్తెదఁ గోయు మంచు భూ
వల్లభుఁ డాదటం బొదివి - వామవిలోచన నెత్తెఁ దత్తనూ
వల్లికతోన మైఁ బులకవర్గము కాముఁడు నారు వోయఁగన్. 31

చ. నవకపుమావిమోకలఁ బెనంగినతీవలు వేడ్కఁ బెంపఁ బ
ల్లవములసెజ్జ లుల్లముల - లజ్జ లడంపఁగఁ దేఁటితండముల్
దివుటల ముంపఁగా సమదకేలి మనోజవినోదసక్తులై
యవసరసేవ మెచ్చి మలయానిలు సౌరభధన్యుఁ జేయుచున్. 32

ఆ. ఇవ్విధమునఁ బతియు - నెలనాఁగయును వివిధప్రకారలీలఁ - దగిలియుండఁ
జెలులుఁ గేలివనము - గలయంగఁ జొచ్చి నెమ్మనములందుఁగోర్కికొనలునిగుడ. 33

చ. అలరులు గోయుచోట మధుపావళి మ్రోఁతకు ముగ్ధ లుల్కినం
గలకల నవ్వుచుం దొలుతఁ - గైకొని మవ్వపుఁదీఁగె లాగి పు
వ్వు లొరులు గోయ నింకఁ దలఁపుం డని యొప్పుగ జంకె నేయుచున్
లలిఁ దమలోన మత్సరములం దుదికొమ్మలగుత్తు లందుచున్. 34

సీ. మావిలేమోకలనువ్వంపుఁదీవలఁ జెన్నొందఁ బెండ్లిండ్లు - నేసి చేసి
పలుదెఱంగుల క్రొవ్విరుల నేర్పువాటించి తొడవులు గావించి - తొడివితొడివి
పతులను బ్రియలఁ గా - భావించి పొదరిండ్ల నిక్కలుగాఁ జేసి - యేఁగి యేఁగి
చెట్టుపల్ నెఱియని - చిలుకబోదలఁ బట్టి తెచ్చి బిడ్డలుగఁ జెన్నిచ్చి యిచ్చి
తే. బొదివి పుష్పాళ్లు సల్లియుఁ - బువ్వుఁ దేని,యలఁ బడపడి తడిపియుగనలి వసంత
మాడి యాడి యుద్యానవిహారలీల, సలిపి రంభోరుహాసన - లెలమి మిగుల. 35

చ. నినుపు లోకర్తుచేతఁ గమనీయలతాంతము లున్న నొక్కెడం
గనుఁగొని ముగ్ధ యొక్కతె వికాసిని నై నవకంపుఁదీఁగెఁ బా
సినయెలగొమ్మగుత్తి సవిఁజేరి నయంబునఁ బట్టి కోయఁ జూ
చిన నగి యల్ల నవ్వ నది । సిగ్గువడం గని యార్చి రంపఱున్. 36

మ. కుచముల్ వాతెఱడినీటిమీఁదివిలసత్కోకంబులం గ్రేణి సే
యుచు నుండన్ మెడ యెత్తి పాదయుగళం । బూఁదంగ బాహాలతల్
పచరింపం గలమూలకాంతి సిగుడన్ । భావంబు రంజిల్లఁ బా
డుచుఁ గ్రీడించిరి పువ్వుఁబోఁడులు లతాడోలాకళాప్రౌఢలన్. 37

సీ. చిగురాకు గెంగేలి । చెలిమి యొనర్పంగ మవ్వంపులేఁబొదల్ । మలఁచిపట్టి
వెఱచేతినఖపంక్తి । గిఱికొని చెన్నొంద నెగయుదీప్తుల విరు । లినుమడింప
గురులుగన్నవమీఁద । నెరసిన నెమ్మొగ మడ్డ మంకించి చూ । పలవరించి
తనుగెంపు గడ చని । దళములు సడలఁ బువ్వులు గోయ నొల్లకతొలఁగ నెత్తి
తే. యడరునెత్తావిపొలివోని । యలరు లేఱి, మెలపునలవాటునెడఁదలఁమేకొనంగఁ
బ్రణయసఖులకుఁగన్నులపండువగుచుఁ,జతురముగనొత్తుపుష్పాపచయముచేసె.

క. చెలిచెక్కుచెమట యొక్కతె,యలరులఁ గొనితుడువ రెంటియందలిమెఱుఁగుల్
పొలివోవుట సరి యై యి,ట్టలముగ నొండొండ రాయుటయు జిగి దఱిఁగెన్.

ఆ. వనజవదన లిట్లు । వనకేలి సలిపి చాలించి జలవిహారలీలఁ గోరి
జనకరాజతనయ । సముచితముగఁ జేరి, యిష్ట మెఱుకపడఁగ । నిట్టు లనిరి. 40

ఉ. నీదుకృపాకటాక్ష మనునీరజషండమునందు నిర్భరా
హ్లాదముఁ బొందఁగా వనవిహారపరిభ్రమవృత్తి యెమ్మెయిన్
ఖేదము సేయ లేకునికిఁ గమలాకరకేలిమీఁద లే
దాదర మించుకేని నలినాయతలోచన మాకు నిత్తఱిన్. 41

చ. అనుడు విదేహరాజసుత । యల్లన నవ్వ దొలంకుదృష్టులం
గనుఁగొనియెన్ సముల్లసితఘర్మజలాంకురజాలకంబుచె
న్నున విలసత్సుధాకణమనోహర మైనశశాంకబింబమో
యనఁ జెలువొందురామవిభునానన ముల్లము పల్లవింపఁగన్. 42

క. చెలుఁచతురోక్తిరచనకు, నలినాయతనేత్ర నెమ్మనము విలసిల్లం
గొలన విహారము సలుపం, దలఁచినఁ బతి కౌతుకంబు । దనమదిఁ గదురన్. 43

సీతారాములజలవిహారవర్ణనము

క. అనుచరుల నడిగియడిగియుఁ,బనిగొండ్రే వలయునెడలఁ । బ్రభువులుపొద లెం
డని కమలవనము తెరువునఁ, గొనిపోవఁగ జానకియు సఖులుఁ జని రెలమిన్. 44

చ. చెలు వగునాననాబ్జముల । చేరువఁ గుంతలభృంగమాలికల్
మెలఁగ వళీతరంగములమీఁద ఘనస్తనచక్రయుగ్మకం

బులు విలసిల్లఁ గూడుకొని । పొల్తులు పద్మినిపొంత వింతసొం
పొలయఁగ వేడ్కమై నరిగి । రొండొకపద్మినిఁ బోలి లీలతోన్. 45

తే. అందఱకుమున్న సలిలవిహారమునకుఁ, గడఁగియొక్కర్తు గ్రక్కునఁదొడవులూడ్చి
నెలఁతుకలమొత్తమునుపచ్చవిలుతుననుఁగు,టంపపొదిలోనిబరిగోలయట్టులుండె.

చ. పొలయుసమీరణంబు నినుపుందనుపుం దగ నింపునెమ్మనం
బుల నొకయింపుఁ బెంప రతిబోటులు విభ్రమ మొప్ప వీఁగుఁజ
న్నులపయిఁ గే లమర్చుచుఁ దనూలత లించుక గొంకఁ గుంతలం
బులు మెల పొందఁగాఁ జెవులఁ బొందునఁ జేర్చుచుఁ గూడి వేడుకల్. 47

క. మగుడఁబడి కరళు లక్కడ, నిగుడఁగఁ దనుపారుకొలని । నీడ పులకముల్
నెగయించుచుఁ దొలుసోఁకున, సొగయింపంగూడి యాడఁ జొచ్చిరి సుదతుల్. 48

సీ. నునుఁగాంతి దొలఁకెడుఘనకుచయుగళంబు లదరంగఁ జిలుకుల । నాడి యాడి
మెఱుఁగులు దూఁగెడు । మృదుకరవల్లిక లల్లాడఁ జిల్లుపోరాడి యాడి
జిగితొలం కెసఁగెడు । మొగములు నిక్కుచు నడఁగుచుండఁగ నీఁదులాడియాడి
మిం చెల్లదిక్కులు । ముంచి చెల్లెడు మేను లలసి క్రాలఁగ నోలలాడియాడి
తే. యొలి నిలుచుచుఁ గరళులఁ దేలి చనుచు, మునిఁగిపోవుచు నొర్తొర్తు ముంచిపట్టి
లోఁతునకు నొయ్యఁ దిగుచుచు నీఁతలేని, యచట మిన్నక యీఁదుచు నాడి రర్థి.

చ. ప్రియమునఁ దూఁగి యాడుభ్రమరీతతిసోఁకునఁ జక్రవాకికా
చయమున మందహంసికలసందడి ముం జెలువొందుకంటె న
న్నియు నెడగాఁ దొలంగినను । నీరజషండము పొల్చె విన్నగా
క యువతు లాటమైఁ జెలఁగుక్రందున నొందినక్రొత్తసొంపునన్. 50

చ. తరఁగలతూలుచందమునఁ । దమ్ములకమ్మనితావి హంసికా
విరుతములన్ సమీరణము । వీచునయంబున నీరియింపునం
జిరతరసౌఖ్యసంపదలు । నేకుఱఁ గైకొని తారతార య
త్తరుణులయింద్రియంబులు ముదంబునఁ జొక్కుచు నుండె నత్తఱిన్. 51

ఉ. తుమ్మెదపిండు మెండుకొని । త్రొక్కిన తేకులసందుసందులం
గ్రమ్మి చలత్తరంగశిఖరంబులఁ దూలెడుతమ్మిపుప్పొడు
ల్గ్రొమ్ముడు లూడి క్రమ్ముపొదిలోపల నొక్కొకచోటఁ గెంపుచం
దమ్మునఁ జెన్ను చేసె వనితల్ గమలాకర కేళి సల్పఁగన్. 52

సీ. కలయ నెల్లెడ నాడుక్రందునఁ బడి నీరి మీఁదఁ దాఁటెడుగండుమీలతోడ
మక్కువఁ దేఁకువ । దక్కి లోఁ దవిలి యాడెడుచక్రవాకుల । గెడలతోడఁ
దిరుగుడుపడి తూఁగుతరఁగలు దాఁకి యల్లాడెడునంభోరుహములతోడఁ
వనజంబు లొల్లక । వచ్చి యూర్పులతావి యన్నునఁ జొక్కెడు । నళులతోడఁ

తే. గ్రాలుకన్నులు వలిచన్నుఁ గవలుఁ దెలివి
మొగములుఁ గురులు బంధురముగను బెరసి
చూడఁ దడఁబాటుగా జలక్రీడ సలిపె
నెలమి మనముల నెలకొనఁ జెలువపిండు. 53

క. చేయిచ్చి యబల నధిపతి, తోయజషండంబు సొరఁగఁ దోకొని చనఁ జే
దోయి పులకించెఁ గనుఁగవ, దో యలరుచు బెరసెఁ గోర్కెతో నెదగూడెన్. 54

క. పొలఁతుక లోఁతని చోరఁగా, నలుకుచుఁ బిఱిఁది కడుగు లిడ నప్పటిదృగ్గీ
త్తుల క్రందు నెందుసంవడి, పొలపంబును నధిపుచుల్లమున కిం పొసఁగెన్. 55

క. కొలను సనఁ జొచ్చి యిది లోఁ, తల యిది యనిక్రమ్మఱంగ నరిగి విభుం డు
త్పలదళలోచనఁ దోకొని, మెలపున మగుడఁ జని లీల మెయి నాడునెడన్. 56

సీ. కరయంత్రధారలఁ గప్పక పొరిఁ బొఱి విభుమీఁదఁ జూడ్కులు వెల్లిగొలుపు
లీల నంబుజముఁ గెంగేలఁ దెమల్పక ధరణీరమణుపాణితలము వట్టుఁ
దను పారునీటిపైఁ దను విడి నలిఁ గ్రీడ సలుపక రాగరసమునఁ దేలు
గొలఁకుల నాడునారులపజ్జఁ బోవక శృంగారచేష్టలఁ జెంది క్రాలు
తే. సలిలకేలికి నొలసియు నొలయ కిట్లు, ప్రాణవల్లభుమీఁదికిఁ బ్రాఁకి వేడ్క
నలమియలమిమైఁ బెనఁగొనఁ దనియండ, నిలిచివిహరించుచుండె నన్నలినవదన. 57

చ. కలయఁ జరించు తేఁటిపొదిఁ గైకొనఁ డాధవళాయతాక్షి వే
నలిపయిఁ జూడ్కి నిల్పు నలినంబులఁ జేకొనఁ డాలతాంగి చూ
డ్కులు మది మెచ్చు హంసికలకోమలనాదము లాలకింపఁ డా
వెలఁదిమృదూక్తినిస్వనము వీనుల నించు విభుండు వేడుకన్. 58

తే. చెలువచివురుఁ గెంగేలఁ గాశ్మీరజలము, నతివ నగుమోమునను జందనాంబువులును
నెలఁత వేనలిఁ గస్తూరినీరు నయ్యె, నయ్యెడల కాంతిఁ బతికరయంత్రవారి. 59

క. తడిసి మెఱుఁగుఁబోగ రెక్కిన, పడఁతుకలలితాంగయష్టి పదనికి రాఁ బుల్
గడిగినమరుఖడ్గలతిక, వడువున మోహనవిలాసవైభవ మొందెన్. 60

చ. వెలఁదికి మోవికెంపు నెఱివేనలికప్పును దంతపంక్తి నుం
దెలుపును బేర్చి యొప్పెసఁగె నీళులపొందున నట్ల యెవ్వరిం
గలసిన వారివారి దెసఁ గల్గుగుణం బనుకూలవృత్తి ని
ర్మలమధురస్వభావులు సమగ్రవిలాసము వొందఁ జేయరే. 61

సీ. నెత్తమ్మిపుప్పొడి నెఱినీర నిడుపుగాఁ బాపట సిందూరభంగిఁ బోయుఁ
జెందొవఱేకు ముయ్యందంబుగాఁ దీర్చి కమనీయముగఁ దిలకంబు వెట్టు
నిందీవరములబహిర్దళములు డుల్చి కర్ణావతంసముల్ గా నొనర్చుఁ
గుముదనాళము పుచ్చి కొని పేరుగా గిల్లి హారంబువడువున నలవరించుఁ

తే. గమలదళము మృణాళకాండమునఁ జేర్చి, యాలవట్టంబుగావించి లీల మెఱయ
విసరు నల్లన రామభూవిభుఁడు జనక, రాజనందనమన మనోరాగ మొంద. 62

చ. తమతమయంత నెచ్చెలులుఁ దారును నెప్పటియట్ల యాటఁ జి
త్తము దనివోక వారిగెడఁ దామరసాక్షియు రామదేవుఁడుం
సముచితలీల మై వివిధచారువిహారము లర్థి సల్పి రం
గము లభిరామరేఖ నవకాంతివిలాసముఁ బొంది క్రాలఁగన్. 63

ఆ. ఇట్లు కమలషండ మిక్కడక్కడ వడ, నభిమత ప్రకారవిహారలీలఁ
గేలిసలిపి వేడ్కఁ జాలించి వెడలిరి, విభుఁడు జానకియును వెలఁదిపిండు. 64

క. జలసిక్తము లగునంగక, ములచెలు వొండొరులభావముల నత్యార్ద్రం
బులు సేయఁ బతియు నాతియు, నిలిచి పొలిచి రపుడు కమలినీతటభూమిన్. 65

క. కలిరుగతిఁ గాంచి మేనుల, జలకణములు గోరకముల చందంబునఁ జె
న్నలవఱుపఁ గొలనివెలి నిం, తులు నిలిచిరి తీరలతలతోఁ దడఁబడుచున్. 66

సీతారాముల లీలావిహారవర్ణనము

చ. వలయు తెఱంగునన్ విభుఁడు వస్త్రవిలేపనమాల్యభూషణం
బులు దగఁ దాల్చి వందిజనముల్ చతురంబుగ సంస్తుతింప వా
రల నభివాంఛితార్థముల రంజితచిత్తులఁ జేసె నెమ్మనం
బలర నలంకరించిరి వయస్యలు సీతయు రేఖవింతగాన్. 67

క. లలితకమనీయమహిమల, నెలనాఁగయు సఖులఁ గలసి యేతేరఁగ ముం
గల నడచి కంచుకులునుం, దలతల మనఁ బతియుఁ జతురతరముగఁ నడచెన్. 68

క. ఇమ్మెయి నిష్టవినోదము, లమ్ముదితయుఁ దాను రఘుకులాధీశుఁడు చి
త్తమ్ములఁ జిగురొత్తఁగ ని, త్యమ్మును సలిపె ననురాగతత్పరవృత్తిన్. 69

సీ. కర్పూరధూపాదిగంధసంవాసితాభ్యంతరరమణీయహర్మ్యములను
వర్ణచిత్రితపటవర్గనిర్మితతిరస్కరిణీమనోహరాగారములను
గోకిలకలహంసకులమృదుమంజులారవరమ్యనవలతాభవనములను
గృతమయూరలాసితనిజాంగణచిత్తరంజితలీలాప్రకుంజములను

ఆ. బహువిధాభిరామవిహారణస్థలములఁ, దత్తదంతరంగవృత్తితోడ
మనుజవిభుఁడు ప్రియకుమదిముద మెలరార, లోలుఁడై మనోజకేళి నొనయు.

చ. ప్రమదము మూర్తమైనటులు రాగము రూపు వహించినట్లు వి
భ్రమ మొడలెత్తినట్లు రతిరాజవిహారకుతూహలంబు దే
హముఁ దగఁ దాల్చినట్లు హృదయంగమ యై విలసిల్లుచున్న యా
రమణిఁ బ్రమోదరూఢమదరంజితఁ జేయు విభుండు ధీరుఁడై. 71

సీ. చూడ్కికి సందడి సొరనీక యొందేనిఁ జూచు చాడ్పున నొప్పు చూఱవిడిచి
తగవుమైసోపాన మగునునుఁబల్కుల నెక్కి నరసముల నెలమి వడసి

తనదుమైదీవకుఁ దావలంబుగఁ జేసె పులకలచిత్తంబు నెల వెఱింగి
చెరసిన మేనడిఁ సరులగాయువు గని కన్నులచెన్నునానన్నుఁగాంచి

తే. సొగిసి కౌఁగిట సోలెడు మగువయంత,రంగ మావిష్ట మైనటులంచ కలసి
తగులుదగిలించుటయును నిర్దఱకు సరియ,కాఁగ నధిపతి లలితాంగిఁగవసె నర్థి.

చ. ఎడఁ బొలివేనివేడుకల యేత్తెఱసొంపున నంతకంత కె
క్కుడగుమదంబుపేర్మి రతికోర్కులు గొమ్మలు వోవ నప్పుడ
ప్పుడ నలిఁ జేరినట్టులు విభుండును వారిజపత్రనేత్రయుం
గడపల లేని కేలితమకంబున నుల్లము లుల్లసిల్లఁగాన్. 73

సీ. ఎలమి నొండొరులకుఁదలయంపులుగఁజేయు బాహాలతలు జన్మఫలము లొంద
నలి నొండొరులమీఁదఁబొలుపారుకనుదోయి సుఖములఁ జుబ్బనచూఱ లాడఁ
గాయ్వైన నొండొంటిఁ గదిసినతనువులు పులకాంకురంబులఁ బ్రోది గాఁగ
నిచ్చమై నొండొంటిఁ జొచ్చినమనములు నిరుపమనింపుల నెలకొనంగఁ

ఆ. గడఁక లొండొరువులఁగడవఁ గేలీచతు,రతలు వెలయఁ జూడ్కులతిశయిల్ల
సుఖముసొంపు నొక్కసూటిన నడవంగ, సతియుఁ బతియుఁ గ్రీడసల్పి రర్థి. 74

ఉ. లేనినెపంబు వెట్టి మదలీలకు నాఁక యొనర్చి మానముం
బూనినయటు సౌరెదకుఁ బుక్కిటిబంటిగఁ జేసి యల్కవే
షో నొకకారణంబుపయిఁ బూని వెసం బయిపాటు మున్నుగాఁ
దేనియ లుట్టఁ దేలు జగతీపతి కుగ్మలి రాముఁ డింతికిన్. 75

సీ. అధరులు గదిరిన నఱిముఱి వర్తిల్లు చెయువులక్రందునఁ జిక్కువడుచు
నేర్పులు గడఁగిన నిరతంబులై చెల్లు కామతంత్రంబులఁ గళుకు లగుచుఁ
గోర్కు లేచినఁ ద్రిప్పికొనునింద్రియంబుల యక్కఱ దీర్పంగ నడరఁ బడుచు
మెచ్చులు వచ్చిన మిగుల నానందించు మనములతలపోఁత కనువుగొనుచుఁ

తే. దనివి వొందిన నల్లన తలుఁపు మగుడ, వేడుకలయెడఁ గొసరుల వింతతమక
ములకు మొదలైనఁబొదలుచునెలఁతుకయును,మనుజపతియునొనర్చిరిమదనకేలి.

క. ఒండొరువులమదనకళా, పాండిత్యము మెచ్చుమియు నెపం బిడ నెపమై
యొండొరులకు నానంద మ,ఖండము గావించురతము గైకొంద్రు తగన్. 77

సీ. తూలెడునునుగురుల్ దోతెంచుఘర్మాంబువులఁ దోఁగి నుదుటపై మలఁగుచుండ
లలిసొంపు పెంపునఁ బొలయక కనుదోయి నానుచు నెడనెడ మ్రానుపడఁగఁ
గుచములనడుమఁ దూఁగుచు నున్న హారము లల్లన చనుమొనలందుఁ గ్రాల
బెడఁ గొంద నల్లాడు తొడవులమెఱుఁగులు వెడలకయచ్చోటఁగడలుకొనఁగఁ

తే. గేలికడఁక దోడ్తోనడఁగించి యవయ,వములుసడలంగఁజేయుచువచ్చుచొక్కు
లేఁతదమిఁ గ్రొత్తచెన్నొందులేమచంద,మధిపుడెందమానందమయంబు నేసె. 78

క. మఱపు ముసుఁగువడ వేడ్కలు, దెఱపులుగొని నిగుడ రెండుదెఱఁగులచేతం
బొఱివోవు నెమ్మనంబుల, నెఱి నిరువురు నలవరింప నేరరు రతులన్. 79
సీ. మానవనాథుఁ డుదగ్రలిఁ గౌఁగిలించుచో సడలుకేల్బిగియించు కడఁక లేమి
యతివ భూధవునధరామృతం బానుచో దొప్పవాతెఱ యంటుతొట్రుపాటు
నృపతి లేమను గేలి నిపుణత నొరయుచో వెడఁగులై చెయ్యులువీఁకుపాటు
వామాక్షి మేదినీవల్లభుఁ గోసరుచోఁ గొదలు పల్కులక్రియఁగూడ కునికి
తే. యొండొరులచిత్తములనాఁటియొలయుచున్నఁ, జొక్కుచెక్కుడుసేయంగసోలమడరి
యిరువురును సౌఖ్యరసములఁ గరువు గట్టి, పోసిచేసినరూపుల పోల్కనైరి.
క. భూపాలుఁ డిట్లు మోదం, బే పారఁగ మోహములకు నెల్ల నివాసం
బై పాలించెను రాజ్య, శ్రీ పెంపభిరామముగ నశేషధరిత్రిన్. 81

సీతాదేవి గర్భము దాల్చుట

ఉ. అత్తల కెల్ల భూరివినయంబునఁ బంపు దగంగఁ జేయుచుం
జిత్త మెలర్ప నాథుపని సేయుచు బాంధవతుష్టి సేయుచున్
విత్తములన్ మహీసురుల వేమఱుఁ దృప్తులఁ జేయుచున్ మహో
దాత్తగుణాలి నొప్పె వసుధాసుత నిత్యశుభంబు పెంపునన్. 82
క. సమ్మదమున భూచక్రము, తొమ్మిదివే లేఁడు లేలి తుది రాముఁడు దా
నెమ్మనమున నినకులము ధ్రు, వమ్ముగ సత్సుతులఁ బడయవలె నని తలఁచెన్. 83
ఆ. తొమ్మనూటిమీఁదఁ దొంబదితొమ్మిది, వర్షములకు నంత వసుధపట్టి
యతిథివిప్రదేవపితృతర్పణంబుల, గర్భమహిమఁ దాల్చెఁ గౌతుకమున. 84
క. అంత నొకనాఁడు లీలం, గాంతారత్నంబు నాథు కడ మెలఁగఁగ నే
కాంతంబునఁ గనుఁగొని యత్యంతమనోహ్లాద మడర నతఁ డిట్లనియెన్. 85
సీ. చంద్రికపైఁ బర్వుచారువల్లికవోలె వెలఁది నీయంగంబు వెలుఁకఁ బాఱె
హేమకుంభములపై నింద్రనీలములట్లు కాంత నీచను మొనల్ గప్పు మిగిలె
వెడవాడులీలారవిందయుగ్మముమాడ్కి సుదతి నీకనుఁగవసోల మందెఁ
బెన్నిధిఁ గాంచినవేదచందంబునఁ బోలఁతుక నీకౌను పొదలుకొనియె
ఆ. లలన నీదుచెయ్వులలసంబు లయ్యె ల,తాంగి నీదుమందయానలీల
జడను దాల్చె గర్భ సంపదకలిమి నీ,యందుఁ దేటపడియె నిందువదన. 86
ఉ. మొగ్గల మైనకోర్కి దువమొట్టఁగ నుత్సవలీలఁ జూడ నా
కగ్గము గాఁగ వంశము సుధాంశుఁడు గల్గిన రాత్రివోలె నీ
విగ్గురుగర్భసంపద వహించియుఁ జెప్ప వదేమి నాపుడున్
సిగ్గును లేతనవ్వుఁ గదిసెం గమలాననముద్దుమోమునన్. 87

రాముఁడు కోరిక యడుగఁగా సీత గంగాతీరవనములకుఁ బోఁగోరుట

చ. తనమదిలజ్జ వాపి వసుధాపతి మేవడి గ్గైనమాటపొం
దునఁ దగఁ జేరి కోరికలు దోఁచు తెఱం గెఱుఁగం దలంచి య

ల్లన యడుగంగ సముద్రవిలాసము నేర్తెఱ నెమ్మొగంబు నూ
తనరుచి నొప్పఁగా వికచతామరసానన వేడ్కఁ నిట్లనున్. 88

శా. సింగంబుల్ మునిబాలకుల్ దిరుగుచోఁ జెయ్యేది మోమియ్య సా
రంగంబుల్ దిరుగం దపోధనసతుల్ రాజీవముల్ గోయుటల్
రంగద్వీచులఁ బద్మముల్ మెఱయ ధర్మప్రీతి నెమ్మిఁ జూచుచున్
గంగాతీరము కానలోనఁ దిరుగంగాఁ గౌతుకం బయ్యెడిన్. 89

ఆ. అనిన రఘువరేణ్యుఁ డమ్మాటలకు నియ్యకొని లతాంగి నీవు గోరినట్లు
చేయు వెంత పెద్దశీఘ్రంబ యచటికిఁ, బుచ్చువాఁడ ననుచు నిచ్చమెఱసి. 90

క. ఆసతికడ సరసంబుగఁ, బాసి నడిమికొలువునకు నృపాలుఁడు సనినన్
దాసి నిరంతరమును సే,వాసౌఖ్యముఁ బొందఁ బడయుసేవారులు ప్రీతిన్. 91

రాముఁడు నర్మసచివులవలన లోకాపవాదము దెలియుట

క. పొడసూపి యుచితముగ నలు,గడ నల్లన చేరి కొలువఁగాఁ దగుమాటల్
వాడమినసమయంబునఁ బతి, పడుచుండెఁ దలఁపు బోవఁ బనిచి నయమునన్. 92

తే. ఫుల్లరాజీవదళములఁ బొల్లసేయు, వెడఁదకన్నుల నునుఁగాంతి వెల్లిగొనఁగ
నర్మసచివుల మొగములు నగుచుఁ జూచి, వారిలో భద్రుఁ డనియెడు వానితోడ.

శా. పౌరశ్రేణియు భూజనంబు నను సంభావించి కీర్తింతురో
నేరం బున్న దొం డంచు లాఘవముగా నిందింతురో దీని నీ
వేరూపంబున వింటి విన్న తెఱఁ గొక్కింతేని బోనీక వి
స్తారం బొప్పఁగఁ జెప్పు మన్న నతఁ డుద్యత్ప్రీతుఁడై నిట్లనున్. 94

మ. జనకుం డానతియీఁ దపంబునకు నిష్ఠం గానకుం జన్న నెం
పును దుఃఖం బొకయింత లేక లవణాంభోధిం గళామాత్రఁ గ
ట్టినసామర్థ్యము దేవబృందమునకున్ డెందంబుపై రా యనం
జనునాపంక్తిముఖున్ వధించినమహోత్సాహంబుఁ గీర్తింపఁగన్. 95

క. కలయంగ నెల్ల యెడలం, బలుమాఱును వింటి ననినఁ బ్రమదం బెసఁగం
గల దున్నరూప యిది నీ,పలుకులు మా కెక్కె నని నృపాలుఁడు మఱియున్. 96

తే. తొలుత రాజ్యంబు సేయంగఁ దొడఁగి మనము
వివిధవర్ణాశ్రమంబుల వృత్తి మరసి
యలవరించుచోఁ గొందఱ కహితమగుటఁ
గొన్నిమాటలు పుట్టక యున్నె యనిన. 97

ఉ. ఈయనుమాన మేటికి నరేశ్వర మీపరిపాలనక్రియో
పాయము ధర్మనిష్ఠయుఁ గృపాగుణమున్ వినయంబు పెంపునున్

న్యాయవిశోధనంబును నియంత్రితసత్యవచోవిలాసముం
బాయక విందు నెందు నరిభంజన సూరిజనానురంజనా. 98

చ. అనవుడు భద్రుఁ జూచి ముదమందుచు రామధరాధినాథుఁ డి
ట్లనియె మదీయసంస్తుతులు నన్నియుఁ జెప్పితి కీడుమాట సె
ప్ప నగునొ కాదొ నాక ననుఁ బాపము సుట్టక యుండ నేమి గ
ల్గినఁ గలయంతవట్టును నకిల్బిషమానస చెప్పు మేర్పడన్. 99

క. అనుటయు నతండు వెలవె, ల్ల నగుచు డెందంబు గొందలం బందఁగ జె
ప్పను జెప్పకుండ నేరక, యనుమానముతోడ నిక్కడక్కడవడినన్. 100

ఆ. అధిపుఁ డింగితజ్ఞుఁ డై యితఁ డొప్పని పలుకు వినఁగఁ జెప్ప నలికియున్న
వాఁడు గొంకుఁ బాపవలయుఁ బొమ్మని తన, యెదఁ దలంచి యతనికిట్టు లనియె.

క. లోకులమాటలు సెప్పిన, నా కెగ్గగునే ప్రియం బొనప్పు హితుఁడ వై
నీ కింత వెఱవ నేటికి, నేకాంతం బయినచోట నే నడుగంగన్. 102

ఆ. కీడు గాంచి మనల నాడెడువారల, నోళు లుడుపఁగా మనోముదంబు
నొందుఁ గాన దీననొండెగ్గు లే దని, తఱిమి యడుగుటయును వెఱపుఁ బాసి.

క. ఇతఁ డెటు సెప్పు నొకో నా, మతి గలఁగెడు జనులపనులు మఱవక యుచిత
స్థితి నడపుదు నని తలఁకెడు, పతి కాతం డెలుఁగు రాలుపడ నిట్లనియెన్. 104

సీ. ఎల్లలోకంబులు నెఱుఁగ నత్యంతదురాచారుఁ డై నదశాననుండు
చెఱఁ బట్టికొనిపోయి యఱముఱేఁ బెద్దకాలంబేని గేలివనంబులోన
నునిచిన నున్న యాజనకరాజాత్మజ నెడ నించుకేనియు నెగ్గు గొనక
ధైర్యంబు వాటించుకతలఁపు వోవిడిచి మన్మథగోచరుం డయి మగుడఁ దెచ్చి

ఆ. యనుగలంబు నేసికొని యున్న వాఁ డని, యజ్ఞు లయినజనము లాడుచుండ
నెల్లచోట విందు నింతనిక్కువ మని, పల్కుటయును రఘునృపాలకుండు.

క. సుఱసుఱ డెందము సూఁడిన, తెఱఁగున నొక్కింత స్రుక్కి ధీరుం డగుటం
గొఱఁతవడ కుండ వినుటకుఁ, బెఱవారల కిట్టు లనియెఁ బ్రియవదనుం డై.

క. మీరలు నాసత్కీర్తియ, కోరుదు రేప్రొద్దుఁ గాన గురుదురితపరీ
హారము సేయం దగు నే, నీరూపమ యగుట నిశ్చయింపఁగ వలయున్. 107

చ. అనుడు విషాద మంది విజయాదులు దేవ భవచ్చరిత్ర మ
త్యనఘము దీనిఁ జూచి చెడనాడఁగ నాలుకయెట్టు లాడు దు
ర్జను లనువారు కొందఱు విచారవిహీనత నిట్లు వల్కఁగా
విని విని వారిమాటలకు వేసరి యుండుదు మెప్డు నెల్లెడన్. 108

లోకాపవాదభీతుఁ డై రాముఁడు తమ్మునితో నాలోచించుట

ఉ. నావుడు మూర్ఛవచ్చినమనంబునకుం ధృతి యాఁత యిచ్చి సం
భావన వారిఁ బోఁ బనిచి పార్థివముఖ్యుఁడు దల్లడంబునం

దావుకొనంగ లేక తనతమ్ముల నప్పుడ పిల్వఁ బంచి నా
నావిధచింత ముట్టికొనఁగన్ వెగడందుచు నార్తమూర్తి యై. 109

ఆ. అధికవినయ మెసఁగ నాభరతాదులు, నగరి కేఁగుదెంచి నరవరేణ్యుఁ
డేకతంబు వీడు వీకాడువగలచే, నందుచుండఁ జేర వచ్చి వచ్చి. 110

సీ. తారలు లేనిసుధారోచియునుబోలె నొంటి యేలొకో నృపుఁ డున్నవాఁడు
చిత్రరూపంబున చెలువున నేలొకో పతిమూర్తి నివ్వెఱ పాటునొందె
సాపరాధులఁ జూచు నట్లేలకో రాజు మనమీఁదిచూడ్కులుమగుడఁ బెట్టెఁ
గౌముది పైఁ బర్వు కమలంబుచాడ్పున విభుముఖం బేలొకో విన్న నయ్యె
తే. ననుచునల్లనిమాటల నక్కుమారు, లుత్తరములేనియడుగుటలొండొరువుల
నడుగు చంతంత నిలుచుచునగ్రజన్ము,పాలి కేతెంచి భక్తిమైఁ బ్రణతు లైరి.

చ. తగఁ బ్రణమిల్లినం దనదుతమ్ముల నంతఁ జూచి వేఁడి పై
నెగయుకరంబులం గొని మహీపతి యల్లన యెత్తి బాష్పవా
రి గడలుకొన్న నాఁగుచు శరీరము నేలకు వ్రాల వచ్చినన్
మగుడఁగ నిల్పుచున్ వెగడుమాటలు గుత్తుకలోనఁ బట్టుచున్. 112

క. ఈరాజ్యసంపదున్నతి, మీ రిచ్చినయదియ నాకుమీర విపత్సం
తారకులును జుట్టంబులు, మీర చెలులు మీర ధనము మీర తలంపన్. 113

క. కావున నెయ్యది పుట్టిన, మీవలనన తెగువ యగుట మీ కెఱిఁగింపం
గావలయు లోకజననిం,దావాదము తెఱఁగు వినుఁడు తాత్పర్యమునన్. 114

క. అనుతనమాటకు మున్నే, మనుజపతికి నింత యేమి మాడ్కినొకో నేఁ
డనువగ డోలాందోళిత, మనస్కులై యున్నయక్కుమారులు వినఁగాన్. 115

ఉ. రావణునింట నుండఁగ ధరాసుత నే మరలంగఁ దెచ్చిసం
భావన సేఁత కష్ట మనిపల్కిరి చూచితె లక్ష్మణా! మహా
దేవుఁడు బ్రహ్మయున్ మునులు దేవగణంబులు మెచ్చ నయ్యెడం
బావకుఁ డిచ్చె నాకు సతిఁ బాపపుమాటలు పుట్టె నియ్యెడన్. 116

ఉ. వేపురు నేల నేను బృథివీసుతచిత్తము పెం పెఱుంగనే
భూవలయంబు సంచలతఁ బొందిన వారధి మేర దప్పినన్
దేవనగంబు పాఁతగిలి తెల్లిన నం దొకకీడు గల్గునే
యావనజాక్షి నిట్లు సెడ నాడిన నక్కట నోరు పుచ్చదే. 117

లోకాపవాదమునకై రాముఁడు సీతను విడనాడ నిశ్చయించుట

ఉ. ఐనను మీకు నొక్కతెఱఁ గస్ఖలితంబుగ నేను జెప్పెదన్
దానికిఁ గాదు నాక భువనంబులకున్ నను శుద్ధఁ జేయుఁడ
జ్జానకి నెల్లభంగుల నిజంబుగ నిప్పు పరిత్యజించినం
గాని యకీర్తి వాయ దటుగా దని నోళ్లు మూయవచ్చునే. 118

క. జడమతు లయినజనంబుల, వెడమాటలు మాన్ప నిదియ । వెర వెబ్భంగిన్
సడికంటెఁ జావు మే లని, యెడిపలుకు దలంప వలదె । యిలఁ బురుషులకున్. 119

ఆ. పూని జీవితంబు । లైన మి మ్మైనను, వలయుచోట విడువ । వచ్చుఁ గాని
వర్తనంబు గౌరవం బొకయించుక, యైన విడువ దుస్సహంబు నాకు. 120

క. ఒకభంగిఁ బాపికొన రా, దొకో మిథ్యానింద యనుచు । నొండు దెఱఁగు మీ
రకుటిలచిత్తుల రై చూ, డకుఁడీ నామదికి సంకటం బిది యెల్లన్. 121

క. ఏ నెఱిఁగి యయిన నెఱుఁగక, యైనను నిత్తెఱఁగ నిశ్చయము సేసితి నా
యాన సుఁడీ నాకడ్డము, గా నొకపలు కైనఁ జెప్పఁ । గడఁగితి రేనిన్. 122

చ. అనవుడు వార లొండొరులయాననముల్ గలయంగఁ జూచి య
జ్జనపతి తెంపు వాపెడువిచారము చిత్తములం దొకింత యై
నను మొలతేర కవ్విధమునం దమనిశ్చయ మైన లేక యే
మనియును బల్కరాక వెఱఁగందఁగ వెండియు నాతఁ డిట్లనున్. 123

ఉ. సూక్ష్మముగాఁ దలంచినవిశుద్ధచరిత్రము దుఃఖహేతు వే
లక్ష్మియుఁ బ్రాణముల్ సరియె । లజ్జకు రిత్తవిచార మేటికిన్
లక్ష్మణ యెల్లి నీవు చటులస్థిరవాజులఁ దేరఁ బూన్చి యా
పక్ష్మలనేత్రఁ గోరికనెపంబునఁ దోకొని పొమ్ము కానకున్. 124

క. ఇమ్ములఁ జని గంగాతీ, రమ్ముతపోవనములందు । రమియింపఁగ నా
సమ్ముఖమునఁ గోరినయది, యమ్ముద్దియ నచటి కనుప । నగు సుకరముగాన్. 125

క. కొని చని వాల్మీకితపో, వనపరిసరభూమిఁ ద్రోచి । వచ్చెడి దయ్యం
గనకును నాకును నిదె విధి, యనుమానింపకుఁడు నిశ్చయం బైనయెడన్. 126

క. అని పలికి తనదు తెగువకు, ననుజన్ములు తలలు వాంచు । టనుమతిగాఁ గై
కొని వారి నిండ్లకును బోఁ, బనిచి యచటు వాసి ధరణిపాలుం డరిగెన్. 127

క. ధాత్రీపతి కనుజులకును, నేత్రంబులబాష్పవారినిద్ర సుడుప నా
రాత్రి యొకభంగిఁ జనిన సు, మిత్రానందనుఁడు వంత । మిగిలినమదితోన్. 128

రాముఁడు లక్ష్మణునివెంట సీత నడవులకుఁ బంపుట

చ. దివసముఖోచితక్రియలు । దిగ్గన సల్పి సుమంత్రుఁ జూచి దా
నవకులమర్దనుండు రఘునాయకుఁ డెక్కురథంబుఁ బూన్పు గా
రవమున దేవి నిర్ఝరతరంగిణిపొంతఁ దపోవనంబులన్
వివిధవినోదముల్ సలుపు । వేడుక నాథునునుజ్ఞ నేఁగెడున్. 129

ఆ. అనుఁడు నతఁడు గడఁక । నరదంబు సక్కఁగాఁ, బెట్టి ఘోటకములఁ గట్టి తెచ్చి
సవినయంబు గాఁగ । సౌమిత్రి ముందట, నిలిపె నంత మేదినీవిభుండు. 130

క. అడ లడఁచి నెమ్మనంబున, వెడతెలి వొడఁగూర్చి మాట । లేర్పడ కుండం
జిడిముడిపడక నయంబున, నెడమడు వొక్కింత లేక । యిట్లను సతితోన్. 131

చ. పొలఁతుక గంగచేరువతపోవనభూములు సూడ నీమదిన్
మొలచినకౌతుకంబు దుదిముట్టఁగ లక్ష్మణదేవు నిన్ను నం
దలకు మనోముదం బెసఁగఁ దోకొని పో నియమించితిన్ సము
జ్జ్వలమణికాంత మైనరథసత్తమ మెక్కుదు రమ్ము నావుడున్. 132

ఉ. అక్కట నాదువేడ్కకుచితానుచితంబులు సూడకే విభుం
డొక్కతలంపువాఁ డయి సముత్సుకతన్ నను దవ్వు వుచ్చెఁగా
నిక్కమ యియ్యకో లరయ నెయ్యము తియ్యము గాదె యంచు నిం
పెక్కఁగ రాముడెంద ముసు కెక్కె రథంబు లతాంగి యెక్కినన్. 133

ఉ. అత్తటి సున్నధైర్యమున కచ్చెరువందుచు జీవితేశుహృ
ద్వృత్తి మెఱుంగమిన్ మదిని దీనికి నమ్ముట కుమ్మలించుచుం
జిత్తముఖేద మాననముఁ జెందిన మూన్పఁగ లేక లక్ష్మణుం
డుత్తల మందుచున్న విభుఁ డుగ్మలి కాతనిఁ జూపి యిట్లనున్. 134

ఉ. దూరము నాక ఘోరవనదుర్గతలంబులఁ గేలి సల్పఁగాఁ
గోరెడుభామలం బ్రియలఁ గోరినయట్టుల పుచ్చురాజులన్
ధారుణి నెందుఁ గాన మని తా మును దీనికి నడ్డపెట్ట నేఁ
బోరితమాడి యిట్లు నినుఁ బుచ్చుట కగ్గినవాఁడు సూచితే. 135

క. అని తనమొగ మొప్పమి కన్మనుజేంద్రుఁడు నెపము దప్పి మా టాడినఁ దా
నును దదనురూపవచనము,లను సంభాషణ మొనర్చె లక్ష్మణుఁడు దగన్. 136

ఆశ్వాసాంతము (ప్రథమావిభక్తి)

ఉ. పుణ్యుఁడు భారతీవిభవపూతవికాసముఖారవిందలా
వణ్యుఁడు దీవ్రకోపదవవహ్నినిర్గళదగ్ధశాత్రవా
రణ్యుఁడు మానినీహృదయరంజననైపుణరూఢరూపతా
రుణ్యుఁడు భీతివిహ్వలవిరోధిశరణ్యవరేణ్యుఁ డున్నతిన్. 137

క. దుర్జయవైరిధరాధిప, తర్జననిస్సాణగర్జితస్ఫురణుం డ
త్యూర్జితబాహాసంపదు,పార్జితవిఖ్యాతకలియుగార్జునుఁ డెలమిన్. 138

మాలిని. వితరణఖని యుద్యద్వీరశృంగారలక్ష్మీ
పతి రతివరలీలా షంగకృత్సంగతాంగుం
డతులితమతివిస్తారాప్త దేవేజ్యుఁ డిజ్యా
ప్రతిదినపరితృప్తిప్రాప్తసప్తార్చి ధాత్రిన్. 139

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర బుధారాధనవిధేయ
తిక్కన నామధేయ ప్రణీతం బయిన యుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబు
నం దష్టమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

నవమాశ్వాసము

వాణీకీర్తివ్రత
తీవేష్టితమూర్తి వసుమతీదైవతమో
దావహుఁడు కల్పకస్ప
ర్ధావిజితుఁడు మనుమసిద్ధిధరణీశుఁ డొగిన్.* 1

క. జననాథుఁ డుడుగరలు భూ,తనయమనం బలరఁ గట్టి తగ నొప్పించెన్
మునివరులపత్నులకు ని,మ్మని మణిమయభూషణాంబరాదులు ప్రీతిన్. 2

తే. ఇవ్విధంబునఁ దనతలం పించుకంత, యైన జానకి యెఱుఁగనియట్లు గాఁగ
బాలతోడ విషం బిడుపగిది ననిచి, పుచ్చి రాఘవుఁ డుల్లంబు నొచ్చి మరలె.

లక్ష్మణుఁడు గంగాతీరవనములకు సీతను దోడ్కొని పోవుట

చ. లలితగతిన్ సతోయకమఠోలస్ఫుటమార్గమునన్ శరీకర
షులు వినయంబుతో నడిపి గౌరవ మొప్పఁగ భక్తిపెంపుమై
నలయక పంపు సేయుచు మహాశ్రమభూములు వీడుపట్టుగా
లలనఁ దగన్ సుమంత్రుఁడును లక్ష్మణుఁడుం గొని పోయి రిమ్ములన్. 4

క. చని చని జనకతనూభవ,తనతనువున దుర్నిమిత్తతతి గలయఁగఁ దోఁ
చిన నిట్లనియె సుమిత్రా,తనయునితో నెమ్మనంబు వడఁకుచు నుండన్. 5

ఉ. తప్పక మున్ను గన్గొనువిరోధంబ యమంగళసూచకంబు లే
నిప్పుడు నాశరీరమున నెన్నియొ కాంచితి నంతరంగముం
ద్రిప్పికొనం దొడంగెఁ బతిదిక్కున బంధులవెంట భృత్యులం
దొప్పమి యేమి వాటిలుటకో వెఱపయ్యెడు నాకు లక్ష్మణా. 6

క. అనవుడు నమ్మాటలు గీ,టునఁ బుచ్చుచు నతఁడు లలితడోలాయతవీ
చినిచయసుభగాకృతి యగు, ననిమిషనదిఁ జేర నరిగె నత్యంతధృతిన్. 7

ఉ. అయ్యెడ రేవుబోయలఁ బ్రియంబుమెయిం బిలిపించి దేవికిం
జయ్యన నోడ వెట్టు మనిశాంతతఁ బిల్చి సుమంత్రుఁ జూచి నీ
వియ్యెడ నుమ్ము తే రనుచు నింతిని డించినఁ బోతపాత్రపై
కొయ్యన పోవఁ దాను కని యుత్తరణక్రియ నిర్వహించినన్. 8

* ప్రథమావిభక్తి.

ఉ. సంతస మందు చున్న రఘుసత్తముదేవికి లోకవాదవృ
త్తాంతము నన్న దన్ బిలిచి । యన్న తెఱంగును దత్తపోవనో
పాంతము గావుసం దెలియఁబల్కఁ దలంచుచు నల్లఁ జేరి య
త్యంతవిషాది యై రఘువరానుజుఁ డాత్మ చలించు చుండఁగన్.

శా. నా కింకన్ మరణంబ కార్య మిటు లన్యాయప్రవృత్తాత్ముఁ డై
కాకుత్థ్సాన్వయదీపకుండు నను లోకత్యాజ్యుఁ గావించె నం
చా కాంతాతిలకంబుపాదముల పర్యంతంబుగాఁ బుణ్యగ
ణ్యాకారుం డిలఁ జాఁగి మ్రొక్కిన మనంబాకంపముం బొందఁగాన్. 10

ఉ. కారణ మేమి నన్ను దశకంఠకులాంతకుఁ డిగ్గు వల్కెనో
నేరమి గల్గెనో యకట । నిక్కము నా కెఱిఁగింపు మిట్టిదు
ర్వారమనోవ్యథం బొరయువాఁడవు గావు వివేకవిశ్రుతా
చారుఁడ వైననీ వని విశాలవిలోచన గారవించినన్. 11

ఉ. ఇత్తెఱఁ గాచరించుటకు । నే నిది యేటికి నియ్య కొంటి నీ
యుత్తమురాలి నోఁ బలుక । నోపఁగ వచ్చునె యంచు వెండియుం
జిత్తము గూడఁ దెచ్చుకొని । చెప్పక పో దని నిర్ణయించి డ
గ్గుత్తిక నొత్తి లక్ష్మణుఁడు । కోమలిఁ జూచుచు నశ్రు లొల్కఁగాన్. 12

రాముఁడు లోకాపవాదభీతుఁ డై విడనాడినవృత్తాంతము సీతకు లక్ష్మణుఁ డెఱిఁగించుట

శా. ఏ నిం కేమని చెప్పుదున్ రఘుకులాధీశున్ జగం బెల్ల నీ
కై నిందింపఁగఁ జాల నొచ్చి యది మిథ్యావాద మైనన్ సమా
ధానం బేర్పడఁ జేయ కున్న నిజవృత్తం బెంతయున్ దూషితం
బై నీచత్వము రాక తక్క దని యూహాపోహసంవేది యై. 13

క. పురజనులభూజనంబుల, పరివారం బొందుభంగి । బాయమి జీవ
స్మరణం బగుచున్నభవ,ద్విరహంబున కియ్య కొనియె । విభుఁ డధికధృతిన్. 14

ఉ. ఏకత ముండి నన్ బిలిచి । యేర్పడ నింతయుఁ జెప్పి తేరిపై
వే కొనిపోయి నీవు పృథివీసుత కోరినయట్ల కాఁగ వా
[1]ల్మీకులయాశ్రమంబునసమీపమునన్ మనకృత్యనిశ్చయం
బా కమలాక్షికిం దెలుపుమన్న నృపాలకునాజ్ఞ సేసితిన్. 15

క. ఆశ్రమ మల్లదె మునిచర,ణాశ్రయవు నిరస్తశోకవై యుండు జగ
ద్విశ్రుతి యగునీకతియును,నాశ్రమవిరహితుఁడ యింక । నని పల్కుటయున్.

సీత తన్ను భర్త విడనాడినందులకై చింతించి లక్ష్మణునితో నయనిష్ఠురంబు లాడుట

క. తాలిమికోలఁదులఁబోవని, వాలాయపువిగులు గుండె । వ్రయ్యఁ గదిరినం
గీలెడపినజంత్రముక్రియ, నేలపయిం బడియె మేదినీతనయ వెసన్. 17

1. వాల్మీకి-అకారాంతము. వాల్మీకున్-ఉ. సం.

క. పడి మూర్ఛిల్లి మగుడ నొక, వడికిం దెలివొంది బాష్పవారి గనుఁగవం
గడలుకొను చుండ వాతెఱఁ, దడుపుచు వెలవెల్ల నగుచుఁ దల్లడపడుచున్. 18

క. పలు కుడిగి పెద్దప్రొద్దా, కులదృష్టి మఱింత జూచుఁ గొండొక నవ్వుం
దలయూఁచు ముక్కుపై నం, గుళమిడు వెఱఁగందు వగలకుం గొలువిచ్చున్. 19

ఆ. సందియంబువడ విచారంబునకుఁ జొర, మూఱు పలుక నొంచు మాడ్కి సేయ
వెరవు గాక పిడుగు వ్రేసినయట్లైన, మాట కియ్యకొనుచు బోటిపలుకు. 20

క. అగుఁ గాక యట్లు చేసెద, జగతీపతిపనుపు నేసి చను నీవును నీ
తెగువ రఘుపతికి నీకుం, దగ వఁట యే ననెడి దేమి తమ్ముఁడ చెపుమా. 21

సీ. అఖిలధర్మస్థితి నపచారి యందునే యౌవనంబునఁ దప మాచరించెఁ
గరుణాసముద్రుఁడుఁ గాఁ డందునే యట్టి యపరాధిఁ గృతకవాయసముఁ గాచె
నాశ్రితరక్షమై నర్థి లేఁ డందునే పగతుతమ్ముని రాజ్యపదవి నిల్పెఁ
బాటించి నన్ను సంభావింపఁ డందునే నాకుఁ గా నెన్ని యత్నములో చేసెఁ

తే. బతి జనించినకోలెను బరహితైక, లోలమతి యొడల్ సిదిమినఁ బాలు వచ్చు
నాతఁ డిది కార్య మని నిశ్చయంబుచేత, నాయభాగ్యంబ యొండొకవేయు నేల.

క. ఇడుములు గుడువఁగ బుట్టిన, యొడ లిది యిటు లొప్పుఁ గాక యొజ్జలు నాచేఁ
బడిరి తొలుభవమునం ది, ప్పుడు తత్ఫల మంద కున్నఁ బోవునె నాకున్. 23

ఉ. ఉల్లము పొక్కనెవ్వగలకోటఱి యే మరణంబు గోరినం
జెల్లదె జాహ్నవీసలిలసేచన మూర్ధ్వగతిప్రదంబు సం
ఫుల్లయశోభిరామ మగుభూపతివంశము నిల్చునంతలో
నొల్ల దురంతదుఃఖముల కోర్చుట మేలు దలంచి చూడఁగన్. 24

చ. అతులితపుణ్యమూర్తు లగునత్తల కెల్లను నేను భక్తి మ్రొ
క్కితి నెఱిఁగింపు సూర్యకులకేతువు నా విలసిల్లురాముసం
తతి భరియించి యున్న యది దానికి శోభన మందఁ గచ్ఛప
స్థితి నయినం దలంపుదయసేయుఁడు మీ రని యప్పగింపుమీ. 25

క. జనపతికి నింక నే నే, మని చెప్పిన నేమి యగును నది గడచనె నై
నను నూసువొక వెండియు, ననియెద నొకమాట రఘువరానుజ నీతోన్. 26

చ. తనమది నొక్కయుమ్మలిక దక్కన మంచిది దానిఁ బాపఁగా
నని తలపోసి చేయుపని కక్కట యేనును లోను గానె నా
కు నెఱుఁగఁ జెప్పి పొమ్మనుటకుం దగనే మొగమాట లేక మ
న్ననయెడ నైన రాజుల మనంబులు ద్రిప్పఁగ బల్మి గల్గునే. 27

క. కానిమ్ము నాకుఁ జెప్పినఁ, గానియ కా దధిపుపనుపు గడతేర్పఁగ నేఁ
బూనినపని యిది నీవును, బూని యొనర్చు టది యెల్లఁ బొచ్చెమె చెపుమా. 28

తే. పతియ చుట్టంబుఁ బక్కంబుఁ । బతియ చెలియుఁ
బతియ తల్లియుఁ దండ్రియుఁ । బతియ గురుఁడు
పతియ దైవంబుఁ గావున । నతనిపం పా
నర్చుటయ కాదె ధర్మంబు । నాతి కరయ. 29

ఉ. మేనికి నంతవంతఁ బడ । మిక్కిలి కాఁకయుఁ బెట్టి నొంపఁగాఁ
బూనితి నోర్వ కున్న నది । వోవునె యట్లు జగంబువారలున్
మానము లేక యీ తులువమాటల నాడెస నాడ దుస్సహం
బైనది దీని మానుపు నుపాయము చొప్పడ దేమి సేయుదున్. 30

మ. అను చుండన్ మఱుమాట వల్కక సముద్యద్బాష్పుఁడై లక్ష్మణుం
డినవంశాగ్రణిదేవిపాదయుగళం । బీక్షించి ధాత్రీతలం
బును ఫాలంబునఁ బొంద మ్రొక్కి వినయంబుం దీవ్రశోకంబు నె
మ్మనముం జుట్టుకొనం బ్రదక్షిణముగా । మంద ప్రచారంబునన్. 31

క. వడి నంటఁ దాఁకుబలితెప్పు,టడలున రూపఱినమనమునం దొరిమి పాఁ
తెడలి వెసఁ బురికిఁ బోఁ దెగు, వడరిన వావిడిచి దిక్కు । లదరవ నఱచుచున్.

లక్ష్మణుఁడు సీతను గంగ దాఁటించి విడిచి పురమునకు మరలుట

చ. అరిగి మరుత్తరంగిణియుపాంతము డాయుచు రోదనంబుతో
బెరయఁ గిరాతు దీనమతిఁ । బిల్చి తదాహితమానపాత్ర మా
తురగతి నెక్కి యద్దరికి । ధూతకళంకుఁడు వోయె మేదినిం
బొరలుచు నోడదిక్కరయు । భూతనయం బలుమాఱుఁ జూచుచున్. 33

క. చని యరద మెక్కి యల్ల,ల్లన పోవుచు నిలిచి నిలిచి । లక్ష్మణుఁ డయ్యం
గనఁ బోరిఁ బోరి మరలి కనుం,గొనుచుండఁగఁ గోమలియును గొందలపడుచున్.

సీ. మున్నా తెఱంగున । నున్నట్టియే నిప్పు డిమ్మెయి వనమున । కెట్లు వోదు
నిది యేమి యొంటిమై । నేతెంచి తనిన నెప్పాట నే మఱుమాట । వలుక నేర్తు
నెవ్వరితోడ నే । నే మని యీదురవస్థ మాటికిఁ జెప్పి । వనరుదానఁ
బతి యిల్లు వాపిన । కతము న న్నడిగిన నేను ద ప్పేదిగా । నేర్పరింతు

ఆ. మునిసతీజనంబు । ముందటఁ గొంకక, యెవ్విధమున మెలఁగి । యిచట నిలిచి
కాల మెట్టిభంగిఁ । గడపుదు నే నని, యడలి యేడ్చుచున్న । యవసరమున. 35

వాల్మీకి సీతవృత్తాంతము మునిపుత్త్రులవలన విని వచ్చి తనయాశ్రమమునకుఁ దోడ్కొనిపోవుట

క. మునిపుత్త్రకు లేటికిఁ జని, చని యయ్యొల్లుఁగునకుఁ జేరి । చంద్రాస్యఁ గనుం
గొని యటఁ బోవక యరిగిరి, మనములఁ గృప గదుర నాశ్రమమునకు మరలన్.

ఆ. సరభసమునుగ నేఁగి । సంయమిచరణారవిందములకు నధికవినయ మెసఁగ
మ్రొక్కి మోడ్పుఁగేలు । ముందట నిగిడించి, యిష్ట మెఱుఁగ నతని । కిట్టులనిరి.

మ. ఒకనారీతిలకంబు గాననములో నుద్దామశోకార్తయై
వికలాలోకన మశ్రుధారలును బృథ్వీరేణులిప్తాంగముం
బ్రకటాక్రందనమున్ వికీర్ణకబరీభారంబు వక్త్రాబ్జశో
షకనిశ్వాసగమోష్మముం గలయవస్థం బొందఁగా నయ్యెడన్. 38

తే. అరిగి యరిగి కనుంగొనియటఁ జనంగఁ, గాళ్లు లాడక మీ కెఱుఁగంగఁ జెప్పఁ
బాఱు తెంచితి మేమహాభాగుసతియొ, నిరుపమోదాత్తమూర్తి యన్నీరజాక్షి.

చ. అనవుడు నమ్మునిప్రవరుఁ డారఘువంశవరేణ్యుదేవిఁ గాఁ
దనమహనీయబుద్ధిఁ గని ధర్మవిధిన్ మహితార్ఘ్యపాత్ర చే
కొని రభసంబునం జనియె ఘోరదశాపరిపాకతప్తచే
తన యగుచున్ మహిం బొరలు తామరసానన యున్నచోటికిన్. 40

మ. చని సంతర్పణవాక్యపూర్వముగ నాశ్వాసంబు గావించినన్
వనితారత్నము భక్తి నమ్మునిపదద్వంద్వంబునం దశ్రులం
గొని పాద్యం బొనరించె నాతఁడు మనఃక్షోభంబు సంధిల్ల ని
ట్లనియెన్ గద్గదికానిరుద్ధవచనుం డై యాసరోజాక్షికిన్. 41

క. జనకుఁడు తండ్రియు దశరథ,జననాథుఁడు మామ యఁట విశాలయశశ్శ్రీ
ధనుఁ డగు రాముఁడు పతి యఁట, వనితలతో నిన్ను నెన్నవచ్చునె సాధ్వీ! 42

క. నీవచ్చిన తెఱఁ గెడఁదను, భావించి యెఱింగి నీదుపావనచరితం
బీవెడమాటల నాఱడి, పోవుట కత్యంత చింతఁ బొందితి నబలా! 43

తే. లోకముల నెద్ది యేనియు నాకు నెఱుఁగ, రానియట్టిది లేదు నిర్మలత నొప్పు
నీదుచరితంబు తెల్లంబు గాదె రాము, నేరమియ చూవె యింతయు నిక్క మరయ.

చ. ఇదె మనయాశ్రమం బిచట నీవు వసింపు తపస్వినుల్ ప్రియం
బొదవఁగ నీకు నెల్లపనియుం బరమాదరవృత్తి నాచరిం
చెద రిదె నీగృహంబునకుఁ జేరితి గావున నీదుగర్భ మ
భ్యుదయముఁ బొందు దుర్యశము వోవుఁ బవంపడి నమ్ము మెమ్మెయిన్. 45

క. కైకొను మర్చన మనవుడు, నాకోమలి దెలిసి యర్ఘ్య మందుకొనియె సు
శ్లోకుఁ డగునమ్మునీశ్వరు, సాకతమున శోకవహ్నిశాంతతఁ బొందన్. 46

తే. ఇత్తెఱంగున నూరార్చి యింతిఁ దఱిమి, యల్లనల్లన తోకొనియాశ్రమమున
కరుగుదేరంగ నమ్మునీశ్వరున కర్థి, నెదురువోయి తపస్వినులెఱుఁగుటయును. 47

చ. జనకునికూఁతు రార్యగుణశాలిని రాముని దేవి సీత యా
తనికొఱగామి నియ్యెడకుఁ దాపసవృత్తిఁ జరింప వచ్చె ని
వ్వనితకు నెల్లకృత్యము దివానిశముం బరికించి బాంధవం
బు నెఱయఁ జేయుఁడీ యని తపోధనసత్తముఁ డప్పగించినన్. 48

ఆ. ఆతపస్వినులు ప్రియంబున జానకిఁ, బోదివి యాత్మవాసభూమి కర్థి
తోడ గారవించి । తోడ్కొని పోయిరి, మునియు నిజనివాసమునకుఁ జనియె. 49

క. మునినాథుఁ డింతిఁ దోడ్కొని, తనయాశ్రమమునకు నేఁగు । తడ వంతయుఁ దా
నును నిలిచి యాసుమిత్రాతనయుఁడు గనుఁగొనియె నశ్రుధారలు గవియన్. 50

పట్టణమునకుఁ బోవుచు సుమంత్రుఁడు లక్ష్మణునకు దుఃఖోపశమంబుగాఁ దొల్లిటికథ యెఱింగించుట

ఆ. ఇవ్విధమున రాఘవేశ్వరుదేవి న,య్యడవిఁ ద్రోచి మరలి । యరిగి యరిగి
యడలు గదిరి యిట్టులనియె సుమంత్రుతో, నతఁడు మొగము దీనమగుచునుండ.

క. మనయింటిచేటు సూచితె, మనుకులసత్తముఁడు తొఱఁగె । మైథిలినిన్ భూ
జనవాదంబు మహాత్ముల, యనఘచరిత్రమునకంటె । నధికం బగుటన్. 52

సీ. అభిషేకదినమున । నడవికిఁ దపమున కరుగుము నీ వన్న । నట్ల చనియె
నందును నతిశాంతుఁ । డై యుండఁగాఁ దన కోమలి నఱిముఱిఁ । గోలుపోయె
నమ్ముగ్ధ మగుడఁ దే । నని చన్నచోట న నేకవిధంబుగ నిడుమఁ బడియెఁ
దెచ్చియుఁ బ్రీతి లో । నొచ్చి యొడంబడి మనపుణ్య మేమి యిస్మాక్కిఁ జేసె

తే. నకట పుట్టినకోలెను । నంతకంత, కగ్గలించినదుఃఖంబు । ననుభవించు
చున్నవాఁ డన్న యే మని । యుగ్గడింతు, నీమనోగ్లాని తెగువలయొద్ది చెప్పుమ.

మ. అనిన సుమంత్రుఁ డి ట్లనియె । నాతనిపుట్టిననాఁడ వచ్చి త
జ్జనకునితోడ భూమిసురసత్తము లెల్ల ననేకదుఃఖభా
జన మగు నల్పసౌఖ్యుఁ డగుఁ శౌర్యము ధైర్యము దానశక్తియున్
వినయముఁ గల్గువాఁ డగునొనిందు్యఁడు వీఁ డన వింటి నేర్పడన్. 54

ఆ. పితృవియోగజనితపీడయు ననుజవి,యోగజనితపీడయును సతీవి
యోగజనితపీడయును బొందు వీని న,నంగ వింటి నేను । నరవరేణ్య. 55

క. కావున విధికృత్యము లగు, నీవృత్తాంతముల కింతయేటికి వగవం
జావును జేటును మనుజుల,కావిర్భావంబుతోన । నైనవి గావే. 56

క. మఱియు నొకమాట యెవ్వరు, నెఱుఁగనియది దశరథునకు । నేకాంతమునం
దఱిమఱి లేక దృఢంబుగ, నెఱుకపడం జెప్ప వింటి । నే నొకరుండన్. 57

క. అది రాముఁడు భరతుండును, మొదలుగ నెవ్వరును వినరు । మున్నైనను నీ
హృదయంబుకలఁక యుడుపఁగ, మదిఁ గోరుటఁ జెప్ప వలసె । మనువంశనిధీ. 58

సీ. సర్వజ్ఞుఁ డనఁదగు । దుర్వాసుఁ డనుమునీశ్వరుఁడు వసిష్ఠునాశ్రమమునందు
సాంవత్సరిక మైనసత్రంబు నడపంగ ధర్మప్రియుం డగుదశరథుండు
వేడుక జన్నంబుఁ । జూడఁ బోయి మునిప్రవరు లిద్దఱకు నభివందనంబు
సే సిరహాస్యగోష్ఠీవినోదంబునఁ దత్పరు లగువారుఁ । దాను నచట

తే. నున్న యెడభూవరుఁడు దనకన్న ప్రజల, యాయు రైశ్వర్యములుఁ దదనంతరంబ
వారిసంతతి తెలుఁగు దుర్వాసు నడుగ, నమ్మహీపతితోడ ని ట్లనియె నతఁడు.

క. నీకొడుకు లధికబలభ, ద్రాకృతులఁ బ్రవృద్ధిఁ బొంది యాయుశ్శ్రీల
స్తోకంబులు గాఁ బుణ్యా,శ్లోకత నేలుదురు మధ్యలోకం బెల్లన్. 60

ఆ. వెలయఁ బదునొకండువేలవత్సరములు, రాజ్యమహిమఁ బొంది రామభద్రుఁ
డనుపమానకీర్తి యార్జించి పదపడి, బ్రహ్మలోకసుఖముఁ బడయువాఁడు. 61

తే. అన్న రాజ్యంబు సేయంగ ననుజు లెల్ల, పనులు నడపుచు నీతియు బాహుబలము
మెఱయ వర్తిల్లి యతఁ డేగుతఱియ తమకు, నవసరంబుగ సద్గతి కరుగువారు. 62

క. చతురమతి రామునకు భూ,సుతయం దుదయంబు నొంది సుతు లిరువురు వి
శ్రుతు లగుదు రందుఁ బూర్వజుఁ,డతులితసామ్రాజ్యమునకు నభిషిక్తుఁ డగున్.

క. భరతాదు లయినముప్పురు, నిరువుర నిరువురఁ ద్రిలోకహితపూజ్యులఁ ద
త్పరులం బడయుదు రయ్యా,స్పదు నొక్కొకభూమిపతు లగుదు రుజ్జ్వలులై.

క. అనియెం గావున రాముఁడు, జనకతనూజయు న సౌఖ్యచరితులు మనకుం
వనటకు నించుక యేనియుఁ, బని గా దనవుడును హృదయపద్మం బలరన్. 65

క. అలఘురఘువంశమునకుం,[1]దల మాటించుకయు లేమి తథ్యముగా నీ
వలన సమస్తంబును నేఁ, దెలిసితి నామనము కలఁక దీఱె మహాత్మా. 66

క. అని సౌమిత్రి సుమంత్రుని, ఘనపరిరంభణము సేసి గౌరవమున నా
తనితో సంభాషించుచుఁ, జన నొకపుణ్యాశ్రమంబు చక్కటి నైనన్. 67

ఆ. అచటి కరిగి మునికృతాధికపూజనం,బులఁ బథిశ్రమంబు వుచ్చి నాఁటి
రాత్రి యచటఁ గడపి రామానుజుఁడు జన,శ్లాఘ్యమూర్తియగుచు జనియెఁ బురికి.

లక్ష్మణుఁడు పట్టణమునకుఁ బోయి యన్నతో సీత నడవిని విడిచి వచ్చితి నని చెప్పుట

చ. నగరిసమీప మైన నరనాథునిసన్నిధి కోహటించి నె
మ్మొగము వివర్ణతం బొరయ మోసల నల్లన తేరు డిగ్గి నె
వ్వగ దలకొన్న త్రేఁ గడరి ప్రాలుగతిం దలవాంచి యేఁగె సౌ
మ్యగుణవిభాసి లక్ష్మణకుమారకుఁ డానృపుఁ డున్నచోటికిన్. 69

మ. చని దీనాననుఁ డైనయజ్జనపతిం జక్కంగఁ దాఁ జూడ నో
పనివాఁ డయ్యును ధైర్య మూఁది విగళద్బాష్పాంబు లంతంత లో
నన యింకించుచుఁ దొట్రుపాటు చరణన్యాసంబులం జేర నీ
నినడం జేరి వినమ్రుఁ డయ్యెఁ బతిక న్నీ రాఁకకుం మీఱఁగాన్. 70

క. నేత్రములు దుడిచికొంచు సుమిత్రాసుతుఁ, బెఱకరమున మెల్లన యెత్తెన్
ధాత్రీవిభుఁడు విషాదా,మాత్రహృదయుఁ డయ్యుఁ దా సమాహితుఁడగుచున్.

1. (భోజ-5-18). తలమాసించుకయు లేని. కుమారసం.

చ. అతఁ డుపవిష్టుఁడై రఘుకులాగ్రణి కిట్లను దేవ దేవి న
చితని భవన్నిరూపితవిశిష్టతపోవనభూమికిం దగ
న్నతి మునియాజ్ఞ నాశ్రమమునన్ వసియించె జరత్తపస్వినీ
యుతనవపర్ణశాల నభిలోపనతార్ఘ్య సగౌరవంబుగన్. 72

క. అని తననిర్వర్తించిన, పని విజ్ఞాపనము సేసి । పతితో నతఁ డి
ట్లను మఱియుఁ దన్మనోవే,దన మాన్పతలంపునను హితము సత్యము గాన్. 73

లక్ష్మణుఁడు రామునకు దుఃఖోపశమనంబు సేయుట

ఉ. ఇట్టివి దైవచేష్టితము । లెవ్వరికిం గడవంగరాదు మీ
యట్టిమహాత్ము లుమ్మలిక । లందినచో ధృతి గట్టి చేసి లో
గిట్టక యుండ గీడ్పఱిచి । గెల్వక తక్కిన నిర్వహించు పెం
పెట్టిదొ బుద్ధిమంతులకు । నెక్కుడుభంగిఁ దలంచి చూడఁగన్. 74

క. పెరుఁగుట స్రగ్గఁ జవులం, బొరయుట యవశంబు గాఁగఁ । బట్టుట చావన్
బెరయుట పాయఁ బదార్థో,త్కరముల నైజ మిది యెట్లు । దప్పింప నగున్. 75

ఉ. కావున దారపుత్రసఖికామదముం బితృమాతృసోదరా
శావలనంబు గాఢముగ । సల్పుదురే మిము బోఁటు లైనసం
భావితు లట్లు గాక నిరపాయము లై కడచన్న వానికిం
బోవునె పెద్దవారితలఁపుల్ మును వేఁపుక యెంత కల్గినన్. 76

మ. జనవాదంబునకుం బ్రియం దొఱఁగ నుత్సాహంబు సేయంగ వ
చ్చునె యి ట్లెవ్వరి కివ్విధంబు దలఁపం । జోద్యంబు గాదే క్రమం
బున నిష్కల్మషవృత్తముల్ దెలియ నోపున్ లోక మెబ్బంగి నీ
మనువంశంబు భవద్గుణంబుల జగన్మాన్యత్వముం బొందెడున్. 77

శా. తాపంబుం బెడఁబాపి దుర్దమవిషాదంబుం దిగంద్రావి ని
ర్వ్యాపారత్వముఁ బోవఁ ద్రోచి వగ లుద్వాసించి వెల్వెల్లఁబా
టేపాంతన్ మెలఁగంగ నీక మదికం । దెల్లం దెగం బుచ్చఁగా
నీపెం పార్యజనంబు మెచ్చు ధృతి కుస్నేమంబు గావింపవే. 78

క. అనవుడుఁ దమ్మునిమాటలు, విని సంభావించి యావివేకవచనముల్
సను నీకు నిట్లు సెప్పఁగ, నని విభుఁ డుల్లంబు కలఁక । యంతయుఁ దీఱన్. 79

రాముఁడు దుఃఖము నడఁచుకొని ప్రజలం బాలించుట

క. నీ పంచినట్ల చేసెద, భూపతులకు ననవధానమునఁ బుట్టు ననే
కాపదలు వినుము తొంటిమ,హాపురుషుల నని వినీతుఁ । డగునాతనితోన్. 80

క. నృగుఁ డనఁగ నిమి యనం జను, జగతీపతు లనవధానజాడ్యంబున నిం
దగతిం బొందినతెఱఁ గా, సగరకులోద్వహుఁడు సెప్పెఁ । జతురత మెఱయన్.

తే. ఇట్లు సల్లాప మొనరించి * యెల్లపనులు, ననుదినంబును దలఁపింపు * మఖిలజనులు
సంతసం బందునట్లుగాఁ * జక్కఁబెట్టు,నని నియోగించి యతనిఁ బోఁ * బనిచి విభుఁడు.

ఉ. అచ్చటు వాసి యల్లఁ జని * యాహ్నికవర్తన మాచరించి రా
లచ్చి వికాస మందఁగ న * లంకృతుఁ డై మునిమాపు దర్శనం
బిచ్చిన మంత్రిభృత్యసుక * వీశ్వరు లాదిగ నెల్లవారలున్
వచ్చి మహీశుఁ గొల్చి రని * వారణఁ జిత్తము లంకురింపఁగన్. 83

ఆ. విభుఁడు నిఖిలజనుల * విన్నపంబులు విను, వివిధసైన్యములకు * సవరణముల
ననువు సేయు నభిమ * తార్థంబు లర్థుల, కిచ్చు వేఁట లాడు * నిచ్చ వెలయు. 84

క. ఇవ్విధమున నిత్యంబును, నవ్వసుధాధిపుఁడు ప్రజల * కనురాగలతల్
నివ్వటిలఁ జేయుఁ దనమది, నొవ్వెఱుఁగక యుండ బహువి * నోదపరుండై. 85

రాముఁ డేకాంతంబున సీతం దలంచి చింతిల్లుట

క. మనమునఁ బాయని ధరణీ,తనయవలనివగల నేక * తంబ పొగిలి య
మ్మనువంశదీపకుం డి,ట్లను ధైర్యము పల్లటిల్లి * యలుగులపఱచున్. 86

సీ. నీకొఱకా యకట పినాకిబాణాసనం బద్భుతంబుగ సభ * నట్లు సేసి
జనకానుమతిఁ దపంబునకు నక్కట నీవు ననుగమనంబు సేయంగ నరిగి
పాసియు మగుడ నిన్ * బడయుదు ననునాస నక్కట ప్రాణంబు * చిక్కఁబట్టి
యక్కడ సేతుబంధాద్యుపాయముల నానందనం బయిన నీ * పొందు గాంచి
తే. యింపొసంగు నీయర్మిలి యెల్ల వమ్ము,గాఁగఁ దుది పోయి నిన్నిట్లు గానపాలు
సేసి యాఱడిఁ బుచ్చితిఁ * జెప్పఁ జిట్టు, లయ్యె నామను వే మన,నంబుజాక్షి. 87

ఉ. అచ్చట లోకమంతయును * నక్కటికంబున నుస్సులింప నీ
చిచ్చు చొరంగఁ బోక మది * చిక్కఁదనంబున నియ్యకొన్న నా
కిచ్చటఁ దెచ్చి నిన్ విడుచు * టెంతటి పెద్ద జఘన్యవృత్తి కే
నచ్చట రచ్చ కెక్కుటకు * నాఱడిపోకకు నోర్తు మైథిలీ. 88

ఆ. అని దురంతశోకమునఁ బొంది సెజ్జపై, మేను వైచి కన్నుఁ * గొనలందు
నివుడు నశ్రువారి * చెవులకొలంకుల, నిండ నిట్టు లను వి * భుండు మఱియు. 80

ఉ. వీట దురాత్ము లైనయవి * వేకులు గొంచ అనింద్య మైనయ
జ్జోటిచరిత్ర మంగనల * చొప్పుగ సంశయ మంది యాడు పె
న్మాటల కేల యాదరభి * మానము పూనితి వాని నేల నే
గీటునఁ బుచ్చనైతిఁ బరి * కింపక చేసితి నింతిఁ బాసితిన్. 90

ఉ. లోకమువారిమెచ్చునకు * లోలవిలోచనఁ బాఱవైచితిం
బో కొఱగామి యంతటన * పోయెనె దీనికి నింకఁ గొంద ఱో
హో కృప మాలి చేసె నిది * యొప్పదు పొమ్మని దుర్వినీతి గాఁ
గైకొని రేని వారిమది * కందున కెయ్యది గందు దైవమా. 91

క. అని వందుచు సంగనదెస, వనటకు సామ్రాజ్యవివిధవర్తనమునకుం
దనచిత్తము పొక్కఁగ నమ్మనుజేంద్రుఁ డుదాత్తవృత్తిమహిమ యేలునెడన్. 91

రాముఁడు మునులమొఱ విని శత్రుఘ్నుని లవణుం జంపఁ బంపుట

మ. వివిధాన్యాయపరాయణుండు రిపుదోర్వీర్యానివార్యుండు నా
హవసంక్రీడనలోలబుద్ధియు మహాహంకారుఁడుం గావునన్
లవణుం డడ్డము లేక దానవకులశ్లాఘ్యస్థితిన్ మేదినీ
దివిజవ్రాతము నెల్ల నాతురతఁ బాధించున్ సమిద్ధాత్ముఁడై. 93

ఉ. దానికి రోసి సంయమికదంబక మారఘువంశసత్తముం
గానఁగ వచ్చి సంతతమఖప్రతిఘాతముఁ బ్రాణిహింసయున్
లో నగుచున్న వాని యతిలోకదురాచరణంబు లన్నియున్
దీనత దోఁపఁ జెప్పిన మదిం గృప కోపముతోఁ బెనంగఁగన్. 94

ఉ. తమ్ములదిక్కుఁ గన్గొనుచు దైత్యులపీఁచ మడంగ దయ్యెడుం
గ్రమ్మఱఁ దోఁచె వీఁ డొకఁడు గాసిగ విప్రుల నేప కుండ శీ
ఘ్రమ్ముగ నేఁగి యద్దనుజుఁ గాలుని ప్రోలికి నంపి రాకకుం
గ్రమ్మన నొక్కఁ డియ్యకొనఁగా వలయున్ మనలోన నావుడున్. 95

క. భరతుండును లక్ష్మణుండును, బరవసమునఁ బలుకు చుండఁ బతికట్టెదురం
గరములు మోడ్చి వినయసుందరుఁ డగుశత్రుఘ్నుఁ డత్యుదాత్తవచనుఁడై.

క. వీరల కెదురఁగఁ జాలెడి, వా రచ్చో నెవ్వ రాలవణు మాత్రకు దు
ర్వారభవదాజ్ఞ నేఁ జని, వైరం బనుపేసు మాన్చి వచ్చెద ననుడున్. 97

క. అగుఁ గాక యితఁడు వోవుట, తగు నని పెఱవారి నుడిపి ధరణీవిభుఁ డొ
ప్పుగ లవణువీడు మధురకుఁ, దగఁ బట్టము గట్టెఁ జిన్నతమ్మునిఁ బ్రీతిన్. 98

ఉ. మంత్రసమేతమై భువనమాన్యత నొప్పునమోఘబాణ మా
మంత్రితుఁ జేసి యాతనికి మన్నన రెట్టిగ నిచ్చి వేడ్కమై
మంత్రుల భృత్యులన్ బుధసమాజము వైశ్యుల వారిజాక్షులం
దంత్రము రాజ్యచిహ్నముల ద్రవ్యసమూహము నిచ్చెఁ బెంపుతోన్. 99

శత్రుఘ్నుఁడు లవణుపై నెత్తిపోవుట

ఆ. ఇట్లు లోసఁగి మునుల నెల్లను జూపి వీ, రెట్లు చెప్పి రట్ల యెల్లపనులుఁ
జేసి విజయలక్ష్మిఁ జేకొని రమ్మని, యధిపుఁ డనిచి పుచ్చ నతఁడు వోయి. 100

క. సురనదితీరంబునఁ గడుఁ, బర పగుతనదండు విడియఁ బనుచుచు భరతా
వరజుఁడు వాల్మీకిమునీశ్వరునాశ్రమమునకు నరిగి సద్భక్తిమెయిన్. 101

ఉ. అమ్మునిపాదపద్మముల కానతుఁడై యతఁ డిచ్చుపావనా
ర్ఘ్యమ్ము వినీతవృత్తిఁ దగఁ గైకొని మూలఫలాదివన్యభ

ష్యమ్ములఁ దుష్టి వొంది సరసప్రియభాషలఁ బ్రొద్దు పుచ్చియం
దిమ్ముల నాటిరే నిలిచి । యిచ్చు నిజాగ్రజులం దలంచుచున్. 103

క. ఆరాత్రియు రఘుకులని,స్తారకు లగుసుతులఁ దరుణితరణిప్రతిమా
కారులఁ గాంచె ధరాసుత,వారిజలోచనులఁ గవలవారలఁ బ్రీతిన్. 104

క. మునిజనపత్నులు శీఘ్ర,మ్మున నపుడే యరిగి యత్తపోనిధి కెఱిఁగిం
చిన నతఁడు సత్వరుం డయి, చని బాలురఁ జూచి పరమసంతోషమునన్. 105

క. విశదపరిమార్జనమునఁ, గుశయును లవనంబు నిచ్చి । కులపతి ప్రీతిం
గుశలవు లనునామము లస,దృశముగ నిడి వారలను బ్రదీప్తులఁ జేసెన్. 106

ఆ. అట్టియవసరమున । నమ్మునిపల్లెలోఁ, బరఁగు నుత్సవంబు । పలుకు లెల్ల
మనము పల్లవింప । వినుచుశత్రుఘ్నుఁ డం,గములఁ బులకసమితి । కరముదాల్చె.

ఆశ్వాసాంతము-(ప్రథమావిభక్తి)

మ. రమణీయాంగుఁ డభంగుఁ డుజ్జ్వలకృపారాధ్యుం డసాధ్యుండు దు
ర్దమసంరంభుఁ డదంభుఁ డార్యవినుతౌదార్యుం డవార్యుండు ధ
ర్మమయస్వాంతుఁడు దాంతుఁ డూర్జితరమామాన్యుం డదైన్యుండు హృ
ద్యమితాలాపుఁ డపాపుఁ డంచితకృపాయత్తుం డుదాత్తుం డిలన్. 108

క. ఉభయబలవీరుఁ డభిమత, విభవసురప్రభుఁడు దర్పవిశ్రుతరిపుభూ
పభయంకరసౌమ్యాకృతి, శుభచరితుండు సుభగతాభిశోభితుఁ డెలమిన్. 109

మాలిని. అనఘుఁ డమితసత్త్వుం । డన్యభూభృత్కృతాంతుం
డనుపమధృతిసారుం । డర్కతేజుం డజేయుం
డనితరసమపుణ్యుం । డర్థిమిత్రుం డమేయుం
డనుకృతఫణిహారుం । డన్వయోదారుఁ డుర్విన్. 110

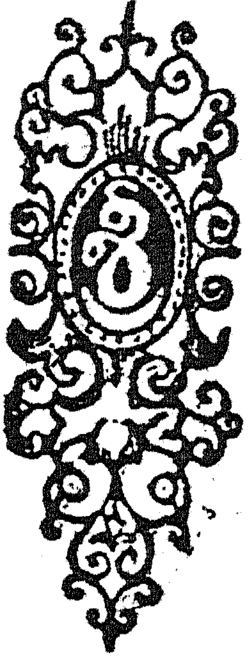
గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర బుధారాధనవిధేయ తిక్కననామధేయప్రణీతం బైనయుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబు నందు నవమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తర రామాయణము

దశమాశ్వాసము

సంపాదికటాక్షవి
లాసుఁడు బాహావధానలంపటుఁడు గళా
వాసమతి దీనజనర
క్షాసక్తుఁడు మనుమసిద్ధిజగతీశుఁ డొగిన్.* 1

క. రేపకడ నక్కుమారుఁడు, దాపసవరు వీడుకొని ముదంబున విప్ర
జ్ఞాపితపథమునఁ దత్సల్లాపరసాయత్తుఁడై బోలంబును దానున్. 2

మునులు శత్రుఘ్నునకు లవణుని వధించునుపాయం బెఱిఁగించుట

చ. చని చని విప్రులక్ లవణుజన్మము వానిభుజాబలంబు వాఁ
డనికిఁ గడంగుచందమును నద్దనుజాధముమర్మముం గ్రమం
బున నడుగంగ వారు మధుపుత్త్రుఁడు వాఁడు మహాబలాఢ్యుఁ డె
వ్వనికి రణంబునం జెనయ । వచ్చునె యాతని నంచు వెండియున్. 3

ఆ. అసురాత్మజనకుఁ । డగుమధు వెంతయు, నరిదితపము సేయ । హరుఁడు మెచ్చి
యొక్కనిశితశూల । మొసఁగి యద్దానవు, హృదయకమల మలర । నిట్టు లనియె.

క. ఇది యొకవాటున నని నీ, కెదిరినవీరునిఁ గృతాంతునేనియు నాఁ డా
మదనునిఁ గోపించిననా, నుదుటియనలశిఖగతిం దునుపుపొడ వడఁచున్. 5

క. క్రమ్మఱ నప్పుడ నీహ, స్తమ్మున కేతెంచు నల్పశత్రునిపైఁ గో
పమ్మున వైవకు మీ లో, కమ్ముల భస్మము సేయుఁ । గావున దీనిన్. 6

చ. అనుడుఁ బ్రమోద మంది యతఁ । డాగిరిజాహృదయేశుతోడ ని
ట్లనియె భవద్వరంబునఁ గృతార్థుఁడ నైతి మదీయవంశసం
జనితుల కెల్ల నీపరమసాధన మట్టుల చెల్ల నిమ్ము భ
క్తనికరకైరవాకరసుధాకర భూరిదయా ప్రియాకరా. 7

క. అనవుడు నటులే లగు నీ, మనోరథం బగ్గలంబు । మానుము దానిం
దనయుఁడు గల్గినవానికిఁ, బని సేయుం గాక యనియె । భవుఁ డాతనితోన్. 8

తే. అమ్మహాశూల మిప్పు డీ । యసురయొద్ద, నునికి నెవ్వరు నెదురంగ । నోప రతని
నయిన నీచేతఁ జచ్చు నన్యాయవర్తి, గాన దాని కుపాయంబు । గలదు వినుము.

* ప్రథమావిభక్తి.

ఉ. ఎక్కడికేనియుం జని యనేకవిధంబుల జీవరాసులం
బెక్కటిఁ గానలోఁ గడుపు పిక్కటిలం దిని మాపు వీటికిం
జక్కఁగ నేఁగుచోఁ దెరువు సయ్యన నీ వరికట్టుకొన్న వాఁ
డుక్కఱు శూల మింటికడ నున్కి నిరాయుధవృత్తి నత్తఱిన్. 10

ఉ. నావుడు నక్కుమారుఁడు మనంబున నెంతయు రోసి యిట్లనుం
భావితుఁ డైనవానితలఁపా టరయన్ నగుఁబాటు గాదె రా
మావనినాథుతమ్ములకు నట్టియపౌరుషవృత్తి మేలె మీ
రీవెర వాదరింపఁ దగునే యనినన్ మును లెల్ల నవ్వుచున్. 11

చ. తగినతెఱంగు సేసినను దాని నెఱుంగరు చెట్ట గాంచినం
దెగడుదు రెల్లభంగి జగతీజనముల్ విను మట్లు గాకయుం
బగతు ననాయతంపుటగపాటునఁ బైపడి గెల్వ నోపినన్
మగఁటిమి దూలుటే దొసఁగు మాలఁగ దానవుఁ జంపు మెమ్మెయిన్. 12

క. అనిన నతఁ డిదియె కర్జం, బని నిజసంరంభవృత్తి యల్పంబు నెఱుం
గనియట్లుగ వీథికి దవ్వునఁ బ్రజ విడియించె దానవుఁడు వచ్చుతఱిన్. 13

చ. తెరువున కడ్డ మేఁగి దృఢదీప్తశరాసనబాణపాణి యై
పురములు నీఱు సేయుటకుఁ బూనినరుద్రుఁడుఁ బోలె లక్ష్మణా
వరజుఁడు నిల్చినన్ దనుజవర్గశిఖామణి గాంచి వీఁ డొకం
డెర యగుఁ బొమ్ము నా కనుచు నేర్తెఱ నాతనితోడ నిట్లనున్. 14

లవణశత్రుఘ్నులసంవాదము

క. నీ వెవ్వఁడ వే కార్యము, గావింపఁగఁ జూచె దేమి కారణ మిచ్చో
నావచ్చు టెఱిఁగి యెఱిఁగియుఁ, బోవక వేఱొందు తెరువుఁ బో నిల్చుటకున్. 15

మ. అనినన్ భూపకుమారుఁ డల్లన సముద్యత్కీర్తి యారామచం
ద్రున కేఁ దమ్ముఁడ నాదునామమును శత్రుఘ్నుండు విప్రప్రియం
బొనరింపం జనుదెంచితిం దురభిమానోద్దాము నిన్నాజి మా
ర్కొని మర్దింపఁగ నున్నవాఁడ ననుడుం గోపోత్కటాకారుఁ డై. 16

శా. ఏమేమీ రఘురాముతమ్ముఁడవె మీ రేపారి పైనెత్తి మా
మామం బంక్తిముఖున్ వధించినను మీ మాత్సర్యంబు సైరించి యే
నేమిం జేయక యున్నఁ గ్రొవ్వి యిట నీ వేతెంచితే మేలు మే
లీమై తోడన పోదు గాక యని దైత్యేశుండు దర్పంబునన్. 17

మ. నిలు మీ యాయుధపాణి నై రణములోని న్నిప్డు నిర్జింపఁగా
వలయున్ వచ్చెద నంచు వీటిదెసఁ బోవం జూచినన్ వీఁడు దో
ర్బల మొప్పం దనశూల మెత్తికొని నా పై రాక కార్యంబె యా
కులతం బొందినచోన యీయసుర నాకుం జంపఁగాఁ జొప్పడున్. 18

క. కావున నీవనుజాధముఁ, బోవఁగ నీ కాఁగవలయు । బొమ్మని యడ్డం
బై వచ్చి మందహాసము,తో వానికి నిట్టు లనుఁ జతురవచనములన్. 19

క. అగు నగుఁ బో నిత్తునె నా, పగ చేకుఱ నిపుడ యెన్ని । భంగుల నయినం
దెగఁ జూతుఁ గాక విడుతునె, మగుడఁగ దే పూఁట వెట్టి । మా కిచ్చోటన్. 20

ఉ. ఎక్కడఁ బోవవచ్చు నిదె । యేచి మదీయశరాంధకార మే
దిక్కును గానకుండ దివిదీటుకొనన్ నినుఁ జుట్టుముట్టుచున్
మిక్కుట మయ్యెడున్ రణము । మేకొని చేయఁగఁ బూని యియ్యెడం
జక్కనిబంట వై నిలుము । చచ్చుట తప్పునె యెందుఁ బాఱినన్. 21

తే. తొల్లి రాముబాణాహతిఁ । ద్రెళ్లియున్న, దశముఖునిఁ జూచుసురలచందమున నాఁడు
నిశితశరములఁ గూలిననిన్ను భూమి, సురలు గన్నార నిప్పుడుచూచువారు. 22

క. అప్పలుకును విని కన్నుల, నిప్పులు రాలంగ నసుర । నృపనందనుతోఁ
జెప్పఁ బలు కొండు గానక, యప్పటియని కియ్యకొని తదనురూపముగన్. 23

శత్రుఘ్నుఁడు ద్వంద్వయుద్ధమున లవణాసురుం జంపుట

శా. ఆటోపంబున నెక్క టెక్కటియ శౌర్యావేశి యై నిల్చి య
చ్చోటం గల్గు తరువ్రజంబును శిలాస్తోమంబునుం బూన్చి యా
స్ఫోటత్క్ష్వేళనవృత్తమూర్తి యగుచున్ । భూపాత్మజుండుం బటు
జ్యాటంకారమొనర్చి భూమివలయం । బాకంపముం బొందఁగన్. 24

క. ఒక ప్రాను పెఱికికొని సు,భ్రుకుటితముఖుఁ డగుచు దనుజపుంగవుఁడు గుమా
రకు వైవఁ బూఁచుటయు నది, శకలములుగ నేసె నిశితశరసంఘములన్. 25

చ. నృపతనయుండు దైత్యవిభునిన్ రభసంబునఁ దీవ్రబాణజా
లపరివృతాంగుఁ జేయఁగ శిలాతతి నమ్ముల నిల్వరించి గ
ర్వపుఁబలుకుల్ వెసం బలికి । వారనికోపరసంబు పేర్మి వాఁ
డుపలమహోగ్రవర్షము సముద్ధతి మైఁ గురిసెం గుమారుపై. 26

చ. అతఁడు నిశాతసాయకము । లద్దనుజుం గని తూఱ నేయఁ గో
పితుఁ డయి నింగితోఁ గదియఁ । బెర్చినయొక్కమహామహీరుహం
బతులబలంబునం బెఱికి । హస్తయుగంబున నొక్కలావ కా
నతిశయలీలఁ ద్రిప్పి కదియంబడి దైత్యుఁడు బిట్టు వ్రేసినన్. 27

ఆ. అమ్మహీరుహంబు । నదరంటఁ దాఁకిన, నొచ్చి పంక్తిరథతనూభవుండు
మూర్ఛ వచ్చి యంగములు శిథిలంబులై, మిసుకలేక పుడమిమీఁదఁ బడియె. 28

క. పఱతెంచి కరి మదమునే, త్తెఱఁ దొండం బెత్తివ్రేయ । దెప్పఱికమునం
గొఱసంది దాఁకి నేలకు, నొఱఁగినసింగంపుఁగొదమయొప్పమరంగన్. 29

క. ఉన్న నది చావుగాఁ గొని, యన్నరభోజనుఁడు దుర్మదాంధుం డయి శా
ర్యోన్నతి నార్చి బ్రమరి గాఁ, జన్నయెడం దెలిసి రోషసంరంభమునన్. 30

మ. అవనీనాయకనందనోత్తముఁ డమోఘాస్త్రంబు సంధించి క
ర్ణవతంసప్రభ లంగుళీయకముపైఁ బ్రాఁకంగ నాకర్షణం
బవగాఢంబుగఁ జేసి తైజసముతో నాలక్షితోరస్కుఁ డై
లవణుం గూలఁగ నేసె రౌద్రరసలీలాస్ఫూర్తి శోభిల్లఁగాన్. 31

ఆ. అసురపాటు చూచి వసుమతీసురులు దీ,వనలు మున్నుగాఁగ వచ్చి యక్కు-
మారుఁ బొగడి సంభ్రమంబును హర్షంబు, నెసక మెసఁగ నతని కిట్టు లనిరి. 32

శా. ఈతం డప్రతిమానబాహుబలుఁ డై యేపారి మీతాత మాం
ధాతం దొల్లి వధించె నాపగ భవద్వంశంబునం దెవ్వరున్
వే తీర్పంగఁ దలంప రైరి త్రిజగద్విఖ్యాతిగా నిప్డు నీ
చేతం జచ్చెఁ గులంబుఁ దేజముఁ బ్రతిష్ఠింపంగఁ దా నల్పమే. 33

క. అను చుంట నాకసంబున, ననిమిషు లేతెంచి రఘువరానుజ నీ చే
సినలోకహితపరాక్రమ,మున కెద మెచ్చితిమి వేఁడుము వరం బనినన్. 34

తే. నన్ను మధురాపురం బేలసన్నవనిచె, రాష్ట్రమునకు వృద్ధియుఁ బ్రజారంజనంబు
వినుతసద్వర్తనము మఱి విప్రభక్తి, నాకు దయసేయుఁ డనియె నన్నరవరుండు. 35

క. వా రమ్మాటకు మెచ్చుచు, గారవ మెసఁగంగ నట్ల కావుత మని మం
దారప్రసూనవర్షము, బోరనఁ గురియించి దివికిఁ బోయిరి ప్రీతిన్. 36

లవణు వధించి మధుర నేలుచున్న శత్రుఘ్నుఁడు పండ్రెండేండ్లకు సన్నం జూడ వచ్చుట

తే. ఇవ్విధంబున నద్దానవేంద్రుఁ బంపి, మునులచిత్తంబు దేవసమూహకృపయుఁ
బడసి మధురాపురం బేలెఁ బరమధర్మ, నిరతుఁ డై ప్రజ రాగిల్ల నృపవరుండు.

క. ఆదిమహీపతులక్రియన్, వేదోచితనిఖిలమార్గవేదితముగ ని
త్యోదయమహనీయుం డై, ద్వాదశవర్షముల కన్నవలనితలఁపునన్. 38

క. కతిపయపరివారముతో, నతఁ డేఁగెడు నెడఁ బ్రమోద మడర నరిగె నం
చితధర్మకర్మనిత్యో,ద్యత మగు వాల్మీకిమునివరాశ్రమమునకున్. 39

క. అం దభ్యాగతపూజా,నందితుఁ డై యానరేంద్రనందనుఁ డమృత
స్యందముచందం బగుముని,బృందారకుచూడ్కి యెడఁదఁ బ్రీతి యొనర్పన్. 40

క. అతఁడు దను లవణయుద్ధ, స్థితి యడుగఁగ నల్ల నల్లఁ జెప్పుచు సంభా
వితుఁ డగుచు గాఢలజ్జా,నతిఁ బొందుచు నుండె మునిజనంబులలోనన్. 41

క. ఆశ్రమము నెల్లయెడలను, విశ్రుతమునిదారకులు ప్రవీణత మై మం
జుశ్రుతిమేళన మానం,దాశ్రులుఁ బులకలును దాల్చి నట్లుగఁ బాడన్. 42

తే. అభినవాకృతి యగుకృతి యగుటఁ జేసి, యాత్మఁ గౌతుక మంతంత కగ్గలింప
నమ్మునీశ్వరుచెప్పిన యాదికావ్య,మయినరామాయణము చెవులార వినుచు.

క. సరసం బగురఘుకులపతి, చరితం బొక్కొక్కచో నిజస్వాంతంబుం
గరఁగింపఁ దన్మయత్వముఁ, బొరయుచు నద్దినము నృపతిపుత్త్రుఁడు గడపెన్. 44

మ. మఱునాఁ డమ్మునినాథు వీడ్కొని జగన్మాన్యత్వవిఖ్యాతికిన్
గుఱియై యుండెడిగంగ దాఁటి మఱిఁ గోర్కుల్ ప్రోవుగా వీడు డ
గ్గఱఁ బోఁబోవఁగఁ జూడ్కి యారఘువరాగారంబుపై వేడుకం
బఱచెం గ్రమ్మెడుసమ్మదాశ్రువులతోఁ బల్మాఱుఁ ద్రోపాడుచున్. 45

ఆ. ఇట్టు లరిగి మేదినీశ్వరుఁ గని తత్పదాంబుజంబు లుత్తమాంగమునకు
భూషణముగ మేను పులకలప్రోవుగాఁ బ్రణతుఁ డయ్యె నానృపాలసుతుఁడు.

చ. తిగిచి కవుంగిలించి నరదేవకులోత్తముఁ డక్కుమారు నె
మ్మొగము మొగంబునం గదియ మోపుఁ గరాంగుళులం గపోల మిం
పుగఁ బుడుకుం బొరిం బొరి నపూర్వవిలోకన మాచరించుఁ గ
ప్పుగుమ్మృదుమాళి నుజ్జ్వలనఖాంకురచేష్ట యొనర్చు నర్మిలిన్. 47

చ. తనుఁ గొనియాడునాతనికిఁ దమ్ముఁడు గేలు మొగిడ్చి యల్ల ని
ట్లను భవదాజ్ఞ మోచి చని యద్దనుజాధము సంగరాంగణం
బున వధియించి విప్రుల కపూర్వమహోత్సవ మాచరించి వా
రనికృప వారు పంప మధురాపురి రాజ్యము సేయు చుండితిన్. 48

క. మిముఁ గొలుచు సుఖమునకు రాజ్యము సౌఖ్యం బీడు గామి నం దునికికిఁ జి
త్తము గొలుపక నావచ్చుట, సముచిత మనుచితము నాకరచన నిండుపయన్. 49

ఉ. నావుడు నల్ల నవ్వి నరనాథుల కిట్లనఁ జెట్టు నయ్య య
చ్చో వసియించినన్ సరిగఁ జుట్టముఁ బాసియు నిల్వఁ జాలి నా
నావిధదేహదుఃఖము మనంబున నోర్చినఁ గాక రాజ్యల
క్ష్మీవిభవంబు సొప్పడునె కేవలమే నృపతిత్వ మారయన్. 50

క. అని బోధించి మగుడ నే, డెనిమిదిదివసములలో నరేశ్వరుఁ డటఁ బోఁ
బనిచిన నాతఁడుఁ బ్రీతిం, జని మధురాపురము రాజ్యసంపదఁ బొందెన్. 51

క. భూనాథుఁ డిట్లు దమ్ములుఁ, దానును వివిధప్రకారధర్మనిరతులై
నానావిధసజ్జనస,న్మానసదాదాననిపుణమతి నున్నయెడన్. 52

ఒకానొకబ్రాహ్మణుఁడు చచ్చినకొడుకుం దెచ్చి రామునినగరివాకిటఁ బెట్టి దుఃఖించుట

చ. చచ్చినపుత్త్రు నెత్తుకొని జానపదుం డొకవిప్రుఁ డార్తుఁడై
వచ్చి నరేంద్రమందిరము వాకిట నాలును దాను నిల్చి వా
పుచ్చి మహోష్ణబాష్పములు బోరనఁ గ్రమ్మఁగ నేడ్చి యేడ్చి క
న్విచ్చుచు మోడ్చుచుం గొడుకు వేఁడుచు నెవ్వరి నేనిఁ జూచుచున్. 53

మ. తనయుం డొక్కఁడ కాని నాకు మఱి సంతానంబు లే దేను భా
మినియుం బిమ్మటిసత్క్రియల్ పడయ లేమిం జూడఁ డయ్యెం గటా
చనునే వీనికి నిట్లు సేయ మరణోత్సాహంబు శోకాపనో
దన మంచుం బలుమాట లాడుచుఁ బరీతాపంబు దీపింపఁగన్. 54

క. కాలునకు నాతనూజు న, కాలంబునఁ దనవశంబు । గావింపంగాఁ
బోలునె దుష్పథవర్తులఁ, జాలఁడె శిక్షింప రామజనపతి యనుచున్. 55

ఉ. ఇట్టివి గల్గునే జనుల । కెవ్వరికిన్ నరనాథునెల్ల నే
పట్టున నైన నేల ననుఁ । బాపము చుట్టెనొ కాక దీని నే
నెట్టని నిర్ణయింతు నిది । యింతయు భూపతిచెట్ట గా మదిం
బుట్టెడు నొక్కశంక యిది । పోలుట పోలమి దోఁప దయ్యెడున్. 56

ఉ. ఎయ్యది యెట్టు వోయినను । నీతనికిం బ్రియ మెచ్చునట్లుగా
నియ్యెడ నగ్ని వెట్టుకొని । యెల్లజనంబులు సూచుచుండఁ గాఁ
జయ్యన మ్రంది పోయెద విచారము లిన్నియు నేల యంతతో
దయ్యము నెత్తికోలు తుదిఁ । దాఁకెడు నంచు బహుప్రలాపుఁ డై. 57

క. పొరలుచు లేచుచు నలుదెసఁ, దిరుగుచు భూపాలవర్యుఁ । దిట్టుచుఁ దనయుం
బొరిఁబొరిఁ జూచుచుఁ బిలుచుచుఁ, బరిరంభము సేయుచుండె బలువేదనతోన్. 58

క. ఉన్నంత నంతయును విని, యన్నరనాయకుఁడు హృదయ । మాకులముగ నా
పన్నశరణ్యుఁడు గావున, విన్న నగుచుఁ జక్కఁ బెట్టు । వెర వారయుచున్. 59

వసిష్ఠాదిఋషులు విప్రకుమారునిమృతికారణము రాముని కెఱింగించుట

ఉ. ఖేదముఁ బొంది మంత్రుల నకిల్బిషవృత్తులఁ దమ్ములన్ వసి
ష్ఠాదిమునీంద్రముఖ్యుల రయంబునఁ బిల్వఁగఁ బుచ్చి వారితో
నాదురవస్థ యున్న తెఱఁ । గంతయుఁ జెప్పిన నమ్మునుల్ సుక
ర్మాదరవృత్తి ని ట్లనిరి । యావట నక్కకులాగ్రగణ్యతోన్. 60

చ. కృతయుగవర్తనంబున నఖిన్నమతిం బృథివీసురుల్ దపం
బతులముగా నొనర్తురు నియంత్రితవృత్తిఁ దగంగఁ ద్రేతఁ బూ
జితగుణు లైనరాజులును । జేయుదు రాపరిపాటితో నన
ర్హత గను నాయుగద్వయమునందును దక్కటిరెండుజాతులన్. 61

ఉ. ఇమ్మెయి దప్పి శూద్రుఁ డొకఁ । డిప్పుడు నీ దగుభూమిలోనఁ దీ
వ్రమ్ముగ నిష్ఠమైఁ దపము । వారక సేయుచు నున్నవాఁడుగాఁ
గొ మ్మిది తప్పనేర దనఘుం డగు నీతఁడు బాలుఁ డేల తు
ర్యమ్మునఁ బొందు నీదురిత । మయ్యపచారము లేక పుట్టునే. 62

ఉ. కావున నెందు నారసి యకార్యము తెల్లముగాఁగఁ జూచి సం
భావిత మైనచిత్తమునఁ బాయఁగఁ జేయఁగఁ గర్మసిద్ధి నా
శావలయంబునన్ యశము । సాంద్రముగాఁ గృపఁ గొంత లేక నీ
వే వధియింప కున్న శిశువేదన క్రమ్మఱు నేల చొప్పడున్. 63

క. అనవుడు మో మలరఁగ న, జ్జనపతి లక్ష్మణునిఁ జూచి । చయ్య జని వి
ప్రుని నూఱడింపు తత్సుతు, తనువు తగన్ సంగ్రహింపు । తైలద్రోణిన్. 64

క. అని చెప్పి భరతుఁ దగ నాతనిఁ బురమున నిలువఁ బంచి । తనదుమనోవ
ర్తన ఘనపుష్పకమును నమ్మనుజేంద్రుఁడు దలఁచె నదియు । మసలక వచ్చెన్. 65

రాముఁడు పుష్పకారూఢుఁ డై శూద్రతపస్విని వెదకి ఖండించుట

శా. చాపంబుం బటుబాణతూణయుగముల్ । శాతాసియుల్ వర్మముల్
భూపాలుండు విమానరత్నముపయిం । బూజాసమేతంబు ని
క్షేపింపం దగువారిఁ బుచ్చి మును లాశీర్వాదముల్ సేయఁ ద
చ్ఛ్రీపాదంబులు శేఖరద్యుతుల నర్చించెన్ వినీతాత్ముఁ డై. 66

తే. వారి వీడ్కొని యిక్ష్వాకువంశవరుఁడు, పుష్పకం బెక్కి ఖేచరపూజ్యుఁ డగుచు
మున్ను పశ్చిమదిగ్భాగమునకు నేఁగి, యందుఁ గలయఁ దపస్వులనరసి యరసి.

క. చూచుచుఁ బలుకుచు వినుచు యథోచితసంభాషణంబు । లొనరించుచు ని
ష్ఠాచారుల నెల్లను ధర్మాచార్యుం డతివిదగ్ధుఁ । డయి శోధించెన్. 68

క. ఉత్తరమునందుఁ దూర్పున, నిత్తెఱఁగున మునులలోన । నెల్లను గలయం
జిత్తానురూప మగునవ్వృత్తంబునఁ జొచ్చి వారి । వెదకుచు వచ్చెన్. 69

క. అక్షయపుణ్యుం డిట్లు ప్రదక్షిణముగ భూమిలోనఁ । దడవుచు మునిసం
రక్షలు సేయుచు వచ్చెను, దక్షిణదిక్కునకు వగవు । దనమదిఁ గదురన్. 70

ఉ. అం దొకకొండచేరువ సితాబ్జవనంబులతీరభూమి మా
కందముకొమ్మునన్ బిగియఁ । గాళులు రెండుఁ దగిల్చి వ్రేలుచుం
గ్రింద హుతాశనార్చుల నఖేదమునం గబళించి మ్రింగుచు
న్డెందము కాంతి నొంద మహనీయతపం బొకఁ డాచరింపఁగన్. 71

క. కని యల్లల్లన యచటికిఁ, జనుచు నిరూపించి యతనిచందము దననె
మ్మనమున కెర వయి తోఁచిన, మనుజేంద్రుఁడు చేర నరిగి మధురోక్తిమెయిన్.

క. ఏమికులంబునఁ బుట్టితి, నామం బెయ్యది తపంబునకు ఫల మై నీ
కామించినతెఱఁ గెట్టిది, నీమది నున్నట్లు నాకు । నిక్కము సెపుమా. 73

చ. అనినఁ దపస్వి యిట్లను మహాత్మ జనించితి శూద్రయోనిఁ బే
రును విను శంబుకుండ గతరోషమదభ్రమచిత్తవృత్తి ని
ట్లనితరసాధ్య మైనతప । మర్థి నొనర్చెద మేనితో దివం
బునకు జగత్ప్రశస్తముగఁ । బోవుట కోర్కి నిజంబు సెప్పితిన్. 74

ఉ. నా విని భూవిభుండు మునినాయక సత్యహితోపదేశవా
ణీవిభవంబు చిత్తమున । నెక్కొన నచ్చెరు వంది గాఢసం
భావన చేసి శూద్రముని । పై సదయం బగుచూడ్కి నిల్పి చిం
తావివశత్వ మొందె నృపధర్మము నీచము గాఁ దలంచుచున్. 75

చ. తనయశవంబు మోచికొని । తన్వియుఁ దానును వచ్చి యేడ్చువి
ప్రునియెడ లంతరంగమునఁ । బోక పెనంగిన ఖడ్గముం గనుం

గొనుచు మునీశ్వరానుమతిఁ గ్రూరత కైనను నోర్చువాఁడఁ బో
మ్మని తలపోయుచుండెఁ గృప యం దెడ సేయుచుఁ జిన్నవోవుచున్. 76

క. కరుణాతిశయంబుఁ బ్రజా, పరిపాలనరతియుఁ బెనఁగు వడి యుల్లములోఁ
బిరిగొన నిశ్చయమునకుం, జొరఁ జాలక తలఁకు పాలసుండునుబోలెన్. 77

క. వెడఁగుపడి యచటఁ బెద్దయు, వడి నిలిచి తలంచుకొని యవశ్యంబును ని
ప్పు డితనిఁ దెగఁజూడక చొ, ప్పడునే యావిప్రశిశువుప్రాణం బనుచున్. 78

క. తల కంటగించుచుండఁగ, బలిమిని నౌషధరసంబు పానము సేయం
దలకొనురోగార్తునిక్రియ, నలమటతో బెరయుతెగువ నలుగులపడుచున్. 79

మ. నరనాథుం డిటు లెట్టకేలకు విలీనం బైనచిత్తంబు సు
స్థిరభావంబునఁ బట్టుకొల్పికొని నిశ్చింతాత్ము నత్తాపసున్
శరణార్థిస్ఫుటరక్ష గోరి తునిమెన్ సంరంభశూన్యాంగుఁ డై
కరవాలంబు మృదుక్రియం బెఱికి రేఖాహీనదీనస్థితిన్. 80

ఆ. అపుడు కుసుమవర్ష మాకసం బెల్లను, బొదివె దేవదుందుభులు సెలంగె
హరిహరాదిదివిజు లంతరిక్షంబున, నిలిచి సంస్తుతించి రెలమి మిగుల. 81

శూద్రమునిని వధించినరాముని దేవతలు ప్రత్యక్షమై గారవించుట

ఉ. వారలు రాముతోడ రఘువంశనృపోత్తమ యిత్తపోధనుం
డేరికిఁ బొందరానిగతి కేఁగె సుకర్మము మెచ్చి యేము నీ
కోరినయట్ల యిచ్చెదము కొమ్ము వరం బనినం బ్రమోద మే
పారఁగ విప్రబాలుబ్రదు కాధరణీరమణుండు వేఁడినన్. 82

క. ఏప్రొద్దు శూద్రముని విగ,తప్రాణునిఁ జేసి తీవు ధర్మనిరతి నా
విప్రశిశువుచైతన్యము, నాప్రొద్ద యనూనముగ సమాహిత మయ్యెన్. 83

చ. అని విభునెమ్మనంబు ప్రమదాతిశయంబును బొందఁ జేసి య
య్యనిమిషసంఘ మిట్లనియె నాతనితో మఱియున్ మహీశ యే
మనఘుఁడు కుంభసంభవునియజ్ఞముతీఱుదలం దదీయద
ర్శనమున కర్థి నేఁగెదము రమ్మట నీవుఁ దగం దదర్థమై. 84

దేవతలు చెప్పినచొప్పున నగస్త్యునియజ్ఞము చూడ రాముఁ డరుగుట

చ. అనుచు విమానముల్ నడప నన్నరనాథుఁడు పుష్పకంబుపై
ననుగమనంబు సేసె నమృతాశనులుం జని యమ్మునీంద్రుపూ
జనములఁ దృప్తిఁ బొంది రఘుసత్తము ధర్మవిధిప్రయత్న మా
తని కెఱిఁగించి యేఁగి రుచిరతంబుగ సంయమిఁ గాంచె రాముఁడున్. 85

క. అతఁ డభ్యాగతపూజా, ప్రతిపాదనకౌశలమున రాఘవు సంతో
షితహృదయుఁ జేసి యిట్లనుఁ, గతిపయసల్లాపజనితకౌతూహలుఁ డై. 86

మ. అవనీదేవకుమారుచావునకు నీ । వత్యంతఖేదంబుఁ బొం
ది వివేకంబున ధర్మనిర్ణయము సంశోధిల్లం బ్రతీకారక
ర్మవిధానంబున వానిమేన మగుడం । బ్రాణంబు గల్పించుటల్
దివిజవ్రాతము సెప్పఁగా విని కృతార్థీభూతచిత్తుండ నై. 87

క. నీ కెదురుసూచుచుండితిఁ, గాకుత్స్థాన్వయవరేణ్య । కడు నద్భుత మీ
లోకమున నీచరితం, బేకందావ నైనఁ గలదె । యెవ్వారి కయినన్. 88

క. అని యమ్మునిపతి లజ్జావనతుం డగురామధరణీవల్లభునకు ని
చ్చె నతిప్రియపూర్వకముగ, ననర్ఘ్యమణిరుచుల వెలుఁగు । నాభరణంబుల్. 89

ఆ. ఒసఁగి యిట్టు లనియె నుర్వీశ యొకదివ్యపురుషుఁ డొక్కకొలనికపాంత నన్నుఁ
గాంచి వినయ మొప్పఁ । గాఁ దనదురితంబు, నాకు నెఱుఁగఁ జెప్పి నాకతమున. 90

ఆ. ఆదురితము వాసిన సమ్మోదమునన్ బ్రహ్మలోకమున కరుగునతం
డావరవృత్తి నొసంగంగా దన కీభూషణములు । గైకొంటిఁ దగన్. 91

తే. దేవభరణీయ మిది నర । దేవసేవ్య, నీక భరియింపఁ దగు నని । నెయ్య మొంద
దేవకార్యంబు మేదినీదేవహితముఁ, గెలిమిఁ జేయు మని విభుకేలఁ దొడిగె. 92

క. పలుకుల నాదశరథుఁగాం, చిలిసుతుఁ దుష్టాత్ముఁ జేసి । దీవనలఁ బొగ
డ్తల సముచితోపదేశంబులఁ దాపసవరుఁడు ప్రొద్దు । పుచ్చుచు నుండెన్. 93

రాముఁ డగస్త్యునిచే సమ్మానితుఁడై యయోధ్య కేతెంచుట

తే. అధిపుఁ డాదివసంబున యామినియును, గడపి మఱునాఁడు మునిపదకమలములకు
నెఱఁగి వీడ్కొని పుష్పకం బెక్కి సిద్ధ, సాధ్యపూజితుఁ డగుచు నయోధ్య కరిగి.

చ. తనుఁ గని భక్తి మ్రొక్కుటయుఁ । దమ్ములఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి యాత్మవ
ర్తన మెఱిఁగించి తల్లులకు । దండనమస్కృతు లాచరించి భృ
త్యనికరపౌరభూజనము లావహుఁ డై కొలు విచ్చి కొంత సే
పున కనుజాదిసేవకులఁ । బొమ్మని భూపతి సమ్మదమ్మునన్. 95

క. సమయకరణీయకవిజన, సముదయ గోష్ఠీవినోద । సారస్యాసం
గమునఁ దగఁ బ్రొద్దు పుచ్చె, న్సముచితచతురాల్పపరిజనంబులతోడన్. 96

క. మనుజపతి తానుఁ దమ్ములు, జనమానసరంజనార్య । సమ్మదచరితం
బున నెల్లలోకములుఁ గీర్తన సేయఁగ నిట్లు పూజ్యరాజ్యము నడపెన్. 97

ఆ. అంత నొక్కనాఁట । ననుజుల రావించి, ధర్మసంగ్రహైకతత్పరాత్ముఁ
డగుటఁ బుణ్యకర్మ । యత్నాదరమున వారలకు నిట్టు లనియె రామనృపతి. 98

చ. క్రతువులయందు మేటి యనఁ గానుతి కెక్కినరాజసూయ మ
ప్రతిహతవృత్తిఁ జేయ నృపసంభావము గౌరవ మొందఁ జేత యీ
ప్సిత మిది మీకుఁ జూడ సవిశేషసముద్యమ మేని దత్క్రియా
రతమతి నుత్సహింపుఁ డభిరామముగా విభవాస్పదంబుగన్. 99

1. సేపటికిఁ గాదు.

చ. అనుడు వినీతిమై భరతుఁ డారఘునందనుతోడ నల్ల ని
ట్లనుఁ గరుణావిధేయమతి నై పొగడొందిననీకు విశ్వభూ
జనమను జేశ్వరప్రకరసంతతియమూలము నాఁ బ్రసిద్ధి కె
క్కినక్రతు వేల యొండొకటికిం దొడఁగన్ మముఁ బంపు పెంపునన్. 100

ఆ. అనినపలుకు లియ్యకొని రాఘవునకు సౌమిత్రి యిట్టు లనియె సత్రసమితి
యందు ముఖ్య మగుట నశ్వమేధంబు పూజ్యంబు దానిఁ జేయు మధిపనీవు.

రాముఁ డశ్వమేధయాగము సేయుట

మ. అనినం దమ్మునిమాటఁ గైకొని మహీశాగ్రేసరుం డాతనిం
బనిచెన్ రాజుల విప్రకోటి మునులన్ బంధుప్రజంబుం గరం
బనురాగంబునఁ బిల్వఁ బంప నతఁడున్ యజ్ఞోచితామంత్రణం
బొనరించెన్ సకలావనీశజనచిత్తోల్లాససంపాది యై. 102

క. జనపతి వసిష్ఠముఖసన్మునులయనుజ్ఞ గొని లక్ష్మణుని ఋత్విజులం
గనకాదివస్తుయుతముగ, వెనుకం బోఁ బనిచి హయము విడిచె నియతుఁ డై.

తే. పుణ్యతర మగు నైమిశారణ్యభూమి, భాగమున యజ్ఞవాట మపారవిభవ
భాసితంబును శుచియుఁ గాఁ జేసియున్న, నందులకుఁ జనిమంత్రతంత్రాన్వితముగ.

క. క్రతు వొనరింపఁ దొడఁగి భూపతి పత్నీకృత్యములకుఁ బసిఁడిని సీతా
ప్రతిమ నొడఁ గూర్చుకొని హృన్నతఖేదము లోన నడఁచి ధైర్యము పేర్మిన్.

క. నానాదేశసమాగతు, లైనవివిధజనములం బ్రయత్నంబున స
మ్మానించి తత్తదుచితా, నూననిఖిలసంవిధాప్రయోజకుఁ డగుచున్. 106

క. అన్నంబు వస్త్రములు సంపన్నహిరణ్యంబు రుచిరబహుమణులును శ
శ్వన్నిరతి నొసఁగుఁ బ్రియమున, నన్నరపతి విప్రకోటి కచ్చెరు వారన్. 107

క. సరసఫలకందమూలోత్కరములు వేర్వేఱ బహుల కటములుఁ దెప్పిం
చి రఘువరేణ్యుఁడు సంయమివరులకు నొప్పించె శిష్యవర్గము లలరన్. 108

కుశలవులు యాగశాలకు వచ్చి రామాయణగానము సేయుట

ఉ. ప్రీతి జగంబుచిత్తములఁ బెంపు వహింపఁగ నిట్లు చెల్లఁ బ్రా
చేతసుఁ డమ్మఖంబునకు శిష్యయుతంబుగ వచ్చి దారచిం
తాతురుఁ డైనరాముని యథావ్విధానము శాతకుంభసీ
తాతనుసంవిధానచరితం బగు టెల్ల నెఱింగి హృష్టుఁ డై. 109

క. సీతాతనయులఁ బ్రీతిసమేతుం డై పిలిచి వారి కిట్లనియె జఘ
న్యేతరుఁ డగురఘునందను, చేతోగతిఁ దెలియఁ గోరు చిత్తముతోడన్. 110

ఉ. గేయరసంబు నింపున నకల్పితవర్ణములందు మాగధ
శ్రీ యలవడ్డకోవిదుల చిత్తము లార్ద్రత బొందునట్లుగా

నీయెడ నధ్వరాగతమునీంద్రనరేంద్రులపాలి కేఁగి రా
మాయణ మర్థిఁ బాడుఁడు సమాహితమానసవృత్తి నిత్యమున్. 111

తే. యాగశాలోపకంఠంబునందుఁ బోయి, వెరవుమై మీరలొక్కొక్కసమతిక్రమమున
రాముచెవి సోఁకునట్లుగా నేమిభంగి, నైనఁ బాడుఁడు తగుసమయంబు లెఱిఁగి.

క. జను లెవ్వ రేని మిమ్మా, మనుజేంద్రుం డున్న యెడకు మన్ననమైఁ దో
డ్కొని చనినను నాకర్ణన, మునఁ బతి పిల్పించె నేని ముదమునఁ జనుఁడీ. 113

క. మనుజేశ్వరుసభ నే నున్నను లేకున్నను మనంబునం గొంకక పా
వన మగు నానృపుచరితము, వినిపింపుఁడు చొచ్చి యతని వేడుకకుఁ దగన్. 114

చ. అని ముని చెప్పి వేడ్క హృదయంబులఁ బట్టుకొనంగ మైథిలీ
తనయులు దాని కియ్యకొని దండనమస్కృతు లాచరించి వీ
డ్కొని పరిషత్ప్రదేశములకుం జని పాడుచు నల్లనల్ల నే
ర్పున మఖశాలచేరువకుఁ బోయి నృపశ్రుతిగోచరంబుగాన్. 115

క. సరసధ్వనిఁ బాడఁగ న, న్నరపతి యాలించి నిజగుణస్తవనకథా
విరచన యగు టెఱిఁగి తదీ, యరసానుగుణప్రకర్ష మభినందింపన్. 116

చ. తలఁచి మహీశులన్ మునులఁ దమ్ముల బంధుల సత్కవీంద్రులం
గలల విదగ్ధులైననటగాయకవైణికవాంశికాదులం
బిలువఁగఁ బంచి వైభవము పెంపెసలారఁగ వార లెల్లఁ దన్
గొలువఁగ నాకుశీలవులకుం దగ దర్శన మిచ్చె నిచ్చినన్. 117

క. చొత్తెంచి రాముపదు వ, చ్చొత్తినచందమునఁ దనువు లొప్పఁగ రూపా
యత్తంబులైనజనముల, చిత్తములు వికాస మొంద సీతాతనయుల్. 118

తే. రాముచరితంబు గేయాభిరామమధుర, పదవిలాసమనోహర భావభంగిఁ
జతురవాక్యార్థసువ్యక్త సరసలీల, వివిధగతిఁ బాడుచున్న యయ్యవసరమున.

క. వీరలముని వేషంబుల, కారణమునఁ గాక యొడలి కట్టడయు ముఖ
శ్రీరామణీయకంబు మ, హీరమణునియట్ల కాదె యిరువుర కరయన్. 120

రాముఁడు కుశలవులగానము విని సమ్మానించుట

క. అని యెల్ల జనంబులు నె, మ్మనములఁ దలపోయుచుండ మనుజేశ్వరుఁ డ
మ్మునిబాలకులకు నొసఁగెను, గనకము నాభరణములును గారవ మెసఁగన్. 121

చ. ఒసఁగిన నిక్కుమారు లవి యొల్లక పల్కిరి మాకుఁ గాయలుం
గసురులు వేళ్లు వెల్లఁకులుఁ గాక సముజ్జ్వలభూషణంబులుం
బసిఁడియు నేల యుక్తమె తపస్విజనంబులకుం బరిగ్రహం
బసమభవద్గుణస్తుతికథైకపరత్వవిభూతి సాలదే. 122

చ. అన విని గారవంబు హృదయంబునఁ బుట్టఁగ వారిఁ జూచి య
య్యినకులముఖ్యుఁ డుత్సుకత నెవ్వరివార లరీప్రబంధ మే

మునికృత మన్న నాదికవి మోము గనుంగొని యక్కుమారు లం
దనుమతి గాంచి యి ట్లనిరి యానృపచంద్రునకుం బ్రియంబుగన్. 123

క. ఈసందర్భము వీరలు, సేసినయది మేము వీరి శిష్యులము రసో
ల్లాసమధుర మగుదీని ను,పాసింతుము ప్రీతి నేత దనుమతి నెందున్. 124

చ. అనుడు వికాస మంది విభుఁ డమ్మునినాథుముఖారవిందముం
గనుఁగొని మీకృపామహిమ గావ్యమయోజ్జ్వలమూర్తిఁ దాల్చి పా
వనముగఁ జేసె నాదులఘువర్తనముం భువనంబు లాదరం
బునఁ గొనియాడు నింక ననుఁ బుణ్యుఁడ నైతిఁ ద్రిలోకపూజితా. 125

క. ఈవాత్సల్య మధికసం,భావనమై మీర లెఱుక పఱుప కునికి యే
మో వీర లెవ్వరో విన,గావలయుం గూఢపథము గాఁ దగు నేనిన్. 126

వాల్మీకి రామునికి సీతావృత్తాంతము చెప్పి కుశలవుల నతని కొప్పించుట

క. అనురఘునాయకుపలుకులు, విని మునిపతి జనకతనయావృత్తాంతం బీ
తని కెఱిఁగింపఁగ నిది తఱి, యని యతనికి నిట్టు లనియె నందఱు వినఁగన్. 127

చ. వినయముఁ బెంపు నేర్పును వివేకమునుం గలనీవు మేదినీ
తనయఁ దొఱంగు టెట్టు లుచితంబుగఁ జూచితి విట్లు వోలు నే
యనలవిశుద్ధ యైనసతి నక్కట యెక్కడ నేనిఁ బొమ్ము నీ
వని వెడలంగఁ ద్రోచిన దయాగుణ కీర్తికి హాని వుట్టదే. 128

క. నాఁ డగ్నిలోనఁ ద్రోచిన,వాఁడ వకట యంతఁ బోక వల్లభ నిమ్మై
నేఁ డడవిఁ ద్రోచి తెవఁ గడు, వాఁడి గదే నీకు రాఘవకులప్రవరా. 129

తే. అంతనుండియు సీతోడ నలిగి యున్న,వార మే మది యట్లుండె వారిజాక్షి
తెఱఁగు విను మని యిట్లనుమఱియుమునివి,సీతజాతోత్సుకుండగు నన్నృపవరునకు.

ఉ. క్షత్త్రియపుత్త్రికాభరణగౌరవలీల వెలుంగు మేదినీ
పుత్త్రి మదాశ్రమస్థలము పొంత వనంబునఁ ద్రోచి వచ్చె సౌ
మిత్త్రి తపస్విబాలకులు మెల్తుకఁ గన్గొని వచ్చి నాకుఁ ద
న్మాత్ర మెఱుంగఁ జెప్పుటయు మానిని యున్నెడ కేను గ్రక్కునన్. 131

క. చని యనునయించి యాశ్రమమునకుం గొని పోయి యచటి మునివరపత్నీ
జనములభంగి నుటజవ,ర్తినిఁ జేసినయంతఁ గొన్ని దినములు సనినన్. 132

క. చకితాత్మ లగుమహీసుర,లకుఁ బ్రీతి యొనర్ప నాఁడు లవణునివధనే
తకు నీ వనుపఁగ శత్రు,ఘ్నకుమారుం డందుఁ బోవు కందువఁ బ్రీతిన్. 133

క. జనకసుత కవలవారిం, గనుడు ననుష్ఠితసమస్తకరణీయుఁడ నై
మనువంశముఖ్య కుశలవు, లనియెడునామంబు లిడితి నయ్యిరువురకున్. 134

శా. కాలౌచిత్యము మీఱఁ బెక్కువలమైఁ గల్యాణసౌమ్యాంగులై
కేలీలోలతపస్విదారకసహక్రీడం బ్రవర్తిల్లుచుం

బాలేందుద్వయిలీల సుజ్జ్వలకళాప్రౌఢత్వముం బొందుచుం
శీలం బాకృతు లొందిన ట్లగుచు సత్సేవం బ్రియం బందుచున్. 135

తే. సకలవిద్యలయందుఁ బ్రశస్తి కెక్కి, యక్కుమారులు రామాయణాఖ్యమైన
మత్ప్రణీతప్రబంధంబు మధురగేయ, సహితముగ నభ్యసించిరి సచ్చరిత్ర. 136

క. అని తెలియఁ బలుకుతనదువ,చసపద్ధతిమై నెఱిఁగియు సంశయమతిఁ ద
న్నును సుతులఁ జూడ నమ్ముని, మనుజేంద్రున కిట్టు లనియె మఱియుం బ్రీతిన్.

క. వారల నిర్విధమున సం,స్కారవిశేషాభిమతులఁ గావించితి నా
చారవిజితసంయము లగు, వీరలు వా రప్రతర్క్యవిభవైకనిధీ. 138

తే. ఎంతకాలంబు వోయిన నెరవ కాదె,యొరులసొమ్మనితలఁచియాగోత్సవమున
కిదియ కానుక గా వీరి నిట్లు తెచ్చి, నిన్నుఁ జేర్చితి రఘుకులనృపవరేణ్య. 139

క. అనవుఁడు జనపతి నెమ్మన,మున నచ్చెరువాటు ముదము ముప్పిరిగొనఁగాఁ
గనుదోయి నస్మదాశ్రుల, మునుఁగఁగఁ బులకములు మేనముసుఁగువడంగన్.

క. ఆనందము గదిరిన నభి,మాని యగుట నయ్యవస్థ మది నిడికొని య
ట్లనిం గర్తవ్యము దగ, నానతి యిం డనిన మునిజనాగ్రణి ప్రీతిన్. 141

సీత నిజపాతివ్రత్యప్రభావంబున భూమిం గ్రుంగుట

సీ. జనకతనూజఁ జైకొను మిది మామతం బనిన వినీతుఁడై యవ్విభుండు
మునినాథ యవిచారముఖ్యంబు గాన లోకంబు మెచ్చించుట కడిఁది గాదె
ముద్దియ మీచిత్తమునకుఁ బోలినభంగి నీయెడ శపథంబు సేయుఁ గాక
యనవుడు నిది వోలు నని ముని శాసింపఁ దాపసీజనసహితంబు గాఁగ

తే. సీత యచ్చటి కేతెంచిమాత యయిన, భూమి దెసఁ జూచియెమ్మెయిరామనృపతి
కేను దప్పనిదాననయేని నన్నుఁ, జేర్చికొను మని తడవ నచ్చెరువు గాఁగ. 142

మ. అవనీదేవత సింహపీఠగత యై యచ్చోటఁ దో తెంచె రా
మవుదేవిం దొడదోయిపై నునిచి లోకం బద్భుతం బంద నే
ల వెసం జొచ్చిన ధాత్రి కల్గునృపులాలల్యంబు న్మునీంద్రుండు యో
గ్యవచోయుక్తులఁ బాపి పుత్త్రయుగ యోగానంద మగ్గించుచున్. 143

క. ఇహపరసౌఖ్యనిదానము, మహితాపత్యంబ యనుచు మనుజేంద్రమనో
విహరణముఁ బుత్త్రలాభ, ప్రహర్షవిషయంబుఁ జేసెఁ బరమప్రీతిన్. 144

తే. అక్కుమారులు రాముపాదాంబుజముల, కెరఁగిభూదేవితప్పు సహింపవలయు
దేవ యని ముద్దుపుట్టఁ బ్రార్థించునట్లు, గాఁగ నత్తఱి వాల్మీకిగఱపుటయును.

రామచంద్రుండు పుత్త్రసహితుండై నిజనగరంబుఁ జొచ్చుట

క. వారలు నవ్విధమున నా, భూరమణుని మదికి నింపు వుట్టింపఁగ మం
దారకుసుమములు దొరఁగెను, బోరన దివి దేవదుందుభులు గర్జిల్లెన్. 146

చ. జయజయశబ్దముల్ సెలఁగ సర్వజనంబు నెలర్ప నర్మిలిం
బ్రియసుతయుగ్మముం దిగిచి పెద్దయుఁ బ్రొద్దొగిఁ గౌఁగిలించి మో
దయుతమనస్కుఁడై నృపతి దమ్ముల సమ్ముద మొందఁ జేసి య
న్వయపరివృద్ధి తల్లులమనం బలరం బ్రకటించి వేడుకన్. 147

క. నగరం బుత్సవరమ్యం,బుగ నప్పు డలంకరింపఁ బుచ్చి సముచితం
బుగ సకలజనముఁ బొమ్మని, తగువారును మునివరుండు దమ్ములుఁ దానున్. 148

క. కొడుకులతపస్వివేషము, లుడిపి నరేశ్వరకుమారయోగ్యపరికరం
బొడఁగూర్చి వార లుచితపు, నడవడి వర్తిల్లఁ గ్రతుదినంబులు సనినన్. 149

క. ధరణీసురగణము మునీ,శ్వరులను భూపతుల నర్థి వర్గము నయ్యై
వెరవున సంభావించుచుఁ, బరువడి వీడ్కొలిపె రఘునృపాలుం డెలమిన్. 150

తే. వినయ మొప్పంగ వాల్మీకిమునికి నర్చ, లిచ్చి మిక్కుప పెంపున నెల్లవగలుఁ
బాపె నాహ్లాదమొనఁగూడెభవదనుగ్రహంబ మాకేడుగడయనుననుచునతని.

క. అనుచుటకును బెద్దయుద,వ్వనుగమనము సేసి భక్తి నపుడుగులఁ బడి వీ
డ్కొని యమ్మునిసత్తముఁడీ,వనలం బ్రీతాత్ముఁ డగుచు వచ్చెం బురికిన్. 152

తే. ఇట్లు కృతకృత్యుఁ డగురాఘవేంద్రు నెల్ల,వారు నయ్యెవిధంబులవచ్చి కాంచి
మన్ననలుమున్ను గాఁదమవిన్నపములు, సఫలములు సేయఁ దోషితస్వాంతులైరి.

క. తనకన్న ప్రజయకాఁ గై,కొని భూప్రజ నెల్ల నొక్క కొఱఁతయు లేకుం
డ నడపె పాలించుచున,మ్మనుజేంద్రుఁడు పూజ్యరాజ్య మహిమాన్వితుఁడై.

కుశలవులకు రాముఁడు రాజవిద్యల నేర్పించుట

క. మునులకడఁ దత్ప్రకారం,బున నునికిం జేసి మున్నపూర్వం బని నం
దనులకు నుచితపరిశ్రమ, మొసరించువిధంబునకు సముత్సుకుఁ డగుచున్. 155

సీ. భరతవాత్స్యాయన ప్రభృతినాగరికశాస్త్రంబులదెస నైపుణంబు వడయ
హయగజస్యందనాద్యారోహణక్రియాదక్షతవలన వైదగ్ధ్య మొందఁ
గోదండకరవాలకుంతముఖ్యాయుధశ్రమములయందుఁ బ్రశస్తి నొంద
వేణువీణాప్రౌఢ వివిధకళాభ్యాసములయెడఁ బ్రాశస్త్యములు వహింపఁ

తే. జేసి తజ్జ్ఞులమనము లచ్చెరువడంగ, నక్కుమారుల నొక్కొక్క యవసరమున
నేర్పు మెఱయించిముదముదలిర్ప శిక్ష,కులకుఁబసదన మొసఁగునిట్టలముగాఁగ.

క. ఇత్తెఱఁగునఁ గుశలవుల ను,దాత్తపరిశ్రమలఁ జేసి తద్విమలగుణా
యత్తమతిఁ జేసి శస్త్రా,ద్యుత్తమబాణములవిధము లుపదేశించెన్. 157

ఆ. సర్వకార్యములను శత్రుఘ్నలక్ష్మణ, భరతు లరసి తీర్ప ధరణియెల్లఁ
బొగడుతోడియాజ్ఞఁ నెగడి ప్రవర్తిల్ల, నతఁడు సద్వినోదరతిఁ జరించు. 158

క. సుతులఁ గొనియాడు విద్వత్ప్రతతి నుపాసించు భూమి ప్రజ నరయు మహా
క్రతువు లొనరించు గురుదైవతపూజలు సేయు సాధువర్గముఁ బ్రోచున్. 159

తరలము. ధరణి నెందును గాలవర్షము దైవయోగసమగ్రమై
కురియ మోదముఁ బొంద సస్యము [1]కోటికొండ్రలు పండ ధ
ర్మరతి సర్వజనంబు నుత్తమ మార్గవర్తనశీలతం
బొరయ ధారుణి యేలె రాఘవపుంగవుండు మహోన్నతిన్. 160

ఆశ్వాసాంతము (ప్రథమావిభక్తి)

మ. మురజిత్కల్పుఁడు కల్పవృక్షకుసుమామోదప్రతీకాశకీ
ర్తిరమాధాముఁడు ధామమాలితులనాశ్రీపాత్రతేజోనిరం
తరదిక్చక్రుఁడు చక్రభృత్పదయుగధ్యానక్రియాభ్యాసత
త్పరతానిత్యుఁడు భవ్యకృత్యుఁడసమౌదార్యుండు సౌమ్యుం డిలన్. 161

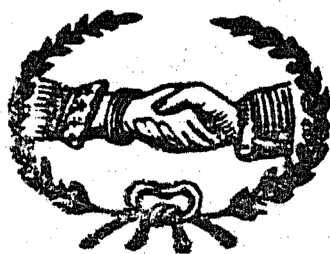
క. మనుజాబ్జాకరసవితృఁడు, వినయస్తవనీయవిభవ విశ్రుతనిజవ
ర్తనుఁడు పరివాహసన్మానబిరుదాంకుండు శస్త్రదభివిజయుఁ డిలన్. 162

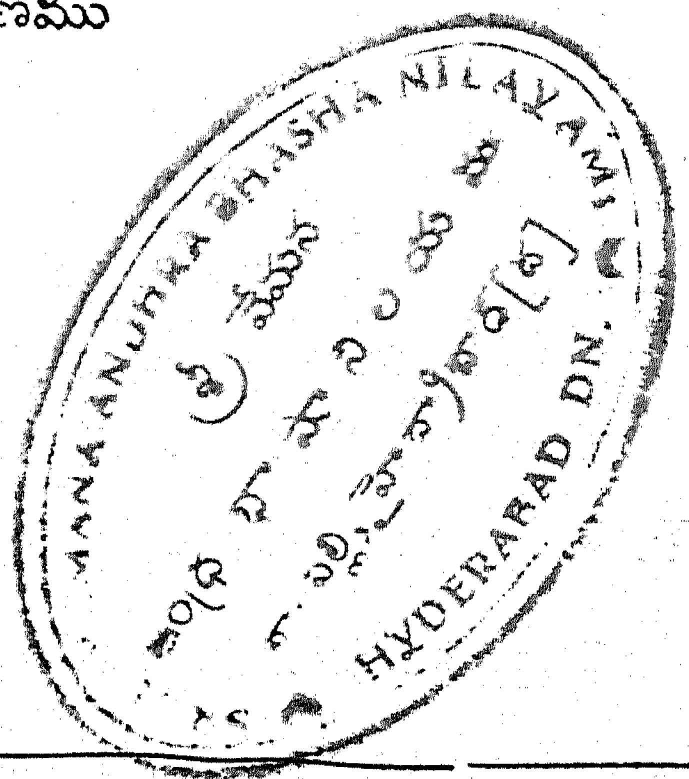
మాలిని. ధరణిభరణదృప్యద్బాహుదర్పప్రకాండా
హరణపరిణతుం డుద్యద్గుణాఢ్యక్షితీంద్రా
భరణకరణగాథాపండితోద్యత్ప్రదావి
స్ఫురణవరవరణనిత్యస్తుత్యలక్ష్మీశుఁ డుర్విన్. 163

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర బుధారాధనవిధేయ తిక్కననామధేయప్రణీతం బయినయుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబు నందు దశమాశ్వాసము.

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

సంపూర్ణము.

1. కొండ్ర నేల బండు - కాశీఖండము.

చెన్నపురి: వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారి
'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము—1960.